

อนาลโยวาท

อนาลโยวาท

พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์ขาว อนาลโย

และ

ประวัติความอาพาธ

คณะศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จ

พระราชกุศล

ในการพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ณ วัดป่าถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอหนองบัวลำพู

อุดรธานี

สารบาญ

คำนำ ....
กัณฑ์ที่ ๑. ควบคุมใจ ๑
กัณฑ์ที่ ๒. ขันธ์ ๗
กัณฑ์ที่ ๓. ศีล ๑๓
กัณฑ์ที่ ๔. นิโรธะ ๒๑
กัณฑ์ที่ ๕. ก้อนธรรม ๒๕
กัณฑ์ที่ ๕. อุปาทาน ๒๘
กัณฑ์ที่ ๗. อริยทรัพย์ ๓๓
กัณฑ์ที่ ๘. กรรมกับจิต ๓๗
กัณฑ์ที่ ๙. ทำบุญอายุฯ ๔๒
กัณฑ์ที่ ๑๐. อยู่ที่ใจ ๕๐
กัณฑ์ที่ ๑๑. ปณิธาน ๕๖
กัณฑ์ที่ ๑๒. กุศล–อกุศล ๖๑
กัณฑ์ที่ ๑๓. มรรค ๖๘
กัณฑ์ที่ ๑๔. โปรดนายแพทย์อวยฯ ๗๔
กัณฑ์ที่ ๑๕. ตัณหา ๘๓
กัณฑ์ที่ ๑๖. ทอดกฐิน–ผ้าป่า ๘๘
กัณฑ์ที่ ๑๗. ศีลานุสสติ ๙๖

กัณฑ์ที่ ๑๘. โปรดนักศึกษาฯ ๑๐๔
กัณฑ์ที่ ๑๙. เดินจงกรม ๑๐๖
กัณฑ์ที่ ๒๐. ทุกข์สัจ ๑๐๙
กัณฑ์ที่ ๒๑. เดินจงกรม ๑๑๘
กัณฑ์ที่ ๒๒. เกล็ดเพชร ๑๒๑
กัณฑ์พิเศษ การปฏิบัติกรรมฐานกับหลวงปู่ โดยพระ
อาจารย์จันทา ถาวโร ๑๓๑
ภาคผนวก. ประวัติความอาพาธพร้อมธรรมะ โดย
อวย เกตุสิงห์ ๑๔๘

คำนำ

พระอาจารย์ขาว อนาลโยหรือหลวงปู่ขาว, หลวงปู่วัดถ้ำกลองเพล, เป็นพระอาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ขึ้นชื่อลือชา, มีชีวประวัติที่โลดโผนทั้งทางโลกและทางธรรม. นิสัยเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและเทศนาที่ฉาดฉานแหลมคมของท่านเป็นที่รู้จักดีในหมู่พระธุดงค์กรรมฐานและศิษยานุศิษย์ทั่วไป. แต่ผู้ที่อยู่นอกเขตอีสานไม่ค่อยทราบเรื่องของท่าน, เพราะท่านเพลิดเพลินอยู่แต่ในป่าในเขา, ไม่ค่อยเข้าบ้านเข้าเมือง. ท่านมีชื่อกระเดื่องขึ้นอย่างกระทันหันในระยะยี่สิบปีเศษที่ผ่านมา, เมื่อประชาชนเริ่มสนใจในพระกรรมฐานมากขึ้น. ในตอนนั้นท่านอาจารย์มีชนมายุเจ็ดสิบกว่าปีแล้ว. การแสดงธรรมของท่านเว้นระยะห่างมากกว่าแต่ก่อน, ประกอบกับวัดของท่านไปถึงค่อนข้างยาก (จนกระทั่งเมื่อหกเจ็ดปีมานี้), คำสอนของท่านจึงไม่ค่อยแพร่หลายในหมู่ประชาชน

ในโอกาสทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯให้จัดงานพระราชทานเพลิงศพท่านอาจารย์ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๗, คณะศิษย์เห็นสมควรรวบรวมคำสอนของท่านที่หลายคนได้บันทึกเสียงไว้มาจัดพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์เพื่อแจกจ่ายเผยแพร่พระศาสนาและรักษาธรรมะของท่านอาจารย์ไว้เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลังต่อไป. ทุนสำหรับการพิมพ์ได้จากผู้มีจิตศรัทธาและเคารพนับถือในท่านอาจารย์. สมทบด้วยเงินก้อนใหญ่จากวัดถ้ำฯ ด้วยความเมตตาของท่านเจ้าอาวาส. (รายนามผู้บริจาคปรากฏในท้ายหนังสือนี้.)

ผู้รวบรวมขอขอบคุณในความร่วมมือของท่านเจ้าของเทปบันทึกที่ให้ยืมมาทำการถอดเพื่อทำต้นฉบับ. โดยที่ไม่ทราบชื่อของเจ้าของเทปหลายตลับ, จึงงดใส่ชื่อเจ้าของเสียทั้งหมด.

พึงสังเกตว่าเทศน์ที่แสดงก่อน พ.ศ.๒๕๑๗ (ปีที่ท่านเป็นอัมพาต) มีความยาวและเนื้อหามากกว่าในสมัยหลัง ๆ. เมื่อท่านมีอายุเข้าเขตเก้าสิบ, เป็นอัมพาตและร่างกายอ่อนเพลียลงเรื่อย ๆ, กำลังที่จะใช้เทศน์ค่อย ๆ หมดไป, เทศน์ก็สั้นลงและเนื้อหาก็น้อยลงไปตามส่วน. เมื่อได้มีผู้อาราธนา, ท่านก็เมตตาพูดให้ฟังทุกครั้ง. บางทีเทศน์ได้ห้าหกนาทีก็หมดแรง. ท่านก็ว่า "เอาละ" หรือ "เท่านี้ละ", แล้วหยุดพูดด้วยความเหน็ดเหนื่อยอย่างเห็นชัด. นอกจากนั้นการบันทึกในสมัยหลังนี้มักไม่ค่อยสมบูรณ์เพราะเสียงของท่านค่อย ดังนั้นบางกัณฑ์จึงมีลักษณะกระท่อนกระแท่นมาก. ผู้รวบรวมเสียดายที่จะทิ้งเสีย, จึงได้นำลงพิมพ์ไว้ด้วย, เพราะเห็นว่าอันเพชรแท้นั้นแม้สะเก็ดนิดเดียวก็มีค่า.

เนื่องจากในสมัยหลังนี้ท่านอาจารย์เองไม่ค่อยได้สอนการปฏิบัติแก่คนทั่วไป, ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นนักปฏิบัติชั้นยอด, จึงได้นำคำบรรยายการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของท่านอาจารย์ซึ่งพระอาจาร์จันทา ถาวโร, ศิษย์ใกล้ชิดผู้หนึ่งเป็นผู้บรรยาย, มาตีพิมพ์ไว้, เพื่อถ่ายทอดการสอนวิธีปฏิบัติไว้สำหรับผู้สนใจต่อไป.

อนึ่ง, ผู้เขียนได้รับคำเรียกร้องให้เขียนเรื่องความอาพาธของท่านอาจารย์ไว้เป็นที่ระลึก, ในฐานที่ได้ดูแลสุขภาพของท่านอาจารย์มาเป็นเวลา ๑๗ ปีติดต่อกัน, จึงได้ปฏิบัติตามและนำลงพิมพ์ไว้เป็นภาคผนวก, พร้อมกับสอดแทรกธรรมะบางประการของท่านอาจารย์ไปด้วยตามที่ผลุดขึ้นมาในความทรงจำ

ในที่สุดผู้รวบรวมขออนุโมทนาในความศรัทธาและความพร้อมเพรียงของบรรดาศิษย์ที่มีส่วนในการจัดทำหนังสือนี้, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ม.ร.ว.ส่งศรี เกตุสิงห์ผู้ได้ใช้อุตสาหะวิริยะอย่างยิ่งในการถอดเทปซึ่งบางครั้งทำได้ยากมาก.

บุญกุศลใด ๆ อันเกิดจากการจัดทำหนังสือนี้คณะศิษย์ขอน้อมเกล้าฯถวายเป็นส่วนพระราชกุศลเพื่อทรงอุทิศถวายพระอาจารย์ซึ่งทั้งสองพระองค์ทรงเคารพนับถืออย่างยิ่ง

อวย เกตุสิงห์

๑๖ ซอยพระราชครู กท.๑๐๔๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๒๖

กัณฑ์ที่ ๑

ควบคุมใจ

พระพุทธเจ้าว่าเราตถาคตเป็นผู้แนะนำสั่งสอนทาง. ทางออกจากโลก, ทางไปสวรรค์ก็ดี, ทางไปนิพพานก็ดี, เราตถาคตเป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้เท่านั้นแหละ. ตนนั่นแหละ, พวกอุบาสก–อุบาสิกาทั้งหลายต้องทำเอาเอง. แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย, พระสาวกทั้งหลาย, ก็ทำเอาเองทั้งนั้น. ตนแหละทำให้ตน. ตนจะออกจากโลกก็แม่นตนตั้งอกตั้งใจทำใส่ตน. ตนจะติดอยู่ในโลกก็แม่นใจของตนไม่อยากไป, เพราะหลงตนหลงตัว. ทางปฏิบัติน่ะเราก็ได้ยินได้ฟังมาแล้ว. แล้วก็ตั้งอกตั้งใจปฏิบัติเอา. พระพุทธเจ้าแนะนำสั่งสอนหรือครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอน, ก็ไม่หนีจากกายคตา คือปัญจกรรมฐาน นี่แหละ .ต้องพิจารณา. เราจะพิจารณานอกมันไปก็เป็นนอกไปเสีย, ไกลไปเสีย, เพื่อให้จิตให้ใจนั่นแหละรู้จักสกนธ์กายอันนี้, รู้จักก้อนอันนี้ว่ามันเป็นอย่างหนึ่ง. มันเป็นของกลาง, ไม่ใช่ของใครสักคน. เรานี้ได้สมบัติอย่างดีคือสกนธ์กายนี้. มีตา, หู, จมูก, ลิ้น, กายดี. มีใจดี. ได้สมบัติอันดีมาใช้. เราจะใช้สอยมัน, เราจะเดินทางไปสวรรค์ก็ดี, จะเดินทางไปพระนิพพานก็ดีต้องอาศัยอันนี้. จะมีแต่ดวงจิตอย่างเดียว, ก็ไม่สำเร็จอะไรหมดทั้งสิ้น. พระพุทธเจ้าได้เทศน์ไว้ว่า มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา. ธรรมทั้งหลาย, จะทำดี, ทำกุศลดีก็ใจนี่แหละ, เป็นผู้ถึงก่อน, เป็นผู้ถึงพร้อม, จะทำบาปอกุศลก็ใจนี่แหละ. จะผ่องแผ้วแจ่มใสเบิกบาน, ก็ใจนี่แหละ. จะเศร้าหมองขุ่นมัวก็ใจนี่

แหละ. ใจเศร้าหมองขุ่นมัวแล้วก็ไม่มีความสุขอยู่ในโลก. จะอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุข. ครั้นใจผ่องแผ้วละก็ พระพุทธเจ้าท่านว่า มนะสาเจ ปสันเนนะ, บุคคลผู้มีใจผ่องแผ้วดีแล้ว, แม้นจะพูดอยู่ก็มีความสุข, แม้นจะทำอยู่ก็มีความสุข. ตโตนะ สุขมะเนวติ. อยู่ที่ไหน ๆ ก็มีความสุข, มีความสุขเหมือนกะเงาเทียมตนไป. ฉายา วะอนุปายินี เหมือนเงาเทียมตนไป. ไปสวรรค์ก็ดี, มามนุษย์ก็ดี. เพราะเหตุนั้นแหละ. ให้เราพากันตั้งใจอบรม, ตั้งสติไว้ที่ใจ, ควบคุมใจให้มีสติมีสัมปชัญญะ. มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ. การทำการพูดการคิดก็อย่าให้มันผิดมันพลาดไป. ควบคุมให้มันถูก. ครั้นมันผิดมันพลาดเราก็มีสติยั้งไว้. ละ, ปล่อยวาง, ไม่เอามันทางมันผิดน่ะ. พระพุทธเจ้าแสดงไว้ ทางไปนรก, ทางไปสวรรค์, ทางไปพรหมโลก, ทางไปพระนิพพาน, พระองค์ก็บอกไว้แล้ว. ให้วางกายให้เป็นสุจริต, วาจาให้บริสุทธิ, ใจให้บริสุทธิ์. นี้ทางไปสวรรค์. ทางมามนุษย์. ทางไปพระนิพพานให้บริสุทธิ์อย่างนี้. ทางไปนรกนั่นเรียกว่าทุจริตนั้นทางกาย, ทางวาจา, ทางใจ. อันนี้ทางไปนรก. เราจะเว้นเสียไม่ไปละ. รู้จักแล้ว. เราจะไปแต่ทางที่ราบรื่น, ทางสบาย. การเดินก็ทางกายวาจาใจเท่านั้นแหละ. ผู้ที่จะเที่ยวเอาภพเอาชาติ นับกัปป์นับกัลป์ไม่ได้ตั้งแต่โลกเป็นโลกมา, คือดวงจิตของเรานี่เอง. ดวงจิตของเรานี่เองเป็นผู้ก่อกรรมก่อเวรแล้วก่อเล่า, ไม่เบื่อสักที. ก็แม่นดวงจิตของเรานี่แหละ. เพราะเหตุนั้นเราจึงต้องอบรมจิตใจของเราให้ดี, ให้ใจรู้เสีย. ใจนี่แหละมันเป็นผู้หลงจนนับภพนับชาติไม่ได้. ภพน้อยภพใหญ่, เที่ยวอยู่ในสังสารจักร์นี่. จึงให้เข้าใจเสียว่าเจ้ากรรมนายเวรคือใจ. ตัวกรรมแม่นใจ, ดวงใจอันเดียว. วิญญาณอันเดียวเป็นตัวกรรม. แต่งกรรมเสียแล้วให้เวียนตายเวียนเกิดที่นี่, ไม่เลิก. เรารู้จักแล้วเราต้องควบคุมใจ, แนะนำสั่งสอนใจ, ทำใจของเราให้ผ่องแผ้ว. ว่าเอาย่อ ๆ นี่แหละ. กว้างขวางก็ได้ยินมาพอแฮงแล้ว. เอาย่อ ๆ

ควบคุมใจเท่านั้นแหละเดี๋ยวนี้. ใจนี้, เจ้าของนรกก็แม่นใจนี่แหละ. ม่าง (เลิก, ทิ้ง) นรกก็แม่นใจนี่แหละ. ครั้นมันไม่ดีละก็ร้อนเป็นทุกข์เหมือนใจจะขาด. ครั้นใจไม่ดีละมันกลุ้มใจเป็นทุกข์จนฆ่าตัวตายนี่แหละ. ถือว่าเราเป็นเรานี่ก็เพราะใจนี่แหละไม่ใช่อื่นดอก. เพราะมันไม่รู้. ท่านเรียกว่าอวิชชา. ตัวใจนี่แหละอวิชชา. เราจึงควรสดับตรับฟัง, แล้วก็ค้นคว้าพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผล. ทุกข์มันมาจากไหน. ให้พิจารณาทุกข์ก่อน. ทุกข์เป็นของจริงอันประเสริฐ. มันมาจากไหนค้นขึ้นไปซิ. เห็นแต่มาจากโง่นั่นแหละ. ดวงจิตเป็นผู้โง่. มันต้องเป็น, มันต้องเดือดร้อน, มันถึงใคร่, มันถึงปรารถนา, มันถึงอยากเป็นนั่นเป็นนี่. มันไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่, เพราะเกลียดเพราะชัง. มันชังมันก็ไม่อยากเป็น. แล้วก็หาของมาแก้ไข. หาคิดอีหยังมาทา. หนังเหี่ยวก็เอามาทาลอกหนังออก. มันได้กี่วัน. มันก็เหี่ยวอย่างเก่า. นี่หาทางแก้ดู. ท่านว่าวิภวตัณหา, มันเป็นกับดวงใจ. เราสดับรับฟังอยู่, อบรมอยู่ทุกวันนี้, ทำความเพียรอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะอยากรู้จักใจของเรา. ครั้นรู้แล้ว, ก็คุมเอาแต่ใจนี่ขัดเกลาเอาแต่นี่, สั่งสอนเอาแต่นี่, ให้มันรู้เท่าสังขารนี่แหละ. มันไม่รู้เพราะมันโง่ว่าแม่นหมดทั้งก้อนนี้เป็นตัวเรา. เป็นผู้หญิง, ผู้ชาย, ยึดถือไป. ยึดถือออกไปรอบ ๆ แผ่นดิน. ยึดในตัวยังไม่พอ. ยึดแผ่นดินออกไปอีก. นี่แหละเพราะความหลง, ก็ยึด. ทั้งการทำการงานทุกสิ่งทุกอย่าง เรียนวิชาศิลปะทุกสิ่งทุกอย่าง, ก็เพื่อจะบำรุงบำเรอครอบครัวของตน, บำรุงบำเรอตนให้เป็นสุข. บำรุงพระศาสนา, ค้ำจุนพระศาสนาก็เป็นการดี. ขอให้รู้เท่าแล้วอย่าไปยึดมันเท่านั้นแหละ. ในปฏิจสมุปปบาทท่านว่าอวิชชาให้เกิดสังขาร. สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ. วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป. ท่านว่าให้ดับความโง่อันเดียวเท่านั้น, ผลดับหมด. เพราะธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ. ธรรมทั้งหลายคือดีก็ดี, ชั่วก็ดี, ไหลมาแต่เหตุคือความโง่, ความ

ไม่เข้าใจ, คิดว่าเป็นตัวตน, ก็ได้รับผลเป็นสุขเป็นทุกข์สืบไป. ท่านเรียกว่า วัฏฏะ, การวน, วนไม่มีที่สิ้นสุด. เราท่องเที่ยวอยู่นี่ตั้งแต่แผ่นดินเป็นแผ่นดินมาแล้ว. ทุกคนนี่แหละ. คุณหมอก็ดี, คุณหญิงก็ดี. เกิดมาชาตินี้นับว่าบุญบารมีอันพวกท่านทั้งหลายได้อบรม, ศีลห้า, ศีลแปด, รักษาอุโบสถ, รักษากรรมบทสิบ, จึงเป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์. เกิดมาก็ไม่เป็นผู้เกียจคร้าน, ไม่เป็นผู้มักหน่าย. มีความพอใจแสวงหาวิชาศิลปะ, จนได้เป็นใหญ่เป็นโตเป็นสูง. นี่ก็เพราะบุญกุศลของเราได้สร้างสมอบรมมา. จึงว่า ปุพเพจะ กตะปุญญะตา. คือบุญได้สร้างสมไว้แล้วแต่กาลก่อน. แล้วก็ได้เกิดในประเทศอันสมควร. ประเทศอันสมควรก็หมายเอาสกนธ์กายอันนี้. หรือจะหมายเอาแผ่นดิน, ฟ้า, อากาศก็ได้. หรือจะหมายเอาประเทศที่มีพระพุทธศาสนาตั้งมั่นถาวร, และมีอาจารย์, นักปราชญ์แนะนำสั่งสอนได้. อันนี้ก็ว่าประเทศอันสมควร. ปุพเพจะ กตะปุญญะตา. พวกเราได้เคยอบรมสร้างสมบุญกุศลมาหลายภพหลายชาติแล้ว, จึงเป็นผู้บริบูรณ์สมบูรณ์, แล้วก็ได้เกิดในประเทศอันสมควร. ประเทศเราได้นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่บรรพบุรุษจนตราบเท่าทุกวันนี้. เราก็ได้นับถือพระพุทธศาสนา. แล้วก็ได้ตั้งตนไว้ในที่ชอบ, คือตั้งตนไว้ในการสดับตรับฟัง, ทราบทุกสิ่งทุกอย่าง. ในทางโลกก็ดี, เกื้อกูลอุดหนุนโลกให้เจริญ. ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำอัตตประโยชน์ ประโยชน์ของตนก็ได้แล้ว. ประโยชน์ของผู้อื่น, ของโลก, ก็ได้อยู่. นี่แหละชื่อว่าตั้งตนไว้ในที่ชอบ. แล้วก็ตั้งตนอยู่ในศีล, ในการภาวนา. ตั้งตนอยู่ในการสดับรับฟัง. นี่เรียกว่าอัตตสัมมาปนิธิ, ตั้งตนในที่ชอบ. ท่านกล่าวว่าเป็นมงคลอันประเสริฐสุด. ให้มีสติควบคุมใจของตน. อันนี้ก็ชื่อว่าตั้งตนไว้ในที่ชอบอย่างสูงสุด. นี่แหละ, ให้ควบคุมดวงจิตของเราให้รู้จักเสีย. เจ้ากรรมนายเวรก็คือดวงจิตของเรานี่แหละ. ผีนรกก็เป็นดวงจิตอันนี้. สวรรค์ก็เป็นดวงจิตอันนี้. พรหมโลกก็ดวงจิตอันนี้.

ครั้นรู้จักแล้ว, ก็ทำความเพียรต่อไปจนเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายในอัตตภาพของตนที่เป็นมาหลายภพหลายชาติ. การเกิดเวียนไปเวียนมาก็ไม่ได้อะไร, มีแต่การสดับรับฟัง, มีแต่การบริจาคให้ทาน, มีแต่ศีลของตนเท่านี้เป็นอริยทรัพย์, ทรัพย์ภายในติดตามไปกับดวงจิตของเราทุกภพทุกชาติ. จิตเมื่อมันทำความชั่วไว้แล้วก็ไม่ลืม. ใครไม่ต้องการสักคนหมดทั้งนั้นความชั่วบาปกรรม. ให้คิดดู. แต่นักโทษเขาลักเขาปล้นสดมภ์แล้ว, เขาก็หลบหนีไปซ่อนอยู่ตามป่าเขาตามถ้ำตามดง, เพราะเขาไม่ปรารถนาจะให้พวกตำรวจไปจับเขา. อันนั้นมันก็ไม่พ้นดอกบาปน่ะ. ฉันใดก็ดี, ครั้นทำลงแล้ว. ทำบาปอกุศลจิตก็เป็นผู้จำเอา. ไปตกนรกก็แม่นดวงจิตนั่นแหละเป็นผู้ไปตก. อัตตภาพคือร่างกายของเรานี้มันก็นอนทับดิน. ส่วนดินมันก็เป็นดิน. ส่วนน้ำมันก็เป็นน้ำ. ส่วนลมส่วนไฟ, มันก็เป็นลมเป็นไฟของเก่ามัน. ครั้นพ่นแล้วก็กลับมาถือเอาดินเอาน้ำของเก่าอีกเท่านั้นแหละ. แล้วก็มาใช้ดินน้ำไฟลมนี่แหละครบบริบูรณ์. เอามาใช้ในทางดีทางชอบ, ก็เป็นเหตุให้ได้สำเร็จมรรคผลพระนิพพาน. พระพุทธเจ้าสร้างบารมีก็อาศัยดินอันนี้แหละ, ประเทศอันสมควรอันนี้แหละ. สาวกจะไปพระนิพพานตามพระพุทธองค์ก็อาศัยอัตตภาพอันนี้. ครั้นไม่อาศัยอัตตภาพอันนี้มีแต่ดวงจิตหรือมีแต่ร่างซื่อ ๆ ก็ไม่สำเร็จอะไรหมดทั้งนั้น, เหมือนกันทั้งนั้น. พวกเทพยดาได้ชมวิมานชมความสุขอยู่ตลอดชีวิต, ชมบุญชมกุศล, ก็ทำเอามาแต่เมืองมนุษย์. ครั้นจุติแล้วก็ได้ไปเสวยผลบุญกุศลของตน. ครั้นหมดบุญแล้วก็ลงมาเมืองมนุษย์มาสร้างอีก. แล้วแต่จะสร้างเอา. อันชอบบุญ, ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำเอาบุญ. อันชอบบาป, ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำเอาบาป, เหมือนพระเทวทัตนั่น. ต่างคนต่างไปอย่างนั้น. อาตมาบอกไว้เท่านั้นว่าให้มีสติคุมดวงจิต. สัตว์นรกก็แม่นจิต. สัตว์อเวจีก็แม่นจิต. พระอินทร์พระพรหมก็แม่นจิต. ที่เข้าพระนิพพานก็

แม่นจิต, ไม่ใช่ใคร. จิตไม่มีตนมีตัว. จิตเหมือนวอก(ลิง)นี่แหละ. แล้วแต่มันจะไป, บังคับบัญชามันไม่ได้. แล้วแต่มันจะปรุงจะแต่ง, บอกไม่ได้, ไหว้ไม่ฟัง. เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าให้วางมันเสีย, อย่าไปยึดถือมัน. ก็จิตนั่นแหละมันถือว่าตัวกู. อยู่เดี๋ยวนี้ก็ดี, เราถือว่าเราเป็นผู้ชาย, เราเป็นผู้หญิง, ก็แม่นจิตนั่นแหละเป็นผู้ว่า. มันไม่มีตนไม่มีตัวดอก. แล้วพระพุทธเจ้าว่าให้วางเสีย, ให้ดับวิญญาณเสีย. ครั้นดับวิญญาณแล้ว, ไม่ไปก่อภพก่อชาติอีก, ก็นั่นแหละพระนิพพานหละ. แน่ะพระพุทธเจ้าบอกอย่างนั้น. มันไม่อยู่ที่อื่น. นรกมันก็อยู่นี่. พระนิพพานก็อยู่นี่. อย่าไปค้นที่อื่น. อย่าไปพิจารณาที่อื่น. ให้ค้นที่สกนธ์กายของตน, ให้มันเห็นเป็นอสุภะอสุภัง, ให้เห็นเป็นของปฏิกูล. ให้เกิดนิพพานความเบื่อหน่ายมันนั่นแหละ. แต่กี้มันเห็นว่าเป็นของสวยของงามของดี. ดวงจิตนั่นเมื่อมีสติควบคุม, มีสัมปชัญญะค้นหาเหตุผล, ใคร่ครวญอยู่มันเลยรู้เห็นว่าอัตตภาพร่างกายนี้เป็นของปฏิกูล, ของเน่าเปื่อยผุพัง. แล้วมันจะเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่าย. จิตนั่นแหละเบื่อหน่าย. จิตเบื่อหน่าย, จิตไม่ยึดมั่นแล้ว, เรียกว่า จิตหลุดพ้น, ถึงวิมุตติ์. วิมุตติ์ คือความหลุดพ้นจากความยึดถือ, หลุดพ้นจากอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น, พ้นจากภพจากชาติ. ตั้งใจทำเอา.

กัณฑ์ที่ ๒

ขันธ์

พากันมาฟังมาก, ไม่รู้จะพูดอะไรให้ฟังแล้ว.

การฟังธรรมก็เปรียบได้แก่การเตรียมเครื่องทัพสัมภาระสำหรับทำการงาน. ครั้นเตรียมมาแล้ว เครื่องกลเครื่องไกที่เตรียมมาแล้ว, ไม่ทำก็ขึ้นขี้สนิมเปล่า. ฉันใดก็ดีการสดับรับฟังโอวาทคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็อย่างเดียวกัน. พระพุทธเจ้าเป็นผู้บอกทางให้เท่านั้นแหละ. ครั้นเราเชื่อคำสอนของพระองค์แล้ว, เป็นผู้ดำเนินตาม, เป็นผู้ลงมือดำเนินตาม. เราเองกระทำด้วยตนเอง. เพราะเหตุนั้นจะว่าโดยย่อ ๆ เท่านั้นแหละ. อาตมาไม่มีความพูดหลายเพราะอยู่ป่าอยู่ดง. จะว่าให้ฟังย่อ ๆ พอเป็นหลักดำเนินปฏิบัติของพวกเราทั้งหลาย. ศาสนา, คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ตามตู้ตามใบลาน, อันนั้นเป็นเครื่องชี้บอกทางผู้จะดำเนินตามศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือก้อนธรรมอยู่จำเพาะใคร. จำเพาะเรา. แก่นของธรรมแท้อยู่ที่สติ. ให้พากันหัดทำสติให้ดี. ให้สำเหนียกให้แก่กล้า. สติน่ะทำเท่าไรไม่ผิด. สติน่ะให้มันมีกำลังสติดีแล้ว, จิตมันจึงรวม, เพราะสติคุ้มครองจิต, เพราะสติก็แม่นจิตนั่นแหละ. หากลุ่มลึกกว่า. ครั้นใจนึกขึ้นว่าสติ. ก็ใจนั่นแหละเป็นผู้นึกขึ้นเรียกว่า "สติ". เพราะสติก็แม่นใจนั้นแหละ, พวกเดียวกัน. เพราะเหตุนั้นพวกเราต้องอบรมสติ. ครั้นมีสติแก่กล้า, ทำให้มันดีแล้ว, ไม่พลาด. ทำก็ไม่พลาด. พูดก็ไม่พลาด. คิดก็

ไม่พลาด. ย่อมถูกไม่ผิด. พากันทำเอา. ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์อยู่กับสติอันเดียว. พระพุทธเจ้าว่าแล้วในโอวาทปาฏิโมกข์ไม่ใช่เรอะ. ยานิ กานิจิ ชังคลานัง ปาณานัง ปทชาตานิ สัพพานิตานิ หัตถิปเท สโมทานัง คัจฉันติ หัตถิปาทัง เตสัง อัคฺคมักฺขายติ ครั้นเทียบในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักร, ท่องเที่ยวอยู่ในพื้นปัฐพี, รอยสัตว์ทั้งหลายไปรวมอยู่ในรอยเท้าช้างอันเดียว. มีรอยเท้าช้างเป็นใหญ่กว่าเขารวมโม๊ด. ราชสีห์อะไรลงไปรวมโม๊ด. ฉันใดก็ดี, ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามันอยู่ในสติ. แยกจิ กุสลาธัมมา สัพเพเต อัปปมาทมูลกา (อัปฺปมาทสโม) สรณา อัปปมาโท สัพเพเตสัง อัคคัมขายตีติ กุศลธรรมทั้งหลาย, คุณงามความดีทั้งหลายจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลอยู่กับสติแล้ว. บุญกุศล, เค้ามูลกุศลทั้งหลายมาสโมสรมารวมอยู่ในสติ. สติเป็นใหญ่. เพราะเหตุนั้น, ครั้นรู้อย่างนี้แล้วว่าสติเป็นแก่นธรรม, แก่นธรรมก็แม่น. อันนี้อยู่สำหรับทุกคนทีเดียว. ทุกขณะมีอยู่ทุกคน. พระพุทธเจ้าตรัสรู้ของจริง. ผู้จะรู้เท่าตามจริงทั้งหลายทั้งปวงมีอยู่ทุกรูปทุกนาม. แต่อาศัยว่าเราหลง, จิตของเราเปรียบอุปมาเหมือนเด็กอ่อน, อ่อนแออยู่. เพราะเหตุนั้นแหละสติเปรียบเหมือนพี่เลี้ยง. ก็เจ้าของนั่นแหละจิต. นั่นแหละพอมันระลึกขึ้นก็แม่นสติแล้ว. สตินั่นอบรมจิต. ครั้นอบรมจนมันรู้เท่าตามความเป็นจริงแล้ว, มันจึงหายความหลงความสว่าง. ความหลงความสว่างนั่นก็หลงเพราะไม่มีสติ. ครั้นมีสติคุ้มครอง, หัดทำให้มันแน่วแน่, ให้มันแม่นยำ, ให้มันสำเหนียกแล้ว, มันจะรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่าง. สติเป็นเครื่องตี, คือตีสนิมของมัน. เปรียบดวงจิตเรียกว่าความหลงเรียกว่าอวิชชา. จิตนั่นแหละตัวอวิชชา. มันหลงเรียกอวิชชา. จิตมันหลง. ขี้สนิมมันก็อยู่กับอวิชชา. มันหลงนั่นแหละ ขี้สนิมโอบมัน. ความหลงนั่นแหละ. แต่ก่อนจิตผ่องใส, พระพุทธเจ้าจึงว่า ปภัสสรมิทัง ภิกขุเว

จิตตัง ตัญจโข อาคันตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปักกิลิฏฐัง จิตเดิมธรรมชาติเลื่อมประภัสสร, แต่อาศัยอาคันตุกะกิเลสคือรูป, เสียง, กลิ่น, รส, เครื่องสัมผัสทั้งหลาย, เข้ามาสัมผัสแล้วมันหลงไปตาม, จึงเป็นเหตุให้จิตนั้นเศร้าหมองขุ่นมัว, ไม่รู้เท่าอวิชชา. ปัจจัยของมัน, ความโง่เรียกอวิชชา. เหมือนกันกับเหล็ก. เหล็กนั้นมันก็ดี ๆ อยู่นั่นแหละ. แต่สนิมมันเกิดขึ้นในเหล็กนั่นแหละ. แต่เขาตีขัดเกลาจนเป็นดาบคมได้, ใช้การได้. ถ้าไม่ตีมันก็อยู่ยังงั้น. สนิมกินเสียจนใช้ไม่ได้. จิตของเราก็ดี, อาศัยสติเป็นผู้ขัดเกลา, อาศัยสติเป็นผู้คุ้มครองเชื่อมั่น. อันที่จริงอาคันตุกะกิเลสก็ไม่เป็นปัญหาคือรูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัสภายนอกไม่เป็นปัญหา. เค้ามูละมูเลของมันก็คือกาม. กามาสวะ, อวิชชาสวะ, สามอันนี้เป็นอนุสัยเป็นสนิมของมัน, เป็นสนิมหุ้มห่อจิตให้มืดมนอนธการ. เพราะเหตุนี้แหละ เราหัดสติทำสติให้มีกำลัง. เมื่อสติมีกำลังแล้ว, จิตมันก็จะรู้เท่าตามความเป็นจริง. ครั้นมันมีสติแล้ว, ก็เกิดสัมปชัญญะ ความรู้ตัวพร้อม. ก็หมายความว่าดวงปัญญานั่นแหละ, ญาณก็ว่า, ปัญญาก็ว่า. สติกับความรู้ถึงพร้อม, ธรรม ๒ อย่างนี้ เป็นของคู่กัน. พอเราระลึกขึ้นแล้ว, สัมปชัญญะรู้ว่าถูกหรือผิด, รู้พร้อม ๆ. จิตรู้พร้อมนี่แหละอบรมดีแล้ว. มันจะมีกำลังความสามารถ, สามารถทุกสิ่งทุกอย่าง, สามารถจะแทงตลอดได้ทุกสิ่งทุกอย่าง, จะทำอะไรก็ดีจิตดีเท่าทัน. มันสามารถ. อย่างไฟไหม้บ้าน, มันมีกำลัง. จิตของเราแม้นอบรมดีแล้วมันมีกำลัง, มีกำลังที่สุดทีเดียว, สามารถจะหอบเอาของหนักนั่นออกจากไฟได้. ดับไฟได้แล้วไฟดับแล้วจะหาม ๓–๔ คนยังหามไม่ไหวเลย. กำลังจิตเท่านั้นน่ะแหละ. เพราะเหตุนั้นเราหัดดีแล้วก็เหาะได้, เหาะได้เหมือนพระโมคัลลาเจ้า. พวกเราสงสัย, สงสัยว่าเหาะขึ้นก็คือนั่งอยู่นี่แหละ, แต่จิตนั้นไปสวรรค์, ไปนรก, ไปนั่น ๆ ละ. อันนั้นก็แม่น. แต่ว่าไปได้จริง ๆ, หอบเอากายไปได้

จริง ๆ . คิดดูเถอะ. นั่นแหละให้พากันอบรมจิต. พวกเราอะไร ๆ ก็ดีสมบูรณ์บริบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว. พวกศรัทธาทั้งหลายก็นับว่าเป็นผู้สูง, เป็นผู้สูงอยู่แล้ว. ศรัทธาก็มีอยู่แล้ว. ได้สดับรับฟังแล้วก็มีแต่จะทำเอาเท่านั้นแหละ. ให้พากันทำเอา. มันจะไหน. ธรรมทั้งหลายมันก็อยู่นี่แหละ. แก่นมันแท้คือสติ. ให้ทำเอา. ทำให้มีกำลัง. ครั้นสติดีแล้ว, มันรักษาจิตของมันไม่ให้ส่ายออกไปตามอารมณ์. สติขนาบเข้ามา ๆ สติแก่กล้ามันเป็นยังงั้นแหละ. ครั้นสงบลงแล้ว, เดี๋ยวนี้มันไม่มีปัญญา. ไม่มีปัญญามันก็ส่ายไป. พอมันไปหลาย ๆ ครั้ง, ก็เป็นอาการของมัน. มันไปตามแง่ของมันคือเวทนา. มันเป็นเพียงแสงของจิต. สัญญามันก็เป็นแสงของจิต. สังขารความปรุงมันก็เป็นแสงของจิต. วิญญาณที่รู้ทวารทั้ง ๖ ก็เป็นแสงของจิตออกไปทั้งนั้น. ผู้รู้แท้ ๆ ถ้าจะสมมุติว่าตนก็แม่นจิต, เจ้าสตินั่นแหละสมมุติว่าตน. นอกจากนั้นเป็นอาการทั้งนั้น. รูปอันนี้ก็เป็นแต่เพียงธาตุประชุมกัน. ธาตุดิน, น้ำ, ลม, ไฟประชุมกันเท่านั้น. ดังนั้นเมื่อจิตสงบลงไปเวทนาก็ดับแล้ว. พอมันสงบลงไป, คนไม่มี. อะไรล่ะมันจะมาเจ็บมาทุกข์. อะไรล่ะมันจะมาจำ. คนไม่มี. มันสว่าง ๆ ขึ้น. เมื่อจิตสงบลงละมันสว่างโร่ขึ้น. ว่าง ๆ . ความจำหมายก็ไม่มี. ความปรุงก็ไม่มี. วิญญาณที่รู้ไปทางทวารทั้ง ๖ มันก็ไม่มี. มันดับเองเพราะว่าของไม่มีหมดแล้ว. ของเหล่านี้เป็นของหนัก. ครั้นใครยึดถือไว้เป็นของหนัก, ไปถือขันธ์, รูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์, อันนี้ก็ไปยึดไว้. ไปยึดก็ได้ชื่อว่าถือหาบอันหนัก. พระพุทธเจ้าท่านว่าภารา หเว ปัญจักขันธา ขันธ์ ๕ เป็นภาระอันหนักเน้อ. ขันธ์ ๕ ก็รวม รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ภารหาโร จ ปุคคโล ใครถือไปเป็นทุกข์.ภารา ทานัง ทุกขัง โลเก ภารนิกเขปนัง สุขัง ผู้วางภาระ, คือวางไม่ยึดถือว่าขันธ์ ๕ อันนี้เป็นตัวเป็นตนแล้ว, ไม่ยึดไม่ถือแล้ว,

ได้ชื่อว่าเป็นผู้วางภาระ,ไม่ยึดไม่ถือแล้ว. ต้องมีความสุข. จะนั่ง, ยืน, เดิน, ก็มีความสุข. นิกขิปิตวา ครุ้ง ภารัง เมื่อไม่ถือเอาขันธ์ ๕ นี้เป็นภาระแล้ว. เพราะรู้เท่าตามความเป็นจริงของมันแล้ว, ไม่ยึดถือเอา อัญญัง ภารัง อนาทิยะ สมลัง ตัณหัง อัพพุยหคือได้ชื่อว่าเป็นผู้ตัดตัณหาขึ้นได้ทั้งราก. นิจฺฉาโต ปรินิพพุโตติ เป็นผู้เที่ยงแล้ว. เที่ยงว่าจะได้เข้าสู่ความสุขตามเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. เป็นผู้เที่ยงแล้ว. เมื่อจิตมันรวมแล้วมันจะรู้ตามความเป็นจริง. มันจะว่าง, วางนั่นแหละ.พอจิตรวมแล้วมันก็ว่าง. ค้นหาตัวไม่มี พอมันสงบแล้วปัญญามันเกิดขึ้นของมันเอง ครั้นมันสงบลงถึงฐานถึงที่มันถึงอัปปนาแล้ว, มันเกิดขึ้นเองนะ. พอนึกเท่านั้น, มันปรุงฟุ้งขึ้น. มันปรุงแล้ว. มันไม่ไปยึดแสงสว่าง. สว่างหมดทั้งโลกนี้ก็ตามมันไม่ไปยึด. มันสาวเข้าหาคน. ไหนคน. คนอยู่ที่ไหน.มันมาอวดว่าตนว่าตัวไล่เข้าไป. ถ้ามันรวมลงอย่างนั้น, ก็อาศัยสติควบคุมให้มันอยู่. อย่าให้มันไป. จิตรวมลงอย่างนี้แจ่มใสทีเดียว. ไม่ใช่มันง่วงนอน. นั่นไม่ใช่วิสัยของสมาธิ. อันนั้นละมันแจ่มใสอย่างนั้น, เรียกว่าสัมมาสมาธิ. เป็นสมาธิอันถูกต้อง. แล้วก็แม่นมันนั่นแหละ. แม่นจิตนั่นแหละ. เป็นตัวศีลละ. จิตนั่นแหละเป็นตัวสมาธิ. จิตนั่นแหละเป็นตัวปัญญา, อันเดียวนั่นแหละ. มันจะถึง อธิจิต อธิศีล อธิปัญญาได้, ก็อาศัยสติควบคุม. พวกศรัทธาได้ยินได้ฟังแล้วให้พากันตั้งใจทำ. มันไม่อยู่ที่อื่นหนา, ไม่ได้ไปหาเอาที่อื่นหนา, อยู่จำเพาะใครจำเพาะเรานี่หนา. ไม่ได้ไปคว้าเอาที่ไหนดอกธรรมน่ะ. ยกขึ้นก็ปะไปโลด, เห็นไปโลด. นึกขึ้นก็เห็นไปโลด. แล้วก็คุมสติเอา. มันจะรู้เอง ปัจจัตตังน่ะ. สันทิฐิโก จะเห็นเองนั่น. อกาลิโก ไม่อ้างกาลอ้างเวลา. จิตเราจะหายจากราคะแล้ว ก็รู้จำเพาะตน. จิตเรายังมีราคะก็จะรู้.จิตมีโทสะก็จะรู้. หายจากโทสะก็จะรู้. จิตมีโมหะความหลงงมงายก็จะรู้.จิตหายโมหะก็จะรู้. จิตหดหู่ก็

จะรู้. จิตฟุ้งซ่านก็จะรู้. รู้แล้วก็จะได้จัดการแก้ไข. รู้ก็ดี, จะได้เพิ่มศรัทธา, รีบเร่งความเพียรเข้าอีก. เอาละพากันทำเอา.ไม่อ้างที่อ้างฐานดอก. อยู่ที่ไหนก็ได้. เวลามันสงบ, มันก็จะมีอยู่นั่นแหละ.

กัณฑ์ที่ ๓

ศีล

(เทศน์โปรด น.พ.อวย เกตุสิงห์ และคณะ)

(พ.ศ. ๒๕๐๙)

เรื่องจิตนี่ พวกฝรั่งเขาทำกันจริง ๆ จัง ๆ . เขาสนใจอยู่ปานนั้น มันจึงเป็นเรื่องใหญ่. มาเอาทางภาวนา. ยากจริง. พวกนี้เขาทำกันหลายคน, สนใจแท้ ๆ . เรื่องทำบุญรักษาศีลให้ทานก็เข้าใจหมดแล้ว. เรื่องภาวนามันสำคัญ, อบรมบ่มอินทรีย์, อบรมกายนี่แหละ, อบรมใจของตนนี่แหละ. มันยากอยู่. ครั้นอบรมได้แล้ว, ไม่มีความเดือดร้อน, ใจเยือกเย็น, ใจสบาย, ไม่มีความหวั่นไหว. อวิชชาคือใจ. ใจดวงเดียวนั่นเรียกว่าอวิชชา. คือมันไม่รู้ต่อสิ่งทั้งปวง. ไม่รู้ในกองสังขาร. แล้วหลงยึด. ชอบเข้าก็หลงยึด. ไม่ชอบก็ยึดเข้ามาเผาตน. มันไม่รู้มันจึงหวั่นไหว. พวกเราพากันฝึกหัดใจของตนให้ดี. พระพุทธเจ้าว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า, มีใจถึงพร้อม, มีใจเป็นใหญ่, มีใจประเสริฐสุด. ครั้นทรมานใจดีแล้ว, ฝึกฝนดีแล้ว, อบรมดีแล้ว, มีใจประเสริฐสุด. ถ้าไม่ทรมานไม่ฝึกฝนอบรม, อันนี้มันก็ทำพิษ, เผาอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน. มันเป็นเพราะใจนี่แหละ. ใจไม่ดี, ใจไม่รู้เท่า, ใจโง่. มนะสาเจ ปทุฏฐะนะ ใจอันมีโทษประทุษร้ายมันอยู่แล้ว, เพราะราคะ, โทสะ, โมหะ, ประทุษร้ายอยู่. ไปอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุขสบาย. มีแต่ความเดือดร้อนเผาผลาญ. ท่านเปรียบไว้เหมือนโคที่เข็นภาระอันหนักไปอยู่. ใจไม่ดีแล้ว, ผู้ไม่ฝึกฝนอบรมใจของตนแล้ว, ทำไปตามความพอใจความชอบใจ,

ใจเศร้าหมองไม่มีความสุข. ยืนเดินนั่งนอนก็ไม่มีความสุข. ใจที่อบรมดีแล้วฝึกฝนทรมานดีแล้ว, ไปอยู่ที่ไหนก็มีความสุข. พูดอยู่ก็เป็นสุข. ยืนเดินนั่งนอนทำอะไรอยู่ ก็เป็นสุข. ไม่มีความเดือดร้อน. มนะสาเจ ปสันเนะ บุคคลผู้ฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้ดีแล้ว, จิตผ่องใสแล้ว, แม้จะพูดอยู่ก็ตาม, ทำอยู่ก็ตาม, ไปที่ไหนก็ตาม, ความสุขย่อมติดตามไปอยู่ทุกอิริยาบถ, ยืนเดินนั่งนอน. พวกเราทำความฝึกฝนจิตใจของตน, ให้เอาสติประจำใจ. จะพูดก็ให้มีสติ. จะทำก็ให้มีสติ. จะคิดก็ให้มีสติควบคุมใจของตน. อย่าไปปล่อยสติ. ครั้นไม่ปล่อยสติแล้ว, นั่นแหละได้ชื่อว่าเป็นผู้นั่งอยู่ใกล้ความสุข. ใกล้ทางที่สุด. ทางที่เราจะเดินไปหน้าละใกล้เข้า ๆ. พวกเราเหมือนกันกับเดินทางไกล. ไม่รู้ว่าจะเดินมาจากไหน. นับวันนับคืนนับปีนับเดือนไม่ถ้วน. การเดินทางเพื่อจะไปสู่จุดหมายปลายทาง คือที่สุด, เหมือนว่าเราจะไปกรุงเทพฯนั่นแหละ. เป็นที่สนุกสุขสบาย. เข้าใจว่ากรุงเทพฯเป็นเมืองพระนคร, เป็นเมืองสวรรค์, อยากไป. พวกเราอยากไปสู่จุดหมายปลายทาง, คือพระนิพพานนั่นแหละ. ว่าเป็นจุดอันเลิศ. ว่าเป็นที่สิ้นสุดทุกข์. มีแต่ความสุข, ที่พระพุทธเจ้าแหละสาวกทั้งหลายท่านไปแล้ว. จุดอันนั้นแหละ.

เราเกิดมานี่, เที่ยวไปเที่ยวมาอยู่นี่น่ะ, ไม่ต้องการอะไรทั้งหมดทั้งนั้นแหละ. ไม่ต้องการความทุกข์. ไม่ต้องการวันตาย. ต้องการหาความสุข. แต่หาไม่พบ, เพราะศรัทธาของเราไม่เพียงพอ. เชื่อไปตามกามกิเลส. ประพฤติไปทางอื่นไปทางโลกเสีย. ทางธรรมของพระพุทธเจ้าไม่เอาใจใส่, ไม่มีความสนใจ, ไม่พอใจ. ที่จริงถึงเราไม่อยากไปก็ตาม, พระนิพพานน่ะ, แต่ก็ควรปฏิบัติไว้. ควรอบรมจิตใจของตนให้มันเป็นอุปนิสัยเป็นปัจจัยต่อพระนิพพาน. อบรมไว้. บางทีไปชาติหน้าชาติใหม่, เราเกิดความเบื่อหน่ายอย่างใดอย่างหนึ่ง, เราจะกลับมาปฏิบัติมันจะได้บรรลุคุณวิเศษโดยเร็วไม่

เฉื่อยช้าไป. พวกเราได้คบหากับนักปราชญ์อาจารย์บ่อย ๆ, สนใจบ่อย ๆ, ทำไป ๆ ก็จะเป็นไปวันหนึ่งนั่นแหละ. จะได้รับผลอยู่นั่นแหละ. ทำแล้วจะเปล่าประโยชน์ไม่เปล่าดอก, ทุกสิ่งทุกอย่าง. เหมือนพวกคุณหมอทั้งหลายได้ศึกษาวิชาศิลปศาสตร์มาแล้ว, ก็ได้มาแล้ว. รู้อย่างนั้นอย่างนี้. ทำอย่างนั้นอย่างนี้. แล้วก็ได้ผล. เมื่อทำลงก็ได้รับผล, มีผลตอบแทนอยู่อย่างนั้นแหละ. ผมคือลาภยศ, เพราะเรามีวิชาศิลปศาสตร์. เพราะเราทำคุณความดี. ทางที่ไปสู่ความสงบสุขนี่พระพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว. ถ้าเรามีความสนใจ, พอใจ, ตั้งใจทำ, ก็คงได้รับผลตอบแทนเหมือนกัน. ไม่ตอบแทนกันไม่มีดอก, ทุกสิ่งทุกอย่างน่ะ. ความดีก็ดี, ความชั่วก็ดี, ตอบแทนครือกัน. ถ้าทำชั่วลงไปแล้วก็ได้รับความเดือดร้อนขึ้นกับตัว, กับบ่อนนั่นแหละ. คนทั้งหลายเขาสงสัยว่าบาปไม่มี บุญไม่มี. มันไม่พิจารณาให้เห็นว่าทำแล้วก็ได้รับเหมือนกันในเรื่องนั้น ๆ แหละ. พอทำเข้าแล้วก็เดือดร้อนหละ. วิ่งเข้าป่าเข้าดง, ไปอยู่ตามถ้ำตามเหว. ไม่มีที่ไหนมันจะพ้นดอก, ความชั่วนี่. พวกเราเป็นผู้ทำความดีความชอบ. อาชีพของเราเป็นไปเพื่อเป็นศีลเป็นธรรม. ไม่เบียดเบียนใคร, แล้วเราก็ได้รับความพอใจ, ความชอบใจ, ดีใจ. เห็นกันอยู่อย่างนั้นแล้ว. ที่จะว่าไม่เป็นบุญเป็นบาปยังไง. มันเป็นอยู่อย่างนั้นนี่, เป็นกับที่นั่นแหละ. ผู้ให้ทานก็ได้รับความดีใจกันที่นั่นแหละ. ผู้มีศีลก็ได้ความดีใจ. ศีลห้า, ศีลแปด, ศีลสิบ. ศีลพระปาฏิโมกข์ของพวกพระ. ฆราวาส ศีลห้า, ศีลแปด, เราก็ศึกษาให้มันดี, ศึกษาให้เข้าใจ. เมื่อเข้าใจแล้วก็ไม่ยาก. เรื่องงดเว้นทุกสิ่งทุกอย่างน่ะพวกเราก็รู้แล้ว. เรื่องจะไม่ต้องสมาทานเอากับพระภิกษุสามเณรก็ตาม, รู้แล้ว. เจตนางดเว้นเอา, เรียกว่า วิรัติ เจตนา, งดเว้นเอา. เข้าใจแล้วไม่ต้องสมาทานก็ได้. เอาเจตนานี่แหละ. เราจะไม่ทำ. สมมุติว่า ศีลห้า, บาปห้าอย่าง, กรรมห้า อย่างนี้เราจะไม่ทำต่อไปเด็ดขาด. นี่ก็เป็นอุปนิสัยปัจจัยอยู่.

พวกเราสมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว, ควรรักษาให้มันดี, เรื่องกรรมห้า อย่างนั่นแหละ. ครั้นเว้นวิรัติให้มันขาดลงไปแล้ว, ได้ชื่อว่า เป็นผู้หมดกรรมหมดเวรหมดภัย. ให้มันขาดห้า อย่างเบื้องต้นนี่แหละ. พระพุทธเจ้าว่ามันไม่ใช่ศีลนะ, บาปนะ, เวรนะ. ครั้นเว้นห้าอย่างนี้ เป็นสุจริตธรรม, ผู้หญิงผู้ชายก็ตาม, ผู้น้อยผู้หนุ่มก็ตาม, ผู้แก่ผู้เฒ่าก็ตาม, เป็นสมบัติของมนุษย์. ปาณาติปาตาปฏิวิรโตโหติ ให้มีเจตนางดเว้น. อทินนาทานา ปฏิวิรโตโหติ เจตนาวิรัติงดเว้น, มีสติประจำใจ. กาเมสุมิจฉาจารา ปฏิวิรโตโหติ ให้เจตนางดเว้น. มุสาวาทาปฏิวิรโตโหติ ความไม่จริงจะไม่พูด, พูดมีสัจจ์มีศีล. คำที่ไม่จริงจะไม่พูดต่อไป. มีจึงพูด. ไม่มีไม่พูด. สุราเมรยมัชฌปมาทัฏฐานา ปฏิวิรโตโหติ นี่หละห้าอย่างนี่แหละ. งดเว้นห้าอย่างนี่ได้ชื่อว่าเป็นผู้หมดกรรมหมดเวร. นี่เป็นเค้าเป็นมูลของศีลทั้งหลาย.มันจะตั้งอยู่ได้. ศีลแปดนั้นครั้นเรารักษาไม่ได้, ก็ไม่เป็นโทษเป็นภัยอะไรดอก, เป็นแต่เศร้าหมอง. สามข้อเบื้องปลายนั่นแหละเป็นศีลสูงขึ้นไป. รักษาไม่ได้มันก็พาเศร้าหมองเท่านั้น. ศีลห้าข้อเบื้องต้นนั่นแหละสำคัญ. เว้นให้มันเด็ดขาดเรื่อยไป. ท่านจึงเปรียบไว้เหมือนต้นไม้. ครั้นไปตัดกิ่งก้านสาขามันออกแล้วไม่ตาย, มันต้องเป็นขึ้นอีก, แตกกิ่งก้านสาขาขึ้นอีก. แต่ถ้าตัดรากแก้วมันหมดแล้ว, มันตาย, ไม่มีอะไรจะงอกขึ้นอีกต่อไป. เค้ามูลมันคือศีลห้า. อาตมาจะพูดให้ฟัง. พูดซื่อ ๆ นี่แหละ. ศีลนี่มีตัวเดียวเท่านั้นหละ, มีใจดวงเดียวเท่านั้น, ไม่มีอื่นอีก. หมู่นั้นมันเป็นอาการมัน. ถ้าเราไม่ฆ่า, ไม่ลัก, ไม่มารยาสาไถยกับใคร, นอกจากเมียของตนซึ่งอยู่ในปกครองของตน, พูดแต่ความจริง, ไม่ดื่มสุรายาเมา นี่แหละ ๕ อย่างนี่มีแต่บาปทั้งนั้น. พระพุทธเจ้าจึงว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม, เจตนาเป็นตัวศีล. เจตนาก็ใจเท่านั้นแหละ. เจตนางดเว้น ใจมีอันเดียวเท่านั้นแหละ, และให้มีสติควบคุม, ระวังจิตมันคิดจะทำอะไรก็ดี, คิดจะพูดอะไรไม่

เป็นศีลเป็นธรรม, ก็มีสติยับยั้ง, รู้สึกตน. สติคือความระลึก, สัมปชัญญะ. ความระลึกว่าผิดหรือถูก. มันต้องตัดสิน. สัมปชัญญะเป็นผู้ตัดสิน. พวกเราให้หัดทำสติให้แม่นยำ, ให้สำเหนียกแล้ว, จะทำอะไรก็ถูกต้อง, พูดถูกต้อง, คิดถูกต้อง. มันก็เป็นศีลแล้ว. เพียง ศีลห้ามันก็ดีอยู่. ศีลแปดเป็นบางครั้งเป็นคราวก็ได้อยู่. ครั้นรักษาให้ดี, เป็นบริสุทธิ์แล้ว, ได้อยู่. ราชาก็ได้อยู่. จักรพรรดิ์ ก็ได้อยู่. มหาเศรษฐีก็ได้อยู่. ไม่ต้องสงสัย. พระพุทธเจ้าพูดความจริง. ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้องอาจกล้าหาญต่อหน้าประชุมชน. ผู้มีศีลย่อมมีความสุข. ท่านบอกไว้นะ. เมื่อรับศีลด้วยปากแล้วท่านว่า สีเลนะ สุคติงยันติ. กุลบุตรผู้รักษาศีล, ถึงพร้อมด้วยศีลบริบูรณ์แล้ว, ย่อมมีความสุข. แม้จะเข้าไปคบหาสมาคมกับบริษัทใด ๆ ก็ตาม, บริษัทกษัตริย์ก็ตาม, บริษัทคหบดีก็ตาม, บริษัทสมณพราหมณ์ก็ตาม, เป็นผู้องอาจกล้าหาญ, ไม่มีความครั่นคร้ามต่อผู้คน, เพราะคิดว่าเราบริสุทธิ์ดีแล้ว. ถึงไม่มีความรู้ก็ตาม, ไม่คิดกลัวว่าคนอื่นเขาจะมาโทษเราว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ยังงั้นยังงี้. ไม่คิดอย่างนั้น. ไม่กลัว. แล้วก็เป็นที่รักของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน, เป็นที่รักแก่สัตว์ทั้งหลายด้วยกัน. คนผู้มีศีลดีแล้วย่อมใจเย็น. จิตมันหยั่งเข้าไปถึงกัน. สัตว์เดรัจฉานก็ตาม, สัตว์ใด ๆ ก็ตาม, ได้เห็นแล้ว, มันหยั่งเข้าไปถึงกันเหมือนยังกับไฟฟ้า. ไปถึงจิตถึงใจกันแล้ว, แล้วจิตของเรามันเย็นแล้ว, มันก็ไม่กลัว. ถ้ามันเห็นพวกคฤหัสพวกที่เขาจะฆ่ามันแล้ว, มันไม่รอ, วิ่งเข้าป่าเข้าดงไปเลย. นี่แหละไปอยู่ที่ไหนก็มีความสุข. ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชรา. ศีลนำความสุขมาให้ตลอดชีวิต. ศีลนำความสุขไปให้ตลอดและมีสุคติเป็นที่ไป. สีเลนะ โภคะสัมปทา ผู้จักมั่งคั่งบริบูรณ์สมบูรณ์, ไม่อด, ไม่อยาก, ไม่ยากไม่จนก็เพราะเป็นผู้ที่รักษาศีลให้สมบูรณ์บริบูรณ์นี้แล. เป็นแท้. เป็นกรรมดีแท้. เป็นกรรมร้ายแท้. ให้คิดดู. ถ้าบุญไม่มีแล้ว, บาปไม่มีแล้ว, มันเป็นเพราะ

กรรมดีกรรมชั่ว, พระพุทธเจ้าว่าคนเกิดมาสัตว์เกิดมาในโลกนี้คงเพียงกัน, ไม่มีสูงมีต่ำ, มีดำมีขาว. ถ้าขาวก็ขาวอย่างเดียวกัน. จะมั่งคั่งก็มั่งคั่งอย่างเดียวกัน. จะจนก็จนอย่างเดียวกัน. โง่ก็โง่อย่างเดียวกัน. แต่ความจริงนี้มันมีสูงมีต่ำกว่ากัน. มีต่ำลง, มีสูงที่สุด. เห็นเป็นพยานอยู่นี่แล้ว. จะโง่, ผู้โง่ก็โง่ลืมตาย. ผู้ฉลาดเหมือนพวกคุณหมอนี่ก็ฉลาด. จนก็จนลืมตาย. ทำไมเกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกันแต่ทำไมไม่เหมือนกันล่ะ. ไม่เหมือนกันเพราะความประพฤตินั่นหรอก. ถ้าประพฤติดีมีการรักษาศีลให้ทาน, มีการสดับตรับฟังธรรม, เขาจะมีปัญญาก็ดี. เขาเป็นผู้เล่าเรียน. เพราะเหตุนี้แหละเป็นเพราะกรรม. กรรมเป็นผู้จำแนกแจกสัตว์ให้ดีให้ชั่วต่างกัน. มันเป็นเพราะกรรม. พระพุทธเจ้าไม่พยากรณ์ดอกว่าตายแล้วสูญหรือตายแล้วเกิดอีก. อย่างนี้พระพุทธเจ้าไม่พยากรณ์ไม่ว่า. เราไม่พยากรณ์สัตว์นี้มันจะเกิดอีกหรือไม่เกิด. ถ้ามันยังทำกรรมอยู่, มันต้องได้รับผลของกรรม. ทำกรรมดีทำกรรมชั่ว, มันต้องได้รับผลตอบแทนอยู่. ทำแล้วจะไม่ได้รับผลตอบแทนนั้นไม่มี. คิดดู. เหมือนเขายืมปัจจัยของเราไป, เราก็ให้. เขาจะต้องตอบแทนใช้ให้เรา. ครั้นไม่ใช้ให้, ก็ต้องเป็นถ้อยเป็นความกันละ. ได้รับความเดือดร้อน. เขาก็ต้องตอบแทน. คิดดู. เหมือนพวกเราเห็นกัน, ถามกัน, ตอบแทนกัน. ทำดีก็ตอบแทนกันอยู่อย่างนั้น. ผลร้ายก็ตอบแทนกันให้ได้รับความลำบากอยู่อย่างนั้น.

ถ้ารักษาศีลดีแล้ว, เมื่ออบรมสมาธิเข้า, มันจะมีความสงบ. มันลงเร็ว. ถ้ามันขัดข้องก็หมายว่าศีลของเราข้อใดข้อหนึ่งผิดพลาดไป. มันจึงขัดข้อง, ไม่ลง. ถ้าศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว, เหมือนกับเขาจะปลูกบ้านช่อง, เขาจะปราบพื้นที่เสียก่อน. ฉันใดก็ดี, ศีลพวกเรารักษาดีแล้ว, ก็เหมือนปราบพื้นที่จนไม่มีหลักมีตออะไรแล้ว, ปลูกบ้านมันก็ได้ดี, ไม่มีความเดือดร้อน. จิตมันก็ไม่มีความเดือดร้อน. มันก็สงบอยู่จะลงอยู่, เพราะมันเย็นมันราบรื่น.

ไม่มีสิ่งลุ่มดอน. พากันทำไป. อุตส่าห์ทำไป. อิริยาบถทั้งสี่, ยืนเดินนั่งนอน, พระพุทธเจ้าไม่ห้าม. แล้วก็ไม่ใช่เป็นของหนักของลำบาก. นึกเอาแต่ในใจ. จะเอาอะไรก็ตาม, แล้วแต่ความถนัด. แล้วแต่จริตของเรา. มันถูกอันใด, สะดวกใจ, สบายใจ, หายใจดี, ไม่ขัดข้อง, ไม่ฝืดเคือง, อันนั้นควรเอามาเป็นอารมณ์ของเรา. เอา พุทโธ ๆ, หมายว่าให้ใจหยุด. เอาพุทโธเป็นอารมณ์นั่นแหละ. ต้องการไม่ให้จิตมันออกไปสู่อารมณ์ภายนอก. อารมณ์ภายนอกมันก็ไปจดจ่ออยู่กับรูปเสียง, กลิ่น, รส, สัมผัสความถูกต้องทุกสิ่งทุกอย่าง. มันไปจดจ่ออยู่นั่น, จิตมันจึงไม่ลง. พวกนี้เรียกว่านิวรณ์, เรียกว่าเป็นมาร.จึงว่าให้มีสติอย่าให้มันไป, กุมไว้ให้มันอยู่กับที่นี้. ให้เอาพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์, พระธรรมเป็นอารมณ์, พระสงฆ์เป็นอารมณ์. พุทโธ ธัมโม สังโฆก็ตาม, หรือจะเอา อัฐิ ๆ กระดูก ๆ ก็ตาม, ให้นึกอยู่อย่างนั้น. ยืนอยู่ก็ตาม. เดินอยู่ก็ตาม, นั่งอยู่ก็ตาม, นอนอยู่ก็ตาม, เอามันอยู่ยังงั้นแหละ. หลับไปแล้วก็แล้วไป. อุตส่าห์. มันก็เป็นของไม่เหน็ดไม่เหนื่อย. พระพุทธเจ้าก็ว่าไว้อยู่. ผู้ที่ภาวนา, จิตสงบลง, แม้ชั่วเวลาช้างพับหู, งูแลบลิ้น. อานิสงส์อักโขอักขัง. ทำไป. มันมีสามสมาธิ. ขนิก สมาธิ, อุปจาร สมาธิ, อัปนาสมาธิ. ขณิก สมาธินี่เราบริกรรมไป ๆ ว่าพุทโธก็ตาม, อะไรก็ตาม, รู้สึกว่าสบาย ๆ เข้าไปสักหน่อย. จิตสงบเข้าไปสักหน่อย. ถอนขึ้นมา. ก็กลับเป็นอารมณ์ของเก่ามัน. นี่ขณิกสมาธิ. อุปจาร สมาธิ ลงไปนาน ๆ สักหน่อย, ถอนขึ้นมาอีก, ไปสู่อารมณ์อีก. ภาวนาไป ๆ มา ๆ อย่าหยุดอย่าหย่อน, แล้วมันก็จะค่อยเป็นไปเอง. ทำไป ๆ จะให้มันเสียผล, มันไม่เสีย. ต้องทำไป, เป็นก็ไม่ว่า, ไม่เป็นก็ไม่ว่า, แล้วแต่. อย่าไปนึกว่าเมื่อไรมันจะลงจิตนี่. อย่าไปนึก. ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำความเพียร, เราทำเพื่อจะเอาเนื้อและเลือด ชีวิตจิตใจถวายบูชาพระพุทธเจ้า, ถวายบูชาพระธรรม, บูชาพระสงฆ์ต่างหาก. ความ

อยากนี่ให้เข้าใจไว้ว่านั่นแหละคือหน้าตาของตัณหา. อยากให้มันเป็น, อยากให้มันลงเร็ว ๆ . อันนั้นหละมันตัวร้ายละ, หน้าดำละ. ความอยากของมันมืดละ. ให้ตั้งใจไว้, เจตนาไว้ว่า. เป็นก็ไม่ว่า, ไม่เป็นก็ไม่ว่า. จะเอาเลือดเนื้อชีวิตจิตใจถวายบูชาพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้าตลอดวันตาย. อย่างนี้ได้ชื่อว่า มัชฌิมา ปฏิปทา. อยากมันก็เป็นตัณหาเสีย, ยืนขวาง. หน้าเสีย. ยิ่งไม่ลงละ. เอาละ, ให้พากันทำไป.

กัณฑ์ที่ ๔

นิโรธะ

การปฏิบัติอานาปานัสติถ้าไม่ถูกกับจริตมีความอึดอัดใจหายใจไม่สะดวก. ไม่สบาย. ถ้าถูกมันจึงสบาย. หายใจเบาลง. แต่คนก็ชอบแต่ความสบาย. ถ้าไม่สบายไม่ค่อยชอบ. ถ้ามันสบายมันก็หลงไปเสียกับความสบายละ. ถ้าเปลี่ยนบ้างมันจึงจะดี. เปลี่ยนคือความเจ็บป่วยนั้นมันเปลี่ยนบ้างมันจึงรู้. มันจึงตื่น. หมายความว่าเปลี่ยนมันไม่เพลิน. เวทนามัน, ทรมานให้เขาปราบเอาบ้าง, มันจึงดี. เหมือนกันกับเด็กมันดื้อ. มันคะนอง, พ่อแม่ต้องเฆี่ยนเอาบ้าง, มันจึงหายความคะนอง. จิตของเรามันเป็นอย่างนั้น. ถ้าอยู่ดีสบายแล้วมันลืม. ให้นั่งภาวนา, เป็นสมาธิ, ให้มันเป็นปัญญา. คอยเตือนอย่าดื้อ, อย่าคะนอง. ให้กำหนดให้มันรู้ทุกข์. พระพุทธเจ้าสอนว่าให้มารู้จักทุกข์. ถ้ามันสบายแล้วมันไม่รู้จักทุกข์. มันมัวแต่เพลินไปถ้ามันสบายแล้ว. ให้มันไม่สบายแล้วมันจึงกำหนดรู้จักทุกข์. พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่าให้มันรู้จักทุกข์ให้มันรู้จักพิจารณาแต่ทุกข์, พิจารณาให้มันเห็นชัดมันอยู่ที่ใจแล้ว, มันจึงจะค้นหาเหตุ. ทุกข์เป็นผล. แล้วความทะเยอทะยานนั้นเป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์. ค้นไปให้เห็นเหตุเกิดทุกข์, จะปล่อยวางความทะเยอทะยานความหลง. อันสมุทัยนั่นแหละเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. สมุทัยสมมุติ. สมมุติว่าผู้หญิงผู้ชายว่าคนว่าสัตว์. นั่นไปหลงสมมุติ, พอใจเพราะความหลง. สมุทัยก็มาจากความหลง. พอมันขี้หลงเข้า, หลงอยากเป็นอยากมี, หลงสิ่งที่ไม่ชอบ.

รู้เหตุอันนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, เป็นเหตุให้ท่องเที่ยวในสังสารวัฏจักรไม่มีที่สิ้นสุด. ให้ปล่อยวางอันนี้. ปล่อยวางคือไม่ยึดไม่ถือ. รู้เท่ามัน. เมื่อปล่อยวางแล้วนั้นแหละจิตมันจึงจะสงบ. จิตมันจึงจะมีความสุขความสบาย. จิตไม่ดิ้นรน. จิตสงบนั่นแหละให้รู้ว่าจิตเราสงบ. จิตเราไม่เพลิดเพลินกับอารมณ์ดีก็ตามไม่ดีก็ตาม, ไม่เพลิดเพลิน, เฉยเป็นกลาง, เรียกว่านิโรธะ. ปล่อยวางอันนี้ความทะเยอทะยานหรือสมุทัย. วางอันนี้แหละได้ชื่อว่าปล่อยเหตุ. วางเหตุแล้วจิตสงบ, จิตเป็นกลาง. การค้นการพิจารณาเรื่องจิตนี้เรียกว่า มัคคปฏิปทา, เรียกว่าข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์. เราภาวนาบริกรรมอันใด, มันสบายใจ. บริกรรมแล้วก็ต้องพิจารณา. สมถะการบริกรรม. วิปัสสนาเรียกว่ากำหนดพิจารณา. เรื่องพิจารณาสังขารร่างกายอันนี้เรียกว่าวิปัสสนา. ทำไปพร้อม. เมื่อบริกรรมไปบริกรรมไปพอจิตสงบสักหน่อย, มันไม่ลงถึงที่มันก็ต้องค้นคว้า, ก็ค้นคว้าร่างกายของเรา. ต้องพิจารณาสกนธ์กายของเรานี่แหละ. กรรมฐานทุกคนนั่นแหละ. พวกพระ, พวกเณร, พวกญาติโยมนั่นก็เป็นกรรมฐาน. กรรมฐานหมด. มีอยู่หมดทุกรูปทุกนาม. พระพุทธเจ้าว่าผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, เรียกว่า ปัญจกรรมฐาน, กรรมฐานแท้. ให้พิจารณาอันนี้. ผมมันก็ตั้งอยู่บนศีรษะ. พระพุทธเจ้าท่านให้พิจารณา. ผมไม่ใช่คน, เป็นแผนกหนึ่งต่างหาก. ขนก็ไม่ใช่คน. เรามาสำคัญว่าขนเรา, เล็บเรา, ผมเรา, ฟันก็ไม่ใช่คน, เป็นแผนกหนึ่งต่างหาก. หนังก็ไม่ใช่คน. หนังสำหรับห่อกระดูกไว้เท่านั้นแหละ. อาการ ๓๒ นี่พระพุทธเจ้าท่านให้พิจารณา, แยกออกเป็นสัดเป็นส่วน. อะไรเป็นคนเป็นสัตว์. ไม่สำคัญว่าผู้หญิงผู้ชายว่าเขาว่าเรา. สำคัญที่คนเห็นผิด. อาการ ๓๒ นี้มีผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, เนื้อ, กระดูก, เยื่อในกระดูก, ม้าม, หัวใจ, ตับ, พังผืด, ไต, ปอด, ไส้ใหญ่,

ไส้น้อย, อาหารใหม่, อาหารเก่า, เยื่อในสมองศีรษะ, เป็นต้น. หมู่นี้เป็นคนละอย่าง ๆ . มันไม่ใช่คน พระพุทธเจ้าว่ามันไม่ใช่คนนะ อีกอย่างพระพุทธเจ้าว่าธาตุ ๔, ดิน, น้ำ, ลม, ไฟประชุมกัน, เรียกว่ารูป. รูปใหญ่, มหาภูตรูป, สิ่งที่อาศัยธาตุ ๔, ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ. คือเวทนาความเสวยอารมณ์, สุข, ทุกข์ก็ดี. สัญญาความจำหมายโน่นหมายนี่, จำโน่นจำนี่. จิตเจตสิกคือความคิดความอ่าน. ความปรุงขึ้นที่จิตคือวิญญาณสังขา. ความรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ อันนี้เราว่ารูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์, เรียกว่าขันธุ์, ไม่มีคนไม่มีสัตว์. สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตนไม่ใช่ตัว, ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. วิญญาณเป็นความรู้เท่านั้น. รู้กันอยู่นี่แหละ. ค้นไปค้นมาอยู่นั่น. มองดูคนอยู่ไหน. สมถะคือการบริกรรม วิปัสสนาการค้นคว้า. อาการ ๓๒ นี่แหละค้นไป, ไม่ส่งจิตไปที่อื่น. เวลาเราทำสมาธิเราต้องตั้งใจว่าเวลานี้เราจะทำหน้าที่ของเรา. หน้าที่ของเราคือจะกำหนดให้มีสติประจำใจ, ไม่ให้มันออกไปสู่อารมณ์ภายนอก. ให้มีสติประจำใจอยู่. ไม่ให้ไปภายนอก. เดี๋ยวนี้หน้าที่ของเราจะภาวนา, จะทำหน้าที่ของเรา. ไม่ต้องคิดการงานข้างนอก เมื่อออกแล้วจะทำอะไรก็ทำไป. เวลาเราจะทำสมาธิทำความเพียรของเราต้องตั้งสัจจะลง. ตั้งใจกำหนดอยู่ในสกนธ์กายนี้. กำหนดสติให้รู้กับใจ. เอาใจรู้กับใจ. ให้จิตอยู่กับจิต. กำหนดจิตขึ้น, ให้ทำให้มันพออาศัยศรัทธา, วิริยะ. เหตุทำให้มาก ๆ อันนี้แหละก้อนธรรม. พระพุทธเจ้าว่าก้อนธรรมอันนี้แหละ, ก้อนธรรมหมดทั้งก้อน. ธรรมไม่มีที่อื่น, ไม่มีที่อยู่อื่น. จำเพาะรูปใครรูปเราเท่านั้น, เป็นก้อนธรรมหมดทั้งก้อน. ก้อนธรรมอันนี้ไม่ใช่คน, ไม่ใช่สัตว์, ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน. พระพุทธเจ้าว่า ปัญจุปาทานักขันธาอนิจา, ขันธ์ทั้ง ๕ นี้ไม่เที่ยงไม่แน่นอน. มีความเกิดตั้งขึ้นในเบื้องต้น, มีความแปรปรวนไปในท่ามกลาง, มีความแตกสลายไปในเบื้องปลาย. ปัญจุปทานักขันธาทุกขา,

ขันธ์อันนี้เป็นทุกข์. มีทุกข์บีบคั้นอยู่. มีแต่ทุกขเวทนานั่นแหละ, ความสุขมีนิดเดียว. ผู้ที่พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงแล้ว, ไม่มีสักหน่อยความสุขในโลกนี้. โลกคือสกนธ์โลกอันนี้. สกนธ์กายนี้, ปัญจุปาทานักขันธาอนัตตา. ธรรมทั้งหลายสกนธ์การอันนี้, ขันธ์ ๕ อันนี้, ไม่ใช่สัตว์, ไม่ใช่คน. พระพุทธเจ้าว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา. ธรรมทั้งหลายจะเป็นสังขตธรรมหรืออสังขตธรรมก็ตาม, ไม่มีความประเสริฐ, ไม่มีความดี. พิจารณาเห็นสกนธ์กายว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนแล้ว, อันนี้เรียกว่าผู้ถึงวิราคะ. วิราโค เสฏโฐ เป็นธรรมอันประเสริฐ. วิราคะคือความคลายความกำหนัดจากอารมณ์ทั้งหลาย. นี่เป็นธรรมอันประเสริฐ. นั่นแหละเมื่อถึงวิราคะ, เรียกว่านิโรโธ ทุกข์ดับ. มีความเบื่อหน่าย, เหนื่อยหน่ายในความเป็นอยู่ของอัตตภาพ. นี่แหละเรียกว่าปล่อยวาง, เห็นตามความเป็นจริง, แล้วปล่อยวางตัณหา, ความทะเยอทะยาน, ความอยาก, ความใคร่ในทางกิเลสกาม, ความอยากเป็นอยากมี. ถึงขั้นนี้ก็กิจสำเร็จแล้ว.

กัณฑ์ที่ ๕
ก้อนธรรม

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เราถือศีลก่อน. ศีลทำให้กายวาจาสงบ. แล้วจึงทำสมถภาวนาให้จิตใจสงบ. ครั้นภาวนาจนจิตสงบสงัดดีแล้ว, ก็ใช้ปัญญาคิดค้นคว้าสกนธ์กายนี้, เรียกว่าทำกัมมัฏฐาน. พระพุทธเจ้าว่าธรรมะไม่อยู่ที่อื่น, อยู่ที่สกนธ์กายของทุกคน. คนหมดทุกคนก็แม่นธรรมหมดทั้งก้อน. แม่นก้อนธรรมหมดทุกคน. พระพุทธเจ้าว่าธรรมไม่อยู่ที่อื่น, ไม่ต้องไปหาที่อื่น. มันอยู่ในสกนธ์กายของตนนี้. ดูจิตใจของตนนี้ให้มันเห็นความจริงของมัน. พระพุทธเจ้าว่า ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา สกนธ์กายของเรานี้มันเป็นทุกข์. ปัญจุปาทานักขันธา อนิจจา สกนธ์กายอันนี้ไม่เที่ยง. ปัญจุปาทานักขันธา อนัตตา ก้อนอันนี้ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. ธรรมทั้งหลายไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. จึงว่าธรรมทั้งหลายก็แม่นก้อนธรรมนี้, ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. มันอยากจะเป็นไปอย่างใด, ก็เป็นไปตามธรรมชาติของมัน, กิริยาของมัน. มันไม่ฟังคำเรา, ไม่ฟังพวกเรา. อยากแก่มันก็แก่ไป. อยากเจ็บมันก็เจ็บไป. อยากตายมันก็ตายไป. สัพเพธัมมา อนัตตา ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ของใคร. ให้พิจารณาดูให้เห็นเป็นก้อนธรรม. มันไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใครทั้งนั้น. มันเป็นทุกข์. มันเป็นอนิจจัง. มันเป็นอนัตตา. ตกอยู่ในไตรลักษณ์. คนเราได้ก้อนธรรมอันนี้แหละ, ได้เป็นรูปเป็นกาย, เป็นผู้หญิงเป็นผู้ชาย, ก็สมมุติทั้งนั้น. สมมุติว่าผู้หญิงว่าผู้ชาย, ว่าเด็กว่าเฒ่า. มันสมมุติซื่อ ๆ ดอก. ที่จริงมันแม่นก้อนธรรมทั้งหมด. เราเกิดมาได้อัตภาพอันดีสมบูรณ์บริบูรณ์, พวกเราได้สมบัติมาดีแล้ว, ควรใช้

มันเสีย, ใช้ไปในทางดี. ทางดีคือการทำบุญให้ทาน, รักษาศีลภาวนา. ใช้มันเสียเมื่อมันยังสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่. อย่าไปนอนใจเมื่อวันคืนล่วงไป ๆ พระพุทธเจ้าว่าวันคืนล่วงไป ๆ มิใช่จะล่วงไปแต่วันคืนเดือนปี, ชีวิตความเป็นอยู่ของเราก็ล่วงไป ๆ ทุกขณะลมหายใจเข้าออก. ไม่ควรนอนใจ. ได้มาดีแล้วอัตตภาพอันนี้. ไม่เป็นผู้หนวกบอดใบ้บ้าเสียจริต. สมบัติอันนี้คือมนุษย์สมบัติ. มนุษย์, เราเป็นมนุษย์หรือเป็นอะไร. คนเรอะ. พระพุทธเจ้าว่าสิ่งอันประเสริฐก็ได้แก่คน. บาปและบุญก็เรียก. เราต้องเป็นผู้มีหิริโอตตัปปะ. หิริ ความอายต่อความชั่ว. โอตัปปะ ความสะดุ้งต่อผลของมัน. ความชั่วมันจะให้ผลเราในคราวหลัง. เมื่อเราเป็นมนุษย์, เราไม่ควรนอนใจ. อย่าให้กาลกินเรา. ให้เรากินกาล. ให้เร่งทำคุณงามความดี. เวลาล่วงไป, ชีวิตของเราก็ล่วงไป, ล่วงไปหาความตาย. มนุษย์เป็นสัตว์อันสูงสุด. อันนี้เป็นเพราะเราได้สมบัติอันดีมา. ปุพเพจะกตะปุญญตา บุญกุศลคุณงามความดีเราได้สร้างมาหลายภพหลายชาติแล้ว. เราอย่าไปเข้าใจว่าเราเกิดมาชาติเดียวนี้. ตั้งแต่เราเทียวตายเทียวเกิดมานี่ นับกัปป์นับกัลป์อนันตชาติไม่ได้. แล้วจะว่าเหมือนกันได้อย่างไรล่ะ. เมื่อเรามาเกิดก็มีแต่วิญญาณเท่านั้น. พอมาปฏิสนธิก็เอาเลือดเอาเนื้อพ่อแม่มาแบ่งให้, ได้อัตตภาพออกมา. แม้กระนั้นก็ไม่มีสัตว์มาเกิด. ต้องอาศัยจุติวิญญาณ. เราต้องสร้างเอาคุณงามความดี. พวกฆราวาสก็คือตั้งใจรับศีลห้าศีลแปดในวันเจ็ดค่ำ แปดค่ำ, สิบสี่ค่ำสิบห้าค่ำ. เดือนหนึ่งมีสี่ครั้งอย่าให้ขาด. ทำสมาธิภาวนา. ให้มีสติ. ระวังกายของตนให้เป็นสุจริต, วาจาเป็นสุจริต, ใจเป็นสุจริต. เท่านี้หละ. เอาย่อ ๆ มีสติอันเดียว, ละบาปทั้งหลาย, ความชั่วทั้งหลาย, ละด้วยกายวาจาด้วยใจ. ทำบุญกุศลให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท. กระทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว. อันนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า. ให้มีสติรักษากายวาจาใจ. ศีลห้าถ้าใครละเมิดก็เป็นบาป. ครั้นละเว้นโทษ

ห้าอย่างนี้, นั่นแหละเป็นศีล, ศีลคือใจ. บาปก็คือใจ. ศีลอยู่ในใจ. บาปก็อยู่ที่ใจเหมือนกันนั่นแหละ. เรื่องทำบุญกุศลให้ทานรักษาศีลภาวนาอยู่แต่ใจทั้งนั้น. อะไรมีดอยู่กับใจ. สงสัยก็พิจารณาดวงใจ. ทำบาปห้าอย่างนี้แล้วศีลไม่มี, เป็นคนไม่มีศีล. คนมันชอบทำแต่บาป, ศีลไม่ชอบทำ, อยากทำแต่บาป. ท่านเปรียบไว้ว่าคนไปสวรรค์เท่ากับเขาวัว. คนไปนรกเท่าขนวัว. วัวมีสองเขา, แต่ขนมันนับไม่ถ้วน.

กัณฑ์ที่ ๖

อุปาทาน

ให้พวกเราหมั่นอบรมจิตใจ. พระพุทธเจ้าสอนให้อบรมจิตใจให้ดีให้สงบเสียก่อนเพราะจิตใจที่สงบตั้งมั่นดีแล้วเป็นบาทของวิปัสสนา. จิตตั้งมั่นแล้ว, ปัญญามันเกิดขึ้น. มันจึงรู้เท่าสิ่งทั้งปวง. บรรดาสิ่งทั้งปวงในโลกมันตกอยู่ในไตรลักษณ์หมดทั้งนั้น. รู้เท่าอันนี้รู้เท่าสิ่งทั้งปวงแล้วเราจะปล่อยวางอัตภาพ. สิ่งทั้งปวงก็แม่นก้อนธรรมนั่นแหละ. ก็เรานั่นแหละไม่ใช่อื่น. ก้อนสมมุติหมดทั้งนั้น. ว่าผู้หญิงว่าผู้ชาย, ว่าผู้ดี. สมมุติหมดทั้งนั้น. จริงก็จริงสมมุติ. สมมุติไม่พอ. พระพุทธเจ้าบัญญัติทับลงอีก, เรียกว่าธาตุ. ธาตุ ๔, รูปธาตุ, รูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์. พระพุทธเจ้าบัญญัติทับลงไปอีกว่าอายตนะ. จักขุวิญญาณัง, โสตวิญญาณัง, ฆานวิญญาณัง, ชิวหวิญญาณัง, กายวิญญาณัง, มโนวิญญาณัง. เรามาหลงสมมุติ. จกฺขุโลเก ปิยรูปัง สาตรูปัง.

เพราะมันหลงสมมุติ. ว่าผู้หญิงว่าผู้ชาย, ว่าตัวว่าตนว่าเราว่าเขา. แล้วเข้าใจว่าตาเป็นที่รักใคร่พอใจของตน. โสตะ หูก็เป็นที่รักของตนในโลก. ฆานะ จมูกเป็นที่รักของตน. ชิวหะ ลิ้นเป็นที่รักของตน. สัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็งก็ดีเป็นที่รักของตน. ธรรมารมณ์ มโนวิญญาณ เกิดขึ้น. อดีตอนาคตมารวมอยู่ในปัจจุบันนี่แหละ. ตัณหาคือสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. ตัวสมุทัยเราไม่รู้เท่ามัน, จึงเป็นเหตุให้เกิดกิเลสมารขึ้น. ความไม่รู้เท่าสังขารมันจึงทำให้เกิดกิเลสมาร. ครั้นเกิดกิเลสมารเป็นทุกข์. ความทุกข์มาจากไหน.

มาจากตัณหา, ตัณหาความใคร่ความพอใจในรูปเสียง, เรียกว่ากามตัณหา. เป็นสิ่งที่มีวิญญาณก็ตาม. ความใคร่, ความพอใจ, รักใคร่พอใจ, เกิดแล้วก็อยากได้, อยากเป็นอยากมี, อยากดีอยากเด่นอยากเป็นนั่นเป็นนี่. เรียกว่าภวตัณหา. ความไม่พอใจ, เหมือนผมหงอก, ฟันหัก, หนังเหี่ยว, ความแก่งอมแห่งชีวิตอินทรีย์ของขันธ์. มีรูปมีนามเกิดขึ้น. ไม่พอใจ, เกลียดชังไม่ชอบ. เรียกว่าวิภวตัณหา. ตัณหาทั้งสามนี่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์เผามัน. ในเบื้องต้นมันจะเกิดเป็นรูปเป็นนาม. ปฏิสนธิ มันก็อาศัยกาม, จึงเรียกกามตัณหา, ความรักใคร่–ความพอใจ. มันเป็นเหตุให้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักร์. เพราะความใคร่ในกามจึงเกิดเป็นรูปเป็นนามขึ้นมา. แล้วก็ได้รับทุกข์ต่าง ๆ นานา. ความทุกข์เกิดขึ้นในกาย. ความไม่ดีเกิดขึ้นในกาย. เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นทางสัมผัสทางกาย. นี่เรียกว่าความทุกข์กาย. ความทุกข์เกิดขึ้นในใจ. ความไม่ดีเกิดขึ้นในใจ. เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นแต่สัมผัสทางใจ. อันนี้เรียกว่าโทมนัส, ความเสียใจ. เกิดมีแก่สัตว์ทั้งหลายมันเฉพาะที่ตัณหา ๓. มันเป็นเหตุให้มีความปรุงความแต่งคือสังขารปรุงแต่งขึ้น. ขึ้นชื่อว่าสังขารแล้วจะเป็นสิ่งที่มีวิญญาณอยู่ก็ตาม, ไม่มีวิญญาณก็ตาม, มันจะตกอยู่ในไตรลักษณ์ทั้งนั้น. พระพุทธเจ้าเรียกว่าขันธ์. ขันธ์ 5 เป็นรูปเป็นขันธ์เรียกว่าเป็นของไม่เที่ยงไม่แน่นอน. ปัญจุปาทานขันธาทุกขา, รูปเป็นอุปาทานขันธ์, ถือว่าเป็นตัวตนจึงเป็นทุกข์. ปัญจุปาทานขันธาอนัตตา, ขันธ์ทั้งหลายไม่ใช่คนใช่สัตว์. ท่านให้พิจารณาให้รู้เท่า. รู้เท่าอย่างนี้แล้ว, เห็นชัดอยู่ที่จิตแล้ว, จิตมันจะไม่ยึดถือ. มันจะปล่อยวาง, มีความคลายกำหนัด, ไม่ถือว่าเราว่าเขา. ไม่ยึดในอุปาทานขันธ์. ปล่อยวางอุปาทานขันธ์. สิ่งทั้งปวงนั่นน่ะก็เพราะว่าจิตนั่นแหละไปยึดไปถือเอาทุกสิ่งทุกอย่าง. ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันถือเอาเป็นของเราหมดทั้งนั้น. ให้รู้เท่าว่าเป็นของอสุภะอสุภัง, ของไม่สวยไม่งาม. เป็นของปฏิกูลน่า

เกลียด. แล้วจิตมันจะมีความเบื่อหน่ายรู้เท่าทัน. จิตเบื่อหน่ายแล้วจิตวางขันธ์ วางก้อนนี้ว่าไม่ใช่ผู้หญิงผู้ชาย. พิจารณาให้มันเห็นลงไป. ไม่ใช่เขาไม่ใช่เรา. เป็นของกลาง. จิตเป็นผู้จัดการ เป็นผู้บัญชาการ, เอาอยู่อย่างนั้นเพราะมันเข้าใจว่าเป็นตัวเป็นตน. มันบัญชาการว่าเป็นตัวเป็นตน. มันอยากได้อยากมี, ทะเยอทะยาน. เมื่อมันวางแล้วจิตว่าง. จิตว่างจากคนจากสัตว์. จิตว่างจากคนจิตก็ร่าเริงบันเทิง. จิตผ่องใสจิตเบา. จิตควรแก่การงาน, ควรแก่กรรมฐาน. พิจารณากรรมฐานให้มันไม่ยึดไม่ถืออะไรแล้วจิตว่าง มันเห็นว่าไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์แล้ว. แต่เราก็ทำไปเพราะต้องอาศัยก้อนนี้, ก้อนธรรมอันนี้. ทำไป. เลี้ยงมันไปปฏิบัติมันไป. พระอริยเจ้าอาศัยสร้างบารมีเท่านั้น. ครั้นไม่มีก้อนอันนี้แล้วมีแต่ดวงจิตเท่านั้น, จะไม่สำเร็จอะไรหมดทั้งนั้น, เพราะมันมีแต่จิต. รูปอันนี้เหมือนกันกับกระบอกเขาโฆษณาโว้ ๆ ๆ น่ะ. เหมือนกันนั่นแหละ. มันมีรูปอันนี้เสียงอันนั้น. มันก็ดังออก. ผู้นั้นไม่มีอยู่แต่กำลังจิตนั่น. พูดไม่ออกขอยืมเครื่องมาพูดกันหน่อยเถอะ. ว่ายังงั้น. มันไม่มีรูปแล้วมันก็พูดไม่เป็นจิตนั่นน่ะ. ดวงวิญญาณน่ะมันพูดไม่เป็นพูดไม่ออกไม่มีเสียง. ถ้ามีก้อนอันนี้มันจึงออกเป็นเสียงดังก้องออกไป. ต้องอาศัยมันนั่นแหละ. มนุษย์เป็นชาติอันสูงสุด. ได้อัตภาพมาดีแล้ว, พวกเราไม่ควรประมาท, ไม่ควรนอกใจในความเป็นอยู่ของสังขาร, ว่ามันจะมั่นคง, คงทนไปอีกเมื่อไรเราไม่รู้. ถ้าปัญญาไม่ฉลาด, มัจจุราชคลานคืบเข้ามา. พระยามัจจุราชจะมาคว้าคอเราอยู่แล้ว. แน่นอนทีเดียวความตายไม่ต้องสงสัย. เป็นแต่ตายก่อนตายหลังกันเท่านั้น. ไม่เลือกสักคน. ผลที่สุดกลับเป็นดินไปหมด. อัตภาพว่าเป็นของเราแล้ว, เมื่อสิ้นลมหายใจแล้วก็นอนทับแผ่นดินเอาไปไม่ได้ด้วยซ้ำ. เพราะจิตมันเป็นบ้า, มันหลง, หลงร่างกาย. พอได้ความนอบน้อมคำสรรเสริญก็ดีใจ. ผู้อื่นเขาติฉิน นินทาก็ยุบลง. จิตไม่รู้

เท่าตามความเป็นจริงของสังขาร. มันจะได้ความสุขมาจากไหน. พระพุทธเจ้าสอนไว้, คนตาบอดยากที่จะบำบัดโรคตาบอดให้มันตาแจ้ง. ก็มีอยู่คือปัญจกรรมฐาน, กรรมฐาน ๕. พระพุทธเจ้าให้น้อมเข้ามาค้นคว้ากรรมฐาน ๕ นี้. เกศาผม, โลมาขน, นขาเล็บ, ทันตาฟัน, ตะโจหนัง. ตจ ปริยนฺโต หนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ. ปุโร นานัปปการัสสะ อสุจิโน เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ นั่น. นี่แหละ, ลืมตาขึ้นมาให้มันเห็นแล้วตั้งใจทำอยู่อย่างนั้น ไม่ใช่ทำวันเดียว, เดือนหนึ่ง, หรือปีหนึ่ง. ทำเอาตาย. เอาชีวิตเป็นแดน. เรื่องทำความเพียรถ้าดีแล้วก็ไม่เหลือวิสัย. ความจะพ้นทุกข์มันมีน้อย. มีอยู่ในอัตภาพนี้แหละไม่ได้อยู่ที่อื่น. จิตว่างเท่านั้นแหละว่างโม๊ด. ทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่ได้เกี่ยวข้อง, ไม่ใช่ของตัวของตน. มันไม่ยึดมันก็พ้นทุกข์. ก็มีสุข. จิตอบรมดีแล้วมันก็บริสุทธิ์ผุดผ่อง, เป็นจิตเลื่อมประภัสสร. จึงเห็นชัดว่าดีแล้ว. จิตฺตัง ทันตัง สุขาวหัง จิตฝึกดีแล้วนั้นนำเอาความสุขมาให้ไม่มีที่สิ้นสุด. นี่เรามันตามืด, ตามัว, ตาบอด, ตาขุ่น, ตามัว. มันไม่เห็นหนทาง. มันก็งมไป ๆ . ตกหลุมเสีย. งูเห่ามันอยู่ในหลุมนั่น. ตกลงไปงูเห่ากัดตาย. อยู่อย่างนั้นไม่มีที่สิ้นสุด. เทียวเกิดเทียวตาย. จงตั้งใจพิจารณา. ธาตุก้อนอันนี้แหละพิจารณาเข้า. เป็นธาตุหรือ, หรือสัตว์, หรือคน, ก้อนนี้น่ะ. หลอกลวงเรา, กัดเรา, ไม่มีความสุข, เพราะเหตุนั้นหัวใจมันจึงขุ่นมัว. เมื่อมันรู้เท่ามันปล่อยมันวางแล้ว, นั่นแหละจิตมันจึงจะลืมตาได้, เห็นความสว่าง. เหมือนกันกับดวงจันทร์ถ้าถูกเมฆครอบงำแล้วก็มืดไม่เห็นฟ้าเห็นสิ่งทั้งปวง. เมื่อก้อนเมฆผ่านไปลมตีไปแล้ว, ไม่มีอะไรปิดบังดวงจันทร์แล้วดวงจันทร์ก็แจ่มจ้าสว่างไสว. ฉันใด, ท่านผู้มีความเพียรฝึกอยู่จนเป็นนิสัยของตนแล้ว, เห็นตามความจริงของสังขารแล้วว่ามีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น, มีความแปรปรวนในท่ามกลาง, มีความแตกสลายไปในที่สุด. ไม่มีอะไรเป็น

สาระแก่นสาร. พอจิตว่าง, จะมีแต่ความสว่างไสว. มันก็มีแต่ความสุขไม่มีอะไรจะเปรียบ. เอาอะไรที่เป็นแก่นสาร. ไม่มีอะไรที่จะเป็นแก่นสารแล้ว. จิตมันก็ไม่มีตนมีตัว. เมื่อมันว่างตนว่างตัวแล้ว, ก็เป็นจิตที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง. ให้ตั้งใจทำความเพียร. อย่าไปนอนใจว่าเราจะยืนไปอีกเท่านั้นเท่านี้. ไม่มีรู้. กาลโน้น, กาลนี้, เวลาใดไม่มี. เวลามันต้องเป็นไปตามกรรม, สุดแต่กรรมจะเทไป.

กัณฑ์ที่ ๗

อริยทรัพย์

การเจ็บปวดเมื่อนั่งสมาธิ, พระพุทธเจ้าว่าให้สู้มัน. มันจึงจะเห็นทุกข-เวทนา. นั่งสมาธิมันเจ็บ, ให้ดูมัน. มันเกิดมาจากไหน. เวทนามันก็เวทนาต่างหากไม่มีตัว. เราก็พิจารณาให้รู้เท่านั้นแหละ. ของไม่มีตนมีตัว. มันเกิดขึ้นก็เกิดจากร่างกายนี้อย่างหนึ่ง. แล้วก็มันรู้สึกถึงจิต, รู้ถึงกัน. จิตก็ไปยึด. ยึดก็เจ็บ. หนักเข้าไม่สู้มัน. ต้องสู้มันมันจะเห็น. พระพุทธเจ้าว่ากำหนดให้รู้ทุกข์. ทุกข์มาจากไหน. ทุกข์มาจากเหตุคืออยากเป็น, อยากมี, ความอยากเป็นอยากมี, ความอยากมันเกิดมาแต่เหตุ. เหตุมันเกิดมาจากไหน. เหตุมาจากความไม่รู้, ไม่รู้เท่ากาย. จนกระทั่งความคิดทั้งหลายเข้ามามันก็ไม่รู้ทั้งนั้น. คือมันโง่เรียกว่าอวิชชา, เป็นเหตุให้สัตว์ผู้ไม่รู้เท่าเกิดความยินดียินร้าย, เกิดความพอใจไม่พอใจ, เกิดความอยากเป็นอยากมี. เป็นเหตุให้วนเวียนเรียกว่าสังสารจักร์. วัฏฏกา เวียนอยู่อย่างนั้น. เป็นเหตุให้เราเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในภพน้อยภพใหญ่. กรรมดีเหมือนพวกคุณหมอก็ดี. ไม่เจอะทุกข์ปานใด. เกิดมาไม่เสียชาติเกิดเป็นมนุษย์. มิหนำได้เกิดมาพบโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้า, เกิดมาในปฏิรูปเทศ ประเทศอันสมควร. คือประเทศมีพระพุทธศาสนา, ประเทศมีนักปราชญ์อาจารย์เพื่อแนะนำสั่งสอน, ประเทศอย่างนี้พระพุทธเจ้าท่านว่าเป็นมงคล. พวกท่านทั้งหลายท่านเป็นผู้ไม่ประมาท. อตฺตสมฺมา ปณิธิ ผู้ตั้งตนไว้ในที่ชอบ. อาชีพเลี้ยงชีพภายนอกดีโดยชอบธรรม. โอวาทคำสั่งสอนก็ไม่ประมาททุกสิ่งทุกอย่าง. มีการจำแนกแจก

ทาน, มีการสดับรับฟัง, แล้วก็ปฏิบัติตามดำเนินตามโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า. ธรรมทั้งหลายมีกายกับใจเท่านั้นแหละ. ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า. ใจที่มันรู้เท่าแล้วก็มีความเหนื่อยหน่ายต่อสิ่งทั้งปวง. ทางความชั่วมันก็รู้เท่า. แล้วมันก็เอาอยู่นั่นแหละ. ไปยึดภพน้อยภพใหญ่อยู่นั่นแหละ. พวกเรายังนับว่าไม่เสียที. แม้ยังไม่มีความเบื่อหน่ายก็ยังเป็นผู้ฉลาดเป็นผู้เอาทรัพย์สมบัติคืออริยทรัพย์ให้ได้ให้เกิดให้มีอยู่ในหมู่ของตน, อยู่ในสันดานของตนสะสมไว้. อัตภาพร่างกายเป็นของไม่มีสาระแก่นสาร. ทรัพย์ภายนอกก็ไม่มีสาระแก่นสาร. ชีวิตของพวกเราความเป็นอยู่ก็ไม่มีแก่นสาร. เรามาพิจารณารู้อย่างนี้แล้ว. เราเป็นผู้ไม่ประมาท, รีบเร่งทำคุณงามความดีประกอบขึ้น, รีบเร่งสะสมอริยทรัพย์. ศีลของเราก็บริบูรณ์ไม่มีด่างพร้อย ตามภาวะของตน, ศีล ๕, ศีล ๘. เดี๋ยวนี้พวกท่านกำลังอบรมสมาธิ, กำลังจะเอาทรัพย์อันนี้เรียกว่าอริยทรัพย์. ศีลก็เป็นอริยทรัพย์อันหนึ่ง. สมาธิก็เป็นอริยทรัพย์. หมั่นอบรมจิตใจ, ปัญญาก็เป็นอริยทรัพย์. หมั่นอบรมจิตใจ.เวลาเราเข้าทำสมาธิ, จงให้มีสติประจำใจ, กำหนดสติให้แม่นยำ. รักษาจิตใจของเราให้อยู่กับที่, และให้จิตใจปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่าง. กิจการงานของเราเคยทำมาอย่างไรก็ดี, เวลาเข้าที่ให้ปล่อยวางให้หมด. ความรัก, ความชัง, อดีต, อนาคต, วางปล่อยวาง. ไม่ให้เอาใจใส่เรื่องนั้น ๆ. ให้มีสติประจำ. ไม่ให้มันไปตามอารมณ์เหล่านั้น. ครั้นควบคุมสติได้แล้ว, จิตมันอยู่คงที่แล้ว, อยู่กับกายของตนแล้ว, ให้มันเห็นกายของตนนั่นแหละ. สิ่งอื่นอย่าให้มันมาเป็นอารมณ์ของใจ. ครั้นจะเพ่งเอาอารมณ์, ก็ต้องเพ่งเอาอัตภาพสกนธ์กายของตนนี้ให้มันเห็น. มันกรรมฐาน ๕, ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง. พระพุทธเจ้าแจกไว้หมดแล้ว. ไม่ใช่คน. ไม่ใช่คน. แต่ไปยึดถือมัน. ผมไม่ใช่คน. ขนไม่ใช่คน. เล็บไม่ใช่คน. เราจะมาถือว่าตัวว่าตนอย่างไรล่ะ. ฟันก็ไม่ใช่คน. ฟันมันต้อง

เจ็บต้องคลอน, ต้องโยก ต้องหลุด. อันนี้มันไม่ใช่ของใคร. สิ่งเหล่านี้เป็นของกลางสำหรับให้เราใช้. เราต้องหมายเอาใจไว้เสียก่อน. แท้ที่จริงใจก็ไม่ใช่ของเราอีกนั่นแหละ. ถ้าใจเป็นของเราแล้ว, เราบอกเราบังคับคงจะได้. อันนี้ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร. แล้วแต่มันจะไป. ถึงคราวมันจะเป็นมันถือกำเนิดขึ้น, มันยังไงมันก็ไม่ฟัง. จะตีมันก็ไม่ฟังอีกแหละ. เพราะเหตุนั้นมันจึงไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน. เราต้องรู้เท่ามัน. เวลาเราภาวนาอย่าให้มีอะไรเข้ามาเป็นอารมณ์นอกจากสังขารตัวนี้. แล้วก็ให้เห็นเป็นอนิจจังให้เห็นไตรลักษณ์, ผม ขน เล็บ หนัง ฟัน กระดูก. เห็นเป็นไตรลักษณ์. แล้วก็ให้เห็นเป็นปฏิกูลสัญญาของโสโครกน่าเกลียด. ให้เห็นมันเป็นอนัตตาไม่ใช่เรา. แล้วก็ไม่ใช่จริง ๆ. ผม ขน เล็บ หนัง ฟัน กระดูก ไต หัวใจ ตับ ม้าม พังผืด อาหารใหม่ อาหารเก่า, มันไม่ใช่เราทั้งนั้นถ้าแจกออกไป. ไม่ต้องไปยึดถือนะ. ไม่ใช่นะ, พระพุทธเจ้าว่า. เรายังไปยึดถือว่าผมของเรา, ขนของเรา, เล็บของเรา, ฟันของเรา, อันนั้นแหละห้าม. บางทีจิตของเราใจของเราถูกกับอันหนึ่งอันใด, ก็เอาอันเดียวเท่านั้นแหละพระพุทธเจ้าแจกไว้. แต่ว่าจริตของคนนิสัยของคนมันถูกอันไหนก็เอาอันนั้นแหละ. จิตมันหยุดจิตมันสงบกับพุทโธ, จิตใสกับพุทโธ, มันก็อยู่กับพุทโธ. อาตมามันถูกกับพุทโธ. ตั้งใจเอาไว้, ปล่อยทุกสิ่งทุกอย่าง กำหนดเอาสติรักษาใจไว้. เอาพุทโธไม่เผลอสติ. ให้เห็นพุทโธตั้งอยู่กลางใจนี้. ไม่สบายเลยหาย. อาตมานิสัยถูกกับพุทโธ. บริกรรม อัฐิ กระดูก บางครั้งมันก็ถูก. ถูกมันก็ปรากฏเห็นกระดูกหมดทั้งสกนธ์กาย. พระพุทธเจ้าต้องการให้จิตมันเห็น. จิตมันไม่เห็น, ให้บริกรรมให้เห็น. ต้องการให้มันเบื่อหน่ายให้มันเห็นว่าไม่ใช่ตน. สิ่งเหล่านี้ธาตุทั้ง ๑๘ ก็ดีล้วนตกอยู่ในไตรลักษณ์ทั้งนั้น. อายตนะก็ดีตกอยู่ในไตรลักษณ์หมดทั้งนั้น. เรามาสำคัญว่าหู, ว่าจมูก, ว่าตา, ว่าลิ้น, ว่ากาย, ว่าใจเป็นของเรา, เป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่น. นั่งก็ให้มีความเจ็บ. เจ็บบั้นเอว, ปวดหลัง, ปวดเอว, ปวดขาอะไรนั้น

สมาธิก็ต้องออก. ท่านจึงให้สู้มัน. ไม่ต้องหลบมัน. เราจะสู้ข้าศึกก็ต้องอย่างนั้นแหละ. ต้องมีขันติความอดความทน. ทนสู้กับความเจ็บปวดทุกขเวทนา. ดูมัน. จิตมันถูกอันใดอันหนึ่ง. เมื่อเราสกัดกั้นไม่ให้มันแส่ส่ายไปตามอารมณ์ภายนอก. มีรูปเสียงกลิ่นรสเครื่องสัมผัสเป็นต้น, เรียกว่ากามคุณ ๕. ไม่ให้ไปจดจ่ออยู่กับสิ่งเหล่านั้นแล้ว, มันจะอยู่ที่. มันก็ว่างอารมณ์. ไม่มีอารมณ์เข้ามาคลุกคลีดวงจิตแล้ว, จิตตั้งมั่นเรียกว่าจิตว่าง. ไม่มีอะไรมาพลุกพล่าน. เหมือนกันกับน้ำในขันหรือน้ำอยู่ที่ไหนก็ตาม, เมื่อมันไม่กระเพื่อมแล้วมันนิ่ง, ก็เห็นสิ่งทั้งปวงอยู่ในก้นขัน. ต้องเห็น, เห็นอันนี้, เห็นแล้วเราต้องสละปล่อยวาง. มันจะเห็นโลภะ โทสะ โมหะ ราคะ. เรามีเราจะได้พยายามละถอนสิ่งเหล่านี้ออก, ปล่อยจิตว่างแล้วจิตสบาย, เพราะจิตเป็นหนึ่งไม่ขุ่นมัว, เพราะไม่มีอารมณ์มาฉาบทาดวงจิตแล้ว. ดวงจิตใส. ดวงจิตขาว. จิตก็เย็นมีแต่ความสบายมีความสุขรู้เท่าสังขาร, รู้เท่าสิ่งทั้งปวง, รู้เท่าความเป็นจริงแล้ว. เกิดอันใดอันหนึ่งก็ดี, หรือไม่ก็ครบรอบก็ดี, เมื่อพิจารณาอันใดอันหนึ่งแล้ว, จิตของเราไม่มีความหวั่นไหวต่อสิ่งทั้งปวง. ถึงมรณะจะมาถึงก็ตาม, ทุกขเวทนาเจ็บปวดจะมาถึงก็ตาม, ไม่มีความหวั่นไหวต่อสิ่งเหล่านั้น. เมื่อรู้เท่าตามความเป็นจริงแล้ว, ความติฉินนินทาก็ตาม, ไม่มีความหวั่นไหวต่อสิ่งเหล่านั้น. เสื่อมลาภก็ตาม, เสื่อมยศก็ตาม, เสื่อมความสรรเสริญรักชอบก็ตาม, ไม่เอาใจใส่เอามาเป็นอารมณ์. มันก็มีความสุขเท่านั้น, จะหาความสุขใส่ตนก็มีแต่ฝึกฝนทรมานตนนั่นแหละ. พระพุทธเจ้าท่านว่า สจิตฺต ปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ให้ทรมานจิตฟอกฝนจิตของเรา. ฝนจิตให้มันว่าง. ให้มันรู้เท่าความเป็นจริงไม่ยึดมั่นถือมั่น. จิตนั่นแลจะทำประโยชน์มาให้ในชาตินี้, คือนำความสุขคือนิพพานมาให้. หรือจิตเรายังไม่พ้น, ก็จะนำสวรรค์มาให้, นำเอาความสุขมาให้ตราบเท่าตลอดเวลา, ตราบเท่าชีวิตแล้วมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป.

กัณฑ์ที่ ๘

กรรมกับจิต

อย่าให้มีความประมาท. จงพากันสร้างคุณงามความดี. มีการให้ทาน. มีการรักษาศีลของฆราวาส. พวกฆาราวาสก็ดีให้ถือศีลห้า, ศีลแปด,วันเจ็ดค่ำ, แปดค่ำ, สิบสี่ค่ำ, สิบห้าค่ำ. เดือนหนึ่งมีสี่หน, อย่าให้ขาด. ให้มีความตั้งใจ. เรื่องเข้าวัดฟังธรรม, รักษาศีล, ภาวนา. อันนี้เป็นทรัพย์ภายในของเรา. การรักษาศีลเป็นสมบัติภายในของเรา. ควรใช้ปัญญาพิจารณาค้นคว้าร่างกาย, ให้มันเห็นว่าความจริงของมันตกอยู่ในไตรลักษณ์, ตกอยู่ในทุกขัง, ตกอยู่ในอนิจจัง, ตกอยู่ในอนัตตา. มีความเกิดอยู่ในเบื้องต้น, มีความแปรไปในท่ามกลาง, มีความแตกสลายไปในที่สุด. อย่างนี้แหละ. อย่าให้เรานอนใจ. ให้สร้างแต่คุณงามความดี. อย่าไปสร้างบาปอกุศล. อย่าไปก่อกรรมก่อเวรใส่ตน. ผู้อื่นไม่ได้สร้างให้เรา. คุณงามความดีเราสร้างของเราเอง. ตนสร้างใส่ตนเอง. ผู้อื่นบ่ได้ทำดอก. เมื่อเราเป็นบาป, ก็เราเป็นผู้สร้างบาปใส่เราเอง. ความดีก็แม่นเราใส่เราเอง, จึงได้เรียกกุศลกรรม, อกุศลกรรม. สัตว์ทั้งหลายจะดีหรือจะร้ายก็ดี, จะเป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์หรือยากจนค่นแค้นก็ดี, เป็นเพราะกรรมดอก. พระพุทธเจ้าว่านั่นแหละสัตว์ทั้งหลายเป็นแต่กรรม. สัตว์มีกรรมของตน, เป็นเพราะกรรมดอก. กรรมเป็นผู้จำแนกแจกสัตว์ให้ได้ดีได้ชั่วต่าง ๆ กัน. ครั้นเป็นผู้ทำกรรมดี, มันก็ได้ความสุข. ไปชาติหน้าชาติใหม่ก็จะได้ความสุข. ผู้ทำความชั่ว, มันก็มีความทุกข์, มีอบายเป็นที่ไป. มีนรกเป็นที่ไป. กรรมเป็นผู้จำแนกไป, ให้เกิดเป็นมนุษย์, ให้เกิดเป็นคน

ยากจนคนค่นแค้น. มันก็เพราะกรรมของเขา. ที่จะไปเกิดเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ มีความสุขเองอย่างนี้ไม่มี. นั่นแหละบาปมันเป็นผู้แจกให้ไป, ไปเกิดในคนยากคนจน. เหมือนกันนั่นแหละกัยเข้าไปหาเจ้านาย. เราต้องระวังปานหยัง. เข้าไปเราจะต้องทำอย่างใด, จะทำท่าทางอย่างใด, จะพูดอย่างไร. ผู้เข้ามาหาคนยากคนจน, มันไม่ต้องสนใจอะไร. ไม่ต้องมีท่ามีทาง. มันไปเกิดอยู่นั่นแหละ. เราจะไปเกิดในที่ดีมันยากแล้ว. บุญมันบ่ถึงเขา. เราต้องทำเอา. เกิดเป็นมนุษย์เป็นสัตว์อันสูงสุด, ก็เป็นเพราะ ปุพเพจะกะตะปุญญตา, บุญหนหลังมาติดตามตนให้เกิดเป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์. ครั้นเป็นผู้สมบูรณ์แล้วก็อัตฺตสัมฺมาปณิธิ, ให้ตั้งตนอยู่ในที่ชอบ. อย่าไปตั้งอยู่ในที่ชั่ว. รักษาศีล, ให้ทาน, หัดทำสมาธิอย่าให้ขาด. ศีลห้าให้รักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์. ศีลแปดให้รักษา, ให้พากันภาวนาอยู่. สมาธิมันไม่มีที่อื่น. ให้นั่งภาวนา พุทโธ ๆ. ไม่ต้องร้องให้มันแรงดอก, ให้มันอยู่ในใจซื่อ ๆ ดอก. การภาวนาก็เป็นอริยทรัพย์ภายใน. มันจะติดตามไปทุกภพทุกชาติ, ติดไปสวรรค์, ลงมามนุษย์, มาตกอยู่ในที่มั่งคั่งสมบูรณ์บริบูรณ์, ไม่ยากไม่จน. ทรัพย์อันนี้ติดตามไป, บ่มีสูญหายดอก, ตามไปจนสิ้นภพสิ้นชาติ, หรือจนเหนื่อยหน่ายต่อความชั่ว, เบื่อหน่ายไม่มีความยินดี, ไม่อยากเกิดอีก. ภาวนาไป ๆ ก็จะไปสู่พระนิพพานตามเสด็จพระพุทธเจ้าเท่านั้นแหละ, ก็สบายเท่านั้นแหละ. คนเรามันมักอยากมาเกิดอยู่เสมอ.

ให้พากันตั้งใจ. วันหนึ่ง ๆ เราจะนั่งภาวนา. นั่งภาวนาก็ให้นั่งขัดสมาธิ. ตั้งกายตรงดำรงสติ. อย่าปล่อยใจ. ให้ตั้งสติอยู่กับใจ. ให้เอาพุทโธเป็นอารมณ์. ทีแรกว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ พุทโธ ธัมโม สังโฆ พุทโธ ธัมโม สังโฆ. สามหนแล้ว, จึงเอาแต่พุทโธอันเดียว. ทำงานอะไรอยู่ก็ได้, พระพุทธเจ้าบอก. ทำได้ทุกอิริยาบถ. ได้ทั้งสี่อิริยาบถ. ยืนก็ได้. เดินก็ได้.

นั่งก็ได้. นอนก็ได้. นอนไม่เป็นท่าดอก. เอนลงไปเดี๋ยวก็เอาสักงีบเถอะ. เดินนั่นแหละดี. นั่งกับยืนก็ได้. ได้หมดทั้งสี่อิริยาบถ. พากันทำเอา. ความมีอัตภาพนี่มันเป็นทรัพย์ภายนอก. เงินทองแก้วแหวน, บ้านช่องเรือนชานต่าง ๆ ที่หามาได้ก็เป็นทรัพย์ภายนอก, ติดตามเราไปไม่ได้ดอก. เมื่อตายแล้วก็ทิ้งไว้. กายอันนี้เมื่อตายแล้วก็นอนทับถมแผ่นดินอยู่ไม่มีผู้ใดเก็บ. กระดูกก็กระจายไป. กระดูกหัวก็ไปอยู่ที่อื่น. กระดูกแขนก็ไปอยู่ที่อื่น. กระดูกขาก็ไปอยู่ที่อื่น. กระดูกสันหลังก็ไปอยู่ที่อื่น. กระจายไปเท่านั้นหละ.

พวกเรามันกลัวตัณหาหลาย. มันเชื่อตัณหาหลาย. คนหนึ่ง ๆ มันมีสองศาสนา. ศาสนาหนึ่ง, มันตัณหาสั่งสอน. ศาสนาหนึ่ง, เป็นศาสนาของพระพุทธเจ้า. เรามันยึดถือตัณหานี่, ชอบกันนัก. หมอนี่มันก็บังคับเอา. เราก็ยึดถือหมอนี่. มันสอนให้เอามา, ให้ตีเอา, ลักเอา, ฉกชิงวิ่งราวเอา. มันสอนอย่างนี้ตัณหาน่ะ. พระพุทธเจ้าว่าให้ทำมาหากินโดยชอบธรรม, ให้เป็นศีลเป็นธรรม, อย่าเบียดเบียนกัน. มันไม่อยากฟัง, มันเกลียด. ตัณหานี่มันกลัวพระยามัจจุราช. พระยามารก็ผู้ช่วยมัน. มันไม่อยากให้เราไปฟังอื่น, ให้ฟังมัน. มันผูกใจเราไว้. ครั้นจะไปดำเนินตามทางของพระพุทธเจ้า, มันไม่พอใจ. พอจะรับศีล. รับทำไมมันว่า. อย่าไปรับมัน. อย่าไปทำมัน. นี่มันก็ถูกใจมันเท่านั้นแหละ. มันสอนนะ. มันชอบอย่างนั้น. ส่วนธรรมะของพระพุทธเจ้า, ครั้นอุตส่าห์ทำไป, ปฏิบัติดีแล้ว, เราก็มีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป. ทำความเพียรภาวนาหนัก ๆ เข้า, ก็ได้บรรลุพระนิพพาน, กำจัดทุกข์. อันนี้มันไม่อยากไป, ไม่อยากฟัง, ไม่เอา, ไม่ชอบ. เพราะฉะนั้นต้องระวังตัณหา, กิเลสที่มันชักจูงใจเราไม่ให้ทำความดี. อย่าไปเชื่อมัน. พยายามฝึกหัดขัดเกลาจิตใจให้อยู่ในศีลในธรรม. พระพุทธเจ้าว่า ให้เป็นผู้มีความหมั่นขยันในทางที่ชอบ, ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, แม่นในหน้าที่ของตน, เป็นความ

บริสุทธิ์. ผู้ขยันหมั่นเพียรนั่นแหละจะเป็นเจ้าของทรัพย์, เป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์. มิใช่ว่าจะรักษาศีลภาวนาแล้วเฮ็ดหยังบ่ได้. มันบ่แม่น. นั่นมันความเห็นผิดไป. พระพุทธเจ้าว่าให้ขยันหมั่นเพียร. อะไรที่ชอบธรรมก็ทำได้. กลางคืนจนแจ้งก็ทำไป. กลางวันก็ทำได้หมดตลอดวัน. ทำไร่ทำสวนทำนา. ให้ทำสุจริตไม่เบียดเบียนใครเท่านั้น. เพราะพุทธเจ้าให้หยุด, ไม่ให้เบียดเบียนกัน. ให้ทำใจให้สะอาด, วาจาให้สะอาด, กายให้สะอาดอย่าให้สกปรก. ทำใจให้สะอาดคือให้หมั่นภาวนา. ให้เอาพุทโธนั่นแหละเป็นอารมณ์ของใจ. ให้ตั้งสติทำไป ๆ ใจมันจะสงบสะอาดและผุดผ่อง. มนะสาเจ ปสันเนนะ ภาสติวา กโรติวา ตโตนัง สุขมเนวติ ครั้นผู้ชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วสดใสแล้ว, แม้จะพูดอยู่ก็ตาม, ทำการทำงานอยู่ก็ตาม, ความสุขนั้นก็ย่อมติดตามเขาไป. มนะสาเจ ปทุฏเฐนะ ภาสติวา กโรติวา ตโตนังทุกขมะเนวติ จักกังวหโตปทัง ครั้นบุคคลมีใจขุ่นมัววุ่นวาย, มีใจเศร้าหมอง, ใจมืด, ใจดำอำมหิตแล้ว, แม้จะพูดอยู่ความทุกข์ย่อมครอบงำมันอยู่อย่างนั้น, แม้จะทำอยู่ความทุกข์ก็เป็นอยู่อย่างนั้น. ท่านเปรียบว่าเหมือนล้อที่ตามรอยเท้าโคไป. ความทุกข์ตามบุคคลไปอยู่อย่างนั้น. คนไม่รักษาใจ, คนทำแต่ความชั่ว, ก็มีแต่ความทุกข์นำไปอยู่อย่างนั้น.

พากันทำภาวนาไป. วันหนึ่ง ๆ อย่าให้ขาด. อย่าให้มันเสียเวลาไป. ภาวนาไป. ชั่วโมงหรือยี่สิบสามสิบนาที, อย่าให้มันขาด. อาศัยอบรมจิตใจของตน. ทำมันไป. ขัดเกลาใจของตน. ใจมันมีโลภะ, โทสะ, โมหะเข้าครอบคลุม, ใจจึงเศร้าหมอง. ธรรมชาติจิตเดิมแท้นั้น, เป็นธรรมชาติผ่องใส. ปภัสสรมิดัง ภิกขเว จิตตัง ตัญจโข อาคันตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกะกิลิฏฐัง ธรรมชาติจิตเดิมเป็นของเลื่อมประภัสสร, เป็นของใสสะอาด. แต่มันอาศัยอาคันตุกะกิเลสเข้าครอบงำย่ำยี, ทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวไป. เพราะฉะนั้นให้

พากันทำ. อย่าประมาท. อย่าให้มันเสียชาติ. อย่าให้มันโศกเศร้าเป็นทุกข์. มนุสสปฏิลาโภ ความได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นลาภอันประเสริฐ. ให้พากันทำอย่าให้มันเสียไป. วันคืนเดือนปีล่วงไป ๆ, อย่าให้มันล่วงไปเปล่า. ประโยชน์ภายนอกก็ทำ, ประโยชน์ของตนนั่นแหละมันสำคัญ. พระพุทธเจ้าว่าให้ทำประโยชน์ของตนเสียก่อน, แล้วจึงค่อยทำประโยชน์อื่น.

กัณฑ์ที่ ๔

เทศน์ในงานทำบุญอายุ ๖๐ ปี นายแพทย์ อวย เกตุสิงห์
(๓ กันยายน ๒๕๑๑)

การทำงานครั้งนี้ก็ยาก, น้อยคนที่สามารถจะทำได้. พระเถรานุเถระที่อยู่กันคนละแห่งหน,ต่างองค์ต่างมา. ยากที่จะมารวมกันได้. นี่ก็เพราะบุญวาสนาบารมีของคุณหมอ, เป็นผู้มีธรรมอยู่ในตน, มีความดีอยู่ในตน, จึงสำเร็จเสร็จสรรพลงได้. อีกอย่างหนึ่งก็เพราะความเป็นสามัคคีอันหนึ่งอันเดียวกันของพวกญาติพวกมิตรทั้งหลาย. ด้วยอำนาจบุญของคุณหมอที่มีความดีในตน. อัตประโยชน์, ประโยชน์ของตน, ทำให้มีสมบูรณ์บริบูรณ์. ญาตถะประโยชน์, ประโยชน์ของญาติก็ได้ทำ. โลกัตถประโยชน์, ประโยชน์ของโลก. ประโยชน์ 3 อย่างนี้ได้ทำบริบูรณ์แล้ว, มีกำลังแล้ว. เป็นผู้ดีมีคนนับหน้าถือตา, เพราะเป็นผู้มีอุปการคุณ, และเป็นผู้มีศรัทธาทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา. พระกรรมฐานทั้งหลายจึงมีความยินดี, แม้อยู่ที่ไหนก็มีความยินดีมา, เพราะความเป็นสามัคคีอันหนึ่งอันเดียวกันนั่นเอง. พระพุทธเจ้าท่านแสดงว่า สามัคคี สมัคคานัง ตโป สุโข ทำงานใหญ่โตปานนี้ยากนักที่จะทำสำเร็จได้, ต้องอาศัยสามัคคีกัน, ทำให้สำเร็จได้. ทั้งญาติทั้งมิตรเป็นสามัคคีกันพร้อมเพรียงกันจึงสำเร็จได้โดยเรียบร้อยเป็นการดี.

เรื่องธรรมะธัมโมท่านก็เทศน์อยู่หลายองค์แล้ว. สามองค์สี่องค์แล้ว เรื่องธรรม, พวกกรรมฐาน, พวกป่าพวกดง. พูดเข้ามาที่นี่ไม่ได้อยู่ที่อื่น.

พูดเข้ามาที่สกนธ์กายของตนนี่แหละ. กาย, จิต, พูดเข้ามาที่นี่. มาพิจารณาอัตภาพร่างกายนี้. มันเห็นว่าร่างที่อาศัยอยู่นี่, ได้ร่างอันนี้มาเพราะ ปุพเพกตปุญญตา, คือบุญกุศลของเราที่ได้สร้างสมอบรมมาหลายภพหลายชาติ, บำเพ็ญคุณงามความดีมา, จึงได้สมบัติอันนี้ดี, เรียกว่าอัตสมบัติ. สมบัติอันนี้เป็นของหายาก. เมื่อได้มาแล้วให้เป็นผู้ไม่ประมาท. พึงระลึกว่าสมบัตินี้เอามาใช้ชั่วคราว. เอามาใช้ชั่วคราวสมบัติอันนี้. เดี๋ยวก็เปื่อยพังทลายเป็นดินเป็นน้ำเป็นลมเป็นไฟของเก่ามัน. แล้วก็หาเอาอีก. เหมือนกันกับบ้านคุณหมออย่างนั้น ทีแรกไม่ดี. ที่นี้ไม่สู้ดี. เอาใหม่. เอาใหม่ก็มีสมบัติทำเอาใหม่. ทำเอาดีปานไหนก็ได้. เป็นปราสาทสามชั้นสี่ชั้นก็ได้เพราะเรามีสมบัติ. สมบัติอันนี้คือบุญกุศล, คือคุณงามความดี. มีการรักษาศีลอย่างสมบูรณ์. ศีลสมบัติ. ศีลเป็นสมบัติอันหนึ่ง, เป็นสิริมงคล, เป็นความงามอันหนึ่ง. สมาธิสมบัติ, ทำจิตของเราให้แน่วแน่ให้อยู่กับที่, ไม่ให้ออกไปตามอารมณ์ภายนอก, ให้อยู่กับที่, ให้สงบอยู่กับที่. ปัญญาสมบัติความรู้เท่า, พิจารณาให้รู้เท่าต่อสังขารร่างกาย. ความเป็นจริงของมันอาศัยไตรลักษณ์, คือ ๓ อย่าง เรียกว่า อนิจลักษณ์, ทุกขลักษณ์, อนัตลักษณ์. ลักษณะทั้ง ๓ อย่างนี้มีเสมอกันหมดทุกตัวสัตว์. บรรดาสัตว์ที่มีวิญญาณมีความเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น, มีความแปรปรวนในเบื้องกลาง, มีความสลายลงไปในที่สุด. ปัญญาให้พิจารณาให้รู้เท่า, ว่าเป็นเครื่องอาศัยกันอยู่ชั่วคราว. เราจะเป็นผู้ไม่ประมาท, รีบเร่งทำ, รีบเร่งเอาสมบัติภายใน, คือเอาอัตภาพนี้. รีบเร่งทำคุณงามความดี. ทรัพย์ภายในนี้จะติดตามเราไป, ถ้าเรายังไม่มีความเบื่อหน่ายในสังสารจักรการท่องเที่ยว. เราจากไปเราจะได้มีสุคติอย่างเดียว. ทุกข์ทุคติไม่มี. ท่านแสดงว่าธรรมมี ๓ อย่าง, กุศลาธรรมา, อกุศลาธรรมา, อพยากตาธรรมา. ธรรม ๓ อย่าง. อพยากตธรรมหมายความว่าความเป็นกลาง, ไม่ดีไม่ชั่ว,

ไม่มีความดี ไม่มีความชั่ว. หมายเอาจิตอันนั้นสูงแล้ว. กุศลาธรรมคือกุศลธรรมอันมนุษย์สร้างอยู่ในโลกนี้. ทุกสิ่งทุกอย่างเรียกว่ากุศลาธรรม, คือคุณความดี, กุศล, ความฉลาด. คุณหมอเป็นผู้ฉลาดสามารถจะเอาทรัพย์อันใดที่เป็นแก่นสาร. ทรัพย์อันใดที่ไม่มีสาระแก่นสาร, คืออัตภาพ, ทำให้มันเป็นแก่นสารเอากับมัน. เอากำไรกับมัน. ทำกำไรกับมัน. ได้แล้วเร่งอบรมจิตใจของเราให้ดีแล้ว. อัตภาพมันจะเป็นอย่างไรก็ตามมัน. มันมีความแก่, มีความเจ็บ, ความตายเป็นธรรมดาของมัน. แล้วก็ไม่มีความหวาดหวั่น หวั่นไหวต่อมัน. เพราะรู้เท่ามัน. รีบพากันทำเอาเสีย. ท่านแสดงว่าธรรมไม่มีอยู่ที่อื่น. นี่แหละ, ก้อนธรรมทั้งหมด. ทั้งก้อนนี่แหละ. สกนธ์กายของเรานี่แหละ. มีอยู่นี่แหละ. กายเรียกว่ารูปธรรม. นามธรรมคือความรู้สึกเป็นสุข, เป็นทุกข์, ความจำ, ความหมาย, ความปรุง, ความแต่งอย่างใดอย่างหนึ่ง. ความรู้ทางทวารทั้งหมดเรียกว่าวิญญาณ. รู้ทางตา, ทางหู, ทางจมูก, ทางปาก, ทางลิ้น, ทางกาย, ทางใจ, เรียกว่าวิญญาณ. รวมเป็นหมดทั้งรูป, ก็เรียกว่ารูปธรรม. ความรู้ทั้งหมด, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ. เรียกว่านามธรรม. มีอยู่สำหรับในโลกนี้. แต่ว่าเป็นของไม่เที่ยงไม่แน่นอน. พระพุทธเจ้าจึงแสดงว่า สัพเพสังขารา อนิจจาติ ยทา ปัญญาย ปัสสติ อถ นิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา. ผู้มีปัญญามาใคร่ครวญพิจารณาเห็นอัตภาพร่างกาย, เช่น มนุษย์ก็ตาม, สัตว์เดรัจฉานอะไรก็ตาม, มาพิจารณาเห็นเป็นของไม่แน่นอน, ว่าเป็นของไม่เที่ยง, เป็นของเป็นทุกข์. เมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญา, อันนี้เรียกว่าเป็นทางหมดจดของผู้นั้น, เป็นทางบริสุทธิ์ของผู้นั้น. สัพเพ สังขารา ทุกขาติ ยหา ปัญฺญาย ปัสสติ อถนิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคฺโค วิสุทฺธิยา. สังขารร่างกายมาเห็นเป็นทุกข์. ให้พิจารณาธรรมอันนี้, คือสกนธ์กายอันนี้, เป็นทุกข์. ย่อมมีความเบื่อหน่ายต่อสังขารที่เป็นอยู่.

สัพเพธัมมา อนัตตาติ ยทา ปัญญาย ปัสสติ อถ นิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา. ธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล, คือสกนธ์กายของเรานี่แหละ. ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน. พระพุทธเจ้าแสดงไว้ง่าย ๆ, ไม่ลึกลับซับซ้อน, เปิดเผยว่าธรรมะของ พระพุทธเจ้าเหมือนกันกับภาชนะที่คว่ำอยู่. พระพุทธเจ้าเป็นผู้เปิดขึ้นให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันนั้น ๆ, เหมือนอยู่ในที่มืดพระพุทธเจ้า เป็นผู้จุดตะเกียงให้คนเห็นของเห็นสิ่งทั้งปวง. ท่านแสดงให้เห็นอันนี้. ไม่ได้แสดงให้เห็นออกไปนอกสกนธ์กายนี้. เห็นจิตเห็นใจของตนนี้มันเป็นยังไง. สอนให้มันมีสติ, มีสัมปชัญญะ. สติความระลึกอยู่กับกายนี้, สติความระลึกผูกพันอยู่กับใจนี้. ให้มันรู้กำหนดเข้ามาพิจารณา, จะรู้จะเห็น. อกาลิโก ไม่ต้องอ้างกาลอ้างเวลา. ถ้ามีสติกำหนดเข้ามาจะรู้ทุกเวลาว่าจิตของเรามีราคะไหม, หรือหายแล้วไม่มี. ก็จะรู้จำเพาะตนนี้. ดูโทสะมีอยู่หรือหายโทสะแล้ว. ดูโมหะ, ความโง่ความเขลาความหลง. ยังมีอยู่ก็จะรู้. หรือจิตของเรามันหายโทสะหายโมหะแล้วก็จะรู้. พระพุทธองค์จึงให้พิจารณาเข้ามาให้เห็น, เห็นอันนี้; เรียกว่าเห็นธรรม. จิตของตนเป็นอย่างไร. จิตของตนเป็นกุศล, มีเมตตา, มีวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่หรือมันยังมีราคะ, โทสะ, โมหะ ครอบงำอยู่ก็จะรู้. รู้แล้วจะได้แก้ไขตัวมัน. รีบปลดเปลื้องออกไป. รีบเร่งทำความเพียร. ขับไล่สิ่งที่เศร้าหมอง, คือ ราคะ, โลภะ, โทสะ, โมหะ, ให้มันเบาบางไป, ออกจากขันธสันดาน. ดวงจิตบริสุทธิ์ผุดผ่องทำให้คนบริสุทธิ์, ทำให้คนมีสิริ, ให้มีโภคทรัพย์, ก็เพราะคนเป็นผู้ทำคุณความดีมีศีล. ศีลที่บริบูรณ์แล้วย่อมเป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์. จิตดีบริสุทธิ์แล้ว, จิตไม่มีอิจฉาพยาบาทเบียดเบียนแล้ว, จิตอันนั้นแหละก็เป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์. ปัญญาเป็นผู้รู้เท่าสิ่งทั้งปวงแล้วว่าสิ่งทั้งปวงมีความเกิดขึ้น, มีความสลายไป. รู้เท่าอย่างนี้แล้วไม่มีความเสียอกเสียใจ. โภคทรัพย์ภายนอกมันมีขึ้น, แล้วมันเกิดวิบัติ

ไปก็ไม่มีความเสียอกเสียใจ. หรือมีเพื่อนยากคู่ทุกข์คู่ยากจะต้องพลัดพรากจากไป, ก็จะไม่มีความทุกข์และเสียใจ, เพราะรู้เท่าอัตภาพร่างกาย. สัตว์ทั้งหลายเกิดมาในโลกนี้มีแต่บ่ายหน้าไป, บ่ายหน้าไปหาความแตกดับเป็นธรรมดาของมันอยู่อย่างนั้น. อันที่จริงมันไม่ใช่มันตาย. พระพุทธเจ้าว่ามันตายเล่นไม่ใช่ตายจริง. ตายแล้วมันกลับก่อขึ้นอีก. มันบังเกิดอีก, เพราะความอาลัยอาวรณ์คิด. เหมือนพวกคุณหมอ คุณหญิงก็ดี. เดี๋ยวนี้อัตภาพร่างกายมาอยู่ที่นี่, ที่ถ้ำกลองเพล. พอออกจากที่นี่จะไปไหนล่ะ. เพราะใจดวงใจมันไปจดจ่ออยู่กรุงเทพฯ. ที่อยู่ของตนอยู่ที่ไหนต้องไปจดจ่ออยู่นั่น. สัตว์ตายแล้วเกิดที่ไหน, พระพุทธองค์ไม่ทรงพยากรณ์. เพราะการทำความดีความชั่วอยู่. มันเป็นเพราะกรรม. กรรมเป็นของ ๆ ตน. กรรมดีให้ผลตอบแทนคือความดีความพอใจ. กรรมไม่ดีให้ผลตอบแทนคือความไม่ดี, ความไม่พอใจ. มันเป็นสมบัติของสัตว์. ชาตินี้ยังอาลัยอยู่กับสิ่งทั้งปวงแล้ว. คิดดูใจเราเดี๋ยวนี้หละ. เดี๋ยวนี้จดจ่ออยู่กรุงเทพฯ. ตายไปเกิดที่ไหนล่ะ. เกิดกรุงเทพฯ. มนุษย์ถือผี, ถือนั่น, ถือเทพบวงสรวงอย่างนั้นอย่างนี้, เอาอันนั้นเป็นสรณะที่พึ่งก็เหมือนกัน. มันเคยแต่ไหว้เคยแต่พึ่งอันนั้น, มันตายจากนั่นมันเอาแต่นั่นเป็นชาติ. ชาติอันนั้นมันต้องเป็น. ชาติของเขาอยู่อย่างนั้น. จิตเราไปจดจ่ออยู่ที่ไหนมันก็ไปเกิดที่นั่นแหละ. อยู่ที่บ้านมันก็ไปเกิดอยู่ที่บ้าน. เพราะเหตุนั้นแหละพระพุทธเจ้าจึงแนะนำสั่งสอนเทศนาอบรมจิตใจ, อย่าให้มันไปเกี่ยวข้องในอารมณ์, บ้านช่องที่บ้านที่อยู่ที่ทำการทำงาน. ทำ ๆ ไป, แต่ไม่ให้จิตไปเกี่ยวข้อง. ให้จิตอยู่กับจิต. ให้จิตมันรู้เท่าอยู่กับจิต. กายนี้ก็ไม่ใช่ของตน. มันแตกมันดับไปแล้ว, มันไปก่อภพใหม่ชาติใหม่. ดวงจิตดวงเดียวนี่แหละมันไปก่อ. จิตนี่แหละเดิมมันผ่องแผ้ว. แต่อาศัยมันไม่รู้เท่าอารมณ์, อาศัยอาคันตุก กิเลส คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั้งหลาย, เอาเข้า

มาฉาบมา ทาแล้ว, ทำจิตใจของเราให้เศร้าหมองขุ่นมัวไป. จิตเดิมเลยกลายเป็นตัวอวิ ชาความโง่ ความเขลาไป, ไม่รู้เท่าตามความเป็นจริง. ไม่รู้เท่าสังขาร, ยึดถือ. เมื่อสิ่งทั้งปวงวิบัติไปแล้ว, ก็มีความโศกเศร้าเสียใจอาลัยผูกพัน. สิ่งที่ไม่พอใจมาประสบพบกันมาประชุมร่วมกัน, ประสบอันนี้ก็เป็นเหตุให้เกิดความคับแค้น, เป็นเหตุให้เกิดทุกข์โทมนัสความคับแค้น. เห็นสิ่งที่พอออกพอใจพลัดพรากไป, ไม่มาร่วมไม่ประชุมร่วม, นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดความโศกเศร้าความอาลัยอาวรณ์ถึงกัน. เรื่องของสังขารมันเป็นอย่างนั้น. จึงให้พิจารณาให้รู้เท่า. เกิดเป็นรูป, เป็นนามล้วนแต่ของไม่เป็นสาระแก่นสารหมดทั้งนั้น. รู้เท่าแล้วถึงสิ่งทั้งหลายมันจะเป็นอย่างไรก็ตาม, ไม่มีความหวั่นไหว, ไม่มีความอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งเหล่านั้น. ถึงเราก็จะเป็นไปอย่างนั้นอย่างเดียวกัน, เมื่อจิตใจของเราอบรมดีแล้ว, รู้เท่าแล้ว, นั่นแหละไม่มีความหวั่นไหวแล้วย่อมผ่องใส. จิตไม่เศร้าโศก. จิตผ่องใส. จิตเบิกบาน. จิตเยือกเย็น. จิตเยือกเย็นแล้วสิ่งทั้งปวงมารวมหมด. ภายนอก, วัตถุข้าวของเงินทอง, แก้วแหวนเงินทองอะไรก็มารวมหมด. มาอาศัย พุทโธ ผู้รู้. พุทโธมีอยู่ทุกรูปทุกนาม. พุทโธ คือผู้รู้. สัมปชัญญะ คือ ผู้ตื่นอยู่. ผิดหรือชอบ, ตื่นขึ้น, สัมปชัญญะเป็นผู้ตัดสิน. เราทำผิดหรือเราพูดผิด, คิดผิดไม่ถูก, สัมปชัญญะเป็นผู้รู้. สติเป็นผู้ระลึกขึ้น. พอระลึกแล้ว, สัมปชัญญะว่า "ถูก". เราทำถูก, พูดถูก, คิดถูก, นั่นแหละ, รู้เห็นตนอยู่อย่างนั้น, จิตจะได้เบิกบานแช่มชื่นเบิกบาน. จิตเบิกบานแล้ว, ไม่มีความโศกเศร้าไม่มีความเสียใจ, ไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวาย. ไม่มีความทุกข์กายไม่มีความเสียใจ. สบาย. ครั้นเย็นแล้ว, สิ่งทั้งปวงภายนอกย่อมไหลเข้ามา. เงินทองมาพึ่ง, มาพึ่งพุทโธหมด. มาพึ่งธัมโม, มาพึ่งสังโฆหมด. เดี๋ยวนี้เราถึงพระพุทธเจ้าอย่างไร, ถึงพระธรรมอย่างไร, ถึงพระสงฆ์อย่างไร, ให้มาพิจารณาถึงกายของตน, จิตใจของตน.

ถึงพระพุทธเจ้าหมายความว่าใจเบิกบาน, ใจรู้เท่าต่อสิ่งทั้งปวง. ไม่มีความดิ้นรนต่อสิ่งที่ไม่พอใจ. สิ่งที่พอใจก็ไม่มีความฟูขึ้นไปตามอารมณ์. เรียกว่า พุทโธ เป็นผู้รู้ยิ่ง. ธรรมไม่ใช่อยู่ที่อื่น. ให้พิจารณาเอา. พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงแล้ว, นี่เรียก พุทโธ. พุทโธเป็นผู้เห็น. พุทโธเป็นผู้เบิกบาน, เป็นผู้ตื่นแล้ว, ไม่มีความเศร้าโศก, ไม่มีความอาลัย. ธัมโม คือแสงสว่าง. เมื่อจิตสงบแล้ว, นั่นแหละมีความสว่างไสวขึ้นมาในดวงจิต. จิตสงบลงไป, แน่วแน่ลงไป, มีความสว่างไสวขึ้นมา, ทำให้เราเห็นสิ่งทั้งปวง. เห็นอัตภาพสกนธ์กายของตนชัดเจนขึ้นไป. เห็นธัมโม, สว่างขึ้น. เห็นว่า โอ, แม่นจริง ๆ. พระพุทธองค์ว่าอัตภาพเป็นของกลาง. ใครฉลาดใช้มันก็ได้ใช้มันดี. เอากำไรกับมัน. ซื้อบุญกุศลคุณงามความดีไว้. ใครเป็นผู้โง่เขลา, ไม่ก็เป็นผู้ประมาทไปยึดถือ, ไม่รีบเร่งบำเพ็ญคุณงามความดีใส่ตนไว้, ก็ไม่ได้อะไรกับมัน, เสียสมบัติดี. ปล่อยให้มันแก่มันเฒ่ามันตายไป. อันนี้เรียกว่าเป็นผู้ไม่ฉลาด. ก็เพราะไม่รู้เท่ามัน. มายึดถือเป็นตนเป็นตัว. ก็เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่ไม่ดี. ทางกายก็ไม่ดี. วาจาก็ไม่ดี. ใจก็ไม่ดี. ไม่มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย. ได้ชื่อว่าเสียสมบัติ. อันนี้พระพุทธเจ้าก็ว่าอยู่. กิจโฉ มนุสสปฏิลาโภ, การที่ได้อัตภาพเป็นมนุษย์เป็นลาภใหญ่. เกิดมาชาติหนึ่ง ๆ แสนทุกข์แสนยากแสนลำบาก. เราได้มาแล้วเราเป็นผู้ไม่ประมาท, รีบเร่งอาทรัพย์ภายในไว้เสีย. ความได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์เป็นลาภอันสำคัญ. มนุษย์เป็นชาติอันสูงสุด, เป็นสัตว์ใจสูง, มีเมตตาซึ่งกันแลกัน. ได้สมบัติมาดีแล้วก็รีบเอามัน, รับทำเอาเสีย. อบรมบ่มอินทรีย์ให้มันแก่กล้า. แก่กล้ามันสุก. สุกมันก็ดี. หมากไม้มันสุกมันก็หวาน. ไม่ใช่สุกแกมดิบ. นอกจากอัตภาพร่างกายของเราแล้วสิ่งอื่นไม่มี. จะไปพิจารณาสิ่งอื่นนอกออกไปจากสกนธ์กายของเราแล้วไม่มี. เรื่องนอกธรรม, เรื่องข้างนอกกว้างขวาง

ต้องเข้ามาพิจารณาแต่กายกับใจของเราเท่านั้น. อันนี้ได้ชื่อว่าเข้ามาใกล้แล้ว. ใกล้เข้ามาทุกที. ใกล้ทางพระนิพพาน. เป็นผู้อยู่ต้นทางพระนิพพานก็ว่าได้. เป็นผู้ไม่ประมาท. เข้าใกล้เข้าทุกที ๆ . ครั้นบารมีของเราพร้อมบริบูรณ์แล้ว, ก็สามารถที่จะพิจารณาได้.

กัณฑ์ที่ ๑๐

อยู่ที่ใจ

ผู้เห็นเวทนา, ผู้เห็นสัญญา, ผู้เห็นสังขาร, วิญญาณ, เป็นผู้เห็นนามรูป. นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิด อายตนะ, ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย. อายตนะ เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ. เห็นรูปมากระทบตา, เกิดวิญญาณขึ้นที่นี่. เสียงมากระทบหู, เกิดวิญญาณที่นี่ขึ้นอีก. รูปดีก็เกิดความยินดี, ชอบใจ, เป็นเวทนา, อยากได้. รูปไม่ดี, เกลียดชัง, เกิดทุกขเวทนา, ไม่อยากได้, ก็เป็นทุกขเวทนาขึ้น. ตัณหาเกิดขึ้นมันก็เป็นปัจจัยให้ต่อกัน. ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน, ยึดมั่นถือมั่น, ว่าขันธ์ของตน, ว่าตัวของกู. กูไปอยู่ที่โน่น. กูไปอยู่ที่นี่. กูเป็นพระ. กูเป็นเณร. อุปาทาน. เมื่อมีอุปาทาน, ความยึดมั่นถือมั่นก็เป็นเหตุให้อยากเท่านั้นแหละ, เป็นเหตุให้เกิดภพ คือ กามภพ, รูปภพ, อรูปภพ. เกิดภพแล้วเป็นเหตุให้เกิดชาติ. เกิดชาติ ก็เป็นเหตุให้เกิด ชรา มรณะ, เกิดโศกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส, ความคับแค้น, อัดอั้นตันใจ, อยู่ใน สังสารจักร์. นี่แลดับความโง่อันเดียวเท่านั้นแหละ, ผลไม่มี. ดับเหตุแล้ว, ผลก็ดับไปตามกัน. ผลคือได้รับความทุกข์, ความสุขไม่มี. คือดับอวิชชา ความโง่. นั่นแหละตัวเหตุ, ตัวปัจจัย. มันเองมันเป็นต้นเหตุเป็นปัจจัย. จิตเดิม ธรรมชาติเป็นเลื่อมประภัสสร, เหมือนกันกับเพชรพลอย, หรือเหมือนกันกับแร่ทองคำ. ธรรมชาติมันก็เลื่อมสดใสอยู่ยังงั้น, แม้นว่ามันยังปนอยู่, ปนอยู่กับดินนั่นแหละ. แล้วอาศัยคนไปขุดมา. รู้จักว่าเป็นบ่อเพชร, บ่อทอง, บ่อแร่นั่นแหละ. เขาไปขุดเอาขึ้นมา.

มันติดอยู่กับดินอันหยาบนั่น. ขุดมาแล้ว, มาถลุงออก. แล้วเอามาเจียระไน อีก, มันจึงสำเร็จ, มีแสงวาบ ๆ . เป็นทองคำก็เอาทำสายสร้อยตุ้มหู. จิตของเราทั้งหลายก็ดี, มันเกลือกกลั้วอยู่กับอารมณ์ทั้งหลายทั้งปวง, มันเอาอารมณ์เข้ามาห้อมล้อมมัน, จิตมันจึงเศร้าหมอง. แต่แสงมันก็มีอยู่นั่นแหละ. อาศัยมาชำระมัน, เราฝึกมาชำระจิตนั่นแหละทุกวันให้มันผ่องใส. จิตเราต้องชำระให้มันบริสุทธิ์, ไม่มีอะไรมาปะปนมันแล้ว, อันนั้นละจิตบริสุทธิ์, จิตผุดผ่อง, ผ่องใส. จิตตัง ทันตะ สุขาวหัง ครั้นผู้อบรม, ฟอกจิตของตน, สั่งสอนจิตของตน, มีสติสัมปชัญญะ, ระวังจิตอยู่ทุกเมื่อ, ประคองจิตให้อยู่ในความดี, หมั่นขยันทำความเพียร, ชำระจิต, ยกบาปทั้งหลายเหล่านี้ออกจากดวงจิตอยู่ทุกวัน. ครั้นละออกแล้วก็เหมือนฝนทั่งให้เป็นเข็มเท่านั้น. ฝนไปฝนไป, อาศัยวิริยะความพากเพียร, อาศัยฉันทะความพอใจ, จะเพียรฝึกฝนจิตของเราให้เลื่อมประภัสสร. ฝนไปฝนไป. ผลที่สุดก็เป็นจิตบริสุทธิ์, หมดมลทิน, มีแต่ธาตุรู้อันบริสุทธิ์. เป็นธาตุอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง. จิตบริสุทธิ์แล้วจะไปทางไหนก็ได้, ไม่มีความเดือดร้อน, เพราะเป็นแก้วอันบริสุทธิ์แล้ว, บ่มีอันหยังมาเกิดแล้ว. จิตแหละเป็นตัวนำทุกข์มาให้. ครั้นฝึกฝนดีแล้วนำความสุขมาให้. อยู่ในโลกนี้ก็มีสุข, ความทุกข์ไม่มี. อันนี้มันเป็นธรรมดาของอัตภาพของสภาวะ. มันเป็นเองของมัน. ถึงมันจะทุกข์ปานใด, มันก็ไม่มีความเดือดร้อน, หวาดเสียวต่อความทุกข์. มันจะตายก็ไม่มีความอัศจรรย์มัน. นี่จึงว่ารู้เท่าสังขาร. รู้เท่าสังขารจิตก็ไม่หวั่นไหว, จิตไม่มีโศก, ไม่มีเศร้า, อาลัย. จิตมีกิเลสเครื่องมลทินก็ปัดออกแล้ว, จิตอันนี้เป็นจิตบริสุทธิ์. จิตสูง. เพราะมันขาดจากการยึดการถือ. เรามาหาความสุขใส่ตนไม่ใช่หรือ, ต้องการความสุขเท่านั้นแล้ว, จึงพ้นจากความสะดุ้งหวาดเสียว. จิตของพระอริยเจ้า, จิตของพระพุทธเจ้าไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม. มีลาภก็ไม่

มีความยินดี. เสื่อมลาภก็ไม่มีความยินร้าย. ความสรรเสริญพระพุทธเจ้าก็บ่ตื่น. นินทาพระพุทธเจ้าก็บ่โศกเศร้าเสียใจ, ไม่ดีใจ, ไม่เสียใจ. จึงว่า มีลาภ เสื่อมลาภ, มียศเสื่อมยศ, มีสรรเสริญ มีนินทา, มีสุขมีทุกข์, เหล่านี้. แปดอย่างนี้พระพุทธเจ้าและสาวกไม่มีความยินดีและโศกเศร้า, ไม่มีความหวั่นไหว, ไม่มีความยินดี ยินร้าย, กับอารมณ์แปดอย่างนี่ละ, จึงว่าจิตประเสริฐจิตเกษม.

พวกเราเกิดมาก็พากันเกลียดทุกข์อยู่นี่แหละ, จึงได้พากันแสวงหาที่พึ่งของตน. แสวงหาแล้วก็ต้องตั้งใจ, มีความฝักใฝ่ในข้อวัตรปฏิบัติของตน, ไม่ละไม่ถอนฉันทะความพอใจ. จะบำเพ็ญคุณงามความดีให้มีขึ้น. วิริยะเพียรละชั่ว, เพียรบำเพ็ญบุญกุศลให้เกิดขึ้น. จิตฝักใฝ่อยู่ในคุณงามความดี, ฝักใฝ่อยู่ในสติ. ให้จิตอยู่กับจิต. ให้ใจรู้จักใจ. ให้จิตอยู่ที่จิต. ให้ใจอยู่ที่ใจ. มีสติประจำไว้ที่นั่น, แกนอยู่นั่น. ครั้นผู้ตั้งใจบำเพ็ญ, หัดทำสติของตนให้สำเหนียกแม่นยำแล้ว, จิตเป็นผู้ทำสติให้สำเหนียกแม่นยำ. ครั้นมีสติแล้วก็เป็นผู้สมาทานเอาอยู่ในสิกขาบทของตนนั่นแล, ให้มันเป็นอธิศีล. อธิศีล คือ ศีลบ่มีหวั่นไหว, ศีลบ่มีขาดวิ่น, ไม่มีขาดตกบกพร่อง. ศีล เรียกว่า ปกติศีล. อธิศีลสิกขา สมาทาเน อธิปัญญาสิกขาสมาทาเน อปมาเทน สมปาเทถ ด้วยความไม่ประมาทเป็นนิจศีลอยู่ทุกเมื่อ. ผู้มีสติมีสัมปชัญญะ, ทำให้แม่นยำให้ชำนาญแล้ว, ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นผู้ใกล้พระนิพพาน, ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท, ใกล้ตกปากทางพระนิพพานแล้ว.

ตน อยู่ไหน. ตนมีความทุกข์ก็เพราะตนทำให้ตน. เมื่อทำความดีใส่ตนแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้รู้ตน, เป็นผู้ยกตน, เป็นผู้รักษาตน. ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน. อัตฺตาหิ อัตตโนนาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน. เป็นที่พึ่งของตนได้ก็เพราะตนนั่นแหละทำความดี. เป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ก็เพราะตนเป็นผู้เกียจคร้าน, ไม่มีศรัทธาเข้าวัดฟังธรรมรักษาศีล. มันมัวแต่เห็นแก่ปากแก่

ท้อง, มัวหามาใส่ปากใส่ท้อง, คอยเวลาที่มันตายนั่นแหละ.

ในเบื้องต้นให้ตรวจดู, ทานบารมีก็ดี, ศีลบารมีก็ดี, เนกขัมมบารมีก็ดี. ตรวจดูมันอยู่อย่างไร. อยู่ที่เราจะก้าวขึ้น, ก้าวขึ้นชั้นสูง. ให้ทานสูงนั่นแหละเรียกว่าปรมัตถบารมี. เลือดเนื้อชีวิตจิตใจนี่แหละถวายบูชาพระพุทธเจ้า, ถวายบูชาพระธรรม. ถวายบูชาพระสงฆ์, ได้ชื่อว่าให้ทานสูง. อันนี้ได้ชื่อว่าเป็น ปรมัตถทาน ปรมัตถบารมี. ให้ทานเลือดเนื้อ, ไม่เห็นแก่ชีวิตจิตใจ, มุ่งหน้าทำความเพียรจนตลอดวันตาย, เป็นทานบารมี. ไม่ต้องหวงแหนมันไว้. ต้องให้มันทำความเพียร. อย่าปล่อยให้มันชำรุดทรุดโทรมไป. มันมีแต่จะครั้นชำรุดทรุดโทรมไปเหมือนเรือคร่ำคร่า. นั่นแหละ, มันมีแต่สลักหักพังไป. ครั้นมันเฒ่ามาแล้ว, มันบำเพ็ญเพียรอีหยังบ่ได้หรอก. ยังหนุ่มยังแน่นตั้งใจทำความความเพียรไป. ครั้นเฒ่าอย่างอาตมานี่มันผ่านมาแล้ว, แม้จะแบกแต่กระดูกของตนก็จะตายแล้ว. ปานนั้นมันก็บ่ยอมให้เขา. หอบมันอยู่นี่แหละกระดูก. จะตายให้มันตายอยู่นั่น. ไม่ยอมหรอกเรื่องทำความเพียร, เอามันจนตาย.

พระพุทธเจ้าก็ดีพระสาวกก็ดี, เมื่อสำเร็จกิจแล้ว, เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว. ก็ยังขยันกว่าเราเสียอีก. นี่แหละ, ท่านหมดเชื้อแล้ว. หมดเชื้อแล้วอยู่เย็นมีความสุข. หมดความขี้ลักขี้ขโมย, หมดขี้โกรธขี้โลภขี้หลง, นี้หมดแล้ว. พระพุทธเจ้าและสาวกก็หมดแล้ว. ขี้เกียจขี้คร้าน, ความขี้เหงา ขี้เซา, ขี้หลับขี้นอน, พวกนี้หมดแล้ว. พระอริยเจ้าท่านทำความเพียร, ขุดขึ้นมา, ขุดตัณหาขึ้นมา, รากน้อยรากใหญ่ขุดขึ้นมา. เอาขึ้นมาแล้วก็กวาด. กวาดขึ้นมาแล้วเอาใส่ไฟ, เผาไฟ. กวาดแล้วกวาดเล่า. เผาแล้วเผาเล่า. เผาแล้วโกยลงน้ำที่เชี่ยว. โกยแล้วโกยเล่า, จนหมด. ครั้นหมดเชื้อต่าง ๆ แล้วไม่มีดอกความเกียจคร้าน. เราอย่าหมั่นขยันแต่ทำบาป, ให้ขยันแต่ทำดี, ทำความบริสุทธิ์, ทำบุญทำกุศลนี่. ให้หมั่นทางนี้. บาปด่ากัน. บาปมันขึ้นมา, หน้าแดง. เรานี้

เฮ็ดบาปคือขันแท้. ไปขยันใส่บาป. ครั้นรู้จักว่าบาปก็บ่ขยันแล้ว, จึงว่าให้กลัวบาป. คำเถียงกันด่ากัน, ทะเลาะวิวาทเบียดเบียนกัน, เป็นบาป. อยากไปขันใส่มัน. ให้หลีกไปไกล. ให้เอาใจเว้น. อย่าเอาใจใส่. ครั้นเว้นแล้ว มันก็บ่มีความเดือดร้อน. ใครจะว่าอย่างใดก็ตาม, เราไม่ว่าใส่เขาดอก. เขาติฉินนินทา, เขาก็ว่าใส่เขาเอง. ปวกเขามันก็อยู่ที่เขา. หูเขามันก็อยู่ที่เขา. เราจะเอามันเข้ามารวมไว้ให้มันเผาตนหยัง. เราก็เป็นคนอยู่, ไม่ใช่ควาย. มันเป็นอย่างใด, เราจึงตั้งสติฟาดมัน. มันเป็นหยัง, ให้ดูมัน. เรารู้จักมันแล้ว, เรารู้จักกิเลสแล้ว, ดูมันเฉพาะตาย. ถ้ามึงไม่ตายกูตาย. เอาให้ตนเสียความดีนั่น. บาปก็อยู่ที่ใจ. ใจนี่เป็นผู้ว่า. จึงว่าให้อบรมใจ, มีสติสั่งสอนใจ. อบรมนี่แหละ. จะเอาภพเอาชาติก็แม่นใจนี่แหละ. จะเป็นวัวเป็นควายก็แม่นใจนี่แหละ. ครั้นดับใจนี้ได้, มันก็มีแต่เย็น, มีแต่ความสุขเท่านั้น. มันจะไปเกิดบ่อนใด, ก็แม่นจิตนี่หละไปยึดไปถือ. มันเจ็บมันปวดก็เพราะใจไปยึดไปถือ. ครั้นใจไม่ยึดไม่ถือแล้ว, มันจะรู้จักการตาย, รู้จักความตาย, รู้จักมันดี. ถ้าใจไม่ยึด, มันจะมีทุกขเวทนามาจากไหน. ไม่มี. ดับเวทนาดับสัญญาได้อยู่. ดับสังขารความปรุงได้อยู่. ดับวิญญาณความรู้ทางทวารทั้ง 6 ได้อยู่. ของใครของมันจะมีตนมีตัว. มันไม่มีตนมีตัว. แต่ว่ามันจำมันหมาย, ว่าเจ็บนั่นเจ็บนี่, เวทนาก็พร้อมกันเกิดขึ้น. มันก็ไม่มีตัวมีตน. มันก็ดับไปอีก. ดับก็จิตมันสงบนั่นแหละ. ครั้นจิตมันสงบแท้ ๆ, ไม่มีคนมีหยังจะมาเจ็บอยู่นี่, จึงว่าให้อบรมจิตนั่นแหละ. จิตสงบแล้วไม่มีผู้ใดเจ็บ. คนบ่มี. บ่อนตัวไม่มีแล้วก็ไม่มีอะไรเจ็บแล้ว. ครั้นไม่มีคนแล้ว, เป็นหยังจะมาจำหมายนั่นอยู่. บัญญัติอยู่ก็รู้ว่าไม่มีคน. บัญญัติทางตา, หู, จมูก, ลิ้น ก็บ่มี, บ่มีคน. มันว่างมืดละ. ไม่มีอุปาทานแล้ว, วางเสียก็มีความสุข, นั่นแหละ, จิตสงบ. ให้ฝึกหัดจิต.

ตัวรักษาดีแล้ว, ได้ชื่อว่าเป็นผู้แต่งความสุขให้ตน. นั่นแหละเรียกว่าตน

มีที่พึ่ง. ปัจจุบันก็ไม่มีความเดือดร้อน. แต่งทรัพย์สมบัติให้ตน. สมบัติภายนอกมากมาย, ไม่มีความยากจน. ตบแต่งมนุษย์สมบัติให้ตน. ตบแต่งสวรรค์สมบัติให้ตน. ตบแต่งเอาเอง. รักษากาย วาจา ใจ ของตนให้บริสุทธิ์, ไม่แตะไม่ต้องสิ่งอันหยาบช้าเลวทราม. ศีลห้า ก็เป็นมนุษย์สมบัติ, เป็นสวรรค์สมบัติ. ศีลแปดก็ดีเป็นมนุษย์และสวรรค์สมบัติด้วย. ก็ใครเล่าแต่งเอาให้. ก็เรานั่นแหละแต่งเอาเอง. ใครจะทำให้เราได้. พระพุทธเจ้าเป็นแต่ผู้สอน. มันก็แม่นเรานั่นแหละ. ครั้นทำบ่ดีก็แม่นเรา. เพราะเหตุนั้นให้รักษาให้มันดี. ที่ไม่ดีอย่าไปทำ. พวกเรานี่มันสับสนปนกันนี่ทั้งดีทั้งชั่ว, มันจึงสุขก็ได้ทุกข์ก็ได้. เอาอยู่อย่างนั้นแหละ. ได้รับทั้งสุข, ได้รับทั้งโทษ, เพราะสับสนปนกัน.

กัณฑ์ที่ ๑๑

ปธาน

(๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๒)

อันนี้เป็นวาสนาของเราแท้ ๆ จะได้บรรลุขั้นใดขั้นหนึ่งหรือขั้นที่สุดก็ไม่รู้. สมบัติของเราก็มีหมดแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง, จะทำก็ได้อยู่. วาสนาบารมีเป็นกรรมเราได้สร้างมา, คือมูลเก่าอันนี้. มันเป็นยังไง. คืออาศัยมูลเก่าได้อัตภาพมาก็ได้บุญ, ได้อวิชชา, ได้สีลมาในบุญด้วย. ทรัพย์ภายในบริบูรณ์หมด. เรื่องของเก่ามันเป็นอย่างนี้. บุญของเก่ามาถึง. เหมือนกันกับพวกเศรษฐีเขาแสวงหาเงินทองของเขา, ว่าจะเพิ่มทยอยขึ้นล้านหนึ่ง, สองล้าน, สามสิบล้าน, ร้อยล้านขึ้นไป. นี่มันหาเอาใหม่. ไปทำเอาใหม่. แม้นเป็นของเรา, คืออัตภาพของนี่, อาศัยทรัพย์ของเก่า, คืออัตภาพของเก่านี้บริบูรณ์แล้ว, มันจะทำเอาใหม่ก็ได้อยู่. จะทำเอาใหม่สร้างเอาใหม่ก็ได้. ให้มันเต็มรอบก็ได้. ทานบารมี, ศีลบารมี, เนกขัมมบารมีเราก็ออกอยู่เป็นบางครั้งบางคราว. ถึงวันอุโบสถศีลเราก็ออก. เราก็เนกขัมมะออกจากเครื่องมืดมน. ปัญญาบารมีเราก็ได้สดับรับฟัง. ตัวเราก็ใช้โยนิโสค้นคว้าในเหตุในผลอยู่. วิริยบารมีเราก็อุตส่าห์ทำบุญแจกทาน. ขันติความอดกลั้นต่อสิ่งทั้งปวงนี่เราก็ทำหมดบารมี 10. เราจะทำหมดบารมี 10 ประการนี้ที่พระพุทธเจ้ามาแจกจ่ายให้พวกเรา. เราได้เป็นผู้รับแจกแล้ว แต่จะเอามาใช้เอามาทำให้เกิดให้มี. สัจจบารมีให้มันมีความสัจจ์ความจริง, เราจะทำก็ทำจริง ๆ. นั่นแหละความสัจจ์ความจริง.

อธิษฐานความตั้งไว้ว่าจะทำต้องทำจริง ๆ . ได้มากก็ไม่ว่า. ได้น้อยก็ไม่ว่า. อย่าให้มันขาดสัจจะความจริงใจ. อธิษฐานความตั้งมั่นในใจ. ๓๐ นาทีก็ตาม, ๔๐ นาที ก็ตาม, ๕๐, ร้อย หนึ่งดี. นั่นเป็นบางครั้งบางคราว. เอาอยู่อย่างนั้น อย่าให้มันขาดความตั้งมั่นในใจไว้. สัจจะความจริงใจว่าจะทำก็ทำทันที. พูด ๆ จริง. อธิษฐานความตั้งไว้รู้หลักรู้ฐานไว้. เราก็ไม่เผลอ. ต้องมีสติระลึกเอาไว้. เราอธิษฐานเอาไว้แล้ว, ไม่ให้ขาด ๒๐ นาที. ก็เอา. นั่งทำความเพียรของเราไม่ให้ขาด. เมตตาบารมีให้เต็ม. การสงเคราะห์คนทั่วโลกมีอยู่แล้ว. อุเบกขาการวางเฉยต่ออารมณ์. ชอบใจก็ตามไม่ชอบใจก็ตาม, วางเฉยต่ออารมณ์ทั้งหลายทั้งปวง. การภาวนาของเราก็เพื่อว่าจะอบรมจิตใจของเรานั่นแหละ, ไม่ให้มันหลงมันข้องไปนับภพนับชาติ, หลงไปตามอารมณ์อยู่ในภาพชาติหรืออดีตอนาคต. แล้วน้อมเอาเข้ามาในจิต, ทำให้จิตเศร้าหมอง, ทำให้จิตเดือดร้อน. การที่เราทำความเพียรนี้, เราไม่ต้องการอะไรแล้ว, นอกจากขัดจิตขัดใจของเราให้ขาวให้สะอาดเท่านั้นแหละ. ใจมันเศร้าหมอง, แต่อาศัยขัดอยู่บ่อย ๆ , ขัดไม่หยุดไม่หย่อน, มันก็ขาวก็สะอาดขึ้น, ผ่องใสขึ้น. เพราะกิเลสคือ โลภะ โทสะ โมหะ มันหมักหมมมาหลายภพหลายชาติ. ต้องคอยขัดคอยเกลา. เพราะกิเลสเหมือนตาปู. ตีแฝก, ตีลงแน่น. แต่ก็ไม่เหลือวิสัยผู้สามารถที่ตั้งอกตั้งใจจะถอนตาปู. ถอนไม่หยุดไม่หย่อน. ถอนไปถอนมามันก็ออกสั้นเข้า ๆ , สั้นเข้ามันก็ถอนขึ้นได้. พระพุทธเจ้าสอนว่าจิตไม่ใช่จิตว่างนะ. อย่าไปถือว่ามันจะว่างให้. ให้เรามีสติมีสัมปชัญญะ, รู้ตัวเสมอ. มันวือกแว็ก ๆ อยู่อย่างนั้นเหมือนกันกับฟองน้ำ. เดี๋ยวมันเกิดขึ้น. เดี๋ยวมันดับ. ดวงจิตมันไม่รู้จักอะไรหมดทั้งนั้น มันอาศัยเราทรมาน, คือเราได้ยินได้ฟังแล้ว, เราก็ให้มีสติขัดเกลาสั่งสอนมัน, ให้มันรู้. เพราะมันไม่รู้นี่แหละจิตดวงนี้แหละเรียกว่า อวิชชา, คือความไม่รู้. จิตดวงนี้น่ะเรียกว่าอวิชชา. ครั้นแนะนำ

สั่งสอนมันให้มันรู้ตามความเป็นจริงของโลกนั่นแหละ, มันจึงได้ปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น. โดยอุปาทานว่าเราว่าจิตของเรามันปล่อยมันวาง, ตัวอวิชชาก็แม่นดวงจิต. นั่นแหละท่านสอนให้อบรมขัดเกลาจิตทุกเวลา. เมื่อกิเลสมันเบาบางมันหมดออกไปแล้ว, มันขาวมันสะอาดแล้ว, นั่นแหละจิตมันแจ้งมันส่องแสงขึ้น. ความส่องแสงขึ้นรู้เท่าสังขารตามความเป็นจริงของมันยังไงรู้ยังงั้น. แล้วไม่ยึดไม่ถือ. เลิก. เกิดมาชาติใดก็ดี, เราไม่ใช่จะเกิดมาชาติเดียวนี้. ตั้งแต่แผ่นดินเป็นแผ่นดินก็เกิดมา. ฐีตา วาสา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตถา ธมฺมนิยามตา สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ฐีติธรรม. ตั้งอยู่ในโลกไม่ขาดโลกคือดวงจิต. ฐีติธรรม, ตั้งอยู่จะเอาภพเอาชาติ. ตายกันนะ. ตายทุกวี่ทุกวัน. นี่เรียกว่าตายเล่น, ไม่ใช่ตายแท้. ตายแท้เหมือนดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย. ดับหมด. ไม่มีกลับมาเกิดขึ้นอีก. กิเลสไม่มีอะไรจะก่อภพก่อชาติอีก. ความตายอย่างนั่นคือกิเลสนั่นแหละมันตาย. เข้าไปอยู่ในบ้านมันแหละ. หมดเรื่องกัน. หมดภพหมดชาติ. หมดเรื่องกัน. นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ ความสุขไม่เจือด้วยอานิส, นิรามิสสุข, นั่นแหละ. พวกเราสละให้สละความสุขทางโลก. ความสุขในโลกมีประมาณอันน้อย. ผู้มีปัญญาผู้ไม่ประมาทพึงสละความสุขเพื่อแลกเอาความสุขอันไพบูลย์, คือความสุขที่ไม่มีเกิด, ไม่มีแก่, ไม่มีเจ็บ, ไม่มีตาย. ความสุขอันนั้นเป็นความสุขอันไพบูลย์. ความสุขในโลกมีตาย ๆ เกิด ๆ. นั่นมีประมาณน้อยนิดเดียว. นักปราชญ์ท่านจะว่าไม่มีเสียก็ได้. ความสุขอย่างนี้เหมือนเหยื่อมันเกี่ยวอยู่ที่เบ็ด. ปลาไม่รู้ว่าเบ็ดมันเกาะอยู่ มันเกี่ยวอยู่นั่น, ก็ไปคาบเอา. เลยติดปากติดคออยู่อย่างนั้น. นักปราชญ์คือพระพุทธเจ้าเห็นโทษของโลกจึงมีความเบื่อหน่าย. พระพุทธเจ้าว่าให้ปล่อยมันเสีย. อย่าถือมันอีก. มันไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตน, ไม่ใช่ตัว. มันมีแต่คิดแต่อ่านหาแต่โทษมาเผาเจ้าของ. วางมันเสีย. อย่าไปไว้ท่ามัน. มันจะไปยังไงก็ไป. ให้ทำจิตทำใจ,

ทำความรู้ไว้ให้เหมือนกับมหาปฐพี. มหาปฐพีนั้นสัตว์ทั้งหลายจะมาทำดีก็ตามมาทำร้ายก็ตาม, มนุษย์จะมาทำดีก็ตามทำร้ายก็ตาม, มหาปฐพีไม่มีความหวั่นไหว. จะทำอย่างไรก็ตาม, ทำใจให้เป็นอย่างนั้น. นั่นแหละพระนิพพาน. พระพุทธเจ้าว่าใครทำใจได้อย่างนั้นแล้ว, ได้อยู่เป็นสุขถึงพระนิพพาน. ทำใจอย่างนั้นแล้วจะมีทุกข์อะไรเล่ามาเผามาผลาญดวงจิตของเรา. เราไม่ถือไว้. จิตพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายพอรู้เท่าแล้ว, จิตเป็นกลาง. จรังอุเบกฺขา, จิตเป็นกลาง. เราจึงตั้งตรง, ก็สบายเท่านั้น. นโยบายเพื่อจะสละคืนเท่านั้น, เพื่อไม่ให้ยึดเท่านั้น, ไม่ให้ยึดอะไรหมดทั้งนั้น. การบริจาคทานทุกสิ่งทุกอย่าง, สละคืนหมด. การรักษาศีลก็สละคืนหมด. ถ้าไม่รู้เท่าแล้วก็ทำทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ. ความชั่วร้ายนี่น่ะเรียกว่าไม่มีศีล. เราก็สละคืน. สละความชั่วนี่แหละ. นั่นเรียกว่า สัมมัปปธาน, มีความสำรวมระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นทั้งทางกาย, ทางวาจาและใจ. ปหานปธาน, ไม่ให้บาปเกิดขึ้น, ละถอนปล่อยวาง. อะไรมันจะดีก็ตามจะไม่ดีก็ตาม, มีแต่เรื่องเป็นไฟเผาหมดทั้งนั้น. ภาวนาปธานเรียกว่าทำให้เกิด, ทำให้มี. สิ่งที่ยังไม่เกิดก็ทำให้เกิด. สิ่งที่เกิดแล้วก็รักษาไว้ไม่ให้เสื่อมเสียไป, เรียกว่า อนุรักขนาปธาน. อิทธิบาท ๔ ความพอใจจะละความชั่ว, พากเพียรประกอบความดีให้มีขึ้น, จิตตะ มีจิตมีสติรักษาจิตใจของตน, ไม่ให้มันส่ายไปตามอารมณ์ภายนอก,ให้มันรู้สึกอยู่. ไปก็ให้มันไปมันอยากไป. แต่ให้สติของเรารู้อยู่, ไม่ไปตามมัน. มันเอาเก็บเข้ามาหมักหมมไว้ในจิต. ไม่รองรับมัน. ต้องปล่อยต้องวางมัน. มีจิตฝักใฝ่อยู่ในคุณงามความดี. จิตมุ่งศึกษาหาเหตุหาผล. เหตุดีให้ผลดี.เหตุชั่วให้ผลชั่ว. ธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ. อะไรเป็นตัวเหตุ. ตัวเหตุคืออวิชชา. ความโง่นั่นแหละมันไหลมา.อะไรเป็นอวิชชา. จิตโง่นั่นแหละเป็นอวิชชา. อะไรเป็นสนิมของอวิชชา. มันนั่นแหละมันเป็นสนิมของมันเอง, เหมือนกันกับเหล็ก, เหมือนกันกับดาบและมีด. ครั้นไม่ลับมันอยู่นาน ๆ ใครเอามาใส่ล่ะ

สนิมน่ะ. มันก็เกิดขึ้นของมันเอง. มันขนเอามาเอง. หมักหมมทำให้เกิดสนิม, จนว่าจิตดำจิตมืดน่ะ. มันเองแหละเป็นสนิมของมัน. เมื่อทำสนิมให้มันออกจากดวงจิตนี่แล้ว, จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ ให้เป็นผู้หมั่นพยายามหัดทรมานสั่งสอนมัน, อย่าไปปล่อยตามใจมัน, มีความรู้เท่ามัน. อย่าไปตามใจมัน. หัดให้มันอยู่ในอำนาจของสติ. สติควบคุม. ขัดไปขัดมามันก็ขาวหรอก. จิตขาว. จิตสะอาด จิตผ่องแผ้วนั่นแหละ. มนสาเจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติวา จิตเจ้าของควบคุมขัดเกลาให้ดีแล้ว, จิตผ่องแผ้วดีแล้ว, จะพูดอยู่ก็ตามมีความสุขเท่านั้น, จะทำงานทำการอยู่ก็ตามมีความสุขทั้งนั้น. ตโตนํ สุขมเนวติ มีแต่ความสุขเท่านั้นแหละติดตามผู้นั้น. มีแต่ความสุขทั้งหมด, ทุกอิริยาบถ, ยืน, เดิน, นั่ง, นอน. ฉายา ว อนุปายินี เหมือนกันกับเงาเทียมตนคนไป. ไม่ละไม่เว้นความสุขนั้น. บาปก็อย่างเดียวกัน. เพราะความไม่รู้เท่านำไป. มนสาเจ ปทุฏฺเฐน จิตมีโลภะ, โทษะ, โมหะ, เผาผลาญอยู่แล้วก็ไม่มีสติ. จะพูดอยู่ก็ตามมีแต่ความทุกข์ติดตามเขาไป. ทำการงานอยู่ก็มีแต่ทุกข์เท่านั้น. ตโตนํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกํ ว วหโต ปทํ ความทุกข์ย่อมนำเขาไปเหมือนกันกับล้อหรือกงล้อกงจักรอันโคเทียมแอกไปอยู่. แอกนั้นหนักทับคอมันไปอยู่ทั้งหลัง ทั้งตีนมัน. กงล้อก็ยันตีนมันไปอยู่. เล็บหลุดไป. ทางคอมันก็แอกถูคอมันไปอยู่ จนคอเปิก. จิตไม่ดีเป็นอย่างนั้น. มนะ สา เจ ปทุฏฺเฐนะ จิตอันเทพประทุษร้ายอยู่, มีแต่ความทุกข์เท่านั้น. ความทุกข์ประจำมันไปเหมือนกับกงจักร กงล้อเหยียบรอยเท้าโคไปอยู่อย่างนั้น. แล่นไปอยู่อย่างนั้น. จนแตก. แตกแล้วมีทุคติวิบัติเป็นที่ไป. พวกเรามีการสดับรับฟังแล้วให้พากันทำเอา. อย่ามีความประมาท. ผู้อื่นไม่ได้ทำจิตของเราเศร้าหมองดอก. ผู้อื่นไม่ได้ทำให้จิตของเราผ่องแผ้ว. เราเองเป็นผู้ทำให้ผ่องแผ้ว. เราเองเป็นผู้ทำให้จิตของตนเศร้าหมอง. ผู้อื่นช่วยไม่ได้. แม้พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้. ท่านทรงเป็นผู้บอกทางให้เท่านั้น.

กัณฑ์ที่ ๑๒

กุศล-อกุศล

ธรรมทั้งหลายก็อยู่ที่นี่แหละ, อยู่ที่สกนธ์กายของเรา. ไม่ต้องไปหาเอาที่อื่นดอก. มีครบบริบูรณ์หมด. สติปัฏฐานทั้ง ๔ ก็มีก็แม่น เราควรทำเอา. ท่านให้พิจารณากาย, พิจารณาเวทนา, พิจารณาจิต. ให้พิจารณาธรรม, ๔ อย่าง. แล้วพิจารณาอันใดอันหนึ่งเท่านั้นแหละ. ไม่เอาหมดทุกอย่างดอก. สัมมัปปธาน ๔ ก็มี. เพียรละบาป. ให้เพียรบำเพ็ญบุญ. สัมมัปปธาน ๔ มีว่า ปหานปธาน ประหารบาป, ละบาป. บาปปรากฏขึ้นที่จิตนี่แหละไม่เกิดขึ้นจากที่อื่น. เพราะจิตไปรวบรวมเอาอารมณ์ภายนอก. อารมณ์ภายนอกก็หมายเอา ๕ อย่าง, รูป, เสียง, กลิ่น, รส, เครื่องสัมผัส. มันไปรวบรวมเอามาปรุงมาคิด. พิจารณากายมันก็ไปถูกเวทนาน่ะแหละ. ครั้นจะพิจารณาจิตมันก็ไปถูกธรรม. จิตมันเกิดขึ้นกับใจเรียกว่า ธรรมารมณ์. สี่อย่างนี้. ธรรมารมณ์ก็ไม่ใช่อื่น. คืออดีตที่ล่วงมาแล้วไปนึกเอามา. ดีชั่วอย่างไรก็นึกเอามา. อารมณ์ที่ชอบใจก็นึกเอามา. มาหมักหมมที่ใจนี้. อนาคตยังไม่มาถึงก็เหนี่ยวเอามา. เอามาเต็มอยู่ในปัจจุบันนี้, เรียกว่า ธรรมารมณ์. นี่เรียกว่า สติปัฏฐาน ๔, สัมมัปปธาน ๔. ปหานปธานเพียรละบาป, ไม่ให้มันเกิด. ที่เกิดขึ้นแล้วจะประหาร. เพียรทำกุศลให้เกิดให้มี, เรียกว่า ภาวนาปธาน.อนุรักขนาปธาน, เมื่อบุญกุศลเกิดขึ้นแล้วรักษาไว้ไม่ให้เสื่อมสูญไป. ภาวนาปธาน, ทำให้เกิดให้มีมาก ๆ. อเสวิตายะ ให้เสพมาก ๆ. เสพเพื่อตั้งอกตั้งใจมีสติประจำใจ, ตั้งอกตั้งใจไม่ปล่อยใจให้มันลอยไปตามอารมณ์, คุมจิตใจให้

มันอยู่กับที่. เอาสติควบคุมแล้ว, เราบำรุงกำลังหรือพละของจิต. ศรัทธาพละ วิริยพละ สติพละ ก็มีอยู่นั้นแล้ว. แม่นเราจะทำเอง. สมาธิพละ, ปัญญาพละ, อินทรีย์ ๕ ก็ว่า. พละ ก็ว่า. อินทรีย์พละคือทำให้มันแก่กล้า, ให้มันใหญ่ขึ้นไป. ก็แม่นอันเดียวกันนั่นแหละ. ศรัทธาพละรวมธรรมทั้งหลาย. ธรรมอันเป็นเครื่องที่จะให้บรรลุคุณความดีเบื้องสูงก็มีอยู่ที่เรานี่โม๊ด. ไม่ได้ไปค้นคว้าเอาที่อื่น. มีอยู่ที่นี่แหละ. อัฏฐังคิกมรรค มรรค ๘ อันนี้เป็นทางพระพุทธเจ้าบอกไว้แล้ว. โพชฌงค์ ๗, มีสติสัมโพชฌงค์ ให้มีสติ, ธรรมวิจัยยะ สัมโพชฌงค์ ให้เลือกเห็นธรรม. ธรรมเป็นอกุศลให้ตัดออก. ธรรมเป็นกุศลให้ประกอบให้ดีขึ้น. วิริยะสัมโพชฌงค์ เพียรให้เกิดให้มีขึ้น. ปิติสัมโพชฌงค์ ครั้นธรรมแก่กล้าขึ้นไป, มันจะเกิดปีติความเอิบอิ่มเรื่องจิตเรื่องใจ. ปีติเกิดขึ้น. ปัสสัทธิ ความสงบ, สงบกาย, สงบใจ. ความสงบกาย, สงบใจ, ครั้นสงบแล้ว, สมาธิสัมโพชฌงค์เกิดขึ้น. สมาธิเกิดขึ้น. ก็เกิดอุเบกขาสัมโพชฌงค์. ธรรมเหล่านี้เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗. ประกอบธรรมหมู่นี้ให้สมบูรณ์แล้ว, ได้ชื่อว่าทำพละหรือกำลังของจิตให้เกิดขึ้น. อันนี้แหละจะเป็นกำลังของจิต. ทำให้เกิดให้มีให้สมบูรณ์ให้ครบบริบูรณ์แล้ว, จิตมันจะสงบได้. จิตสงบจึงจะเกิดความสว่างขึ้น. เกิดญาณความรู้. รู้ก็ไม่ให้รู้อื่น, คือให้รู้สกนธ์กายของตน. รู้เหมือนพระพุทธเจ้า แสดงว่าอบรมจนมีกำลังเป็นสามัคคีกันแล้ว, มันจะเกิดญาณทัศนะ, ความรู้เห็นตามความเป็นจริงของสังขาร. คือรู้สัจธรรมทั้ง ๔. ของจริงทั้ง ๔ นี้เห็นแจ้งประจักษ์. เมื่ออบรมอันนี้ขึ้นแล้ว, มันเห็นตามความเป็นจริงแล้ว, มันจะมีความเบื่อหน่าย, มีความเบื่อเหนื่อยหน่าย. มันจะคลายความกำหนัดคืออุปาทาน, ความยึด, ว่าเขาว่าเราว่าตัวว่าตน, ว่าผู้หญิงว่าผู้ชาย. อันนี้เป็นสมมุติทั้งนั้นแหละ. เราหลงสมมุติ. จึงให้พิจารณาอุบายเครื่องกล่อมจิต เครื่องควบคุมจิต, ให้จิตไม่คิดออก

ไปข้างนอก. ให้มันอยู่กับที่. จิตตั้งอยู่กับที่แล้ว, นั่นแหละมันจะเป็นกำลังรวมขึ้น, เป็นอาวุธ. ศีลวุธ. ศีลก็ให้บริสุทธิ. สมาธิวุธ, จิตก็ให้ตั้งเป็นปกติ, ตั้งมันอยู่กับที่. ปัญญาวุธ. ให้ปัญญาประหารกิเลส, คือ ราคะ โทสะ โมหะ ให้มลายไป. รวมทั้งปวงนี้มีครบบริบูรณ์อยู่ในสกนธ์กาย. ทุกรูปทุกนามนั้นแหละ. พระพุทธเจ้าก็เทศนาสั่งสอนนั่นแหละ. ให้ทำเอา. เราตถาคตเป็นแต่ผู้บอกให้เท่านั้นแหละ. ผู้ที่ทำให้เกิดให้มีต้องเรา. เราต้องทำเอง. ผู้อื่นทำให้ไม่ได้. พระพุทธเจ้าก็ทำให้ไม่ได้, เป็นแต่เพียงสั่งสอนให้ทำตาม. ทำตามแล้วก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พ้นทุกข์จริง. ไม่มีที่อื่น, เรื่องปฏิบัติธรรม. มันไปถูกสกนธ์กาย. ถูกสกนธ์กายก็ถูกธรรมนั่นแหละแม่นธรรมหมดทั้งนั้นแหละ. ต่อเมื่อญาณความรู้เกิดขึ้นจะเป็นหมด, เห็นโม๊ด. เราตาดีมองดูช้างเห็นหมดทั้งตัวช้างน่ะ. ไม่ต้องไปลูบคลำแข้ง, คลำขา, ลูบแข้งลูบขามัน. ลูบงวงมัน. ลูบนี่นั่นมัน, เหมือนคนตาบอด. พวกเราก็เหมือนคนบอดนั่นแหละ. ใครปฏิบัติทำอย่างไรก็ว่าถูกของตน. พวกนั้นผิด. เราถูกทุ่มเถียงกัน, ทะเลาะวิวาทกัน. มนุษย์ในโลกมนุษย์เป็นโลกอันสมบูรณ์, สมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง. เป็นกลาง. กลางอะไร. กลางบุญ, กลางบาป, กลางสุข, กลางทุกข์, กลางมี, กลางจน, กลางนรก, กลางสวรรค์, กลางพรหมโลก, กลางพระนิพพาน. เราทำเอาเองหมด, อยู่ในเมืองมนุษย์หมด. พวกพระอินทร์, พระพรหม, เทพบุตร, เทพยดา, พวกเทพธิดาก็อยากลงมาทำบุญในมนุษย์. พวกนั้นไปถึงสวรรค์แล้วก็มีแต่เพลิดเพลินอยู่กับกาม, ไม่ได้ทำบุญทำกุศลอะไรดอก. เขาเป็นพระอินทร์, พระพรหม, เป็นเทพธิดา, เทพบุตร, เขาก็มาสร้างเอาในเมืองมนุษย์เสียก่อน. สร้างเอานี่แหละ. แล้วก็ไปเสวยบุญของตน. อยากลงมาเมืองมนุษย์มันครบปฏิรูปเทศวาโสประเทศมนุษย์, ประเทศอันสมบูรณ์. พระอินทร์ก็อยากลงมารักษาอุโบสถในมนุษย์. พระยานาคก็ขึ้นมารักษาอุ

โบสถที่นี่. คือพระภูริทัต. พญาครุฑก็มารักษาที่นี่. เพราะมนุษย์เป็นชาติอัน สมบูรณ์ด้วยพระรัตนตรัย, มีพระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์. พระพุทธเจ้าสร้างบารมีก็สร้างเอาที่นี่. สำเร็จเป็นพระสยัมภูสัมมา สัมพุทธเจ้าก็มาสร้างเอาที่นี่. สาวก, สาวกบารมี ก็สร้างที่นี้. พระปัจเจกโพธิ์ก็มาสร้างที่นี่. ผู้ที่จะสร้างเอานรกเหมือนพระเทวทัตก็มาสร้างเอาที่นี่. มี ๒ ทางเท่านั้น. ทางไปนรก ๑, ทางไปสวรรค์และพระนิพพาน. มี ๒ ทาง. พระพุทธเจ้าจึงว่า กุศลาธรรมา อกุศลาธรรมา. มี ๒ ทาง. บุญกุศลที่บุคคลสร้างแล้วอันนี้เป็นกุศลกรรม, นำสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ไปเสวยความสุข. อกุศลเรียกว่าอกุศลธรรม. อันนั้นเป็นอปุญญาภิสังขาร, ตกแต่งให้สัตว์นั่นได้ตกนรก, เป็นเปรต, เป็นผี, เป็นอสุรกาย, เป็นสัตว์เดียรัจฉาน. มี ๒ ทาง. พระพุทธเจ้าว่าให้ไปทางดีนี่แหละ. ทางพระพุทธเจ้าทำมาแล้ว, แต่งมาแล้ว, ให้ไปทางนี้. ทางนรกนั่นอย่าไป. ทางทุจริต, กายไม่บริสุทธิ์, วาจาไม่บริสุทธิ์, ใจไม่บริสุทธิ์. นั่นเป็นทางนรกอย่าไป. ทางบริสุทธิ์, กายทำอะไรก็ถูกต้อง, พูดอะไรถูกต้อง, ใจคิดถูกต้อง. อันนี้เป็นทางบริสุทธิ์, สุจริตธรรม, อันนี้เป็นทางไปสวรรค์. มาเป็นมนุษย์ก็ได้มนุษย์สมบัติ, เหมือนคุณทั้งหลายนี่แหละ, มนุษย์สมบัติ, สิ่งทั้งปวงเราทำเอาหมดทั้งนั้น. เราคิดเอาหมดทั้งนั้น. ผู้อื่นทำให้ไม่ได้. ต้องตนทำเอา. ได้วิชาศิลปศาสตร์ก็เพราะคุณไปศึกษาเล่าเรียนเอา, ตั้งใจเล่าเรียนเอา, จึงได้เป็นใหญ่เป็นโตปานนี้. มียศฐาบรรดาศักดิ์. มีลาภ, มียศ, เจริญสุข. มันตนทำให้ตนเด๊. คนอื่นทำให้ไม่ได้. ตนทำให้ตน. ผู้โง่ผู้เขลาก็เหมือนกัน. ตนทำให้ตน. มีอยู่นี่แหละธรรมทั้งหลาย. นี่แหละทำเอา. อุตส่าห์ทำไป. วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ คนจะก้าวล่วงทุกข์ได้ เพราะวิริยะความเพียร, เพียรทำทุกสิ่งทุกอย่าง, คุณงามความดีทุกสิ่งทุกอย่าง. ควรทำความเพียร. ชื่อว่าคนไม่ประมาท. ผู้ที่ข้ามมหานรก, พ้นสมมุติได้, ก็เพราะไม่เป็นผู้ประมาทในคุณ

งามความดีทางบุญทางกุศล, คนประมาทมันมักทำบาปทำกรรมใส่ตน. คนประมาทชีวิตจะยาวร้อยปีก็ตาม, ก็เหมือนกันกับคนตายแล้ว. คนไม่ประมาทชีวิตเขาจะเป็นอยู่วันเดียวยังดีกว่าผู้ประมาทเป็นอยู่ร้อยปี. นั่นประเสริฐกว่า. ระหว่างอยู่ฆราวาสเราก็ฝึกเสีย, ให้มีขันติความทนทานไม่เห็นแก่ความเหนื่ดเหนื่อยความลำบาก. ให้มีวิริยะความพากเพียรในคุณงามความดีทุกสิ่งทุกอย่าง. เพียรละสิ่งที่ไม่ดีนั่น, เพียรละเพียรถอน. มันจะทำไม่ดีก็เพราะใจนั่นแหละ. มันเป็นผู้ทำ. สกนธ์กายนี้เป็นเครื่องใช้ต่างหาก. มันเป็นของกลาง, ไม่ใช่ของใคร. ของเราเป็นของกลาง. ผู้ฉลาดมาใช้อันนี้, ใช้สกนธ์กายอันนี้ทำคุณงามความดี. ร่างกายนี้มันไม่เป็นสาระแก่นสาร. ทรัพย์สมบัติวัตถุภายนอกก็ไม่เป็นแก่นสาร. ชีวิตความเป็นอยู่ก็ไม่เป็นสาระแก่นสาร. เมื่อผู้ฉลาดผู้มีปัญญาผู้ไม่ประมาทแล้ว, มาทำร่างกายให้ประกอบคุณงามความดี, มีการเดิน, การยืน, มีการนั่ง, การนอนประกอบอยู่อย่างนั้น, ได้ชื่อว่าทำสกนธ์กายของตนให้เป็นสาระแก่นสาร. ทำชีวิตของตนให้เป็นสาระแก่นสาร. บริจาคให้ทานไปตามได้ตามมีตามเกิด ก็ได้ชื่อว่าทำทรัพย์สมบัติวัตถุภายนอกให้เป็นแก่นสาร. เอาเข้ามาไว้เป็นอริยทรัพย์ภายในของตนเสีย. การทำความเพียรทุกสิ่งทุกอย่างเรียกว่าทำอริยทรัพย์ของตน, ทำให้ตน. เมื่อเรายังไม่พ้นทุกข์ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักรนี้, ทรัพย์อันนี้ไม่มีสูญมีหายไปไหน. ต้องติดตามไปทุกภพทุกชาติ, ให้ได้ความสุขทุกภพทุกชาติ, จึงว่าควรทำค่อยทำไป ๆ. แต่ก่อน ๆ ท่านที่เป็นฆราวาสท่านก็ได้สำเร็จพระโสดา, สกิทาคา, อนาถบิณฑิกก็ดี, นางวิสาขาก็ดี, ว่าแต่ผู้จำได้. ส่วนนอกนั้นก็นับไม่ถ้วน. พวกฆราวาสที่สำเร็จพระโสดา, สกิทาคา, อนาคา, ผู้มีศรัทธาผู้มีความยินดีแล้ว, พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้เลือกว่าต้องนุ่งเหลืองจึงจะสำเร็จ. ไม่ใช่. นุ่งขาวก็ไม่ว่า. นุ่งเหลืองก็ไม่ว่า. หัวโล้นก็ไม่ว่า. หัวดำก็ไม่ว่า.

สำเร็จหมด. ชั้นสูงก็ไม่ว่า, ชั้นต่ำก็ไม่ว่า, สำเร็จหมด. ไม่เลือกชั้นเลือกวรรณะ. ไม่เลือกชาติเลือกภาษา. ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมะของพระพุทธเจ้าทำลงไปแล้วไม่มีผล, ไม่มี. ต้องมีผลทีเดียว. ทำน้อยก็ได้รับผลตามน้อย. ทำมากก็ได้รับผลตามมาก. ติดตนเป็นอริยทรัพย์. สมบัติอันนี้ได้รับผลตามกำลัง. พวกคุณเกิดมาชาตินี้ก็สมบูรณ์ทุกอย่าง. บาปก็ไม่ได้ทำสักหน่อย. มันก็เป็นผู้บริบูรณ์แล้ว. พึงเข้าใจว่าเราไม่พ้นในชาตินี้, มันก็รู้จักกันเดี๋ยวนี้ละ. พระพุทธเจ้าบอกรู้จักกันเดี๋ยวนี้แหละ. จะเป็นเทพยดา, อินทร์, พรหม, ก็รู้จักแต่เป็นมนุษย์นี่แหละ. เสวยสวรรค์ ดิบอยู่ในมนุษย์นี่แหละ. จะได้ไปพระนิพพานก็ได้เสวยอยู่ในมนุษย์นี่แหละ. ได้เห็นในมนุษย์นี่เสียก่อน. เหมือนพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วนั่นแหละ, นิพพานดิบในมนุษย์, รู้แจ้งเห็นแจ้งอยู่ในมนุษย์นี่เสียก่อน. ผู้จะไปนรกก็เห็นกันที่ในมนุษย์นี้. พระพุทธเจ้าแสดงไว้. ไม่ใช่ตายแล้วนรกมาคุมเอาไปตกนรก. ไม่ใช่. ตกแต่เดี๋ยวนี้. ก็ให้คิดดู. คนยากจนค่นแค้นเหมือนกับเป็นเปรต, เหมือนกัน. หูหนวก, ตาบอด, ขี้ทูดกุดถังนี่, มนุษย์เป็น. อันนี้ผู้สมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง, ผู้ที่มีศรัทธาทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนพวกคุณแหละ, ก็ได้ชื่อว่า มนุสสเทโว. ผู้มียางอายผู้มีหิริ, ผู้มีโอตตัปปะ, เรียกว่า มนุสสเทโว, มนุสสาอินโท. เห็นกันอยู่ในโลกนี้แหละ. มันมีใช่ไหม. ทำกรรมมันต้องเป็นกรรมแน่. ทำกรรมดีต้องได้กรรมดีแท้. ทำเหตุไม่ดี, ทำเหตุร้าย, ต้องได้รับผลร้าย, ผลที่ไม่พอใจมีอยู่นี่ให้พิจารณาดู. คนเกิดมาในโลกนี้. ครั้นถ้าบาปไม่มีบุญไม่มีแล้ว, มันคงจะเพียงกัน. ไม่ต้องพิจารณาหาเหตุผล. จะมีก็อย่างเดียวกัน. เพียงกัน. จะจนก็จนอย่างเดียวกัน. จะโง่ก็โง่อย่างเดียวกัน. อันนี้มันผิดกัน. ผู้ฉลาดก็ฉลาดเอาเหลือล้น. ผู้มีก็มีจนเหลือเฟือ. ที่จนก็จน ๆ สิมตาย. จึงว่ามีทุกอย่าง. ต้องใคร่ครวญหาเหตุหาผล. เห็นกันอยู่ในโลกนี้. ยากจนค่น

แค้น, หูหนวก, ตาบอด. ครั้นเห็นบาปเห็นบุญ, เห็นประจักษ์อยู่ในมนุษย์นี่แล้ว, เราจะไม่กล้าทำบาป, จะประกอบแต่คุณความดีตามกำลังของตนไปตลอดชีวิต. ให้มีความสัตย์ความจริงตั้งลงไป. วันหนึ่งคืนหนึ่งก็เอาอะไรก็ตามยามสงบสงัด, เราจะเข้าที่ทำความสงบใจไม่ให้มันขาด, จะเอาอย่างนั้นตลอดวันตาย. สารณะอื่นข้าพเจ้าไม่เอานอกจากพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์แล้ว. เอาแต่พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งตลอดวันตาย. ให้ตั้งต้นจากนี้ไป. ทำไป. หรือไหว้พระก็ตาม. ย่อก็มี. อย่างพิสดารก็มี. ถ้ามีกิจจำเป็นเราจะลุกก็ไม่ลุกไปเฉย ๆ. ลุกขึ้นแล้วก็ต้องไหว้, อรหัง, สวากขาโต, สุปฏิปันโน. อย่าให้มันขาด. เวลามันมากก็ทำอย่างพิสดาร. เราถืออะไรให้ถือจริง ๆ จัง ๆ. ให้มีความสัตย์ความจริง.

กัณฑ์ที่ ๑๓

มรรค.

(เทศน์ในงานกฐินสามัคคี)

พวกญาติโยมอยู่ในบ้านในเมืองในพระนคร, ธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณเจ้าคุณก็ฟังหมดแล้ว. บาปก็รู้บุญก็รู้คุณโทษก็รู้หมดแล้ว. แล้วจะฟังไหนอีก. อาตมาอยู่ป่าดงมัวแต่นั่งหลับหูหลับตาแมลงวันตอมน่ะ, จะมีความรู้วิชาความรู้อันหยังมาเทศน์. จั๊กจะเอาอะไรมาเทศน์ให้ฟัง, อยู่ป่าอยู่ดง. พวกญาติโยมทั้งหลายมา, มีพระเดชพระคุณเป็นหัวหน้ามา, อุตส่าห์มาไกลแสนไกลก็อุตส่าห์มา. เป็นบุญ. บุญลาภของพวกกระผมและพวกญาติโยม. ฟังเทศน์ก็ฟังทุกสิ่งทุกอย่างหมดแล้ว. ขั้นต่ำก็ได้ฟังชั้นสูงก็ได้. ทุกขสัจจ์ก็ได้ฟังแล้ว. แล้วจะเอาอันไหนฟังอีก. ธรรมะก็แม่นก้อนธรรมหมดทั้งก้อนนี่แหละ. ธรรมเป็นอกุศลธรรมก็มี, กุศลธรรมก็มี. อันนี้พวกท่านทั้งหลายในบ้านในเมืองก็ได้ฟังอยู่บ่อย ๆ, ก็เป็นคนที่รักษาคุณงามความดี. ส่วนบาปกรรมนั่นก็พากันรู้แล้ว. รู้แล้วก็มีความรังเกียจไม่อยากเกี่ยวข้อง, มีแต่จะขับไล่มันออกไป. กุศลธรรมก็แม่นใจนั่นแหละ, ใจเป็นกุศลขึ้น. อกุศลธรรมก็แม่นใจนั่นแหละ. ธรรมไม่ต้องไปหาที่อื่น, แม่นหมดทั้งก้อนนี่แหละ. พระพุทธเจ้าว่าก้อนธรรมหมดทั้งก้อน. แล้วแต่ว่าเป็นของกลางไม่ใช่ของใคร. อัตภาพเป็นของกลาง. แล้วมารู้จักว่านี่เป็นของกลางไม่ใช่ของใครทั้งหมด. ก้อนใครก้อนเรา. เป็นของได้มาอันบริสุทธิ์. เกิดมาชาตินี้ก็เป็นผู้

สมบูรณ์บริบูรณ์, พ้นจากใบ้บ้าบอดหนวก, เสียจริต, มีร่างกายตาหูจมูกลิ้นกายใจสมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว, เราก็ควรพากันพิจารณาว่าเราเกิดมาชาตินี้ได้สมบัติอันสมบูรณ์แล้ว. เราต้องเอามันทำประโยชน์เสีย. เอากะมันเสีย. อย่าไปปล่อยให้มันแก่ขึ้นตายขึ้นซื่อ ๆ. สมบัติอันนี้เป็นแต่ภายนอกเอานำมันเสีย. เอาทรัพย์ภายใน, เอาอริยทรัพย์, ทรัพย์อันติดตามตนไปได้. ทรัพย์สมบัติที่เราแสวงหาอยู่แต่ชาตินี้, ได้เป็นมหาเศรษฐี, ได้เป็นอิหยังก็ตาม, เป็นของกลางหมด, เป็นทรัพย์ภายนอกที่เราได้อาศัยมันชั่วชีวิตนี้เท่านั้น. ครั้นขาดลมหายใจแล้ว, สมบัตินี้ก็เป็นสมบัติของโลก. อัตภาพร่างกายนี้ก็เป็นสมบัติของโลก. มันเป็นดิน, เป็นน้ำ, เป็นลม, เป็นไฟ. แล้วผู้ที่ไปนั่นคือผู้ที่ท่อง, เที่ยวอยู่ในสังสารจักรไม่มีที่สิ้นสุด, คือดวงวิญญาณ, ดวงจิต. ดวงวิญญาณนี่แหละที่ท่องเที่ยวอยู่, เกิด, อยู่บ่อย ๆ นั่นแหละ. สังสรันฺตา ภวา ภเว สํงฺสาเร สํงฺสรันโตโส สังสาราทุกฺคโตโนติ สังสารัง อินิมา. พวกเราที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักรนี้ไม่ใช่เราเกิดมาชาติเดียวเท่านี้, นับภพนับชาติที่เราท่องเที่ยวอยู่ต่ำ ๆ สูง ๆ จนเกิดเป็นสัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน, สารพัดมันเป็น. เราไปสวรรค์ก็ได้ขึ้นไป. เราไปพรหมโลกก็ได้ขึ้นไป. ลงไปนรกก็นับกัปนัลกัลป์ไม่ได้. เมื่อเรารู้อย่างนี้แล้วเราควรประพฤติแต่กรรมอันดี. เมื่อพวกเรารู้อย่างนี้แล้ว, พระพุทธเจ้าว่าจะดีก็ดี, จะชั่วก็ดี, เป็นเพราะกรรมดอก. เกิดมาต่าง ๆ กันไม่เหมือนกัน. สมมุติว่าเกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกัน, แต่ต่างพันธุ์กัน. วิชาความรู้ก็ต่างกัน. สมบัติก็ต่างกัน. รูปร่างก็ต่างกัน. ความยากจนค่นแค้นความมั่งคั่งสมบูรณ์ก็ต่างกัน. อันนี้เป็นเพราะอะไร. เป็นเพราะกรรมแม่นหมดทั้งก้อน. ก้อนธรรมสิ่งที่เป็นใหญ่นั่นในตัวเขา. พระพุทธเจ้าว่า มโนปุพพัง คมา ธัมมา มโน เสฏฐา มโน มยา มีใจนั่นแหละเป็นใหญ่. มีใจนั่นแหละเป็นหัวหน้า. มีใจนั่นแหละ ประเสริฐสุด.

สิ่งทั้งหลาย, บาปก็ดีบุญก็ดี, สำเร็จได้ด้วยใจ. มนะ เรียกว่า ใจ. ครั้นใจไม่ดี, มะนสาเจ ปทุจเตนะ, ใจไม่ได้ใจขุ่นมัวใจเศร้าหมอง, ลุอำนาจความโลภ, ความโกรธ, ความหลง. ใจเหล่านั้น, แม้นบุคคลจะพูดอยู่ก็ตาม, จะทำการงานด้วยกายอยู่ก็ตาม, เพราะจิตเศร้าหมองจิตไม่ดีแล้ว, ความทุกข์นั้นย่อมติดตามบุคคลผู้นั้นไป, เหมือนกันกับล้ออันตามรอยเท้าโคไป. มนะสาเจ ปสันเนนะ ครั้นจิตผ่องใสผุดผ่องไม่เศร้าหมองแล้ว, แม้นจะพูดอยู่ก็ตาม, จะทำการงานอยู่ก็ตาม, จะไปที่ไหนก็ตามความสุข ย่อมติดตามเขาไป, เหมือนเงาเทียมตนไปอย่างนั้น ครั้นรู้ว่าใจเป็นหัวหน้าใจเป็นใหญ่, ดีก็ต้องมีใจเป็นผู้คิดให้ทำ, ทำชั่วก็มีใจเป็นผู้คิดให้ทำ, เมื่อเรารู้อย่างนี้แล้ว, เราจงเอาแต่ส่วนดี. ส่วนไม่ดี, มีราคะ, โทสะ, โมหะ, นั่นตัดมันออกไป, ไล่มันออกไป. อย่าให้มันไปยึดไปถือ. อย่าให้มันไปเป็นเจ้าเรือน. แล้วแม้นจะทำอะไรก็ดี, จะพูดก็ดีจะคิดก็ดีขอให้มีสติอยู่ประจำ. ครั้นมีสติแล้วพูดก็ไม่พลาด, ทำอยู่ก็ไม่พลาด, คิดก็ไม่พลาด, ให้พากันหัดทำสติ, ให้สำเหนียก, ให้แม่นยำ. พระพุทธเจ้าจึงว่า เยเกจิ กุสลา ธัมมา สัพเพเต อัปปมาทมูลกา อัปปมาท–สโมสรณา อัปปมาโท ครั้นมีสติแล้ว, กุศลธรรมทั้งหลายก็เกิดขึ้น. ก็มีแต่ทำความดีทุกสิ่งทุกอย่าง. รู้อย่างนี้แล้วให้พากันหัดทำสติ. มันผิดก็ให้รู้. เราจะพูดให้ระลึกได้เสียก่อน. เราจะทำด้วยกายก็ให้ระลึกได้เสียก่อน.. จะคิดก็ให้ระลึกได้เสียก่อน. มันถูกเราจึงทำ. มันถูกเราจึงพูด. มันคิดไม่ผิด, เป็นศีลเป็นธรรมเราจึงระลึกจึงนึก. ให้ทำสติสำเหนียกให้แม่นยำ. หัดทำสติให้ดี. แล้วก็ให้สมาทานเอาศีลของเรา. เอาอธิศีล. ทิฏฐะ สมาทาเน ให้พากันสมาทานเอาศีลของเรา. เอาศีลของเราให้เป็นอธิศีลที่เป็นใหญ่เป็นอธิบดี. ให้เป็นศีลมั่นคง. อย่าให้เป็นศีลที่ง่อนแง่นคลอนแคลน. อธิจิตตัง ทิฏฐะสมาทาโน. ให้พากันสมาทานเอา. มีสติตั้งใจ, ควบคุมจิตใจของตนไว้ให้ตั้งมั่น

อยู่อย่างนั้น. จะทำการทำงานพูดจาอะไรก็ตามมีสติ, จิตตั้งมั่น. หรือนั่งภาวนาก็ให้จิตตั้งมั่นเป็นอธิบดี. อธิเรียกว่าเป็นใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง. เรียกว่าไม่หวั่นไหวต่อสิ่งทั้งปวง. อธิปัญญา สิกขา สมาทาเน. ให้สมาทานเอาอธิปัญญา, ความจริงรอบคอบรู้เท่าสังขาร. ปัญญาความรู้เห็น, เห็นชาติความเกิดเป็นทุกข์. แม้นทุกข์เกิดขึ้นในกาย, ความไม่ดีเกิดขึ้นในกาย, เวทนาไม่ดีเป็นทุกข์, เกิดขึ้นแต่สัมผัสทางกาย. อันนี้เรียกว่าความทุกข์กาย, ให้มันรู้. ความทุกข์เกิดขึ้นที่ใจ. ความไม่ดีเกิดขึ้นที่ใจ. เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นจากสัมผัสที่ใจ. อันนั้นได้ชื่อว่าความโกรธ, ความเศร้าใจ, ความเสียใจ. ให้กำหนดรู้. ให้มันเป็นเรื่องทุกข์เสีย. พระพุทธเจ้าว่าเป็นทางไปพระนิพพาน, ทางดับทุกข์. ความประจวบกับสัตว์และสังขารอันไม่เป็นที่รักที่เจริญใจ, มีความไปร่วม, มีความมาร่วม, มีความประพฤติร่วม, มันเป็นสิ่งที่ไม่ชอบใจ. อัปปิเยหิ สัมปโยโค ทุกโข. ทุกข์น่าเกลียดน่าชัง, ทุกข์ไม่พอใจ. ความพลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รักที่เจริญใจมีญาติพี่น้องไปทางไกลหรือพลัดพรากไปไกลหรือล้มหายตายเสียจากกัน, ก็มีความทุกข์เกิด, เรียกว่า ปิเยหิ วิปปโยโค ทุกโข. ความไม่ไปร่วม, ความไม่ประชุมร่วมกับสิ่งที่ชอบใจอันนี้ก็เป็นทุกข์. บุคคลปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ สิ่งนั้นสมหวัง, อันนี้ก็เป็นทุกข์ อันนี้มันมาจากไหน. เราได้รับผลอยู่เดี๋ยวนี้. มันมาจากไหน. ต้องใช้สติปัญญาค้นคว้า. มันก็จะเห็นกัน. เมื่อทำจิตให้สงบ, มันก็จะเห็นกัน. คือความอยาก. มันเกิดมาจากความอยาก, เรียกว่ากามตัณหา, ความใคร่ความพอใจในรูปในสิ่งที่มีวิญญาณ. ความทุกข์มันเกิดขึ้นจากความอยากความใคร่. ภวตัณหาความอยากได้, อยากเป็นอยากมี, อยากกอบโกยเอา, อยากได้มาเป็นของตัว, อยากเป็นเศรษฐีคหบดี, อยากเป็นราชามหากษัตริย์. เรียกว่า ภว ความอยากเป็นอยากมี. ความไม่พอใจเหมือนอย่างความแก่หง่อมแห่งชีวิต,

ความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิต, ความมีหนังหดเหี่ยวเป็นเกลียว, ผมหงอกฟันหัก. อันนี้ไม่พอใจ, เสียใจ, อยากให้มันเป็นหนุ่มตึงอยู่เหมือนเก่า. ผมหงอกมันก็ไปเอายาดำ ๆ มาย้อม. แล้วมันก็ป่งขึ้นอีก. มันก็ขายหน้าล่ะ. มันก็ดำอยู่ปลายนั่น. โคน ๆ มันก็ขาว, มันก็ขายหน้าอีก. แล้วก็ไม่พอใจ. นี่เรียกว่าวิภวตัณหา. ตัณหา สามอย่างนี้แหละเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. เมื่อรู้เท่ามันสามอย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, เป็นเหตุให้เกิดความเศร้าโศก, แล้วก็ใช้ปัญญาค้นหา. มันเกิดจากไหน. ตัณหามันเกิดอยู่ที่ไหน, มันตั้งอยู่ที่ไหน. พระพุทธเจ้าว่าจักฺขุํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ สิ่งใดเป็นที่รักสนิทใจในโลก อะไรเป็นที่รักสนิทใจในโลก, คือจักขุงตา, ฯลฯ. สนิทใจในโลก. ตัณหาจะเกิดขึ้นที่ตา, ตัณหาจะตั้งอยู่ตั้งอยู่ที่ตา. เกิดที่หู, ตั้งอยู่ที่หู. เกิดขึ้นที่จมูก, ตั้งอยู่ที่จมูก. เกิดขึ้นที่ลิ้น, ตั้งอยู่ที่ลิ้น, กายสัมผัสอ่อนนุ่ม, มีความชอบใจ, กำหนัดพอใจ. อารมณ์อดีตล่วงมาแล้ว, อนาคตยังไม่มาถึง, เอามาเป็นอารมณ์, เรียกว่าธรรมารมณ์. มันเกิดขึ้นที่ใจ. รู้จักว่ามันเกิดขึ้นจากอายาตนะภายนอกกับอายตนะภายในกระทบกัน, แล้วไปเกิดวิญญาณความรู้ขึ้นจากสัมผัส. เวทนาเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ไป. เรารู้แล้วอายาตนะภายในกับภายนอกกระทบกันเกิดสัมผัส. เราเพียรดับมัน. เวทนาเกิดขึ้นจากสัมผัส. เมื่อรู้แล้วเราควรละควรปล่อยวาง, จึงว่าดับทุกข์. อยู่นี่. อยู่ในนิโรธ, ดับตัณหาทั้งสามได้. นั่นคือนิโรธ. นิโรธคือความเฉยต่อสิ่งทั้งปวง, ความไม่หวั่นไหว. เรียกว่านิพพาน. พระพุทธเจ้านิพพานไม่ได้อยู่ที่อื่น, อยู่กายนี่แหละไม่ได้อยู่ที่อื่น. อยู่กับอาการสามสิบสอง, ผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง. อยู่กับธาตุสี่สิบสอง. เราฟังแล้วให้พากันตั้งใจทำ. เหมือนกันกับเครื่องทัพสัมภาระเราจะปลูกบ้านปลูกเรือน, มีดเราจะใช้ทำการงาน, ลับดีแล้วเอามาวางไว้. ทัพสัมภาระเอามาวางไว้. แล้วไม่ทำมันของจะทำครบหมดแล้วแต่เราไม่ทำ. จะปลูกเรือนก็ไม่ปลูก.

เอามากองอยู่อย่างนั้นก็ชำรุดทรุดโทรม, ไม่มีประโยชน์. จะอาศัยทำต้องอดทน. อิริยาบถยืน, เดิน, นั่ง, นอน, พระพุทธเจ้าไม่ห้าม. นิสัยจริตของเราถูกกับอะไร. ถูกกับพุทโธหรือธัมโมหรือสังโฆ, หรือถูกกับขน, เล็บ, ฟัน, หนัง. เอาเข้าอย่างหนึ่ง. ถ้ามันถูกจิตมันจะสงบ. จิตสงบไม่ฟุ้งซ่าน. จิตเบิกบานแยบยลร่าเริง. อันนี้ก็หมายความว่ามันถูกกับจริต. ก็เอาอย่างนั้น. บริกรรม พุทโธ ๆ เรียกว่า สมถะ. ครั้นมันไม่ถูกไม่ลง, ต้องพิจารณาผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง. นั่นพิจารณาให้มันเห็นเป็นอสุภะอสุภัง, ของเน่าของเหม็นของปฏิกูลโสโครก. พิจารณาให้มันเห็นศพอยู่ในใจเรา. ปัญจุปาทานักขันธาอนิจจา ขันธ์ห้าเป็นของไม่เที่ยง. ปัญจุปาทานักขันธาอนัตตา. ของอันนี้ไม่ใช่ของตน, ไม่ใช่ผู้หญิง, ผู้ชายไม่ใช่สัตว์, ไม่ใช่บุคคลตัวตน. นี่ละรวมกัน. คือถ้ามันไม่สงบยังฟุ้งซ่านก็ต้องเอาปัญญาค้นคว้าพิจารณาให้มันเห็น, เห็นของโสโครกไม่สวยไม่งาม. พิจารณาไปจิตมันก็เห็น, มันก็เกิดความสลดสังเวช, เบื่อหน่ายในความเป็นอยู่, คืออัตภาพ. เบื่อหน่ายมันก็เกิดความคลายกำหนัด, ไม่ยึดขันธ์อันนี้ว่าตัวว่าตน. จิตลงไปถึงที่มัน. มันไม่ไปไหนแล้ว. มันเป็น อธิจิต. มันจะเกิดแสงสว่างโร่ขึ้น. ดวงปัญญามันก็จะพุ่งขึ้น. การภาวนาอบรมจิตให้มันอยู่นี่, เพื่อต้องการจะเอาปัญญานั่นแหละ. มันต้องเกิดขึ้น, มันจึงจะรู้เท่าความเป็นจริง, มันจะเห็นทุกขสัจจะเหตุเกิดทุกข์, ทางที่จะดับทุกข์, ทางให้ถึงความดับทุกข์. ทางมันราบรื่นสบาย. พระพุทธเจ้าก็บอกแล้ว อัฐฐังคิโก มัคโค เสทโฐมรรคแปดเป็นทางอันประเสริฐ. พวกเราได้ยินได้ฟังแล้ว, เร่งทำเอาให้เกิดให้มี, ทำแล้วจะได้รับความสุขกายสบายใจไม่มีความเดือดร้อนใจ. ความโศกความเศร้าก็ไม่มี, เพราะรู้เท่าตามความเป็นจริงแล้วของเรื่องโลกเรื่องสังขาร. บ้านเมืองเกิดวุ่นวายฆ่าตีกัน, เราไม่วุ่นวายฆ่าตีกับเขา. เขาด่าก็เราไม่ด่าเขา. บ้านเมืองเขาร้องเขาไห้เราก็ไม่ร้องไห้อย่างเขา.

กัณฑ์ที่ ๑๔

เทศน์โปรดนายแพทย์ อวย เกตุสิงห์ และคณะ

พ.ศ. ๒๕๑๓

ความทุกข์กายเป็น สัตวทุกข์, มีอยู่เป็นสิ่งธรรมดา. ให้เราตั้งสติอบรมจิตใจของเราอย่าให้มันไปยึดถือ ร่างกาย. ถ้าแม้นมันไม่ยึดถือแล้ว, ก็จะอบรมจิตใจของเราให้มันสบาย. หากใจมันไม่สบายนี่มันทุกข์หลาย. มันทุกข์ก็เพราะยึดเอาอารมณ์นั่นแหละเข้ามายึดถือ. อารมณ์ทั้งหลาย, อารมณ์ที่พอใจมันก็ยึดเข้ามา, อารมณ์ที่ไม่พอใจมันก็ยึดเข้ามา. ยึดเข้ามาแล้วก็มาเผาใจ. ไม่พอใจก็เป็นเหตุให้คับแคบตันใจ. อารมณ์ที่พอใจนั้นเมื่อมันพลัดพรากไปก็ใจถูกเผาอีก, เป็นเหตุให้โศกเศร้า, อาลัยอาวรณ์ถึงกัน. สิ่งที่พลัดพรากเป็นวัตถุภายนอกก็ตามหรือแม้ญาติมิตรก็ตาม, พลัดพรากจากไปมันเป็นทุกข์, ก็เพราะไม่รู้เท่าอารมณ์. พระพุทธเจ้าว่าของเก่า. ของพวกนี้เคยมีมาตั้งแต่เก่า. ไม่ใช่จะมีมาเดี๋ยวนี้. เราเกิดมาชาตินี้จึงมาพบปะกันในชาตินี้. สิ่งที่พอใจก็ดีไม่พอใจก็ดี, พบปะอยู่ทุกภพทุกชาติ. พวกเราเพราะหลงอันนี้แหละจึงพากันไม่เห็นความจริง, เพราะหลงเรื่องอันนี้แหละ จึงพากันวนพากันเอาภพเอาชาติอีก, เปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติเทียวเกิดเทียวตายอยู่ร่ำไป, เพราะไม่รู้เท่าสิ่งเหล่านี้. พระพุทธเจ้าว่าให้พิจารณาให้มันรู้เท่าสิ่งทั้งปวง, น้อมมาอยู่อย่างนี้สำหรับโลก, ครอบงำโลกอยู่อย่างนี้. ผู้ไม่รู้เท่าก็พอหัด มีลาภเสื่อมลาภ. มียศเสื่อมยศ. มีสรรเสริญมีนินทา. มีสุขมีทุกข์, เสื่อม

ลาภ, เสื่อมยศ, นินทา, ทุกข์, แปดอย่างนี้ครอบงำสัตวโลก, เรียกว่า โลกธรรม แปด, ครอบงำโลกอยู่เพราะไม่รู้เท่ามัน. มันมีอยู่สำหรับโลก. เคยมีมาอย่างนี้ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา. แต่เราไม่รู้เท่า, เราก็หวั่นไหวไปกับมัน. มีแต่พระอริยเจ้า, พระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธองค์, ได้ยินได้ฟังพิจารณาแล้วรู้เท่าจึงไม่หวั่นไหว. พระพุทธเจ้าเป็นผู้เลิศในโลกไม่มีใครจะเทียบถึงหมดทั้งสามโลก. ถึงปานนั้นโลกธรรมนี่ก็ยังครอบงำพระองค์อยู่. แต่พระองค์ไม่หวั่นไหวในโลกธรรมนั้น. มีลาภ, จิตของพระองค์ก็ไม่ฟูขึ้น. เสื่อมลาภ, จิตของพระองค์และสาวกทั้งหลายไม่ยุบลง, ไม่มีความหวั่นไหว. มีสรรเสริญก็ไม่ฟูขึ้น. มีนินทา, มีทุกข์, มีสุข, ก็ไม่มีฟูขึ้น. โลกธรรมมีอยู่อย่างนั้น. ใครจะหนีไปไหนไม่พ้น, ต้องได้พบอยู่ทุกภพทุกชาติ, ครอบงำสัตวโลกอยู่ทุกภพทุกชาติ, ส่องแสงเป็นฉฬังคุเบกขาต่ออารมณ์ทั้งหลาย. ก็สบายเท่านั้นแหละ. ไม่มีความหวั่นไหว. ไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียวต่ออารมณ์ใด ๆ. เป็นลมแท้ ๆ, ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่ของใคร. แล้วแต่จะพิจารณาให้มันเห็นธรรมเหล่านี้เป็นของกลาง, ไม่ใช่ของใคร. อัตภาพร่างกายที่เราอาศัยก็ดี, สมบัติอันนี้เป็นของกลางไม่ใช่ของใคร. ถ้าเรามายึดมันก็จะทุกข์. เรามายึดว่าเราว่าตัวว่าตนว่าผู้หญิงว่าผู้ชาย, เพราะเห็นว่าตัวว่าตนนี่แหละ. เมื่อเขาดูถูกดูหมิ่นก็โกรธแค้น. เมื่อเขาสรรเสริญก็ฟูขึ้น, ชอบ. แน่ะว่าตนว่าตัว. พระพุทธเจ้าจึงให้พิจารณาให้มันเห็น, แยกออกเป็นส่วน ๆ, ว่าไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์, ไม่ใช่ผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชายหมดทั้งนั้น. เป็นของกลางสำหรับใช้. จึงว่าให้พิจารณาให้มันเห็นว่าเป็นธาตุ, ธาตุ 4, ปฐวีธาตุ ธาตุดิน, อาโปธาตุธาตุน้ำ, เตโชธาตุธาตุไฟ, วาโยธาตุธาตุลม. ประชุมกันเข้าเป็นสกนธ์กายขึ้น. เมื่อมีก้อนมีขันธ์ขึ้นแล้วเรียกว่าขันธ์. แล้วก็มีเวทนาขึ้น. ความเสวยอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์ไม่สุขไม่ทุกข์. มีความจำหมายว่า

รูปว่าเสียงว่ากลิ่นว่ารสว่าโผฏฐัพพะว่าธรรมารมณ์. มีความปรุงที่ใจคือจิต. เจตสิกปรุง. ปรุงดีปรุงชั่วแล้วแต่มันจะปรุงไป, แล้วก็มีความรู้ขึ้นๆ รู้ไปตามอายาตนะ, เรียกว่าวิญญาณความรู้. รู้วิญญาณทางตา, วิญญาณทางหู, วิญญาณทางจมูก, วิญญาณทางลิ้น, ทางกาย, วิญญาณทางใจ. พระพุทธเจ้าจึงว่าคน, ว่าธาตุประชุมกัน. ธาตุทั้ง ๔ รวมเรียกเป็นขันธ์ ๕. มีรูปขันธ์หนึ่ง, เวทนาความเสวยอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์, เฉยไม่สุขไม่ทุกข์, เป็นเวทนาขันธ์หนึ่ง. สัญญาความจำได้หมายรู้เป็นสัญญาขันธ์หนึ่ง. สังขารความปรุงความแต่งปรุงเป็นบุญเป็นบาปหรืออะไรก็ตามเรียกว่าสังขารขันธ์หนึ่ง. วิญญาณความรู้ทางอายาตนะทั้ง ๖, เรียกวิญญาณขันธ์, รวมกันเป็นขันธ์ ๕. ขันธ์อันนี้เป็นเครื่องรับรอง, รับรองสิ่งทั้งปวงทุกสิ่งทุกอย่าง. อารมณ์ดีก็รับ, อารมณ์ไม่ดีก็รับ. อะไร ๆ ก็รับ, รับเอาหมดทั้งนั้น. ท่านจึงว่าเป็นของหนัก. ไหนคนอยู่ที่ไหนล่ะ. นี่เป็นรูปขันธ์, ไม่ใช่คนนะ. นี่เป็นเวทนาขันธ์. นี่สัญญาขันธ์, ไม่ใช่คน. สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์, ไม่ใช่คน. ไหนคนอยู่ไหน. ต้องค้นคว้าไป. พิจารณาอยู่อย่างนั้นให้มันเห็นเป็นความจริงของขันธ์อันนี้. หรือให้พิจารณาปัญจกกรรมฐาน, กรรมฐาน ๕, ผม, ขน, เล็บ. ฟัน, หนัง. นี่พระองค์ก็แยกไว้ว่าไม่ใช่คนสักอย่าง. แจกออกไปถึงอาการ ๓๒. คนอยู่ที่ไหน. ธาตุดินมีลักษณะขันแข็ง. หลายธาตุรวมกัน. ไล่ออกไปธาตุดินมี ๒๐, ธาตุน้ำมี ๑๒. ไหนคนมีที่ไหน. ธาตุไฟอบอุ่น, เผาอาหารให้ย่อย. ไฟเผาร่างกายให้กระวนกระวาย. ธาตุไฟมี ๔ อัน, นี่ก็ไม่ใช่คน. ธาตุลม ๖. ลมพัดขึ้นเบื้องบน. ลมพัดลงเบื้องล่าง. ลมพัดในท้องในไส้. ลมพัดทั่วไปในร่างกาย. ลมหายใจเข้าออก. ธาตุลม ๖. ไหนคนอยู่ที่ไหน. ให้พิจารณาให้มันรู้เท่าว่าเป็นธาตุ, ไม่ใช่คน. เรามาหลงอันนี้แหละ, หลงว่าตัวว่าตนว่าหญิงว่าชายเมื่อเป็นรูปเป็นกายมาแล้ว. พระองค์สั่งสอนให้พิจารณาเห็นรูปอันนี้. เกิดเป็น

ก้อนขึ้นมาแล้วประกอบไปด้วยทุกข์โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ นานา. เกิดเป็นรูปมาแล้วต้องแตกต้องดับ, ไม่ยั่งยืนคงทนอยู่ได้. ให้พิจารณาให้มันเห็น,ให้มันรู้จักชาติความเกิด. เกิดขึ้นมาแล้วก็เป็นทุกข์. ชราความแก่คร่ำคร่าทรุดโทรมก็เป็นทุกข์. มรณะความตายก็เป็นทุกข์. แล้วก็โศกะ, ปริเทว, ทุกข์โทมนัส, อุปายาส, ความคับแค้น, อัดอั้นตันใจ, เกิดขึ้นก็เป็นทุกข์.ท่านให้พิจารณาเห็นเกิดขึ้นเป็นทุกข์ทั้งนั้น. อยู่ในกองทุกข์. กองทุกข์นี่มันเกิดมาจากไหน. เพราะเกิดเป็นรูปเป็นกายขึ้นมา. อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มันเกิด. ก็คือความอยาก, ความหลง, นี่แหละเรียกว่าความกำหนัด, ความชอบใจ. กำหนัดเรียกว่ากาม. ความกำหนัดในกิเลสกาม, วัตถุกามก็ตาม,เรียกว่ากามตัณหา. เรียกว่าตัณหา ความทะเยอทะยาน, ความเพลิดเพลินในอารมณ์ทั้งหลาย. ความอยากเป็นอยากมี, ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่, เรียกว่าภวตัณหา. ความไม่อยากเป็นไม่อยากมีเรียกว่าวิภวตัณหา. ความเกลียดความชัง, เหมือนอย่างผมหงอก, ฟันหัก, หนังหดย่นเป็นเกลียว, ไม่ชอบ, ไม่อยากให้มันเป็น. ความแก่ความเจ็บไม่อยากให้มันเป็น. แล้วก็ไม่พิจารณาให้มันเห็น. ตัณหาทั้ง ๓ นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เที่ยวเกิดเอาทุกภพทุกชาติ, เพราะความหลงอันนี้. พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ละตัณหา ๓ นี้. ถ้าละจะละที่ไหน. ความอยาก, ตัณหาทั้ง ๓, กามตัณหา, ภวะตัณหา, วิภวตัณหามันเกิดที่ไหน, ตั้งอยู่ที่ไหน. ต้องค้นหาที่ตั้งที่เกิดของมัน. จกฺขุํ โลเก ปิยรูปํ เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา. อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นิวีสมานา นิวีสติ. ตัณหาจะเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นที่ตา. จะตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ที่ตา, เกิดขึ้นที่หูก็ตั้งอยู่ที่หู, เกิดขึ้นที่จมูกก็ตั้งอยู่ที่จมูก, เกิดขึ้นที่ลิ้นก็ตั้งอยู่ที่ลิ้น, เกิดขึ้นที่กายก็ตั้งอยู่ที่กาย, เกิดขึ้นที่ใจก็ตั้งขึ้นที่ใจ, เกิดขึ้นที่รูปก็ตั้งอยู่ที่รูป, เกิดขึ้นจากเสียงตั้งอยู่ที่เสียง, เกิดขึ้นจากกลิ่นตั้งอยู่ที่กลิ่น, เกิดขึ้นจากรสตั้งอยู่ที่รส, เกิดขึ้นจากสัมผัสตั้งอยู่ที่

สัมผัส. นี่บ่อนมันทางมันเกิดขึ้น. เกิดขึ้นทางจักขุวิญญาณ, โสตะวิญญาณ ฆานะวิญญาณ, ชิวหาวิญญาณ, กายวิญญาณ, มโนวิญญาณ . เกิดขึ้นจากความกระทบกันทั้งทางกาย, ทางวาจา, ทางใจ. นี่ทางมันเกิดขึ้น ตั้งอยู่อันนี้. เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่อันนี้. เกิดขึ้นจากเวทนา, ความสัมผัสทั้งกายทั้งวาจาทั้งใจ, สัมผัสทั้งรูปเสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ, ธรรมารมณ์. เมื่อจำได้รูปตัณหา,ความกำหนัดความชอบในรูป, สัททาตัณหาความชอบในเสียง, คันธาตัณหาความชอบในกลิ่น, รสตัณหาความชอบในรส, โผฏฐัพพาตัณหาความอยากถูกต้อง, เย็นร้อนอ่อนแข็ง, ฟูกนอนหมอนอันนี้, ธัมมาตัณหาคืออารมณ์อดีตอนาคตมันสุมอยู่ในใจเกิดขึ้นเป็นตัณหาขึ้น. ความคิดถึงรูป, กลิ่น, เสียง, รส, โผฏฐัพพะธรรมารมณ์, ตรึกตรองถึงรูป, กลิ่น, เสียง, รส, โผฏฐัพพะธรรมารมณ์. นี่แหละตัณหาจะเกิดขึ้น. ธมฺมวิจยฺโย โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อปฺปชฺนฺติ เอตฺถ นิวีสมานา นิวีสติ. ตัณหามันเกิดขึ้นอยู่ที่ไหน, ตั้งอยู่ที่ไหน. เมื่อจะดับตัณหาดับที่ไหน. ก็จะต้องดับตามอายาตนะ. สิ่งใดเป็นที่รักสนิทใจในโลก, ตัณหาจะเกิดขึ้น. อะไรเป็นที่รักสนิทใจในโลก. ตาเป็นที่รักสนิทใจในโลก. ตัณหาจะเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นที่ตา. ตัณหาจะตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ที่ตา. หูเป็นที่รักสนิทใจในโลก. เมื่อจะดับก็ต้องดับตานี้, คือสำรวมไม่ให้มันเห็น, มีสติประจำไม่ให้มันดู. เหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้สำรวมอินทรีย์, สำรวมตา, ให้สำรวมหู, สำรวมจมูก, สำรวมลิ้น, สำรวมกาย, สำรวมใจ. อย่าไปให้ยินดียินร้าย. อย่าดูมัน. อย่าฟังมัน. ทำเป็นหูหนวกกินอีเก้งเสีย. นั่นแหละมันจึงสบาย. ได้ชื่อว่าดับอายาตนะ. นี่แหละหมดทุกสิ่งทุกอย่างที่จะไปสู่ทางทวารทั้งหก. จกฺขุํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ. บุคคลจะดับก็ต้องดับที่จักขุนี่. บุคคลจะปล่อยวางก็ต้อง

ปล่อยวางที่จักขุ, ดับที่จักขุ, ดับไปตลอด. จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย ใจนี้ดับไปปล่อยวางหมดสิ่งเหล่านี้. เห็นว่าตนเป็นของกลางไม่ใช่ของใคร. เป็นของกลาง. แล้วสมบัติอันนี้เป็นสมบัติดี, บริบูรณ์ดี. จะใช้ให้มันทำความเพียร, ใช้ให้มันเดินจงกรม, ใช้ให้มันนั่งสมาธิ, ใช้ให้มันค้นคว้าพิจารณาร่างกาย. อาศัยมัน. มันเป็นสมบัติดี. ใช้แล้วเหมือนกับเครื่องทัพสัมภาระที่เขาเก็บมา, หามาพอทุกสิ่งทุกอย่าง. จะปรุงบ้านปรุงเรือนปรุงอะไรก็ตาม. ปรุงรถ, เครื่องยนต์, เครื่องอะไรก็ตาม, เขาหามาแล้วเขาต้องใช้, หามาแล้วปรุงขึ้นแล้ว, เป็นรถแล้ว, เขาต้องใช้บรรทุกจนเต็มกำลังเมื่อมันทำขึ้นใหม่ ๆ นี้. ครั้นมันชำรุดทรุดโทรม, มันก็บรรทุกไม่ได้อีกละ. เหมือนกับร่างกายของเรา. มันเฒ่ามันแก่แล้ว, ชำรุดทรุดโทรมแล้ว, ไม่มีความสามารถจะทำความเพียรได้. เมื่อยังน้อยยังหนุ่มรีบใช้มันเสีย. มันชำรุดทรุดโทรมใช้ไม่ได้. จะนั่งหลายก็เจ็บเอว. เดินหลายก็เจ็บแข้งเจ็บขา. มันแก่มาแล้ว. นอนมันก็เมื่อยไม่มีความผาสุกไม่มีความสบาย. เอ้าเป็นอย่างไร. นอนตะแคงก็เจ็บ. นอนหงานก็เจ็บ ข้างซ้ายอีกก็เจ็บอยู่อย่างนั้นแหละ. ของมันเก่ามันแก่มาแล้ว. กายมันถูกต้องโผฏฐัพพะมีแต่เจ็บแต่เข็งหมด. เมื่อยังหนุ่มยังน้อยอย่างนี้, ถูกต้องนั่งนอนอย่างไรก็พอนอนพอนั่ง. มันเฒ่าแก่มาแล้วมีแต่กระดูก. นอนไปข้างไหนมันก็เจ็บ. นอนไปไม่ได้นาน. ยี่สิบนาทีละพลิกข้างโน้นพลิกข้างนี้มันแสนลำบาก. เมื่อมันยังดีแข็งแรงอยู่อย่างนี้ละ, รีบใช้มันเสีย. มันเป็นคนดี. ทางโลก, โลกัตถประโยชน์, ญาตัตถประโยชน์, อัตประโยชน์ ประโยชน์ตนยังไม่ทันได้, ประโยชน์ตนคือทำความเพียร, คือทำจิตให้สงบเป็นสมาธิ. จิตมันดีแล้วให้มันสงบเป็นสมาธิ. ครั้นมันเป็นสมาธิแล้ว, ทำให้มันแน่วแน่มีอารมณ์อันเดียวแล้ว, ก็จิตนั่นแหละมันจะเป็นดวงปัญญาขึ้นมันจะส่องแสง. มันมีกระแสจิตพุ่งออก. พิจารณากายอีก, ซ้ำอีกมันก็จะเห็นชัด.

ครั้นมันสงบแล้ว, พระพุทธเจ้าก็ให้พิจารณาสัจจะของจริงทั้งสี่. สัจธรรมของจริง, ของจริง, ของดีของพระพุทธเจ้า, ของพระสาวกผู้ได้ยินได้ฟังแล้วเห็นจริงอย่างนั้น. จริงอย่างไร, ดีอย่างไร. ดีเพราะว่าเหมือนดังพระสาวก. ท่านทั้งหลายเบื้องต้นก็เป็นปุถุชนนี่แหละ. เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า, พิจารณาตามเห็นตาม, เห็นแล้วเกิดนิพพิทาในเบญจขันธ์ว่ามันไม่ใช่ของเรา, เป็นเพียงของใช้, ไม่ใช่ของเรา. นี่แหละเห็นจริงชัดแล้ว, ก็ละถอนปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น, ทำให้ปุถุชนเป็นพระอริยเจ้าได้. จึงว่าของจริง. สมุทัยสาเหตุให้เกิดทุกข์ก็เป็นของจริงอันประเสริฐ. นิโรธ ความดับก็เป็นของจริงอันประเสริฐ. มรรคปฏิปทา คือเรารักษาศีล, เราภาวนาเดินจงกรม, ก็นี่แหละมรรคปฏิปทาเพื่อจะให้ก้าวไปถึงนิโรธ. อันนี้การปฏิบัติ, การเดินจงกรม, นั่งสมาธิภาวนา, อิริยาบถทั้ง ๔ อันนี้เป็นมรรคปฏิปทา เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ. ผู้ใดปฏิบัติให้มีให้เกิดขึ้นให้สมบูรณ์แล้วด้วยธรรมเหล่านี้, เพื่ออบรมจิต, มรรคปฏิปทาให้จิตตั้งเป็นสมาธิ. มันเกิดสมาธิแล้วก็เกิดญาณ, เพราะบำรุงมรรคนี่เสียก่อน. ให้เกิดให้มีขึ้น. มรรคว่าทางอันประเสริฐ, เป็นทางเดินไปสู่ความวิมุติ, ความหลุดพ้นจากอาสวะ, ให้ถึงวิโมกข์, ความพ้น. ทำเอาเอง. พระพุทธเจ้าเป็นแต่ผู้บอก. ทำเอาเองผู้อื่นทำให้ไม่ได้. ใครทำใครเอ๋า. เหมือนกันกับรับประทานอาหาร. ต้องทานใครทานเรา. ใครตั้งใจทานก็อิ่มท้องเอง. ธรรมมีอยู่ที่ไหน. ไม่อยู่ที่อื่น.ไม่ได้ไปหาเอาที่ป่าที่ดง. แม่นหมดทั้งสกนธ์กายนี้, แม่นหมดทั้งก้อนนี่แหละเป็นธรรม. พระองค์ชี้เข้ามาที่นี่, ไม่ได้ชี้ไปที่อื่น, ชี้เข้ามาที่สกนธ์กายนี้. ใช้อันนี้ทำ. ยืน เดิน นั่ง นอน, มีอยู่นี่พอแล้ว, ไม่ต้องไปหาเอาที่อื่น. ทุกขสัจจ์ก็มีพออยู่นี่แล้ว. สมุทัยสัจจ์, ความโลภ, ความโกรธ, ความหลงก็มีอยู่นี่แล้ว. นิโรธสัจจ์, ความรู้แจ้ง, ความเห็นจริงตามความเป็นจริงก็มีอยู่ที่นี่แล้ว.

มรรคปฏิปทาก็มีอยู่ที่นี่แล้ว. แม้เราจะเป็นผู้เดิน, ผู้ยืน, เป็นผู้นั่งใคร่ครวญพิจารณาหาเหตุผล. เราจะไปหาเอาที่ไหน. สฺพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ทั้งก้อนนี้ไม่ใช่ของใครทั้งหมด, ไม่ใช่ของใครหมดทั้งนั้น. แต่มันเป็นอนัตตาไม่ใช่เรา. พระพุทธเจ้าบอกแล้ว. รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สญฺญาอนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ รูปํ อนตฺตา. บอกซื่อ ๆ นี่แหละ. ไม่มีลี้ลับสักหน่อย. แล้วเราไม่เห็น. มันดูไม่ถูก. เรานี่, ที่เรานี่แหละ. พุทธทาสบอกว่า ตัวกู, ตัวของกู. เหมือนนกเขานั่นแหละ. ครั้นปล่อยวางเป็นของกลางแล้วเป็นของใช้แล้ว, ต้องปฏิบัติ มันอยู่นี่แหละไม่ได้ทิ้งดอก. ไม่แม่นของเรา. แต่เราอาศัยแล้ว, เราก็ต้องปฏิบัติมัน, อาบน้ำชำระกายให้มัน. นุ่งผ้าห่มผ้าให้มัน. มันนอนก็ห่ม. ฝนตกก็ห่ม. แดดออกก็ห่ม. ต้องรักษาเหมือนกันกับของใช้นั่นแหละ. เราจะไปทิ้งเลเพลาดพาดอย่างนั้นมันก็ใช้การไม่ได้. มีอยู่นี่แล้ว. เราไม่ได้ไปเอาที่อื่น. พระพุทธเจ้าบอกให้แล้ว. ธรรมแม่นหมด. ก้อนใครก้อนเรานี่เน้อ. สมมุติว่าผู้หญิงผู้ชายต่างหาก. นี่แหละมันหลงสมมุติจะว่าก้อนสมุทัยก็แม่นหมดทั้งก้อนนี่แหละ. เราหลงสมมุตินี่แล้วว่าหนังของเราดี, ว่าเล็บของเราดี, ว่าฟันของเราดี, ผมของเราดี, สวยงาม. งามก็เอาไฟมาเผาให้มันงอ. พอมันหงอกมาก็เอาน้ำย้อมมา. มันจะขายหน้าเขา. ย้อมดำ. บทมันปิ่ง (งอก) ขึ้นมามันก็น่าเกลียดขึ้นขายหน้าขึ้น. หนังหน้ามันเหี่ยวก็เอาอีหยังมาทาแล้วก็เอาครุถังน้ำอีหยังตั้งบนหัวนี่. มันร้อนนี่. มันไม่ชอบ. มันเบื่อหน่าย. มันร้อน. ให้หนังหน้ามันแห้งมันลอกออกเหมือนกันกับไข่อันนี้. มันลอกออก. มันก็อยู่ไปซัก ๒–๓ วัน, มันก็เหี่ยวอย่างเก่าอีก, ครือเก่า. โอ๊ย, อันนี้ไม่ชอบละ. ความไม่ชอบมันก็วิภาวตัณหาน่ะแล้ว. ๒–๓ วันมันก็ลอกออกมันก็เหี่ยวครือเก่าของเก่า. นี่แหละมันหลงอันนี้ละ. แม่นตัวสมุทัยหมดทั้งก้อน. ผมมันก็ตัวสมุทัย, เล็บ, ฟัน, หนังแม่นหมด. แม่นตัวมรรคหมดทั้ง

ก้อน. ครั้นชำระ, ครั้นพิจารณาดู, แม่นตัวนิโรธ, แม่นตัวทุกข์หมดทั้งก้อน. ผมไม่สระสางมันก็เหม็นสาบ, ต้องสระต้องสาง. เล็บเอาไว้ยาวมันก็น่าเกลียดน่าชัง. ดำก็ปานหยัง, น่าเกลียด. เขี้ยว(ฟัน)ถ้าไม่ขัดไม่นั่นก็มีขี้เต็ม. มันไหลออกทั้งกลางวันกลางคืน. ทั้ง ๙ ทวารนี่แหละไหลออก. ฟันนั่นไม่มีรู้ตัว, ว่าตัวดีอยู่, ว่าดี, ว่าหอม. พระพุทธเจ้าว่าให้ดูให้พิจารณาให้ดูไม่งาม. อสุภะ อะสุภัง ปฏิกูลํ น่าเกลียด. อัตภาพร่างกายนี้ไม่ให้เห็นว่าเป็น สุภะ คือความสวยความงาม. มันหลงอะไรล่ะ. มันหลงหนัง.

กัณฑ์ที่ ๑๕

ตัณหา

มันเป็นก้อนใครก้อนมัน. มีเจตนาพร้อม. จึงว่ามโนปุพฺพัง คมา ธัมฺมา มโน เสฏฺฐา มโน มยา ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน, มีใจประเสริฐสุด, ถึงแล้วด้วยใจ. จะทำคุณงามความดีทุกสิ่งทุกอย่างก็สำเร็จแล้วด้วยใจ. จะทำบาปก็สำเร็จด้วยใจ. ผู้ที่มีใจมีโทษประทุษร้ายอยู่แล้ว, มีโลภะโทสะโมหะ, ประทุษร้ายอยู่แล้ว, มนะสาเจ ปทุฏฺเฐนะ ใจอันถูกประทุษร้ายอยู่แล้ว, ภาสะติวา กโรติวา จะพูดก็ดี, พูดก็มีคำหยาบช้า, มีคำเศร้าหมอง, มีบาปความเดือดร้อน. พูดดีก็เป็นทุกข์. จะทำดีโทษก็ข่มคออยู่นั่น. มีแต่ตกต่ำอยู่นั่น. ตโตนัง ทุกขมเนวติ, ทุกข์ติดตามไปอยู่. จักฺกังวะ วหโต ปทัง คนผู้โทษประทุษร้ายเอาแล้ว, ใจไม่ดีแล้ว, เพราะใจเอาอารมณ์ทั้งหลาย, คืออารมณ์ที่ชอบใจ, มาหมกเข้าที่ใจ. อารมณ์ที่ไม่ชอบใจก็เอามาหมักหมมไว้ที่ใจ, ให้มันเผาใจ, กลัดกลุ้มอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน. ยืนก็ไม่สุข, เดินก็ไม่สุข, นั่งก็ไม่สุข, นอนก็ไม่สุข. อันนี้แหละใจไม่ดี, มีโทษประทุษร้ายอยู่แล้ว. มีราคะโทสะโมหะความหลงอยู่แล้ว. มันจะได้ความสุขอย่างใดล่ะ. เหมือนกันกับโคอันเข็นภาระอันหนักไปอยู่. ทุกข์ตามไปอยู่. ล้อตามมันไปอยู่. แอกถูคอมันไปอยู่, ข่มคอมันไปอยู่จนบาดเจ็บ, คอโปน. เอามันไปอยู่อย่างนั้น. เลยไม่ต้องมีความสุขแล้ว, เราเอามาอบรมเดี๋ยวนี้, คือให้ออกจากเครื่องกังวลเครื่องปรุงเครื่องแต่งทั้งหลาย, คือฆราวาสมันประกอบด้วยเครื่องกังวล, ออกจากอารมณ์ออกจากความแต่งความปรุงทั้งหลายทั้งปวงได้ชั่วครั้งชั่วคราว, เพื่อมาวัดในวันพระ. มีสี่หนในเดือนหนึ่ง. ออกเพื่อเนกขัมมะ,

ความออกออกจากสิ่งทั้งปวง. ออกจากเครื่องกังวลทั้งหลาย. เนกขัมมะต้องออกจากบาป, จากความชั่วทางกายก็ดี, ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี. เมื่อออกมาแล้ว, มันจึงได้กายวิเวก. เรียกว่าเนกขัมมะ. ออกจาเครื่องกังวล, ออกจากบาปกรรม, ออกจากของดำของมืด, ออกมาที่วิเวกแล้ว, มันจึงสงบสงัด. มันจึงได้ความวิเวกของใจ, สงบใจสบายใจ, วันหนึ่ง, คืนหนึ่ง. อันนี้ชื่อว่าพักแรมของใจ, ชั่วครั้งชั่วคราว. อานิสงส์การรักษาอุโบสถท่านพรรณนาไว้ไม่มีที่สิ้นสุด. ได้ชื่อว่าออกจากกองไฟ. ไฟอะไรล่ะจะมาร้อนกว่าไฟธรรมดา. ก็มีกามนั่นแหละ เป็นต้นเหตุ. อันนี้ออกจากกาม. พวกเราออกมาทำความสงบจิตใจชั่วครั้งชั่วคราว, ได้ออกมาจากเครื่องกังวล, คือได้กายวิเวก. กายไม่ฆ่าสัตว์, ไม่เบียดเบียนหยังด้วยกายวิเวก. เมื่อมันได้กายวิเวกแล้ว, มันจะเป็นเหตุให้จิตวิเวก. จิตสงบสงัดจากอารมณ์ทั้งหลาย, สงัดจากกามฉันทะ, จากพยาบาท, จากถีนะมิทธะ, จากอุทัจจะกุกุจจะ ฯ สงัดจากวิจิกิจฉา ความสงสัยลังเล, ไม่เชื่อใจ, ไม่ตกลงใจ. นี่, เมื่อได้กายวิเวก, ก็เป็นเหตุให้เกิดจิตวิเวก. เมื่อได้จิตวิเวกแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดอุปธิวิเวก. อุปธิวิเวกก็คือ ความที่มีจิตแน่วแน่ลงไปถึงอัปปนาสมาธิ, อัปนาฌาน แน่นแฟ้น. เมื่ออุปธิวิเวกเกิดขึ้นแล้ว, มันจะเกิดความรู้ขึ้น, คือ ญาณะทัสสนะ. ญาณัง, ความรู้ทัสสนะ ความเห็น. ญาณะทัสสนะ ความรู้เห็นตามความเป็นจริงของอัตภาพร่างกาย, สังขารเป็นอย่างไร. เมื่อได้อุปธิวิเวกแล้ว, มันจะเห็นสังขารร่างกายของตนเป็นของแตกของพังของทำลาย. แล้วร่างกายของตนนี่เป็นภัยเป็นอสรพิษ, เบียดเบียนตนทุกค่ำเช้า, ทุกวันทุกคืนทุกปีทุกเดือน. เป็นภัยใหญ่. แล้วร่างกายนี้มันเป็นโทษ. อันนี้แหละเรียกว่านำความเห็น ทัส–สนัง. ครั้นรู้ว่าร่างกายเป็นอย่างนี้แล้ว, เราเข้าใจว่าแม่นของเรา, แต่มันเป็นอื่น. มันไม่ไว้ท่าเราสักหน่อย. ไม่อยากให้มันแก่มันเจ็บ, มันก็ไม่ฟัง. ถ้าเป็นของเรา, มันต้องฟังเรา. อันนี้มันบ่ฟัง. จึงว่ามันเป็นอนัตตา. แล้วเป็นอนิจจัง,

เป็นทุกขัง. เราก็เอามันมากำหนดอย่างนี้แหละ, กำหนดพิจารณาร่างกายของตน ให้มันเห็นตามความเป็นจริงไว้. ยถาภูตังญาณะทัสสนัง. นั่นแหละ, เห็นว่า ร่างกายเป็นของแปรปรวน, เป็นของแตกดับ, เป็นของสลายไป. ชื่อว่าเห็น ภัย. เมื่อเห็นอย่างนี้แล้ว, พระพุทธเจ้าว่า มันจะมีความเบื่อหน่าย, ความกลัว. เห็นมันเป็นอสรพิษ, เป็นงูจงอางมาขบกัดอยู่ทุกวันทุกคืน. มีแต่เจ็บแต่ปวด, บ่มีความสบาย. มันเจ็บมันปวดอยู่. ชื่อว่ามันเป็นทุกข์. ผู้มาพิจารณาเห็นร่าง กายเป็นอย่างนี้แล้ว, สัพเพ สังขารา อนิจจาติ ยทา ปัญญายะ ปัสสติ อถะ นิพพินทติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา. ผู้มาพิจารณาเห็นร่างกายอย่างนี้, เห็นอัตภาพของตนเป็นอย่างนี้, ย่อมมีความเบื่อหน่ายร่างกายอันนี้, ย่อมเป็น ผู้หมดจด, เป็นญาณความรู้อันหมดจดบริสุทธิ์ของผู้นั้น. สัพเพ สังขารา ทุกขาติ ยทา ปัญญาย ปัสสติ อถะ นิพพินทติ ทุกเข. เมื่อเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารร่างกายเป็นทุกข์, ย่อมเบื่อหน่าย. อันนี้เป็นความเห็นอันบริสุทธิ์ของผู้ นั้น. สัพเพธัมมา อนัตตาติ ยทา ปัญญายะ ปัสฺสติ อถะ นิพพินทติ ทุกเข. เมื่อผู้มาพิจารณาเห็นอัตภาพธรรมทั้งหลาย, คือสกนธ์กายของเราทุกรูปทุก นามมันเป็นอื่นแล้ว, ไม่เป็นเราแล้ว, ย่อมมีความเบื่อหน่ายในธรรมอันนี้, ก้อนธรรมอันนี้, สกนธ์กายอันนี้. เบื่อหน่ายในสังขารธรรม, คือ ความปรุง ความแต่งอันนี้. เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนัด, คือความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ แน่. นี่แหละมันจึงวางภาระ. ขันธ์ ๕ นี้เป็นภาระอันหนักที่ทับคอเราอยู่. คำว่า ขันธ์ ๆ เป็นของรวบรวมสิ่งทั้งปวงเข้า, เหมือนขันข้าว, ขันหมาก.ขัน อันหยังก็ตาม, เอาของมาทับใส่มันหละ. อันหยังก็เก็บกวาดใส่เต็มขันนั่น แหละ. มันก็หนักนั่นแหละ. เป็นทุกข์อันหนักหละ. ภาราหเว ปัญจักขันธา ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์เน้อ. ภารหาโร จ ปุคคโล. ชีวิตคือขันธ์ ๕ นำไปเป็นทุกข์. ภาราทานัง ทุกขัง โลเก. ผู้ยึดถือขันธ์ ๕ แล้ว, ไม่พิจารณาให้เห็นตามเป็น

จริง, ไม่เข้าใจว่าตัวตนแล้ว, ก็เป็นทุกข์อยู่ในโลกนั่นแหละ. ภารา นิกเขปนัง สุขัง. ผู้ปล่อยวางขันธ์ ๕ นี่แล้ว, ไม่ยึดไม่ถือว่าเป็นตัวเป็นตนแล้ว, ผู้นี้แหละ เรียกว่าเป็นผู้วางภาระอันหนัก. นิกขิ ปิตวา ครุงภารัง อนะยัง ภารัง อนาทิยะ. ผู้ปล่อยวางแล้ว, ไม่ยึดเอาอื่นอีก, ขันธ์ห้านี่ไม่ยึดเอาเป็นตัวเป็นตน แล้ว, ได้ชื่อว่าเป็นผู้ขุดเสีย, ขุดขึ้นเสียคือตัณหา. ขุดขึ้นทั้งรากนิจฉาโตปริ นิพพุโต. จัดว่าเป็นผู้เที่ยงแล้ว, เที่ยวพระนิพพานแล้ว, ใกล้พระนิพพานแล้ว. เขาถึงปากทางพระนิพพานแล้ว. ครั้นเข้าไปหมดตนหมดตัวแล้ว, ความรู้รวม แล้ว, มันก็รู้ตัณหาว่าความดิ้นรนมันเผาอยู่ตลอดวันตลอดคืน, เรียกว่าความ ดิ้นรน. ตัณหาว่าความใคร่, ความใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจ. มันเป็นตัณหา. ครั้นดิ้นรนอยากได้แล้ว, ก็อยากเป็น. ทีนี้มันเป็นตัณหาขึ้น. อยากเป็นคือ อยากเป็นอินทร์, พรหม, เป็นจักรพรรดิ์, เป็นเศรษฐี, คหบดี. อยากเป็น เพราะตัณหา. มีตัณหา ๓. ความใคร่เรียกว่ากามตัณหา. ความดิ้นรนอยากได้ เป็นภวตัณหา. วิภวตัณหาคือความไม่อยากเป็น, ไม่อยากมี, เหมือนผมหงอก, ฟันหัก, ร่างกายหดเหี่ยว, ตามืดตามัว. ความแก่ไม่อยากเป็น. อารมณ์ที่ไม่ชอบ ก็ไม่อยากพบ, ไม่อยากเห็น, ไม่อยากเป็น. นี่เรียกว่าวิภวตัณหา. มีความขัด เคือง. ตัณหานี่เป็นเหตุให้จิตใจเกิดทุกข์. เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้ พิจารณาให้เห็นทุกข์เสียก่อน. อันใดเป็นทุกข์. อัตภาพร่างกายหมดทั้งก้อนนี้ เป็นทุกข์. ทุกข์มาจากความเกิด. ครั้นเกิดมาเป็นก้อน, เป็นสกนธ์กายแล้ว, ก็เป็นกองทุกข์, เป็นกองไฟ. นี่แหละให้พิจารณาให้มันเห็นทุกข์. ทุกข์พระ พุทธเจ้าให้กำหนดรู้, ให้เห็นตามความเป็นจริงของสภาวะ. ชาติความเกิดก็ เรียกว่า ตัวธรรมดา. ให้รู้เท่าตัวธรรมดาเสีย. ตัวธรรมดา มันเกิดอยู่ธรรมดา นั่นแหละ. มันมีเกิดอยู่เป็นธรรมดาในโลก. มันมีอยู่อย่างนี้แหละ. ให้รู้เท่า ธรรมดาเสีย. ธรรมดา มันเป็นที่เรานึก. อยู่ดี ๆ ละ, นึกจะทุกข์, มันก็ทุกข์.

ทุกข์มันมาจากไหน. ต้องสาวหาเหตุ. ทุกข์มันมาจากเหตุ. ธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ. เหตุคือความอยาก, ความดิ้นรน, ความใคร่, ความชอบใจ. แล้วความอยากเป็นอยากมี. ความไม่อยากเป็นไม่อยากมี, มันมาจากนี้. ครั้นรู้ว่ามันมาจากนี่, แม้นทุกข์จะเกิดขึ้น, มันเกิดขึ้นเพราะความอยากเป็นอยากมี, อยากเป็นภพ เป็นชาติอยู่. มันมาจากนี้. แต่ว่าให้ปล่อยวางเสีย. ตัณหานี่ปล่อยวางเสีย, สำรอกขึ้นเสีย, ปลงเสีย, อย่าอาลัยในความอยากเป็นอยากมี. ความใคร่ความชอบใจในอารมณ์ก็ดี, ความไม่ชอบใจไม่พอใจก็ดี, ให้ปล่อยให้วางเสีย, ทำเสียจนปล่อยทุกข์ได้ทั้ง ๕ แล้ว, เป็นเค้าเป็นมูล. ปล่อยวางตัณหาความอยาก, ความทะเยอทะยานนี้ได้แล้ว, ได้ชื่อว่าปล่อยตัณหาเสีย ก็ได้ตัณฺหาย อเสสะวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย. มุตติ ว่า หลุดพ้นจากตัณหา. อเสสวิราคนิโรโธ ไม่ได้มีความอาลัยอาวรณ์, ความยินดี, ความชอบใจ, ความไม่ชอบใจ, ไม่มีเศษ, ไม่มีอะไรมาติดอยู่ในใจ. ใจผุดผ่อง. ใจเบิกบาน. ใจผ่องใส. ใจนั่นแหละเรียกว่าพุทโธ, ตื่นแล้ว. ตื่นแล้วจากตัณหา. รู้แล้ว. พุทโธ พุทธะ ว่ารู้. รู้หน้าตาของตัณหาแล้ว.

กัณฑ์ที่ ๑๖

แสดงในโอกาสทอดกฐินและผ้าป่า

พ.ศ. ๒๕๑๖

ธรรมเทศนา, พระเดชพระคุณ, เจ้าฟ้า, เจ้าคุณ, อันนี้คือ อริยันจัฏฐังฯ. ฟังหมดแล้ว, ท่านเข้าใจหมดแล้ว, ยังจะฟังต่อไปอีกเนาะ.

อันใดท่านก็รู้หมดแล้ว. บาปก็รู้, บุญก็รู้. คุณโทษอะหยังก็รู้หมดแล้ว. (อะหยัง–อะไร ๆ) แล้วจะฟังอะไรอีก. อาตมาอยู่ป่าอยู่ดง, มีแต่นั่งหลับหูหลับตาให้แมลงวันตอมอยู่ซื่อ ๆ (อยู่ซื่อ ๆ – อยู่เฉย ๆ). ไม่มีความรู้วิชาความรู้อะหยังจั๊ก. จะเอาอะไร. (จั๊ก–หมายความว่าไม่รู้) พระเดชพระคุณท่านจะให้เทศน์, เจ้าคุณฯ นั่นแหละเทศน์. (แล้วท่านก็หัวเราะตามที่ท่านเคยหัวเราะ)

เสียงท่านเจ้าคุณพระพุทธพจนวราภรณ์, ซึ่งเป็นประธานนำกฐิน–ผ้าป่า ไปทอดในคราวนี้, กราบเรียนตอบว่า "กระผมเทศน์ให้เขาฟังอยู่ธรรมดา. ขอท่านอาจารย์ประทานโอวาท. นานนาน, ปีหนึ่งหรือสองปีกว่าจะได้มีโอกาสมา."

ท่านพระอาจารย์ขาวจึงว่า...จั๊ก...จะเอาอะไรมาพูดให้ญาติโยมฟัง. เหมือนคน. อยู่ในป่าในดง. พวกญาติโยมทั้งหลายมีพระเดชพระคุณเป็นหัวหน้ามา. อุตส่าห์มา. อยู่ไกลแสนไกลก็ยังอุตส่าห์มา. ก็นับว่าเป็นบุญยิ่ง, เป็นบุญลาภอักโขอักขังของพวกญาติโยม. ฟังเทศน์ก็ได้ฟังทุกสิ่งทุกอย่างหมดแล้ว. ทานก็ได้ฟังศีลก็ได้ฟัง. ทุกขสัจก็ได้ฟัง. แล้วจะเอาอะไรฟังอีก. ธรรมนั่นแหละแม่นก้อนธรรมหมดทั้งก้อน.

แม่นหมด. ก้อนธรรมหมดทั้งก้อน. ธรรมนั้นก็เป็นธรรม. อกุศลธรรมก็มี กุศลธรรมก็มี. ฉะนั้น, ท่านทั้งหลายอยู่บ้านใหญ่เมืองใหญ่, ก็ได้ฟังอยู่บ่อย ๆ แล้ว, ก็คงแต่รักษา แต่คุณงามความดี. ส่วนบาปธรรมนั้นคงจะพากันรู้แล้ว. รู้แล้วก็คงจะพากันรังเกียจไม่อยากแตะต้อง, มีแต่ขับไล่มันออกไป. กุศลธรรมเกิดก็แม่นใจนั่นแหละ. ใจนั่นแหละเป็นผู้ปรุงแต่งขึ้น. อกุศลธรรมก็แม่นใจนั่นแหละ.

ธรรมไม่ต้องไปหาที่อื่น. แม่นหมดทั้งก้อน. (แม่น– หมายความว่า– ใช่, ถูกแล้ว) พระพุทธเจ้าท่านว่าเป็นก้อนธรรมหมดทั้งก้อน, และเป็นของกลางไม่ใช่ของใคร. อัตภาพเป็นของกลาง. เรารู้จักว่าอย่างนี้, เป็นของกลางไม่ใช่ของใครหมด, หมดทั้งนั้น. ก้อนใครก้อนใคร, รู้ว่าเป็นของกลางแล้ว, และเป็นของได้มาอันบริสุทธิ์, เกิดมาชาตินี้เป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์, พ้นจากใบ้บ้าบอดหนวกเสียจริต, มีร่างกายจิตใจหูตาสมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว, ก็ควรพากันพิจารณาว่าเราเกิดมาชาตินี้ได้สมบัติดี. สมบัติอันดีสมบูรณ์เราต้องนำมันเสีย. อย่าไปเอาให้มันแก่ตายทิ้งซื่อ ๆ (ตายทิ้งเฉย ๆ). ได้มาซึ่งสมบัติดีแล้วเอากับมันเหีย (เอากับมันเสีย). อันนี้สมบัติอันนี้เป็นแต่ภายนอก. แล้วเอากับมันเสีย, คือ เอากับภายใน, เอาอริยทรัพย์อันติดตามตนไปได้. อันสมบัติเราแสวงหาทุกวันนี้, เป็นมหาเศรษฐีหรืออะหยังก็ตาม, อันนี้เป็นหนทางของทรัพย์ภายนอก, ที่อาศัยกันชั่วชีวิตหนึ่งเท่านั้นแหละ. ครั้นล้มหายตายแล้ว ทรัพย์สมบัตินั้นก็เป็นของสำหรับโลก. มันเป็นดินเป็นน้ำเป็นลมเป็นไฟ, เท่านั้นแหละ. แล้วผู้ที่ไปนั้น, ผู้ที่จะท่องเที่ยวอยู่ในสังสารจักรไม่มีสิ้นสุดนั้น, คือดวงวิญญาณดวงจิต, ดวงวิญญาณนี่แหละที่ท่องเที่ยวอยู่เกิดอยู่บ่อย ๆ "...สํสาเร สํสรนฺโต โส สํสาเร ภโว วิปุนจิโส สํสาร ทุคโตโม เต สํเสฏฐนปิ นมามิหํ". แต่พวกเราต้องท่องเที่ยวอยู่ใน

สังสารจักรนี้, มิใช่เราเกิดมาชาติเดียวกันนี้. นับภพนับชาติที่เราท่องเที่ยวอยู่ต่ำ ๆ สูง ๆ, จนเกิดเป็นสัตว์นรก, เป็นสัตว์เดรัจฉาน, เป็นสรรพสัตว์ต่าง ๆ. ขึ้นสวรรค์ก็ได้ขึ้นไป. ไปพรหมโลกก็ได้ขึ้นไป. ลงไปนรกนั้นจะนับกัปนับกัลป์ไม่ได้.

เมื่อพวกเรารู้อย่างนี้แล้ว, เราควรจะประพฤติแต่กรรมอันดี. พระพุทธเจ้าว่าจะดีก็ดี, จะชั่วก็ดี, เป็นเพราะ "กรรม" หรอก. สัตว์นี้เกิดมาต่าง ๆ กันไม่เหมือนกัน. แม้ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เหมือน ๆ กัน, แต่ก็ต่างกัน. วิชาความรู้ก็ต่างกัน, มากน้อยต่างกัน. สมบัติก็ต่างกัน. รูปร่างก็ต่างกัน. ความยากจนความมั่งคั่งสมบูรณ์ก็ต่างกัน. อันนี้เป็นเพราะอะไร. เป็นเพราะกรรม. อันนี้แม่นหมดทั้งก้อนแหละ. "ก้อนธรรม". ส่วนที่เป็นใหญ่เป็นนั่นกว่าเขา, พระพุทธเจ้าว่า "มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโน เสฏฺฐา มโนมยา", มีใจนั่นแหละเป็นใหญ่, มีใจนั่นแหละหัวหน้า, มีใจนั่นแหละประเสริฐสุด. สิ่งทั้งหลาย, บาปก็ดีบุญก็ดี, สำเร็จแล้วด้วยใจ. มนะนี่แหละแปลว่า "ใจ". ครั้นใจไม่ดี "มนสา เจ ปทุฏฺเฐนะ", ใจไม่ดี, ใจเศร้าหมอง, ใจขุ่นมัว, ลุอำนาจแห่งความโลภ, ความโกรธ, ความหลง, แล้วใจเศร้าหมอง, แม้คนนั้นจะพูดอยู่ก็ตาม, จะทำการงานด้วยกายอยู่ก็ตาม, ความทุกข์นั้นเพราะจิตเศร้าหมอง, จิตไม่ดีแล้ว, ความทุกข์นั้นย่อมติดตามคนผู้นั้นไปเหมือนกันกับล้ออันตามรอยเท้าโคไปอย่างนั้น. "มนะสา เจ ปสนฺเนนะ" ครั้นจิตผ่องใส, จิตผุดผ่อง, จิตไม่เศร้าหมองแล้ว, แม้นจะพูดอยู่ก็ตาม, จะทำการงานอยู่ก็ตาม, จะไปที่ไหนก็ตาม, ความสุขย่อมติดตามเหมือนเงาเทียมตนคนไปอย่างนั้น. มีใจเป็นหัวหน้า. มีใจเป็นใหญ่. สำเร็จแล้วด้วยใจมีเท่านี้.

ครั้นรู้อย่างนั้นแล้ว, รู้ว่าใจเป็นหัวหน้า, ใจเป็นใหญ่, ทำดีก็เพราะใจ,

เป็นทุกข์ก็เพราะกระทำ, ความกลัวก็แม้นใจเป็นทุกข์ก็เพราะทำ. แม้นรู้อย่างนั้นแล้ว. เราจงเอาแต่ส่วนดี. ส่วนไม่ดีมีราคะโทสะโมหะ, นั่นต้องตัดมันไป, ขับมันไป, ไล่มันออกไป. อย่าไปยึดถือ. อย่าให้มันมาเป็นเจ้าเรือนอยู่. แม้นจะทำก็ดี, จะพูดก็ดี, จะคิดอะไรก็ดี. ขอให้มีสติระวังไม่ผิดไม่พลาด. ครั้นมีสติแล้วพูดก็ไม่พลาด, ทำก็ไม่พลาด, คิดก็ไม่พลาด. ให้พากันหัดทำสติ. ให้สำเหนียกให้แม่นยำ.

พระพุทธเจ้าจึงว่า "เย เกจิ กุสลาธัมฺมา สัพฺเพ เต อัปฺปมาทมูลกา อัปฺปมาทสโมสรณา อัปฺปมาโท เตสัง อัคฺคมักฺขายติ". กุศลธรรมทั้งหลายมีสติเป็นเค้าเป็นมูล. ครั้นมีสติแล้วกุศลธรรมทั้งหลายก็เกิดขึ้น, ก็มีแต่ทำแต่ความดีทุกสิ่งทุกอย่าง. รู้แล้วอย่างนี้, ก็ให้พากันหัดทำสติ. มันผิดก็ให้รู้. เราจะทำด้วยกายก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน. เราจะพูดก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน. เราจะทำด้วยกายก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน. จะคิดก็ให้ระลึกนึกได้เสียก่อน. มันถูกเราจึงพูด. มันถูกเราจึงทำ. มันถูก เราจึงคิดนึก. ให้ทำสติให้สำเหนียกให้แม่นยำ. ให้พากันสมาทานเอง. อธิศีลัง สิกฺขาสมาทาเน. ให้พากันสมาทานกันให้ศีลของเราเอาศีลของเราเป็นอธิศีล, คือ เป็นใหญ่เป็นอธิบดี. ให้เป็นศีลมั่นคง. อย่าให้เป็นศีลง่อนแง่นคลอนแคลน. อธิจิตตสิกขาสมาทาเน. ให้พากันสมาทานเอา, คือตั้งใจมีสติควบคุมจิตใจของตน, ให้ตั้งมั่นอยู่อย่างนั้น. ทำการทำงานพูดจาหรือก็ให้จิตตั้งมั่น. หรือนั่งภาวนาก็ให้จิตตั้งมั่น. ให้เป็นอธิบดี. อธิคือว่าให้เป็นใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง. เรียกว่าไม่หวั่นไหวต่อสิ่งทั้งปวง. อธิปัญญาสิกขาสมาทาเน. ให้สมาทานเอาอธิปัญญา, ความรู้จริงรอบคอบรู้เท่าสังขาร. ปัญญาความเห็นคือเห็นทุกข์เห็นชาติ, ความเกิดเป็นทุกข์. เห็นชรา, ความเฒ่าความแก่เป็นทุกข์. เห็นพยาธิ, ความเจ็บไข้ได้พยาธิเป็นทุกข์. เห็นมรณะ, ความตายเป็นทุกข์.

ความทุกข์เกิดขึ้นในกาย. ความไม่ดีเกิดขึ้นในกาย. เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นแต่สัมผัสทางกาย. อันนี้เรียกว่าความทุกข์กาย. ให้กำหนดให้ดี. ความทุกข์เกิดขึ้นที่ใจ. ความไม่ดีเกิดขึ้นที่ใจ. เวทนาไม่ดีเกิดขึ้นที่ใจ. เกิดขึ้นสัมผัสทางใจ. อันนี้ได้แก่ความโศก, ความเสียใจ, ความเศร้าใจ. ให้กำหนดให้มันรู้เรื่องทุกข์, ให้มันเห็นเรื่องทุกข์เสีย. สัจจะทั้ง ๔ นี้พระพุทธเจ้าว่าเป็นทางไปพระนิพพาน. นี่แหละทางดับทุกข์. นี่แหละให้พิจารณา.

ความประจวบกับสัตว์และสังขารอันไม่เป็นที่รักที่เจริญใจ, มีความไปร่วม, มีความมาร่วม, มีความประชุมร่วม, สัตว์ทั้งนี้ไม่ชอบใจไม่พอใจ, เรียกว่าอัปฺปิเยหิ สัมฺปโยโค ทุกฺโข. ทุกข์น่าเกลียด, ทุกข์น่าชัง, ทุกข์ไม่พอใจ. เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสัตว์และสังขาร, อันเป็นที่รักที่เจริญใจ. มีญาติพี่น้องที่พลัดพรากไปไกลหรือล้มหายตายเสียไปจากกันแล้วก็มีความทุกข์โศก. เรียกว่า ปิเยหิ วิปปโยโค ทุกฺโข, ความไม่ไปร่วม, ความไม่มาร่วม, ความไม่ประชุมร่วมกับสิ่งที่ชอบใจ, อันนี้เป็นทุกข์. บุคคลปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นสมหวังก็เป็นทุกข์. อันนี้มันมาจากไหน. เราได้รับผลอย่างนี้มันมาจากไหน. ต้องใช้สติใช้ปัญญาค้นคว้า. มันก็จะเห็นกัน. เมื่อทำจิตให้อยู่สงบ, มันก็จะเห็นไป, คือความอยาก. มันกิดมาจากความอยาก. เรียกว่ากามตัณหา, ความใคร่, ความพอใจในรูปในสิ่งที่มีวิญญาณและสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ. ความใคร่ความพอใจ, ทุกข์มันเกิดขึ้นจากความอยาก, ความใคร่. ภวตัณหา ความอยากเป็น, อย่างนี้. อยากได้, อยากหอบ, อยากกอบ, อยากโกยเอา. อันไหนก็อยากกอบโกยมาเป็นของตัว. อยากเป็นเศรษฐีคฤหบดี, ราชามหากษัตริย์. อันนี้เรียกว่า ภวะ, ความอยากเป็นอยากมี. ความไม่พอใจ, เหมือนอย่างหนังหดเหี่ยวเป็นเกลียว, ความแก่หง่อมแห่งชีวิต, ความเสื่อมแห่งชีวิต, มีหนังหดเหี่ยวเป็นเกลียว, ผมหงอกฟันหัก.อัน

นี้ไม่พอใจ. อยากได้อยากให้มันเป็นอยู่เหมือนเก่า. หนังก็ดี. แต่มันหดเหี่ยวเสียแล้ว. ผมมันหงอกกลับไปเอายาดำ ๆ นั่นมาย้อม. มาย้อมมันก็ส่งกลิ่น. มันก็ขายหน้าอีกแล้ว. มันก็ดำอยู่แต่ปลาย. ทางโคนนั่นมันก็ขาว, ขายหน้าอีกแล้ว. ก็ไม่พอใจ. อันนี้เรียกว่า วิภวตัณหา. ตัณหา ๓ ตัว ๓ อย่างนี่แหละเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. เมื่อรู้เค้ามูลอันนี้ ๓ อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, เป็นเหตุให้ทำชั่วอยู่บ่อย ๆ , เราก็ใช้ปัญญาค้นหา. มันเกิดอยู่ตอนไหนตัณหามันเกิด. มันจะเคิดมันเกิดขึ้นตอนไหน. มันตั้งอยู่, มันตั้งอยู่ที่ไหน.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "จักขุง โลเก ปิยรูปัง สาตะรูปัง เอตะเถสา ตัณฺหา อุปปัชชมานา อุปัชติ เอตฺถะ นีวีสมานา นีวีสติ ฯลฯ. เอตะถะ นิรุชฌมานา นิรุชฌติ". สิ่งใดเป็นที่รัก, เป็นชนิดใด, ใจไม่โลภ. อะไรเป็นที่รัก, ที่เป็นชนิดใด, ใจไม่โลภ. จักขุง ที่ตา. โสตังโลเก ปิยะโลกัง ฆานัง โลเก ปิยะโลกัง ชิวหา โลเก ปิยโลกัง สาตรูปัง กายาม โลเก ปิยโลกัง สาตรูปัง มโน โลเก ปิยโลกัง สาตรูปัง เอตเถสา ตัณหา อุปปัชชมานา อุปชัชติ ฯลฯ เอตะถะนิรุชฌมานา นิรุชฌติ. มันเกิดขึ้นจากอายตนะทั้ง ๖ นี่เอง. ตัณหาเกิดขึ้น. ตัณหาเป็นที่รัก. ตัณหาจะเกิดขึ้นที่ตา. ตัณหาจะตั้งอยู่ที่ตา, ตั้งอยู่ที่หู, ตั้งอยู่ที่จมูก, ตั้งอยู่ที่ลิ้น, ตั้งอยู่ที่กาย. สัมผัสอันใดมันมาถูกต้อง, มันมีความพอใจ, มีความกำหนัดชอบใจ. อารมณ์อดีตที่ล่วงมาแล้ว. อนาคตยังไม่มาถึง. แต่เอามาเป็นอารมณ์, เรียกว่า ธรรมารมณ์. มันเกิดขึ้นที่ใจ. รู้จักว่าบ่อนมันเกิดขึ้นที่นี่, ไม่เกิดขึ้นที่อื่น. เกิดขึ้นจากอายตนะภายใน, เกิดขึ้นจากอายตนะภายนอกประจวบกัน. ต่อไปเกิดวิญญาณความรู้ขึ้น. เกิดวิญญาณตัวนี้ขึ้น. เกิดขึ้นจากสัมผัส. เวทนาเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ขึ้นไป. รู้แล้วเราเพียรละที่มันเกิด, จากอายตนะภายนอก, จากอายตนะภายใน, เกิดขึ้นจากสัมผัส. อายตนะเกิดขึ้นเพราะสัมผัส. เมื่อรู้แล้ว, เราก็เพียรละ,

เราเพียรปล่อยวาง.

เมื่อดับความทุกข์ชนิดนี้ได้, ความวิเวกดับทุกข์สิ้นดังนี้, ดับตัณหาทั้ง ๓ ได้, นิโรธ, นิโรธ, คือความไม่หวั่นไหว, เรียกว่า นิพพาน.

พระพุทธเจ้าท่านว่านิพพานไม่ได้อยู่ที่อื่น. อยู่ที่กายนี้แหละ. ไม่ได้อยู่ที่อื่น, อยู่กับอาการ ๓๒ เป็นผลสำเร็จ. ทีหลังอยู่กับธาตุ ๔๒. เมื่อฟังแล้วให้พากันตั้งใจทำเหมือนกันกับเครื่องทั้งหลาย, มีทัพสัมภาระ, เราจะปลูกบ้านปลูกเรือนหรืออะไร. มีดเราจะใช้การงาน, ลับแล้วก็วางไว้. เครื่องทัพ-สัมภาระก็มาวางไว้. เราไม่ทำมันก็ไม่สำเร็จ. ของทำเครื่องทำได้หมดพร้อมหมดมีแล้วแก่เราบริบูรณ์แล้ว.

เราจะรบข้าศึก, อาวุธของเราพร้อมหมดแล้ว. แต่เราไม่ตั้งใจทำ. จะปลูกบ้านปลูกเรือนก็ไม่ปลูก. หาของมาพร้อมหมดแล้ว, แล้วก็ตั้งอยู่นั่นแหละ. ให้ชำรุดทรุดโทรมเสีย. ทิ้งไว้ซื่อ ๆ. ไม้ก็ดี, ไม่มีประโยชน์. เราตั้งไว้ก็ไม่มีประโยชน์. ต้องอาศัยทำ. ให้พากันทำอิริยาบถ, ยืน เดิน นั่ง นอน. พระเจ้าทั้ง ๕ ไม่ได้ห้ามเป็นพระเจ้าทั้ง ๕. นิสัยจริตของเรามันถูกกับอะไร. จะพุทโธ–พุทโธ, หรือธัมโม–ธัมโม, หรือสังโฆ, หรือผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง.เอาอย่างหนึ่ง ๆ. มันถูกอันไหน. มันถูกจริต, มันก็สงบ. จิตสงบขึ้น. จิตไม่ฟุ้งสร้าน. หมายความว่ามันถูก. เราบริกรรมว่า พุทโธ–พุทโธ–พุทโธแล้ว, จิตเบิกบาน, จิตเยือกเย็น, จิตร่าเริง, อันนี้หมายความว่ามันถูกกับจริต. มันถูกก็เอาอันนั้นแหละ. บริกรรมไป. พุทโธ–พุทโธ. เรียกว่า สมถะ.

ครั้นมันไม่ลง, จิตไม่ลง. ต้องพิจารณาค้นเรื่องทุกข์นี่แหละ, และค้นเรื่องกายนี้, ผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง. ให้พิจารณาให้มันเห็นเป็นอสุภะ, เป็นอสุภัง, เป็นของเน่าของเหม็น, ของปฏิกูล, ของโสโครก. พิจารณาให้มันเห็นตกอยู่ในไตรลักษณ์. ปัญจุปาทานักขันธา อนิจจา. ขันธ์อันนี้ไม่เที่ยงไม่

แน่นอน. ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา. ขันธ์อันนี้เป็นทุกข์, ปัญจุปาทานักขันธา อนัตตา. ขันธ์อันนี้ไม่ใช่ตัวตน, ไม่ใช่ผู้หญิงผู้ชาย, ไม่ใช่สัตว์, ไม่ใช่บุคคล, ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน. อันนี้ตายเหมือนกันหมด. ครั้นถ้ามันไม่สงบ, มันฟุ้งสร้าน, ก็ต้องเอาปัญญาทำการค้นคว้าพิจารณาเรื่อยไป. วิปัสสนาอย่างนี้. ค้นคว้าให้มันเห็น อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา, เป็นของโสโครก, ของไม่สวยไม่งาม. พิจารณาเรื่อยไปจนมันเห็น. จิตมันก็เกิดความสลดสังเวช, เบื่อหน่ายในความเป็น, ในอัตภาพ, เบื่อหน่าย. ภาวนาให้มันจนเกิดความคลายกำหนัดยินดี. ดังนี้.

กัณฑ์ที่ ๑๗

ศีลานุสสติ

มีผู้ถามท่านว่าการปฏิบัตินี้ถ้าบริกรรมไม่สงบจะพิจารณาอย่างเดียวได้ไหม, หรือต้องให้จิตสงบก่อนจึงพิจารณา. ท่านก็สอนดังต่อไปนี้.

อันหนึ่งสมถะ. อันหนึ่งวิปัสสนา. มันถูกกับจริตอันใด, การภาวนามันสบายก็ให้เอาอันนั้น. ถ้ามันถูกกับจริตจิตก็สงบสบายไม่ฟุ้งซ่านไปที่อื่น. จิตรวมอยู่. นั่นแหละมันถูกนิสัย. ครั้นมันไม่ถูกนิสัยแล้ว, นึกพุทโธหรืออันใดมันก็ฟุ้งซ่าน, หายใจยาก, หายใจฝืดเคือง. หมายความว่ามันไม่ถูกจริตของตน. อันใดมันถูกจริตมันก็สบายใจ. ใจสว่างจิตไม่ฟุ้งซ่าน. เบื้องต้นใครเอาอันใดก็ต้องเอาอันนั้นเสียก่อน. พิจารณาอาการสามสิบสอง. นี่เรียกว่าวิปัสสนา, เรียกว่าค้นคว้า. เมื่อเราบริกรรมพุทโธหรืออะไรก็ตาม, บริกรรมแล้วมันไม่สงบ, เราก็ต้องค้นคว้าหาอุบาย. มันเป็นการอบรมกัน. มันเป็นเรื่องปัญญา. จิตไม่สงบเราก็ต้องพิจารณาให้มันสงบ. มันไม่สงบแล้วมันก็ไปที่อื่น. ไปสู่อารมณ์ภายนอกที่อื่น. เราก็ต้องเอามันมา, ปลอบโยนมัน. ค้นคว้าให้มันพิจารณาผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, ไปสุดตลอดให้มันครบถึงอาการ ๓๒. ใช้สัญญาค้นไป, ค้นไปไม่ให้มันไปที่อื่น, ค้นไป. บางทีมันลงความเห็นตามเรื่องปัญญา. เราค้นไปว่าไป. มันมีความเห็นตามแล้วมันก็สังเวชสลดใจ. จิตมันจะสงบลง. ต้องเอาอย่างนั้นเสียก่อน, แล้วจึงพัก. เอาอย่างนี้. ต่างฝ่ายต่างอบรมกัน. สมาธิอบรมปัญญาให้เกิด. ปัญญาอบรมสมาธิให้เกิด. ปัญญาล้อมรอบมัน. แล้วมันไปไม่ได้. มันไปไม่ได้มันก็ลง. เรียกว่าปัญญาอบรมมัน.

ลีลานุสสติ. บริกรรมสีลานุสสติโดยระลึกในอนุสสติ ๑๐ นี่อันหนึ่ง. พระพุทธเจ้าว่ากรรมฐานมี ๔๐ อย่างเลือกเอาอันหนึ่งอันใดที่ถูกกับจริตของเรา. ถ้ามันถูก, ใจเราก็สงบ. ถ้าไม่ถูก, มันก็ไม่สงบ. ก็เลือกเอาใหม่. เราบริกรรมแล้วใจสงบสบายไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ, นี่หมายความว่ามันถูกจริตของเรา. อนุสสติ ๑๐ มี พุทธานุสสติ, ธัมมานุสสติ, สังฆานุสสติ, สีลานุสสติ, จาคานุสสติ, เทวตานุสสติ, มรณัสสติ, กายคตาสติ, อานาปานสติ, อุปสมานุสสติระลึกถึงคุณพระนิพพาน

สีลานุสสติ, มาระลึกถึงศีลของตน. ถ้าเราปฏิบัติเราก็ต้องรักษากายวาจาใจของเราดี. เช้ามาเราก็มีสติรักษากายของเรา, รักษาวาจาใจของเราดีอยู่. กลางวันมาเราก็มีสติดี, รักษากายวาจาใจของตนอยู่. พอค่ำมาเราก็มีสติรักษาอยู่, ไม่มีทุจริต, มีแต่ความบริสุทธิ์. ระลึกไปอย่างนี้บางทีใจมันจะดี. ตั้งแต่เรารักษาศีล ๕ ของเรามา, ศีลของเราไม่มีด่างพร้อย. ศีลของเราบริสุทธิ์ดี. นั่นแหละ, ยกมันมันจะดีใจ. ความน่ายินดีที่ว่ารักษาดีปานนั้น. ความดี, ยกย่องมันบางทีมันดีใจ. หมายความว่าจิตที่ควรยกย่องก็ยกย่องมัน. จิตที่ควรข่มก็ข่มมัน. มันดื้อหลายก็ข่มมัน. จิตที่ควรข่มคือมาใช้ปัญญา. พิจารณาเกศาผม, โลมาขน, ให้มันเห็นเป็นของปฏิกูลของโสโครก. นี่หมายความว่าข่มมัน. ข่มไปนั่นแหละ. เมื่อทำยังงั้นมันยังว่าไม่ฟังแล้ว, เราก็นึกถึงศีลของเรา. บางทีมันถูก, มันอาจจะสงบ. มันมักยอมันชอบยอ. ใครจะไม่มักยอไม่มี. ยกย่องเข้ามันก็ดีใจ, เป็นบุญลาภของเรา. เราเกิดมาไม่เสียภพเสียชาติ, เราตั้งใจนับแต่รู้เดียงสาขึ้นมา. เรารักษาความสุจริตของเรา. ศีลของเราไม่เศร้าหมอง. ศีลของเราบริสุทธิ์ดี. พิจารณาศีลของตน. ปุพพัณหสมยัง กาเยนะสุจริตัง จรันติ วาจายะสุจริตตัง จรันติ มนะสา สุจริตัง จรันติ. ให้มีสติระลึกรักษากายของตนให้สะอาด, รักษาวาจา, รักษาใจของตนให้

สะอาด. มัชฌันติโก กาเยนะสุจริตัง จรันติ วาจายะ สุจริตัง จรันติ มนะสา สุจริตัง จรันติ. ตรวจดูกายใจของตนให้บริสุทธิ์. ปัจฉิมนัง สายัณหสมยัง กาเยนะ สุจริตัง วาจายะ สุจริตัง จรันติ มนะสา สุจริตัง จรันติ. ให้มันมีสุจริตธรรม. เช้าก็ให้มีสติรักษาอยู่, รักษากายวาจาใจของตนให้สุจริต. บางทีเราพิจารณาไป. เช้าเราก็รักษาดีอยู่, กลางวันเราก็รักษาดีอยู่, ค่ำมาเราก็รักษาดีอยู่. อันนี้ก็เป็นลาภของเรา. เราไม่ปล่อยสติเราไม่เผลอ, รักษากายวาจาใจของเราอยู่ทุกขณะ. ศีลของเราบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง. มันพลาดเป็นอะไร, มันตายเราก็ไม่เสียที. เรามีสุคติเป็นแน่ไม่ต้องสงสัย. พิจารณาไปเมื่อถูกมัน. มันถูกใจมัน, ยกย่องมัน, มันก็สามารถจะมีความสงบลงได้. อันนี้เรียกว่าสีลานุสสติ, ระลึกถึงศีลของตน. บริกรรมว่าสีลานุสสติแล้วก็พิจารณาศีลของตน. เมื่อตั้งใจไว้อย่างนี้, ตั้งความสัจจ์ไว้อย่างนี้, ถ้ามันผิดละก็มันก็โกรธละ. เมื่ออยู่แม่ปั๋งอำเภอพร้าวตื่นขึ้นมาตอนเช้าตั้งความสัจจ์ไว้ว่าเรารักษากายวาจาใจของเราไม่ให้ผิด, ไม่ให้จิตไปสู่อารมณ์ภายนอก, ให้รักษาจิตอยู่นี่ให้มันรู้กันอยู่นี่. กลางวันเราก็รักษากายวาจาใจของเรา. ค่ำมาเราก็จะรักษากายวาจาใจของเรา. ตั้งความสัจจ์ไว้แล้วเราจะรักษาอย่างนี้ไว้จนตลอดวันตายตลอดชีวิต. เอาไปเอามา, กลางวันเดินไปเดินมา, มันก็ลืมความสัจจ์แล้ว.มันไปที่ไหน. สติไม่ทันมัน. มันเลยออกไปแล้ว, ไปสู่อารมณ์ภายนอก. มันคิดไปละ. สติไม่ทันมัน. ทีนี้จำเอาไว้. เรื่องข้อวัตรให้เรียบร้อย, ไม่ให้มีความสงสัยเรื่องข้อวัตร. เทกระโถน กปัดตาดเสร็จ. ทำอะไรบริสุทธิ์หมด. ทีนี้มันโกรธแล้ว. ทำอย่างไรมันก็โกรธ. มีแต่แข็งอยู่อย่างนั้น. ใจน่ะ เอ ทำยังไง. เดินจงกรม, เดินวิบมันก็แข็งอยู่อย่างนั้น. มีแต่โกรธมีแต่แค้นเลยกลับขึ้นกุฏิ. รีบกลับขึ้นไปไหว้พระทำวัตร. ทำวัตรแล้วก็นั่งบริกรรมกำหนด. มีแต่โกรธแต่เคียด. เอ มันเป็นอะไรนี่หือ, มันจึงมาแข็งอยู่อย่างนี้. ว่าที่ไหนมันมีแต่แข็งแต่

โกรธมันผิดอะไรนี่หือ. ตรวจดู. เช้ามาเราตื่นขึ้นเราได้ตั้งใจไว้แล้วว่าจะรักษากายวาจาใจของเรานี่ให้บริสุทธิ์. กลางวันก็ดี, พลบค่ำมาก็ดี, เราตั้งใจจะรักษาตรวจดูใจของเรา. ผิดอะไร. ตรวจดูไม่มี. วาจาของเราได้พูดกับใครผิดอะไรไม่มี. ใจมาฆ่าหมอนี่เสียแล้ว. หือ. คิดอะไร. อ้อ, มันให้คิดไปตามอารมณ์. อันนั้นปรุงอันนี้ไปแล้ว. แน่มันเป็นแต่ใจนี่แหละ. มันเป็นที่ใจนี่แหละ. เลยม่างสมาธิออก. ม่างแล้วก็กราบลง. ทำวัตรอีกแล้วกราบลงว่า กาเยน วาจาย วเจตะสาวา พุทเธ กุกัมมัง ปกะตัง มยายัง บาปชั่วร้ายอันใดที่ข้าพเจ้าได้ล่วงในพระพุทธเจ้าด้วยกายวาจาใจบาปอันน่าเกลียดอันพระพุทธเจ้าติเตียนข้าพเจ้าล่วงแล้ว, พุทโธ ปฏิคคันหิตุ ขอพระพุทธเจ้าจงอดโทษให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด. อจจยนตํ กาลันตเร สังวริตุง วพุทเธ. ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปข้าพเจ้าจะสำรวมต่อไปจนวันตาย. มาวรรคธรรมก็ว่าอย่างเดียวกัน. ข้าพเจ้าได้ผิดในพระธรรมขอพระธรรมจงอดโทษให้. ข้าพเจ้าจะสำรวมในพระธรรมตลอดวันตาย. วรรคสงฆ์ก็เหมือนกัน. ข้าพเจ้าจะสำรวมต่อไปจนวันตายตั้งแต่บัดนี้ไป. ขอพระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์จงอดโทษให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด. สบายใจ. ใจไม่แข็ง. สบายใจ. ดีใจ. พอบ่าย ๓ คืนกลับ...(เทปเสีย)...มันจึงสมกับที่มาว่า ภิกขุ สัตตานัง สัตุตํ สติ คืออะไร. เอ อย่างนี้ซิ, ภิกษุ, ได้พูดความสัจจ์ความจริงไว้แล้วต้องมีสติ. สัตตสติ. สัตตะ ก็คือมีสติ อย่างนี้ได้ชื่อว่าผู้ทำสติสัมโพชฌงค์ ๗ ให้เกิดขึ้น. ตั้งแต่นั้นมาก็สำรวมระวังไม่ให้มันคิดไปภายนอก. เวลานั่งสมาธิมันก็ไป, ไปภายนอกนั่นแหละ. มันฉักไปไม่รู้. แล้วมันก็ตั้งสำรวมดี. เวลาทำเราก็ตั้งไว้ยังงั้น. เราจะไม่คิด. เดี๋ยวนี้หน้าที่เรานั่งภาวนา. งานของเราจำเพาะเรา, ไม่ใช่งานคนอื่น. งานของคนอื่นเราทำแล้ว. กลางวันเราทำแล้ว. บัดนี้เรานั่งจำเพาะของเรา. งานของเรา. เราต้องไม่คิดไปเรื่องอื่นของคนอื่น. ถ้าเราคิดก็คิดอยู่ที่กายนี่, ให้มีสติประจำใจอยู่นี่.

แล้วเราก็เอาปัญญานั่นแหละ. ถ้าเรานั่งมันไม่ลงไม่รวมเราก็เอาปัญญานั่นแหละล้อมมันเข้าไม่ให้มันไป. หรือจะเอาอย่างนี้ก็ได้. ให้พิจารณา. มันก็บริกครือกันนั่นแหละ. เกศา ผม โลมา ขน นขา เล็บ ทันตา ฟัน ตโจ หนัง มังสัง เนื้อ นหารู เอ็น อัฏฐิ กระดุก อัฏฐิมิญชัง เยื่อในกระดูก วักกัง ม้าม หทยัง หัวใจ ยกะนัง ตับ กิโลมะกัง พังผืด ปิหกังไต ปัปผาสัง ปอด อันตัง ไส้ใหญ่ อันตคุณัง ไส้น้อย อุทริยัง อาหารใหม่ กรีสัง อาหารเก่า มัตถเก มัตถุลุงกัง เยื่อในสมอง ปิตตัง น้ำดี เสมหัง น้ำเสลด ปุพโพ น้ำเหลือง โลหิตํ น้ำเลือด เสโท น้ำเหงื่อ เมโท น้ำมันข้น อสุสุ น้ำตา วสา น้ำมันเหลว เขโฬ น้ำลาย สิงฆาณิก น้ำมูก ลสิกา น้ำไขข้อ มุตตัง น้ำมูตร. อาการสามสิบสองเอามันอยู่นั่นแหละ. เดินจงกรมก็ตาม, นั่งอยู่ก็ตาม, เอามันอยู่นั่นแหละ. ให้มันไปไม่ได้. ให้มีสติประจำไปไม่ได้. นี่แหละอาตมาทำอย่างนี้. ไม่ได้. นี่แหละอาตมาทำอย่างนี้. เอาอาการ ๓๒ บริกรรมอยู่อย่างนี้. เอาจนมันขาดจากอารมณ์, ไม่เกี่ยวกับอารมณ์. เอาให้มันอยู่กับอารมณ์. เอาให้มันอยู่กับ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้มันขาดจากอารมณ์. วันใดเดือนใดก็เอามันพิจารณา, เอาปัญญาพิจารณา. ก้อปัญญาโลกีย์นั่นแหละ. สัญญาเราจำได้จำแบบจำแผน. ได้ยินได้ฟังมา. เอามันนี่แหละค้นคว้าพิจารณารอบ ๆ ไปเรื่อย ๆ จนไปไม่ได้. ถูกบ่อนมัน, ตีมัน, มันก็กลัวแล้ว. กลัวแล้วมันจะสดชื่นขึ้น.ที่ไหนมันจะเจ็บ ต้องตีมัน. จิตมันเหมือนกันกับวอก. ให้มีสติบังคับจิต. เราภาวนาเราก็ต้องมีสตินั่นแหละ. ต้องคุมจิตไม่ให้มันไป. ให้มันอยู่กับที่. จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ ผู้ที่ควบคุมจิตของตนทรมานดีแล้ว, จิตนำสุขมาให้. ผู้ที่ควบคุมจิตของตนทรมานจิตให้ดีแล้ว, จิตเบิกบาน. มันสงบแล้ว, มีความสุข. จิตสว่างไสว. จิตสว่างไสวมันจะมีปัญญา. ปัญญาก็มันนั่นแหละ. อยู่ที่ดวงจิตนั่นแหละ. จิตเมื่อมันคลุกคลีกับอารมณ์, เอาอารมณ์เข้ามาครอบงำ

ดวงจิตแล้ว, จนมันเงยคอขึ้นไม่ได้, มันก็ไม่เห็นแล้ว. มืด. ต่อเมื่อเราชำระสิ่งเหล่านี้ได้จิตมันสงบแล้ว. จิตมันตั้งไม่ได้, อารมณ์ทับมัน. มันไม่สงบ,ตั้งไม่ได้. ต่อมามันมีปัญญาล้อมรอบเอาสิ่งเหล่านั้นธรรมเหล่านั้น. รูปรสกลิ่นเสียงเครื่องสัมผัสธัมมารมณ์มันไม่เอาเข้ามาปรุงใจ. ไม่เข้ามาปรุงใจแล้วหมายความว่าใจบริสุทธิ์. ใจบริสุทธิ์แล้วก็สงบตั้งมั่น. หมายความว่าลืมตาขึ้นได้, มันก็เห็นเท่านั้นแหละ. มันนั่นแหละเป็นปัญญาเพราะมันเห็น. จิตตั้งไม่ได้ไม่สงบเพราะไม่มีกำลัง. จิตสงบตั้งได้แล้วไม่ง่อนแง่นคลอนแคลนแล้วกระแสมันจึงพุ่งขึ้นมา. เรียกว่าปัญญาเห็นหมด. แล้วก็ค้นคว้าเข้าไปอีก. โอวาทของพระพุทธเจ้าว่าสัพพะปาปัสสะ อะกรณัง กุสลัสสูปสัมปทา สจิตตะ ปริโยทปนัง เอตัง พุทธานะสาสนัง บาปทั้งหลายอารมณ์ทั้งหลายไม่ให้มันเข้ามา. สัพพปาปัสสะ อกรณัง เป็นเครื่องงดเว้นจากความชั่วทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางกายวาจาใจ. กุสลัสสูปสัมปทา สิ่งเป็นประโยชน์, สิ่งที่ทำจิตให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง, อะไรก็ตาม, คุณงามความดีที่ประกอบขึ้น, ทานก็ตาม, ศีลก็ตาม, ศีล ๕ ศีล ๘ ก็ตาม, การได้ฟังเทศน์ฟังธรรม, การนั่งสมาธิก็ตาม, ได้ชื่อว่าเป็นผู้ขวนขวายทำให้กุศลเกิดขึ้น. กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น. ที่เกิดขึ้นแล้วรักษาให้มันเจริญเต็มเปี่ยม. บาปที่เกิดขึ้นแล้วเพียรประหารเสีย. บาปที่ยังไม่ทันเกิดมีสติระวังไม่ให้มันเกิดขึ้น. จิตมีความเศร้าหมองก็เป็นการอบรมจิตอยู่ในเนื้อ, ฝึกฝนทรมานจิต, ให้มีสติทำความดี. อนูปวาโท ไม่ไปว่าร้ายคนอื่นสัตว์อื่น. อนูปฆาโต ไม่ฆ่าคนอื่นและสัตว์อื่น. ปาฏิเมกเข จ สังวโร เป็นผู้สำรวมอินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ไม่มีความยินดียินร้ายต่ออารมณ์ทั้งหลายทั้งปวง. มัตตัญญุตาจราตตัสมึ เป็นผู้รู้จักปะมานให้ภัต, เรียกว่า ภัตตาหาร, ความเสวย, สิ่งที่ควรรับประทานจึงรับประทาน, สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย, สิ่งที่จะไม่ทำให้เสื่อม, บริโภคเข้าไปแล้ว, มันทำให้

เกิดความเจริญเกิดความสุขอย่างนี้แหละจึง ควรบริโภคเข้าไป, สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ถ้าบริโภคเข้าไปแล้วทำให้ร่างกายชำรุดทรุดโทรมหรือทำให้ร่างกายลำบาก, อันนี้ไม่ควรบริโภค. เรียกว่า มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ. อาหารหมายเอาอารมณ์. ไม่เอาอาหารที่เราบริโภคเข้าไปก็ถูก. พิจารณาอันไหนมันจะถูกจะพอยังร่างกายให้เป็นไป, ไม่ทำให้เกิดโรค. อันนี้ก็สำคัญเหมือนกันอาหารที่เราบริโภคเข้าไป. อาหารอารมณ์นั่นไม่ควรบริโภคสักอย่าง. ควรบริโภคเข้าไปแต่ธรรมารมณ์ คือธรรม. คือใจควรบริโภคเข้าไป. นอกจากนั้น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสไม่ควรบริโภค. สิ่งที่ควรบริโภคคือการรักษาให้มีสติ, รักษาประจำบริโภคบ่อย ๆ. กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ. พิจารณาภายในกายคือตนนี่แหละ. พิจารณาให้มันเห็นเป็นของปฏิกูลของโสโครก. มีสติพิจารณาภายนอกคือกายผู้อื่น. อย่างนั้นก็ทั้งกายในกายนอกอย่างเดียวกันไม่ผิดกัน. พระพุทธเจ้าจึงว่า อชฺฌตฺตา ภายในก็ดีก็ล้วนเป็นของปฏิกูลของโสโครกหมดทั้งนั้น. พหิธาวา ภายนอกเป็นกายผู้อื่นก็เป็นของปฏิกูลโสโครกเหมือนกัน. โอฬาริกังวา ส่วนหยาบก็ตาม, สุขุมังวา ส่วนละเอียดก็ตามล้วนแต่ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์หมดทั้งนั้น, ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนหมดทั้งนั้น. ประณีตก็ตามเลวทรามก็ตาม, ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. ให้พิจารณาเห็นอย่างนั้น. สิ่งไหนที่ไกลก็ตามที่อยู่ใกล้ก็ตามก็ล้วนแต่ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. พระพุทธเจ้าให้พิจารณาอย่างนี้. อันนี้เรียกว่าพิจารณากาเย. กายานุปัสสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน. อาตาปี คือความเพียร, มีสติสัมปชัญญะรู้รอบ, เพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน. พึงทำให้อภิชชา และโทมนัสในโลกนี้พินาศเสีย. พระพุทธเจ้าจึงให้พิจารณาสติปัฏฐาน ๔, คือกายหนึ่ง. ให้กายเป็นอารมณ์ของสติ, ให้สติพิจารณากายจับอยู่กายไม่ให้มันหนีจากกาย. พิจารณาเหมือนว่าของปฏิกูลโสโครก, ภายในก็ตามภายนอกก็ตาม. ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่คน. พิจารณาไปอย่างนั้น.

หรือไม่อย่างนั้นให้พิจารณาเอาเวทนาเป็นอารมณ์ของสติ. เวทนาเป็นสุขเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป. เวทนาเป็นทุกข์เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป. เวทนาเฉย ๆ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป. ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์. เวทนาเป็นตัวทุกข์, เราไม่ได้ทุกข์. เราไปยึดเอาเวทนาทั้งหลายมันก็ทุกข์. ดวงจิตไม่ได้ทุกข์กับเวทนา. เมื่ออย่างนั้นก็เอาจิตเอาใจนี่แหละเป็นอารมณ์ของสติ. เอาสติไปจับอยู่กับจิตนั่น. นี่ให้เอาอย่างใดอย่างหนึ่ง. ถ้าไม่พิจารณากาย. เอาสติไปไว้กายจับเอากาย, ก็ต้องเอาเวทนาความเป็นทุกข์. มีแต่ทุกข์นี่แหละแสนทุกข์. ให้พิจารณาทุกข์, จนใจเห็นชัดจริงลงไป. ท่านหมายความว่า ถ้าเห็นทุกข์ก็ได้ชื่อว่า เห็นทุกข์สัจจ์. มันเป็นทุกข์สัจจ์. นั่นแหละเรื่องภาวนา. เราต้องทำการพิจารณาทุกครั้ง. เราบริกรรมแล้วมันไม่สงบเราจะพักเสียนอนเสียนั้นไม่ควร. มันต้องทำไปพร้อม. ต้องพิจารณาเรียกว่าวิปัสสนาพร้อมกัน. ทำไปอยู่อย่างนั้นทุกครั้ง. ไม่ทำอันเดียว. มันเป็นคู่กัน, ให้เป็นคู่กันไป. นั่งบริกรรมจะเอาอันไหนก็ตาม, อันไหนมันถูกกับนิสัยของตนก็เอา. ถ้ามันไม่สงบแล้วก็พิจารณาค้นคว้าพิจารณากายนี่แหละ. ไม่ต้องพิจารณาที่อื่น. แม่นหมดทั้งก้อนที่เราอาศัยอยู่นี่, แม่นก้อนธรรมหมดทั้งนั้น. มันไม่อยู่ที่อื่น.

กัณฑ์ที่ ๑๘

(เทศน์โปรดนักศึกษาสมาชิกกลุ่มอาสามหาวิทยาลัยมหิดล ที่วัดถ้ำกลองเพล ในวันสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๒๑)

พวกท่านทั้งหลายเป็นนักศึกษาแพทย์และนักศึกษาอย่างอื่นอยู่ในมหาวิทยาลัย, นับเป็นผู้มีบุญญาบารมี, ได้สั่งสมมาแต่ก่อน ๆ, จึงได้เข้ามาอยู่ในสถานที่ที่ดี, มีครูอาจารย์ที่เป็นแบบอย่างจำนวนมาก. ได้เล่าเรียนวิชาที่ดีมีประโยชน์แก่ตนเองและแก่คนอื่น ๆ. เรียนแล้วก็จะสอนผู้อื่นต่อไป. พวกนักศึกษาแพทย์นั้นมีความรับผิดชอบมากกว่าพวกอื่น ๆ ทำงานเกี่ยวกับชีวิตคน. ทำดีก็ได้บุญ. ทำไม่ดีพลาดพลั้งไปก็เป็นบาปใหญ่. ต้องอบรมสติไว้รักษาตัว. ไม่พลั้งเผลอ, ทำอันตรายต่อคนอื่นและต่อตัวเอง. จะมีสติได้ต้องมีศีล. ทุกคนต้องมีศีล, จึงจะเป็นคนดีได้. คนไม่มีศีลทำอะไรก็ผิด ๆ, เหมือนเรือไม่มีหางเสือ. เพราะฉะนั้นทุกคนต้องมีศีล, ไม่ว่าจะเล่าเรียนอะไร, จะมีอาชีพอะไร. ศีลเป็นของคนทุกคน. ศีลทำคนให้เป็นคน, ทำมนุษย์ให้เป็นเทวดา. คนไม่มีศีลก็เหมือนสัตว์. ทำอะไรไปตามกิเลสชักนำ. กิเลสคือโลภโกรธหลง. มันคอยชวนคนให้ทำผิดตลอดเวลา. คนที่ไม่ได้ศึกษาธรรมย่อมไม่รู้จักมัน. หลงเชื่อมัน. ทำตามมัน. มันก็พาไปพบทุกข์. คนไม่รู้ก็คิดว่าเป็นความสุข, รูปรสกลิ่นเสียง. พอหลงตามไปแล้ว, ทีหลังจึงรู้ว่ามันเป็นสุขปลอม. เป็นสุขแต่ข้างนอก. ข้างในเป็นทุกข์. ตอนแรก ๆ สนุกสนาน.

นานไปได้ทุกข์ยาก. หนัก ๆ เข้าตกนรกทั้งเป็น. ตายแล้วก็ยังตกนรกอีก. คนฉลาดต้องรีบเร่งศึกษาธรรม. ท่านทั้งหลายเป็นนักศึกษา. ศึกษาทางโลกมากแล้ว, มาศึกษาธรรมะเสียบ้างเป็นการดี. ถูกต้อง. ขั้นแรกคือศีล. ศีลห้านั่นแหละพอแล้ว. ถือให้มันดี ๆ, ให้มั่นคง, ให้บริสุทธิ์. พอแล้ว. ท่านว่าถือตามฐานะ. พวกท่านเป็นนักศึกษา, ศีลห้าก็ดีแล้ว. ถ้าใครถึงศีลแปดก็ยิ่งดี, ถ้าทำให้. ศีลเป็นเครื่องระงับสงบกายวาจา. กายวาจาสงบจิตก็สงบ. เมื่อจิตสงบก็ตั้งมั่น, เกิดเป็นสมาธิ. จิตมีอำนาจ, มีกำลัง. เมื่อจิตตั้งมั่นแท้แล้ว, อยากรู้อะไรก็รู้ได้. เกิดปัญญาเห็นแจ้ง. เมื่อมีปัญญาแล้วก็ไม่หลงอะไรอีกต่อไป, ไม่ทำอะไรผิด. มีสติ. รู้เท่าทันอะไรถูกอะไรผิด. เมื่อไม่ทำอะไรผิดความทุกข์ก็ไม่มี. มีปัญญารู้ตามความเป็นจริง. ความเศร้าโศกเสียใจอะไรก็ไม่มี, เพราะรู้แล้วว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง. ความพลัดพรากจากของรัก, ความไม่ได้สิ่งที่อยากได้, ความไม่ได้เป็นสิ่งที่อยากเป็น, เหล่านี้เป็นของธรรมดา. ไม่ใช่เรื่องสำหรับเศร้าโศกเสียใจ. มีปัญญาเห็นจริงอย่างนี้แล้ว, คิดอะไรก็ดี, ทำอะไรก็ดี, พูดอะไรก็ดี. ดีทั้งนั้น. ท่านทั้งหลายควรศึกษาเรื่องเหล่านี้ไปพร้อม ๆ กับศึกษาวิชา. แล้วกาลภายหน้าก็จะแจ่มใส. เอาเท่านี้แหละนะ.

(จากบันทึกย่อของ อ.ก.)

กัณฑ์ที่ ๑๙

เดินจงกรม

การทำสมาธิภาวนานั้น, บางที ทำยังไงใจมันก็แข็ง ๆ อยู่อย่างนั้น, ทำสมาธิไม่ลง. ทำยังไงก็ไม่ลง. ทำไป ๆ มันไม่สงบ. บอกมันว่าเจ้าเป็นผีนรกวิ่งขึ้นจากอเวจี, จึงแข็งกระด้างเพราะไฟเผา. ไล่ให้มันลงไปจมอเวจีอีก. อย่าให้มันขึ้นมาอีก. ให้อเวจีเผาต้มมันอีก. ด่าอีก. แล้วก็ลงนอน. พอเช้ามาก็ไปถ่ายโถนล้างกระโถน, ปฏิบัติท่านอาจารย์มั่น. ท่านอาจารย์ลุกขึ้นมาว่า "ท่านขาว, คนเป็นผู้ประเสริฐอยู่. มาด่าตนเฮ็ดหยัง, ให้ลงแรกอเวจียังไงนี่. ประจานตนนี่. ท่านประกอบกิจอยู่อย่างนี้แล้ว, หนักเข้าละฆ่าตัวตายหนา. ครั้นฆ่าตนตายแล้วนับชาติไม่ได้หนา, ที่ฆ่ากันอยู่นี้, ไม่มีพ้นทุกข์แล้ว. ความที่โกรธนี่หนักเข้า ๆ ก็เลยฆ่าตัวตาย. ฆ่าตัวตายแล้วก็ห้าร้อยชาติไปเที่ยวเอาภพเอาชาติ, ทำเวรผูกเวรกัน, ฆ่าตัวตายอย่างนั้นแหละ. อย่าไปทำอีกเทียว. ตนบริสุทธิ์, อย่าไปท้าตนอย่างนั้นอย่างนี้". ท่านอาจารย์มั่นนั้นใครนึกอย่างใดทำอย่างใด, ท่านรู้มึ๊ด. ท่านก็อยู่กุฎิโน่นแน่ะ. แต่มันก็ยังโกรธอยู่นั่นแหละ. ขึ้นอยู่บนดอยของพวกมูเซอร์. มันมีแต่เสือใหญ่ ๆ ลายพาดกลอน. เดินอยู่กลางคืน, ให้เสือมันมากินมึงเสีย. มึงเป็นหยัง. มึงหยาบแท้. มึงแข็งแท้. เดินจงกรมแล้วก็นั่งสมาธิ. นั่งจิตมันก็ไม่ลง, ก็เลยนอน, หลับไปปรากฏว่ามารดามานั่งอยู่, นั่งข้าง ๆ. มูเซอร์มันมาจากไร่มัน. มีผักหลาย. มันจะเอาผักไปบ้านมัน. มารดาก็ถามมันว่า "ขาวนี่ทำยังไงถึงจะเป็นหนอ". มันตอบว่า "ไม่ยาก. ไม่ยากดอก. เอาของอ่อนให้กินเน้อ. อย่าไปให้กินของแข็ง. ถ้ากินของแข็งแล้ว, ไม่เป็น. ครั้นกินของอ่อนละเป็น". แม่ก็เลยว่าไม่

เข้าใจของอ่อนของแข็ง. แม่ก็เอิ้นถามอีกว่า "ของอ่อนนี้มันอะไรหนอ". มันว่า "เอาสาหร่ายซิมาให้กิน". ก็ลุกขึ้นมานั่งสมาธิ. เริ่มต้นพิจารณา. พิจารณาของแข็งก่อน. อะไรหนอมันว่าของแข็ง, มูเซอร์มันว่า. อะไรเป็นของแข็ง. พิจารณาไป ๆ มา ๆ. "ความขี้โกรธ" อันนั้นแหละของแข็ง. อ่อนล่ะ. มันว่าให้เอาของอ่อนมากิน. อ่อนอะไร. พิจารณาไป ๆ มา ๆ. "เมตตา". ได้ความแล้ว, เมตตา. ตั้งแต่นั้นมาก็แผ่เมตตาไปทั่วทิศานุทิศ. แผ่ไปมืดสัตว์ทั้งหลาย. แผ่เมตตาไปความโกรธนั้นอ่อนลง ๆ. ความโกรธไม่ค่อยทำ. จิตไม่แข็งแล้ว, จิตอ่อนแล้ว. จิตอ่อนมันควรแก่การงานทั้งนั้นแหละ. จะทำอะไรมันก็ควรแก่การงาน. จะพิจารณาอะไรมันก็เหมาะ. จิตอ่อนหมายความว่าจิตเบาจิตว่าง. เราภาวนานี่ก็อบรมจิตนี่แหละ. ต้องการให้จิตอยู่. ครั้นจิตอยู่แล้วมันจึงจะเกิดแสงสว่างขึ้น. จิตเดิมมันเป็นของสว่าง, เป็นของเลื่อมประภัสสร. แต่อาศัยอาคันตุกะกิเลสมันจรเข้ามาปกคลุมรัดรึงให้ขุ่นมัวเร่าร้อน. อาคันตุกะกิเลสก็ไม่อื่นไม่ไกลดอก, มันไม่พ้นนิวรณ์ธรรมทั้งห้า, กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนะมิทธะ, อุทัจจะ, กุกุจจะ, วิจิกิจฉา, นี่หละ. เมื่ออารมณ์เหล่านี้ไม่เข้าครอบงำแล้ว, จิตนี้มันก็อ่อน, จิตสว่างไสวควรแก่การงาน, การงานที่พิจารณา. มันเป็นแสงสว่างขึ้น. นิวรณ์นี้มันมาปกคลุมหุ้มห่อให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวมืดดำ, ให้จิตร้อนเป็นไฟขึ้น. (มีผู้ถามถึงการแก้ความง่วง). เมื่อถีนะมิทธะความง่วงเข้าครอบงำ, ให้มองดูดวงดาว, มองขึ้นไปดูอากาศ, หรือถ้าไม่ยังงั้นก็ให้นึกถึงพระพุทธคุณ, พระธรรมคุณ, พระสังฆคุณ, หรือคุณความดีของเราอย่างหนึ่งที่เราได้บำเพ็ญมา. เมื่อระลึกแล้วมันมีความดีใจที่ได้ทำมา, มันก็จะหายง่วงเหงาหาวนอน. ให้แผ่เมตตาเรื่อย ๆ. มันเป็นที่จิตเรานั่นแหละ, เป็นเพราะอารมณ์. รูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัสมายุยงให้จิตผูกจิต. เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้ชำระอินทรีย์ทั้งหลาย, ไม่ให้ยินดียินร้ายในสัมผัสทั้งหลาย, ทำจิตให้เป็นกลางต่ออารมณ์.

เรื่องเหล่านี้มันเป็นเพราะจริตของแต่ละบุคคล. นิสัยมันต่างกัน. พระพุทธเจ้าก็บอกไว้หมดละ. จริตของคนที่มีราคะมาก, ให้อาศัยพิจารณาอสุภะอสุภัง, ให้ เห็นความเปื่อยเน่า. จะอิดหนาระอาใจ, เบื่อหน่าย, ถอนจากความกำหนัดได้. แก้โทสะ, ให้มีเมตตา, แผ่เมตตาบ่อย ๆ มาก ๆ ยืนเดินนั่งนอน. มันก็อ่อนลงเอง. แก้โมหะความหลง, ให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองชำระจิต. (มีผู้ถามว่าท่านเดินอย่างไร, ปฏิบัติอย่างไร.) ฉันแล้วก็ไปเดิน, มีนั่งบ้าง, หกชั่วโมง. ตอนบ่ายไปเดินอีกจนสี่ชั่วโมงจึงมาปัดกวาด,ตักน้ำ, ทำข้อวัตร. แล้วก็กลับมาเดินอีกสามสี่ชั่วโมง. แล้วจึงขึ้นมานั่ง อานิสงส์ของการเดินจงกรมมี (1). เดินทางบ่มีเจ็บแข้งเจ็บขา, (2). ทำให้อาหารย่อย, (3). ทำให้เลือดลมเดินสะดวก, (4). เวลาเดินจงกรมไป ๆ มา ๆ, จิตจะลงเป็นสมาธิได้. ถ้ามันรวมลงเวลาเดินจงกรมได้, สมาธิของผู้นั้นไม่เสื่อม. (5). เทพยดาถือพานดอกไม้มา สาธุ ๆ มาอนุโมทนา. นี่เป็นอานิสงส์ของการเดินจงกรม. บางวันเมื่อครั้งอยู่กุฏิเก่าตรงข้างเจดีย์, อาตมาเดินจงกรม, มันหอม ๆ หมดทั่วหมด. หอมอิหยังนี่มันไม่เหมือนดอกไม้บ้านเรา. มันแม่นเทพยดามาอนุโมทนา, ถือพานดอกไม้มาอนุโมทนา.

เรื่องเดินนี่มันเป็นเรื่องหัดสติ. จะใช้นึกพุทโธไปพร้อมกันกับเท้าที่ก้าวไปก็ได้, ยังไงก็ได้. อย่าให้จิตมันออกไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์ทั้งอดีตและอนาคต. ให้อยู่ที่จิตเท่านั้น. อาตมากำหนดพุทโธ ๆ อยู่ที่จิต, เท้าก็เดินไป. กำหนดอยู่ที่จิต, ไม่ให้เกี่ยวข้องกับอารมณ์ใด ๆ. ส่วนทางเดินจงกรมก็ไม่เลือกทิศทาง, ได้หมด, แล้วแต่มันจำเป็น, ในที่เหมาะสม. เดินไปเพื่อแก้ทุกข์เวทนา. ท่านอาจารย์มั่น ท่านว่าให้เดินตัดกระแสของโลก, จากทิศตะวันออกไปตะวันตก. ท่านว่าตัดกระแสของสมุทัย. ให้ตัดกระแส. แต่ถ้ามันจำเป็นมันยังไม่มีบ่อนที่เหมาะสม, ก็ไม่เป็นไร. เดินมันไปอย่างนั้นเพื่อแก้ทุกข์เวทนาดอก.

กัณฑ์ที่ ๒๐
ทุกขสัจจ์

ร่างกายที่อาศัยอยู่นี่ก็ดี, มันเป็นของสำหรับโลก, เหมือนกันทุกคนน่ะแหละ. สัพเพธรรมาอนัตตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ของใคร. ก็แม่นร่างกายนี่แหละ. หมดก้อนเท่านี้เป็นตัวสมุทัย, เป็นเหตุให้ยึดถือ. นั่นแหละอัสมิมานะ. คนถือเราว่าตัวตน. นั่นแหละอันนี้แหละ. ความมานะนี่แหละคือความว่าเขาว่าเรา. พระพุทธเจ้าว่าอัตตภาพสังขาร. มันหลงสมมุติ. ท่านให้พิจารณาให้รู้. ให้รู้ทุกขสัจจ์, ทุกขังอริยสัจจัง ปริญเญญยันติ เมภิกขเว. ทุกขสัจจ์ควรกำหนดให้มันรู้. ทุกขังอริยสัจจัง ปริญญาตันติเม ภิกขเว. อันนี้แหละให้ศึกษาหาเหตุมัน. เส้นผมก็ทุกขสัจจ์. ความเกิดเป็นหญิงเป็นชาย, ว่าเขาว่าเรา. อ้ายก้อนนี้มันเกิดมาจากไหน. ต้องสาวหาเหตุมัน. มันเกิดมาจากตัณหานี่แหละ. นั่นแหละจึงให้ถอนตัณหาให้ละตัณหา, ให้ละทิ้ง, ให้สละ. ครั้นมันรู้จักแล้วมันก็จะละ. เรื่องทุกขสัจจ์นี้ให้มันรู้. พิจารณามันทั้งนอกทั้งใน. หรือจะออกพิจารณาผมขนเล็บฟันหนัง, อาการสามสิบสองน่ะกระจายออกทุกส่วน ๆ แล้ว, มันเหลือเป็นคนไหม. บ่มีคนแล้ว. กำหนดออกไป ๆ จนเหลืออายตนะของมัน. บัญญัติ, ความสมมุติ, สมมุติคือขันธ์, รูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์, รูปขันธ์คือธาตุสี่ประชุมกันเป็นรูปขันธ์. ถ้ามีรูปก็มีเวทนาเกิดขึ้น. ต่อไปผัสสะมันต่อกันเกิดขึ้น. พระพุทธเจ้าไม่บอกให้พิจารณาไปอื่น, ให้พิจารณาที่นี่. หมดก้อนของเขาของเรานี่แหละแม่นก้อนธรรม. อย่าไปหาที่อื่น. อย่าไปพิจารณาที่อื่น. มันไปยึดไปสร้างไปเสีย, มันจะเป็นเหตุให้เจ้าของติดอยู่. ให้พิจารณาอัน

นี้. ทางจะไปพระนิพพานมีเท่านี้หละ, ท่านแสดงไว้, สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบก็เห็นกายนี่แหละ. ให้พิจารณากาย. นี่เป็นทางไปสู่ทางพ้นทุกข์, ไปสู่ที่อันบรมสุข, สุขอันเนรมิตใส่ตน. อย่าไปหาที่อื่น. พระพุทธเจ้าว่าแม่นอันนี้หละ. ให้มันเห็น. นอนกอดอยู่แท้ ๆ หมดทั้งวัน. ถ้ามันไปยึดตัวยึดตนอยู่มันไม่ได้ไปพระนิพพานดอก. ละว่าเขาว่าเราว่ากูว่ามึงเสีย. พระพุทธเจ้าว่าอันนี้มาสมมุติว่าเป็นตัวตนเราหมดทั้งก้อน, ให้พิจารณาให้เห็นเป็นไตรลักษณ์, ให้เห็นเป็นอนิจจัง, ทุกขังอนัตตา, พิจารณาให้เห็นเป็นอสุภะ อสุภัง. ไม่ให้เห็นเป็นสุภะความงามความดีความมั่นคง. มันเห็นนี่แหละมันจึงเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายต่อร่างกาย, เบื่อต่อความเป็นไปของมัน. มันเกิดมาแล้วมันก็มีความแก่คร่ำคร่า, มีพยาธิเบียดเบียน, มีมรณะความตาย, พลัดพรากจากกัน, โสกะ ความโศกพิไรรำพัน. มีโทมนัสความเสียใจ, ความคับแค้นใจ, ความขัดข้อง. เมื่อเกิดมาก็เป็นทุกข์. พิจารณาทุกขสัจจ์นี่ให้มันเห็นความจริง. ความพลัดพรากความประสบสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจก็เป็นทุกข์. นี่เนื่องจากทุกข์ทั้งหลายมันมารวมอยู่ขันธ์ทั้งห้า, ปัญจุปาทานักขันธาทุกขา. ขันธ์ทั้งห้าเป็นที่ประชุมรับภาระของธุระของหนัก. ท่านว่าขันธ์ทั้งห้าเป็นภาระอันหนักเน้อ. เมื่อวางภาระแล้วก็เป็นสุขเท่านั้น, คือวางร่างกายของตน. ก็ให้พิจารณาเห็นทุกข์นี่เสียก่อน. พอเห็นทุกข์แล้วก็ให้สาวไป. อันไหนเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. มีกามตัณหาความใคร่ในกิเลสกามวัตถุกาม. ความใคร่ก็คือความอยากเป็นอยากมีนั่นแล้ว. อยากเป็นผู้ดีมีลาภมียศนั่นแหละเรียกว่าภวะ, ความอยากเป็นอยากมีนั่น. วิภวะ ความไม่ชอบ อารมณ์ที่ไม่ชอบเรียกว่าอนิษฐารมณ์, อารมณ์ที่ไม่ชอบใจ, เกลียดชังผมหงอกฟันหัก, เกลียดชังหนังหดเหี่ยวเป็นเกลียว, ความเสื่อมของอายุของตน, ความเสื่อมลาภยศสรรเสริญทรัพย์. ครั้นเห็นอันนี้ก็เพียรละเพียรถอนมัน. เอ, มันเป็นเพราะอันนี้. มันเป็นเพราะอยากนี่แล้ว. ความอยากมันมาจากความโง่ความไม่เข้าใจ, ความเป็น

ตนเป็นตัว, นี่เรียกว่าอวิชชา. เราคืออวิชชา. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนวิชา, เปรียบเหมือนผู้ก่อกำหนดของทารก. ทารกนั่นเป็นที่รักของบิดามารดา, มารดาเป็นผู้ทำนุบำรุง, ทารกก็เป็นสุข, คือตัณหา, ความรักใคร่ความชอบใจ, เป็นผู้รักษาสนองความสุข. ทารกก็เจริญขึ้น, เจริญขึ้นไป. ครั้นเห็นสิ่งเหล่านี้, สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดตัณหา, กามตัณหา, ภวะตัณหา, วิภวะตัณหา, เหล่านี้เกิดขึ้นแล้วมันก็เป็นทุกข์. ตัณหานี่มันเกิดอยู่ที่ไหน, มันตั้งอยู่ที่ไหน. ต้องค้นหามัน. นั่นแหละบ่อนมันเกิดบ่อนมันตั้งอยู่. บุคคลจะดับตัณหาจะดับที่ไหน. บุคคลจะละตัณหาละที่ไหน. จะดับตัณหาดับที่ไหน. ตัณหาเกิดขึ้นที่ไหนให้ดับที่นั่น. โบราณเพื่อนว่า–ไฟเกิดขึ้นที่ไหน, เอาน้ำมาราดที่นั่น, ดับที่นั่น. ไฟตัณหามันเกิดขึ้นที่ตน, ดับนี่ปล่อยนี่, วางนี่ เกิดขึ้นที่ไหนล่ะ. ตัณหาที่เกิดเกิดขึ้นจากจักขุนั่นแหละ, เกิดขึ้นที่โสตะ, เกิดขึ้นที่ฆาน , เกิดขึ้นที่ชิวหา, เกิดขึ้นที่กาย, เกิดขึ้นที่ใจ. มันเกิดขึ้นที่นี่, ก็ต้องดับที่นี่, ต้องให้เห็นที่นี่. เกิดขึ้นที่ไหนอีก. เกิดขึ้นที่รูป, เกิดขึ้นที่เสียง, เกิดขึ้นที่กลิ่น, เกิดที่รส, เกิดที่โผฏฐัพพะ, เกิดที่ธรรมารมณ์, เกิดที่ไหนอีก. เกิดที่จักขุวิญญาณ. วิญญาณความรู้, โสตวิญญาณ, ฆานวิญญาณ, ชิวหาวิญญาณ, กายวิญญาณ, มโนวิญญาณ. เกิดขึ้นที่นี่. มันเกิดขึ้นนี่มันมาจากสาเหตุไหน. มันเกิดมาจากความกระทบ, กระทบทางตา, ทางหู, ทางจมูก, ทางลิ้น, ทางกาย, ทางใจ. เวทนาเกิดขึ้นจากรูป, จากจักขุสัมผัส. ชิวหากระทบกับรส, ชิวหาสัมผัสเกิดเวทนา. กาย เวทนาเกิดขึ้นจากสัมผัสทางกาย. เวทนาเกิดขึ้นทางมโน, จากสัมผัสทางใจ, ความน้อมนึกไปตามอารมณ์. ฮือ, มันเกิดขึ้นที่นี่อยู่ที่นี่แหละ. มันอยู่ตอนอายตนะ. มันจะเกิดขึ้นต่อ ๆ ขึ้นไป. รูปสัญญา, โสตสัญญา, คันธสัญญา, ชิวหาสัญญา, โผฏฐัพพสัญญา, มโนสัญญา. รูปสัญเจตนาเป็นทุกข์ของโลก. โสตสัญเจตนา, คันธสัญเจตนา, ชิวหสัญเจตนา, กายสัญเจตนา, โผฏฐัพพสัญ

เจตนา, ที่มันเกิดขึ้นเพราะความสุขของรูป, ของเสียง, ของกลิ่น, ของรส. รูปตัณหา, เห็นรูปเกิดตัณหาขึ้น, เป็นทุกข์ โสตตัณหา, ฆานตัณหา, ชิวหตัณหา, โผฏฐัพพตัณหา, มโนตัณหา, ความกระทบของรูปของเสียงของกลิ่นของรสของโผฏธัพพะของธรรมารมณ์ยึดเอาละ. นี่แหละตัณหามันเกิดขึ้น. เรารู้จักบ่อนมันเกิด, เราจะละอย่างไรล่ะ, ถอนอย่างไรล่ะรู้จักบ่อนมันเกิดแล้ว. เมื่อมันเกิดขึ้นที่หู, บุคคลจะดับตัณหา, ดับที่ไหน. ดับที่หู, ที่ตา, ที่จมูก, ที่ลิ้น, ที่กาย, ที่ใจ. ดับรูป, ดับตา. ดับหู. ดับจมูก. ดับลิ้น. ดับสัมผัส. ดับธรรมารมณ์. ต้องดับอันนี้ไม่ใช่ดับอันอื่น. เกิดขึ้นที่ไหนดับที่นั่น. เกิดขึ้นที่นี่. เกิดขึ้นจากอายตนะภายใน, เกิดขึ้นจากอายตนะภายนอก. เกิดจากจักขุสัมผัส, โสตสัมผัส, จากจักขุวิญญาณ, โสตวิญญาณ, ฆานวิญญาณ, ชิวหาวิญญาณ, โผฏฐัพพวิญญาณ, มโนวิญญาณ. ดับที่นั่น. เว้าซื่อ ๆ ว่า เกิดที่ตาหูจมูกลิ้นกายใจ, ดับสนิทแล้ว, ไม่มีความยินดียินร้ายต่อสิ่งทั้งปวง. วางใจเป็นกลาง. ครั้นทำใจเป็นกลาง, ไม่มีความยินดียินร้ายในสิ่งทั้งปวงแล้ว, ใจได้ละวางแล้ว, ตัดได้หมดแล้ว, แจ้งประจักษ์, ดับสนิทแล้ว. เราได้ทำให้เกิดให้มีแล้วซึ่งมัคคสมังคี, ทำให้มันแจ้ง, มรรคมีองค์แปด, ทำให้แจ้งให้บริบูรณ์

จิตของเราเมื่ออบรมไปแล้วมันลง, มันสงบ, มันหมดเรื่องความเว้า. อันนั้นหละมันจึงรู้ว่าเราจะเอาสัญญานี่, เราเอาสัญญานี่แหละพิจารณาร่างกายของเรา, พิจารณาไป ๆ มันจึงจะเกิดญาณทัศนะ, ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง. มันแจ้งประจักษ์. เบื้องต้นเราก็พิจารณาใช้สัญญานั่นแหละ. ท่านเจ้าคุณอุบาลีท่านว่ามันจะต้องเอาโลกีย์นั่นมาใช้เสียก่อน. พระพุทธเจ้าก็เอาโลกีย์นี่แหละใช้เสียก่อน, มันจึงได้สำเร็จถึงโลกุตระพอดี. โลกียะเป็นเหตุ, โลกียะเป็นรากเป็นเค้า, ค้นคว้าสังขารร่างกาย, ผมขนเล็บฟันหนัง, ค้นคว้าพิจารณาไม่ให้ขาด, ให้มีสติสัมปชัญญะประจำ, ให้มันรู้จิต

มีราคะก็ให้มันรู้, หายระคาก็ให้มันรู้. เอาประจำอยู่นั่นแหละ. จิตมีโทสะก็ให้มันรู้. จิตหายโทสะก็ให้มันรู้, หายโมหะก็ให้มันรู้. จิตหดหู่ก็ให้มันรู้. จิตผุดผ่องก็ให้มันรู้. มันเกิดขึ้นเพราะเหตุใด. จิตเราเป็นสมาธิ, ได้ฌาน, ฌานอุปจาระ, ฌานขนิกะสมาธิ, อุปจาระสมาธิ. จิตเป็นรูปาวจรก็ให้รู้, จิตไม่เป็นก็ให้รู้, ให้มีฌาน. จิตเป็นอิสระไม่เป็นอิสระก็ให้รู้. จิตมีฌาน, ปฐมฌาน, ทุติยฌาน, ตติยฌาน, จตุตถฌานก็ให้มันรู้. จิตเป็นสมาธิก็ให้มันรู้. จิตไม่เป็นสมาธิก็ให้รู้. จิตอยู่ในภพในชาติ, ยังไม่หลุดพ้นก็ให้มันรู้. จิตหลุดพ้นก็ให้มันรู้. ให้กำหนดจิต, พิจารณาจิต, เอาประจำอยู่อย่างนี้. มันก็บ่พ้นไปได้ดอก. ครั้นเราตั้งใจอยู่แล้ว, ได้หนึ่งเดือน, สองเดือนบ่พอ. ให้มันตายเสีย. ปฐมฌาน, ทุติยฌาน, ตติยฌานให้รู้จัก. ทำความเพียรเอามันอยู่นั่นแหละ. บทมันรู้มันจะรู้ปู๊นจตุตถฌานไปซื่อ ๆ นู่น, จะรู้เมื่อมันสงบ, มันบ่มีต้นไม้ภูเขาเถาวัลย์ธรรมชาติภูเขาที่ไหนไม่มี, มีแต่แผ่นดินกับครอบฟ้าจางปางอยู่ฮั่น. อันนั้นแหละจิตมันรวม, บริสุทธิ์แล้ว ครั้นมันเห็นอย่างนั้นแล้ว, มันบ่ มีคน, บ่มีหยัง. บ่มีหยังหมดสัญญาแล้ว. อากาสานัญจายตนะ นี้, เลยขึ้นไปบ่มี มันจะกลับมันจะเอากันอีก.

อยู่บ้านผือ, ไปมันทุกมื่อ. ไปพรหมโลกนั่นแหละ. ไปสวรรค์ก็ไปมื่อนั่นแหละ. ไปมันทุกวัน. อยากวันไหนก็ไปวันนั้นแหละ. อันนี้มันสุดแต่คนแล้ว. เห็นแจ้งชัด. มันจะขึ้นไป. ความทุกข์มันจะเห็นไม่มี. เหมือนกันกับจุดตะเกียงเจ้าพายุ, แดงโร่อยู่ยังงั้นแหละ. มันสงบลงไปแล้ว, ไม่มีหยังแล้ว. แต่เราไปเกิดแต่วิญญาณมันก็บ่ดีแล้ว. แล้วบ่เป็นหยังบ่มีหยังว่ายังงั้นมันก็บ่ดีแล้ว. มันต้องค้นคว้า, จิตเราสงบ. มันสงบดีแล้วบ่มีหยัง ๆ ว่ายังงั้นมันก็ไม่ถูก. มันต้องค้นคว้า. มันสว่างเต็มโลกแน่ะ, มันสว่างก็เห็น. ก็ค้นคว้าหาสิ่งของได้. ไม่จุดไฟมันมืด. ไม่มีดวงไฟมันก็มืด, บ่เห็นหยัง. จะเก็บข้าว

เก็บของเราต้องจุดไฟเจ้าพายุขึ้นเราจึงหาเจอะ. บ่จุดมันก็ตะเกียงซื่อ ๆ. นี่ก็เข้าใจว่าดวงไฟมันมืดคือขี้เขม่า. มืดก็ต้องขัดเอาเขม่าออก. บ่ขัดออกจุดไปนาน ๆ มันก็มัวหมองไม่สว่างแล้ว. จิตของเราครั้นไม่สงบแล้วก็มืด. ถ้าไม่มีสิ่งที่หมักหมมให้มันเศร้าหมองขุ่นมัวมันก็สว่าง. สว่างแล้วเราก็ค้นคว้า. ท่านจึงว่าจิตเดิมธรรมชาติเลื่อมประภัสสร. แต่อาศัยอาคันตุกะกิเลสเข้ามาหมักหมม, จิตมันจึงขุ่นมัวไป. จะเปรียบเหมือนกับแก้วหรือเพชรนิลจินดาที่เกลือกกลั้วอยู่กับฝุ่นธุลีกับพื้นแผ่นดิน. บุคคลผู้ฉลาดมาตรวจว่ามีเพชรพลอยมีบ่อทองคำที่นี่. เขาจะมาขุดขึ้น, เอามาเจียระไน, จึงเป็นทองคำธรรมชาติเป็นเพชรเป็นพลอยอันใส. เราต้องตั้งต้นตรงนี้เสียก่อน. ธุลีมันก็มีอยู่. จิตเดิมมันมีอยู่. ตั้งใจอยู่. แต่ว่ามันเอาสมมุติเข้าไปใส่. มันหยิบหนังสือขึ้นมาแล้วแต่ละมันมืดมันดันมีแต่ฝุ่นธุลี, มีโคลนมีตมเกลือกกลั้วอยู่, ใช้การบ่ได้. ก็เห็นตัวอยู่ชัด ๆ. จิตของเราก็อย่างนั้นแหละ. เมื่อจิตของเราขัดเกลาดีแล้วเพื่อไม่ให้มันหลง, ขัดอยู่ทุกวี่ทุกวัน, ไม่ให้ทุกข์เข้ามาขุ่นมัวหัวใจ, รักษาใจให้มันสว่างอยู่. จิตตัง ทันตัง สุขาวหัง จิตขัดดีแล้วอบรมดีแล้ว, มีแต่ความสุข. มันสุขก็แม่นจิตเท่านั้นแหละ. มันจะรู้สึกได้. กายมันเป็นไปตามเรื่องของมันนั่นแหละ. มันก้อนพยาธิมืดทั้งก้อน, ไม่มีดีสักก้อน. ใจมันไปหมักหมมกับอะไรต่ออะไร, เอามาเป็นอารมณ์. อยู่แต่มันอันเดียวเท่านั้นบ่ยึดอันใดถ้ามันเห็นโทษแล้ว. เวลาไม่มีอะไรมาเกลือกกลั้วปะปนแล้วมันก็ใสอยู่นั่น, ก็เป็นพระนิพพานเท่านั้นแล้ว. ใจอยู่ตามธรรมชาติก็เป็นอย่างนั้น, ก็ใสอย่างนั้น.

เวทนา, ร่างกายมันเป็นธรรมดา, มันเป็นรังของโรค, เป็นก้อนโรคตั้งแต่ไหนแต่ไรมา. มันเป็นอย่างใดก็ไม่มีความหวั่นไหว. พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายก็ไม่มีความหวั่นไหวเวลามันจะเป็นไป. ร่างกายแล้วแต่มันจะ

เป็นไปตามเรื่องของมัน. หน้าที่ของเขาทุกขังอยู่นั่นเวทนาอยู่นั่น. เกิดเวทนาก็ให้ฝึกหัดพิจารณาโลกธรรม. รูปอันนี้เราได้มาดีแล้ว. เมื่อมันชำรุดทรุดโทรมไปพระพุทธเจ้าก็ไม่มีความหวั่นไหวต่อมัน. มันจะเสื่อมลาภให้มันเสื่อมไปตามวิสัย, ใจเราไม่เสื่อม, ความนินทาก็มันลมปาก. ครั้นรู้เท่าแล้วจิตไม่กระวนกระวาย, จิตไม่มาเกี่ยวข้องกับร่างกายแล้ว, มันก็สุขเท่านั้นแหละ. ความทุกข์กายเกิดขึ้นถ้ารู้เท่าแล้วจิตก็ไม่หวั่นไหว. อโสกังวิรชัง, ไม่มีกิเลสเครื่องมลทินจะตามได้, ไม่มีความโศกเศร้าต่อความเสื่อมของร่างกาย. ความเสื่อมลาภ, เสื่อมยศ, ความนินทา, ความสรรเสริญ, มีความรู้สึกเป็นปกติ, นี้ชื่อว่าเป็นผู้รู้เท่าโลก. รู้เท่าแล้วไม่มีความทุกข์ใจ. ครั้นไม่รู้เท่าความเปลี่ยนแปลงของร่างกายแล้วก็มีความหวาดเสียว, มีความสะดุ้งอยู่กลัวอยู่. บ่รู้เท่า. ยั่นมันก็บ่หายดอก. ไม่รู้เท่าแล้วมันก็มาเกิดอีก. ถ้ามันมาเกิดเป็นมนุษย์มันได้สร้างบารมี. ถ้ามันไปเกิดเป็นอื่นละ, โอ, เป็นอสุภะอสุภังกลับชาติเป็นมนุษย์. พระพุทธเจ้าสร้างบารมี. ท่านขึ้นไปอยู่พรหมโลกปุ๊น, ไปอธิษฐานให้มันดับเสีย. ครั้นอธิษฐานให้มันดับแล้วมันนอนอยู่ชั่วกัปป์ชั่วกัลป์. มันนอนไม่ได้มาสร้างบารมี. ครั้นอธิษฐานว่าดับเสีย. มันไม่ได้เกิดมาสร้างบารมี. มีแต่มนุษย์เท่านั้นแหละ. มนุสสปฏิลาโภ, เกิดเป็นมนุษย์นี่เป็นลาภอันประเสริฐ, เพราะได้สร้างบารมี. เกิดเป็นมนุษย์แล้วมาสร้างบาปเฉย ๆ, มันก็บ่มีลาภแล้ว. อย่าสร้างบาปใส่ตน. เกิดมาเป็นลาภแล้ว, รีบสร้างบารมีเสีย.

ไปอยู่ที่ใด, ยั่นมันจะตายเสีย. เราตั้งใจแล้วเราตั้งสัตย์อธิษฐานแล้ว. ยังไงมันก็จะให้เป็นชาติสุดท้ายในชาตินี้. การเกิดของเรานี่, เป็นหรือไม่เป็นก็ตาม, เราจะทำความเพียรอยู่นั่นแหละ. แม้มันจะตายก็เทียวไปเทียวมาอยู่นี่. ทำมันอยู่นั่นแหละจนตาย, ถ้ายังไม่พ้นทุกข์. ก้อนนี้ก้อนตาย. เกิดมาก็

มาพากันตายเสีย. แบกทุกข์อยู่อย่างเรานี่, เข้าป่าเข้าดงไปซื่อ ๆ . เกิดมามีแต่ตายเท่านั้นแหละ. เราไม่ประมาท, ได้ตั้งใจทำคุณงามความดีแล้ว, ตายมันจะไปทุกข์รึ. อย่าทำบาปทำชั่ว. อย่าเห็นแก่ปากแก่ท้อง. อย่าเห็นแก่หลับแก่นอน. เราสร้างความดีใส่ตนไว้. ความทุกข์ยากลำบากบ่มีความสบายใจก็แม่นเราสร้างให้ตน. ผู้อื่นบ่ได้สร้างให้. จะดีก็แม่นตนสร้างใส่ตนเอง. จะชั่วก็สร้างใส่ตนเองดอก. พระพุทธเจ้าสอนให้ทำดี, ให้กายดีวาจาดีใจดี, อย่าเป็นกายสกปรกใจสกปรก. ให้ใจสะอาดกายสะอาด. นั่นแหละให้รักษาศีล. ให้นึกว่าเราเป็นอะไร. เราเป็นพระเน้อ. เราเป็นเณรเน้อ. ได้มาเจอศาสนาธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า, เป็นของเย็น, อยู่เย็นเป็นสุขนะ.

ไปอยู่อำเภอท่าน้อยนั่นบ้านผือนั่นแหละ, เราจะตายอยู่นั่น. ตากแดดตากฝุ่นตากลมอยู่นั่น. ให้มันตายอยู่นั่นที่อำเภอนั่น.เราพูดว่าเป็นแต่พระ, ให้พากันตายอยู่นอกสมมุติ. อย่าให้มันตายในสมมุติ. นอกสมมุติหมายถึงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั่น. ผู้ปฏิบัติตามก็มีความเยือกเย็น, ไม่มีความเดือดร้อน. ตายอยู่ป่าชาด, ป่ากุง, ป่าแก, มันฮ้อน. ตามตัวก็มีแต่หนอน. ตายอยู่ป่าชาดป่ากุงมีแต่ทิ้งเสียนั่นแหละ. อย่าลืมตน, ให้สำนึกตน, ให้ดูตน, อย่าไปดูผู้อื่น. อย่าเพ่งโทษผู้อื่น. ใครทำไม่ดีก็เป็นโทษของเขาโทษของผู้อื่น. จะได้รับความทุกข์ก็แม่นตน. ได้รับความสุขก็แม่นตน. เขาทำดีเขาก็ได้รับความสุขของเขาเอง. ให้ดูตน. ดูทุกอิริยาบถ. ยืนเดินนั่งนอน. ให้ฝึกตน. ให้มีสติกับตน. ให้เร่งทำเมื่อร่างกายให้โอกาส, เมื่อร่างกายยังดีอยู่, ยังแข็งแรงอยู่, ทำความเพียรก็ได้อยู่. ครั้นแก่มากครือเรานี่ก็บ่ทันแล้ว. ได้รับทุกข์ยากทั้งหลายก็ไม่ได้. เครื่องมันเก่าแล้วจะทิ้ง. ครือมันไปกับเจ้าของซื่อ ๆ ก็ทำท่าจะล้มแล้ว. แต่น้อยแต่หนุ่มก็กำหนด. เดี๋ยวนี้เราเป็นพระ. เดี๋ยวนี้เราเป็นเณรแล้ว. ต่างจากฆราวาสธรรมดาแล้วเพราะมีผ้าเหลือง

นั่น. เราต้องมีความสำรวมมีความระวังอย่าให้ใจคะนองสนุกสนานไปในอารมณ์มีกามารมณ์, ต้องหักห้ามมีสติอย่าไปปล่อยตามอารมณ์. ให้ขะมักเขม้นทำความเพียรภาวนาพุทโธแล้วให้มีสติสำรวมใจอยู่. เอาอิทธิบาทสี่. ตอนเช้าให้มีความสำรวม, กายสุจริตตั้ง. กลางวันให้มีสติระวังกายให้เป็นสุจริตให้วาจาเป็นสุจริตให้ใจเป็นสุจริตอยู่. ค่ำมาก็ให้กายวาจาใจเป็นสุจริตอยู่. ให้เดินจงกรม, นั่งสมาธิ. ให้ชำระนิวรณธรรม, คืออารมณ์, กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, วิจิกิจฉา, อุทัจจะ–กุกุจจะ. ให้ชำระอันนั้นเสียให้ใจบริสุทธิ์. ชำระจิตของเราให้มันออกจากนิวรณ์อันนี้อย่าไปเกี่ยวข้องกับอันนี้, ให้ใจบริสุทธิ์. ยามใดก็ชำระอันเดียวนี่แหละ. ครั้นชำระอันนี้จิตไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์, ไม่มีราคะโทสะโมหะมาเกลือกกลั้ว, จิตไม่เศร้าหมองแล้วจิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง. จิตบริสุทธิ์แล้วอยู่ที่ใดก็มีความสุข. ทำการงานอยู่ก็มีความสุข. ความสุขติดตามผู้นั้นไปเหมือนกันกับเงาตามตนไปอยู่ทุกอิริยาบถยืนเดินนั่งนอน, เพราะชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์. ใจเศร้าหมองไม่ดีละก็มันก็เป็นทุกข์อยู่นั่น. ความทุกข์ติดตามผู้นั้นไป. ทำการงานก็ไม่มีความสุข. พูดอยู่ก็ไม่มีความสุข. ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนกันกับกงล้อติดตามรอยเท้าโคไป. แอกก็ทับคอมันไป. มานสาเจ ปทุษเฐนะ. มนะคือใจ. ครั้นราคะ, โทสะ, โมหะ, โลภะประทุษร้ายแล้ว, ผู้นั้นจะพูดอยู่ก็ดี, จะทำการงานอยู่ก็ดี, ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนกงล้อติดตามรอยเท้าโคไปอยู่. มนะสาเจปสันเนนะ จิตใจของผู้ใดอันโทษไม่ได้ประทุษร้ายแล้ว, จิตใจผ่องใสแล้ว, ความสุขย่อมติดตามเขาไปอยู่เหมือนเงาเทียมตน. ถ้าหากเราไม่มีธุระไม่มีการอันหยัง, ชำระจิตของตนอยู่นั่นแหละ. อย่าให้มันไปจองเวรกับเขา. ได้ชื่อว่าผู้ชนะใจ. อย่าให้มันมีความกำหนัดกับกายตัวนี้แหละครั้นมีความกำหนัดกับกายแล้วได้ชื่อว่าจิตไม่บริสุทธิ์จิตเบียดเบียนเบียดเบียนตนให้เดือดร้อน, แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น.

กัณฑ์ที่ ๒๑

เดินจงกรม

บางทีทำยังไงยังไงจิตมันก็แข็งอยู่อย่างนั้น, ทำสมาธิไม่ลง. ทำยังไง้ก็ไม่ลง. ทำไป ๆ มันก็ไม่สงบ. บอกมันว่ามันเป็นผีนรกวิ่งขึ้นมาจากอเวจี, จึงแข็งกระด้างเพราะไฟเผา. ให้มันกลับลงไปอเวจีอีก. อย่าให้มันขึ้นมาอีก. ให้อเวจีเผาต้มมันอีก. ด่าอีก. แล้วก็ลงนอน. พอเช้ามาก็ไปถ่ายโถน. ล้างกระโถน, ปฏิบัติท่านอาจารย์มั่น. ท่านอาจารย์ลุกขึ้นมาว่า "ท่านขาว, ตนเป็นผู้ประเสริฐอยู่. มาด่าตนเฮ็ดหยังให้ลงนรกอเวจียังไงนี่, ประจานตนนี่. ท่านประกอบกิจอยู่อย่างนี้แล้ว. หนักเข้าจะฆ่าตัวตายหนา. ครั้นฆ่าตนตายแล้ว, นับชาติไม่ได้หนาที่จะฆ่ากันอยู่ ฆ่าตัวตายแล้วหื้ห้าร้อยชาติไปเที่ยวเอาภพเอาชาติ, ทำเวรผูกเวรกัน, ฆ่าตัวตายอย่างนั้นแหละ. อย่าไปทำอีกเทียว. ตนบริสุทธิ์อยู่, อย่าไปท้าตนอย่างนั้นอย่างนี้." ท่านอาจารย์มั่นใครนึกอย่างใดทำอย่างใดท่านรู้ม๊ด. ท่านก็อยู่กุฏิโน่นแหละ. แต่มันก็ยังโกรธอยู่นั่นแหละ. ขึ้นไปอยู่ดอยมูเซอร์กับพวกมูเซอร์. เสือมันมีแต่เสือใหญ่ ๆ ลายพาดกลอน. นึกเดินอยู่กลางคืนให้เสือมันมากินมึงเสีย. มึงเป็นหยัง. มันหยาบแท้. มึงแข็งแท้. เดินจงกรมแล้วก็นั่งสมาธิ. นั่งจิตมันก็ไม่ลง, เลยนอน. หลับไปปรากฏว่ามารดามานั่งอยู่. นั่งข้าง ๆ. มูเซอร์มันมาจากไร่มัน. มีผักหลาย. มันจะเอาผักไปบ้านมัน. มารดาก็ถามขึ้นว่า "ขาว, นี่ทำยังไงถึงเป็นหนอ." "ไม่ยาก, ไม่ยากดอก. เอาของอ่อนให้กินเด๊อ. อย่าไปให้กินของแข็ง. ถ้ากินของแข็งแล้วไม่เป็น. ถ้ากินของอ่อนละเป็น." แม่ก็เลยว่าไม่

เข้าใจของอ่อนของแข็ง. แม่ก็เอิ้นถามอีกว่า "ของอ่อนนี้มันอะไรหนอ." มันว่า "เอาสาหร่ายมาให้มันกิน." ก็ลุกขึ้นมานั่งสมาธิ. เริ่มต้นพิจารณา. พิจารณาของแข็งก่อน. อะไรหนอมันว่าของแข็ง. มูเซอร์มันว่าอะไรเป็นของแข็ง. พิจารณาไป ๆ มา ๆ. "ความขี้โกรธ", อันนั้นแหละของแข็ง, อ่อนนั่นล่ะ. มันว่าให้เอาของอ่อนมากิน. อ่อนอะไร. พิจารณาไป ๆ มา ๆ. "เมตตา". ได้ความแล้ว. เมตตา. ตั้งแต่นั้นมาก็แผ่เมตตาไปทั่วทิศานุทิศ. แผ่แม้สัตว์ทั้งหลาย. แผ่เมตตาไป, ความโกรธนั้นอ่อนลง ๆ. ความโกรธไม่ค่อยทำ. จิตไม่แข็งแล้ว. จิตอ่อนแล้ว. จิตอ่อนมันควรแก่การงานเท่านั้นแหละ. จะทำอะไรมันก็ควรแก่การงาน. จะพิจารณาอะไรมันก็เหมาะ. จิตอ่อนหมายความว่าจิตเบาจิตว่าง. เราภาวนาก็อบรมจิตนี่แหละ, ต้องการให้จิตอยู่ ครั้นจิตอยู่แล้วมันจึงจะเกิดแสงสว่างขึ้น. จิตเดิมเป็นของสว่าง, เป็นของเลื่อมประภัสสร. แต่อาศัยอาคันตุกกิเลสมันจรเข้ามาปกคลุมรัดรึงให้ขุ่นมัวเร่าร้อน. อาคันตุกกิเลสก็ไม่ใช่อื่นใช่ไกลดอก.มันไม่พ้นนิวรณธรรมทั้งห้า, กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, อุทัจจะกุกุจจะ, วิจิกิจฉานี่หละ. เมื่ออารมณ์เหล่านี้ไม่เข้ามาครอบงำแล้ว. จิตมันก็อ่อนจิตสว่างไสวควรแก่การงาน. การงานที่พิจารณามันเป็นแสงสว่างขึ้น. นิวรณ์นี้มันมาปกคลุมหุ้มห่อให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวมืดดำ, ให้จิตร้อนเป็นไฟขึ้น. (มีผู้ถามถึงการแก้ความง่วง.) เมื่อถีนมิทธะความง่วงเข้าครอบงำ, ให้มองดูดาว, มองขึ้นไปดูอากาศ, หรือถ้าไม่ยังงั้นก็ให้นึกถึงพระพุทธคุณ, พระธรรมคุณ, พระสังฆคุณ, หรือคุณความดีของเราอย่างใดอย่างหนึ่งที่เราได้บำเพ็ญมา. เมื่อระลึกแล้วมันมีความดีใจที่ได้ทำมา, มันก็จะหายง่วงเหงาหาวนอน. ให้แผ่เมตตาเรื่อย ๆ มันเป็นที่จิตเรานั่นแหละ, เป็นเพราะอารมณ์, รูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสมายุยงให้จิตผูกจิต. เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้ชำระอินทรีย์ทั้ง

หลาย, ไม่ให้ยินดียินร้ายในสัมผัสทั้งหลาย, ทำจิตให้เป็นกลางต่ออารมณ์.

เรื่องเหล่านี้มันเป็นเพราะจริตของแต่ละบุคคล. นิสัยมันต่างกัน. พระพุทธเจ้าก็บอกไว้หมดละ. จริตของคนที่มีราคะมากให้อาศัยพิจารณาอศุภะอศุภังให้เห็นความเปื่อยเน่า. จะอิดหนาระอาใจ, เบื่อหน่าย, ถอนจากความกำหนัดได้. โทสะ. ให้มีเมตตา. แผ่เมตตาบ่อย ๆ มาก ๆ ยืนเดินนั่งนอน. มันก็อ่อนลงเอง. โมหะความหลง. ให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองชำระจิต. (มีผู้ถามว่าท่านเดินอย่างไร, ปฏิบัติอย่าไร.) ฉันแล้วก็ไปเดินหกชั่วโมง, มีนั่งบ้าง. ตอนบ่ายไปเดินอีก. จนสี่โมงจึงมาปัดกวาดตักน้ำทำข้อวัตรแล้วก็กลับมาเดินอีกสามสี่ชั่วโมงแล้วจึงขึ้นมานั่ง. อานิสงส์ของการเดินจงกรมมี (๑) เดินทาง บ่ มีเจ็บแข้งเจ็บขา, (๒) ทำให้อาหารย่อย. (๓) ทำให้เลือดลมเดินสะดวก. (๔) เวลาเดินจงกรมไป ๆ มา ๆ จิตลงเป็นสมาธิได้. ถ้ามันรวมลงเวลาเดินจงกรมได้, สมาธิของผู้นั้นไม่เสื่อม. (๕) เทพยาดาถือพานดอกไม้มาสาธุ ๆ อนุโมทนา. นี่เป็นอานิสงส์ของการเดินจงกรม. บางวันเมื่อครั้งอยู่กุฏิเก่าตรงข้างเจดีย์อาตมาเดินจงกรมมันหอม ๆ หมดทั่วหมด. หอมอีหยัง. มันไม่เหมือนดอกไม้บ้านเรา. มันแม่นเทวดามาอนุโมทนา, ถือพานดอกไม้มาอนุโมทนา.

เรื่องเดินนี่มันเป็นเรื่องหัดสติ. จะให้นึกพุทโธไปพร้อมกับก้าวที่ก้าวไปก็ได้. ยังไงก็ได้. อย่าให้จิตมันออกไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์ทั้งอดีตและอนาคต, ให้อยู่ที่จิตเท่านั้น. อาตมากำหนด พุทโธ พุทโธ อยู่ที่จิต, เท้าก็เดินไป. กำหนดอยู่ที่จิต, ไม่ให้เกี่ยวข้องกับอารมณ์ใด ๆ . ส่วนทางเดินจงกรมก็ไม่เลือกทิศทาง. ได้หมด, แล้วแต่มันจำเป็น, ในที่ที่เหมาะสม. เดินไปเพื่อแก้ทุกข์เวทนา. ท่านอาจารย์มั่นท่านว่าให้เดินตัดกระแสของโลกจากทิศตะวันออกไปตะวันตก. ท่านว่าตัดกระแสของสมุทัย, ให้ตัดกระแส. แต่ถ้ามันจำเป็น, ยังไม่มีบ่อนที่เหมาะสมก็ไม่เป็นไร. เดินไปอย่างนั้นเพื่อแก้ทุกขเวทนาดอก.

เกล็ดเพชร (๑)

(เทศน์โปรดพระเณรและญาติโยมบ้านบ่อชะเนง)

ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นแสงสว่างส่องให้เราเดินถูกทาง. อันนี้น่ายินดี. เป็นบุญลาภของเราที่ได้มีศรัทธา, ความเชื่อ, ความเลื่อมใสในศาสนาของพระพุทธเจ้า. ให้พากันตั้งอกตั้งใจทำความดีที่ได้มาบวชอยู่นั่นให้เต็มพรรษา. อยู่ในบ้านภาระเครื่องกังวลมันมีมาก, จึงต้องอาศัยผ้ากาสาวพัสตร์ของพระพุทธเจ้าคลุมไว้. ผมเป็นของสกปรกโกนทิ้งเสีย. เล็บสกปรกตัดทิ้งเสีย. ให้พากันตั้งใจรักษาพระธรรมวินัย. พระพุทธเจ้าว่าให้ภาวนา, ภาวนาชั่วช้างพับหูชั่วงูแลบลิ้น, ก็มีอานิสงส์อักโขอักขัง. ให้เราตั้งใจภาวนาพุทโธ ๆ. พระพุทธเจ้าว่า ผู้บวชเข้ามาในศาสนาของเราตถาคต, ได้ศึกษาเล่าเรียนแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์จบมืด. ได้สวดมนต์. กลางวันยังมีภาระอยู่, วันละร้อยหนทั้งกลางวันกลางคืน. ยังบ่ได้กินก่อน. ครั้นบวชเข้ามา, ตั้งใจภาวนาพุทโธ ๆ ชั่วช้างพับหูงูแลบลิ้น ๆ ผู้นี้ได้กินก่อน. ผู้ศึกษาเล่าเรียนจบพระไตรปิฎก, ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษากิ่งก้านสาขา, เป็นผู้รักษาใบมัน, รักษากระพี้มัน, รักษาอิหยังมันทั้งนั้น. ผู้ที่ภาวนาได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำเอาแก่นมัน. เอาแก่นมันก็เฮ็ดการได้. ธรรมะมีแต่มันอยู่มันกินมันสวดมนต์อยู่ทุกวันเท่านั้น. ธรรมะเป็นอย่างนี้แหละ. พอเห็นอย่างนี้แล้วคิดว่าเรารู้อย่างนี้แล้วจะไปสอบทำไมมันจะยาก. มันไปติแล้ว. นั่งทำสมาธิอยู่บนกุฎิ, ทำสมาธิอยู่มันเป็นหยังล่ะ. มืนมืด, ฮ้อนมืด, ขานี่ก็มืน. กุฏิอยู่ติดกันกับเจ้าอาวาส. ชาวบ้านมันนอนรวมกัน. มาอยู่กุฏิก็อยู่รวมกันพระเณร. พระนอนอยู่ข้างบน. เณรนอนอยู่ใต้ถุน. อยู่กันกุฏิเดียวมันยาก, มัน

หลายคน. ธุระใครธุระมัน. นั่งภาวนามันก็ไม่สงบสงัดให้. เลยเข้าไปอยู่ในโบสถ์, นั่งทำสมาธิ, พระกรรมฐานท่านเฮ็ดยังไงหนอ. อาจารย์มั่น อาจารย์สิงห์ก็ไปอยู่อุดร. ออกเดินจงกรม. เดินจงกรมหลาย ๆ นี่เฮ็ดยังไง้. เดินจงกรมก็คิดเอา. เดินปิดตาไป. เดินไป ๆ มันจะล้ม. แล้วมันก็ล้มลงหมาเห่าว้อ. หมามันตื่น. ออกจากที่นั่นไปอยู่อีกตำบลหนึ่ง. เขามานิมนต์ไปเป็นอาจารย์. ได้ถามพระองค์หนึ่งเป็นครูสอนหนังสืออยู่โรงเรียนวัดนั่นแหละ. ว่าท่านรู้ไหมเราภาวนาทำกรรมฐาน กับเราศึกษาเล่าเรียน, อันไหนมันจะมีอานิสงส์มากได้บุญมากกว่ากัน, ท่านว่าผมไม่เห็นหนังสือเรื่องนั้น

มีพี่ชายกับน้องชายสองคน. คนน้องศึกษาเล่าเรียน. พี่ชายบวชแล้วก็เข้าป่าเข้าดงไปเป็นพระกรรมฐาน, ธุดงค์ไปอยู่ตามป่าตามดง. พี่ชายได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว, กลับมาหาน้องชาย. น้องชายก็อวดว่าเราเรียนจบพระไตรปิฎกแล้ว, ใครจะได้บุญมากกว่ากัน. พี่ชายบอกว่าพี่ชายได้บุญมากกว่า. น้องชายก็บอกว่าตัวเองได้บุญมากกว่า. เถียงกันอยู่อย่างนั้น. ในที่สุดก็พากันไปหาพระพุทธเจ้าที่พระเชตวัน. พระพุทธเจ้าเล็งเห็นด้วยญาณแล้วว่า พี่ชายที่ทำกรรมฐานได้บุญมากกว่า. แต่เพื่อให้คนทั้งสองได้เข้าใจด้วยตัวเอง จึงทรงทำอิทธิปาฏิหาริย์ให้มีน้ำท่วมเต็มไปหมด. พระพุทธเจ้าถามว่ามาตามทางเห็นอะไร. ตอบว่าเห็นแต่น้ำ. น้องชายน้ำท่วมแค่เอว. แต่พี่ชายท่วมแค่หลังตีน. บางแห่งพี่ชายท่วมแค่แข้ง, แต่น้องชายน้ำท่วมมิดหัวเลย. นี่ก็เห็นแล้วว่าใครมีบุญกว่ากัน, ใครได้รับอานิสงส์มากกว่ากัน.

พวกเรา เล่าเรียนก็ดี, จะได้บำรุงศาสนาของพระพุทธเจ้าไว้, บ่ให้เสื่อมสูญ. แต่ให้ภาวนากันเน้อ. ให้พากันนั่ง. ไม่นั่งก็นอนเอา. หลับไปก็ให้มันหลับไป. ภาวนาเสีย. พุทโธ ธัมโม สังโฆ ภาวนาอย่าให้มันเสียเวลา. การภาวนามันได้อานิสงส์มาก. พอเห็นอันนี้ละเลยออกเดินทาง. เดินธุดงค์

ไปธาตุพนม. ไปอธิษฐานที่พระธาตุพนม. นอนกลางคืนอยู่สองคืน. ก่อนนอนสวดปาฏิโมกข์ถวายบูชาพระธาตุ. ตื่นขึ้นเช้า ก็สวดปาฏิโมกข์ถวายพระธาตุอีก. แล้วอธิษฐาน. ข้าพเจ้าจะทำความเพียร, ทำกรรมฐาน. ถ้ายังไม่พ้นทุกข์ให้ข้าพเจ้าได้เกิดอีก, อายุสิบปีให้ได้บวชตลอดจนตายคาผ้าเหลือง, สองชาติ, สามชาติ, สิบชาติ, ยี่สิบชาติ, ร้อยชาติ, ถ้ายังไม่พ้นทุกข์. ให้ข้าพ-เจ้ากลับมาบวชอีกตลอดวันตาย. จะเป็นหมื่นชาติแสนชาติล้านชาติ, ถ้ายังไม่พ้นทุกข์ก็ให้กลับมาเกิดอีก, บวชอีกตลอดวันตายทุกชาติ ๆ. จากนั้นมาอยู่อุดรฯ. ไปพระเจ้าองค์ตื้อ. พระเจ้าองค์ตื้อนี่สำคัญ. มีเจ๊กฮ่ออยู่เวียงจันทน์มันเอาดาบไปฟันแขนขาด. เลือดพุ่งออกมาจริง ๆ. ไปเรียกผู้หนึ่งให้เอาทองมาหล่อติดให้. ไปเรียกเอาเอง. คิดสลดใจร้องไห้น้ำตาไหล. มาอธิษฐานที่นี่อีกอย่างก่า. ขอให้ได้บวชแล้วตาย, ตายแล้วเกิด, เกิดแล้วได้บวชอีกจนตายไปทุกชาติ, จนกว่าจะพ้นทุกข์. อย่าให้ข้าพเจ้าได้สึก. อย่าให้มีความกำหนัดยินดีในกามทั้งหลาย. นั่นแหละเกิดมาบ่ทุกข์ไม่มี.

เราบวชอยู่ในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า, ไม่ควรหวั่นไหว. ให้ตั้งใจภาวนาชั่วชีวิตของเรา. มีอานิสงส์มาก, เป็นทรัพย์ภายในที่จะติดตามเราไปทุกภพทุกชาติ, เรียกว่าอริยทรัพย์, ให้พากันทำเอา. จากนั้นก็ออกไปป่าทำกรรมฐาน. ไม่ยั่นผู้ใด, ไม่กลัวตาย. ตายช่างหัวมัน. กลางคืนช้างมามันร้องโอ่ ๆ. เราอยู่ในกระต๊อบ. มันใกล้เข้ามา. นั่งภาวนาพุทโธ ๆ ๆ. มันยังอยู่ไม่ยอมไป. นึกได้ว่า บอกให้แม่ออกเอามะขามมาให้ขัดฝาบาตร,เอาใส่ถุงแขวนไว้ที่ข้างกระต๊อบ, ช้างมันมากินมะขาม. มันทำปากเสียงจู๊ด ๆ. มันเปรี้ยวมัน. มันอยู่ตั้งสามชั่วโมง สี่ชั่วโมง. กินแล้วมันเอางวงล้วงเข้ามา. เออันใดมันฮ้อน ๆ มันลมหายใจนี่. กูจะตายอยู่แล้ววันนี้. เราจะทำอย่างใดหนอ. เราต้องออกไปสู้มัน. มันเห็นเราออกไปมันยั่นขึ้นมา, มันยืน

เฉย. เราต้องพูดกับมัน. เราจะบอกตามภาษาของเรานี่แหละ. พี่, ตัวเองเป็นผู้ใหญ่, เราเป็นผู้น้อย. อย่ามากวนเรา. อย่ามาจี้เรา. เราไม่ได้มาเบียดเบียนใคร. เรามาเมตตาภาวนาให้สัตว์พ้นทุกข์เท่านั้น. ขออย่ามาเบียดเบียนเรา. ให้ฟังตามเรา. เราจะว่าให้ฟัง. หนึ่ง, อย่าไปฆ่าสัตว์ตัวน้อยตัวใหญ่เน้อ. สอง, อย่าไปกินไปฉันกล้วยอ้อยของเขา. สาม, อย่าไปเล่นชู้ลูกเมียท่านเน้อ. สี่, อย่าไปอู้คำไม่จริง. ห้า, ต้นอันไหนมันเป็นเครื่องดองของเมาอย่าไปกิน, บาปห้าอย่างนี่อย่าไปทำหนา. ครั้นเว้นกรรมห้าอย่างนี้, ได้ชื่อว่าเป็นผู้หมดกรรมหมดเวร, ไม่มีกรรมมีเวรแล้ว, เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว. ครั้นตายจากชาตินี้แล้วก็ไปเกิดในสวรรค์, ชมนางฟ้านางสวรรค์อยู่แปดหมื่นสี่พันนาง. ครั้นตายจากสวรรค์มาเกิดเป็นมนุษย์, จะเกิดเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติไม่อดไม่อยากไม่ยากไม่จน. แล้วจะได้สร้างบารมีให้มันเต็มรอบจะได้เข้าไปสู่พระนิพพานตามพระพุทธเจ้า. อันนี้ก็เพราะบาป. ตัวไม่มีศีลมีธรรม, โดนเขาใช้ขอสับเอาเอิ้ก ๆ. อย่างนี้แหละ. ก็เพราะบาปของตนนี่แหละ. ที่เราบอกนี่ให้จำเอาไว้. ให้ละเว้นบาปห้าอย่างนี้อย่าทำ. ให้ไปพระนิพพานตามพระพุทธเจ้า. เอาหละ, ไปเต๊อะ ๆ พอแล้ว. ครั้งหนึ่งอยู่ลำปาง, อยู่แม่ปาง, อยู่ในดง. ช้างมา. มีเสียงดังควาก ๆ เวลามันเดินมา. มันช้างใหญ่. ใกล้เข้ามาทางเดินจงกรม. ทหารเขาเอาเทียนมาให้หลาย. เราเอามาจุดติดตามต้นไม้ไว้, สว่างตลอดทางจงกรม. เราก็เดินจงกรมกลับไปกลับมาสงบจิตอยู่. มันเดินเข้ามาใกล้ทางแล้วหยุดเฉย. เราเห็นเราก็เดินจงกรมเฉย. มันยืนอยู่นั่นจนสามทุ่มสี่ทุ่มกว่ามันจึงไป.

เกล็ดเพชร, (๒)

รู้จักอยู่นี่แหละเดี๋ยวนี้แหละ. เราจะไปนรกก็รู้จักตัวอยู่นี่, เพราะจิตเศร้าหมอง. ตนจะไปสวรรค์ไปพรหมโลกก็เพราะจิตเบิกบาน, จิตมีอารมณ์อันเดียว, จิตไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอก. มีแต่พุทโธ ๆ. เห็นพุทโธอยู่. พุทโธคือผู้รู้, รู้ว่าใจของตนบริสุทธิ์ผุดผ่อง. ใจบริสุทธิ์ก็ศีลบริสุทธิ์. ตัวเป็นผู้ดำเนิน. ศีลเป็นประธาน. ผู้ใดทำบาปทำกรรม, ทำให้ใจของตนเศร้าหมอง, หาโทษใส่ตน, นักปราชญ์ว่าคนโง่–คนยาก. มันเกิดจากตน. ตนบริสุทธิ์, ตนดีอยู่, ไปเอาความเศร้าหมองเอาความร้ายเข้ามาใส่ตน, เข้ามาเผาตน. ตนเผาตน–ก็แม่นใจเผาใจ. แล้วก็แล้วกันไป. อดีตล่วงไปแล้ว. มันล่วงมาแล้วอย่าเอามาเป็นอารมณ์ให้ใจเศร้าหมองทำไม. อนาคตยังมาไม่ถึง. อย่าไปคิดมัน, ให้มันมาเจอก่อนจึงคิด. ให้พิจารณาปัจจุบัน. พิจารณาร่างกายนี้. ของแตกของเน่านี่. มันจะตายวันไหน, มันจะเป็นอย่างไร, พิจารณาให้เห็นว่ามันไม่พ้นความตายแล้ว. ตายนอนทับกันอยู่. รีบทำความดี. รีบทำความเพียร. รีบทำบำเพ็ญภาวนา, ให้ศีล..ให้สมาธิ..ให้ปัญญาเกิดขึ้น. ความชั่วที่เก็บมาให้มันเผาจิต, ต้องเปิดออกปัดออก. เอาแต่ความดีเข้ามาสู่ดวงจิตดวงใจของตน. ให้ใจเบิกบานใจร่าเริง, ให้ใจกว้างอย่าให้ใจคับแคบ. จิตมันรก. มันรกคือป่าดง. เราออกมาจากที่รกชัฏแล้ว. เราออกมาสู่แดนที่ว่าง, คือออกมาจากความกังวล, ออกมาจากฆราวาส. ฆราวาสเป็นของรกชัฏ. มันรกเพราะความกังวลเพราะความมีความจน, มีลูกมีเต้าหลายคน. มันไม่เป็นปัญหายังไงไหว. นี่แหละมันรก. นี่เราออกมาอย่างนี้–มันไม่เจอกับใคร. ผ้าจีวรเขาก็ให้, บ่ได้หา. เสนาสนะเขาก็ทำให้. เภสัชคือยาบำบัดโรคเขาก็เอามาให้,

บ่อดบ่อยาก. เรามีงงมีงานอันหยัง, เรามีแต่ตั้งหน้าทำความเพียร. เราอยากเป็นผู้ดีมีศีลเขาก็มีความยินดีกับเรา, เขาจึงกราบไหว้. เมื่อเราเป็นฆราวาสเขาจะกราบเราเฮ็ดหยังบักอันนี้เฒ่าอันนี้. แต่นี่เขาเรียกว่าหลวงพ่อ. เราเป็นผู้มีศีลเป็นผู้มีธรรม, เป็นผู้ไม่เบียดเบียนใคร, เราเป็นลูกพระพุทธเจ้า, เราไม่ควรทำความเกียจคร้าน ไม่ควรทำลายศีล, ไม่ควรทำลายสัตว์โลก ให้วุ่นวายในหัวใจ. พระพุทธเจ้าเราสบาย, บ้านเมืองประเทศของเราสบาย, เราไม่ต้องรบรากับเขา. เราไม่มีความเดือดร้อน. เราเป็นลูกพระพุทธเจ้า. เราต้องการทำความสงบความสบาย, เราจึงต้องหลีกออกมาอยู่ป่าอยู่ดง, ไม่เกี่ยวข้องกับใคร,ไม่กังวลกับใคร. ความตาย ๆ ไปแล้ว. เราอยู่ก็ตาย. มันจะกลัวตายไปทำไม. ความตายมาถึงละหวั่นไหว. พระพุทธเจ้าบอกไม่ให้หวั่นไหว. ได้ความสรรเสริญก็ดีใจ, แต่มันไม่เที่ยง. ความนินทาติเตียนก็มีในโลกนี้แต่มันไม่เที่ยง. ลาภเกิดขึ้นก็มีอยู่ในโลกแต่มันก็เสื่อมไป. ความสรรเสริญเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป. ความสุขเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป. ความนินทาเกิดขึ้นก็เสื่อมไป. สิ่งไหนล่ะจะเอามาเป็นสาระแก่นสาร. เราจะไปยึดไปถือทำไม, ปล่อยวางให้หมด, ทำจิตให้เป็นอารมณ์อันเดียว. ให้เป็นพุทโธ ๆ. พุทโธคือผู้รู้. ให้ใจเราเบิกบานอย่าให้ใจเราเศร้าหมอง. ครั้นใจเศร้าหมอง, ครั้นใจเราเศร้าหมอง, ต้องชำระสะสางให้ใจของเราเบิกบาน, อย่าให้ขุ่นมัว. ให้ดูใจของตนนี่. เราจะได้บุญที่สุดก็เพราะจิตสงบวิเวก. อย่าให้ศีลขาด ศีลด่างศีลพร้อย, เราจึงจะแน่ใจ. ศีลเป็นที่ตั้งของสมาธิ. จิตมันจะสงบลงเป็นสมาธิ. สมาธิมันเป็นเค้าเป็นมูลของปัญญา, ต่อกันไปนั่นแหละ.

เกล็ดเพชร (๓)

เราเป็นผู้มีความยินดีต่อความวิเวก. ให้ตั้งใจทำความเพียรตลอดไตรมาสสามเดือน. ต้นพรรษานี้ให้มันสำเร็จมรรคผลนิพพาน. ครั้นไม่สำเร็จในเดือนแรกนี่ก็ตั้งอธิษฐานอีก, เดือนที่สองให้สำเร็จ. เดือนที่สองไม่สำเร็จก็เดือนที่สาม. เอาวันปวารณาให้สำเร็จมรรคผลนิพพาน. พากันตั้งใจ, พากันสำรวมอินทรี, ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ไม่ให้มีความยินดียินร้ายต่อรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสและธรรมารมณ์. ให้พากันตั้งใจสำรวมระวังตั้งใจทำไป. ละบาปอกุศล. สัพพ ปาปัสสะ อ กรณัง เพียรละบาปทั้งหลายทั้งปวงในสันดาน. กุสลัสสูปะสัมปทา ตั้งใจทำความดีตลอดไตรมาสสามเดือนให้บริบูรณ์ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง. อันนี้แหละ, พระพุทธเจ้าว่า ทำกุศลให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท. สะจิตตะ ปริโยทะปะนัง เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ, ฝึกฝนใจของตน, สั่งสอนใจของตน. อย่าไปดูแลคนอื่น. ให้ดูแลจิตใจของตน. อย่าไปเพ่งโทษคนอื่น. ให้เพ่งดูตน. คนอื่นเขาดีก็ดีเขา. เขาชั่วก็ชั่วเขา. จิตใจของเราเป็นอย่างไร. มัวแต่เพ่งโทษคนอื่นอยู่, มัวดูคนอื่นอยู่, มันเป็นบาปเป็นกรรม, ชื่อว่าเป็นผู้ก่อเวรก่อกรรมใส่ตน. ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง. ไม่ให้เกาะเกี่ยวกับอารมณ์. ไม่ให้ท่องเที่ยวไปตามอารมณ์. ไม่เพ่งโทษผู้ใด. ชำระจิตใจของตน.

เกล็ดเพชร (๔)

จนก็จนลืมตาย. ทำไมเกิดมาไม่เหมือนกันล่ะ. ไม่เห็นกันคือความประพฤติ. ผู้นี้เขาประพฤติดี. เขามีการรักษาศีลมีการให้ทาน, มีการสดับรับฟัง. เขาจึงมีปัญญาดี, มีการศึกษาเล่าเรียนดี, อยู่ไหนก็มีแต่กรรมดีเท่านั้นแหละ. กรรมจำแนกสัตว์ให้ดีให้ชั่วต่าง ๆ กัน. มันเป็นเพราะกรรม. พระพุทธเจ้าไม่พยากรณ์ว่าตายแล้วสูญหรือตายแล้วเกิดอีก. พระพุทธเจ้าท่านไม่พยากรณ์ว่าสัตว์นี้มันจะเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก. ถ้ามันยังทำกรรมอยู่ก็ต้องได้รับผลกรรมทั้งกรรมดีกรรมชั่ว. มันต้องได้รับผลตอบแทน. ครั้นทำแล้วจะไม่ได้รับผลตอบแทนนั้นไม่มี. คิดดู. เหมือนเขามายืมปัจจัยของเราไป. ยืมแล้วเขาก็ต้องตอบแทน. ครั้นไม่ตอบแทนก็ต้องเป็นถ้อยเป็นความกัน, ทำแต่ความเดือดร้อน. เขาจะต้องตอบแทนทุกสิ่งทุกอย่าง. คิดดูเหมือนพวกเราเหมือนกัน. ทำกรรมกันอยู่ผู้นั้นก็ต้องตอบแทนเรา. ทำดีผลดีก็ตอบแทน, ทำชั่วผลร้ายก็ตอบแทนเราให้ได้รับความลำบาก. มันตอบแทนกันอยู่อย่างนั้น. เพราะเหตุนั้นพวกเราควรทำให้เป็นกุศล, ควรรักษาศีลให้สมบูรณ์. ศีลสมบูรณ์แล้วเราก็อบรมทำสมาธิต่อไป. มันจะมีความสงบสงัด. มันจะรวม. มันขัดข้องก็ที่อาการของศีลเราอย่างใดอย่างหนึ่ง. มันผิดพลาดมันขัดข้องมันจึงไม่รวม. ถ้าศีลไม่บริสุทธิ์ก็เหมือนกับการรักษาศีล, เหมือนกับการปราบพื้นที่ที่เขาจะปลูกบ้านปลูกช่อง. เขาก็ต้องปราบพื้นที่เสียก่อนเขาจึงปลูกลงไป. อันนี้ฉันใดก็ดีถ้าพวกเรารักษาศีลให้บริบูรณ์แล้วเหมือนปราบพื้นที่. จิตมันจึงไม่มีความเดือดร้อน, ไม่มีหลักมีตออะไร. ปลูกลงไปมันก็ไม่มีอะไรเดือดร้อน. จิตมันจะรวมอยู่เพราะมันเย็นมันราบรื่นดี, มันเรียบไม่มีลุ่มดอน.

พากันทำไป. อริยาบถทั้ง ๔, นั่ง, นอน, ยืน, เดิน, พระพุทธเจ้าไม่ห้าม. แล้วก็ไม่ใช่เป็นของหนักของเบา. เลือกในใจจะเอาอะไรก็ตามแล้วแต่ความถนัด, แล้วแต่จริตของเรา, มันถูกกับจริตอันใด. มันสะดวกใจ, สบายใจ, หายใจดี, ไม่ขัดข้องฝืดเคือง. อันนั้นควรเอาเป็นอารมณ์ของใจ พุทโธ ๆ หมายความว่าให้ใจยึดเอาพุทโธเป็นอารมณ์ เพื่อป้องกันไม่ให้จิตออกไปสู่อารมณ์ภายนอก. อารมณ์ภายนอกมันก็ไปจดจ่ออยู่กับรูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัสความถูกต้องทางกาย. ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็ไปจดจ่ออยู่ที่นั่น. จิตมันไม่ลง. นี่แหละเรียกว่ามาร. เรียกว่าเป็นมาร. คือไม่มีสติ. อย่าให้มันไปคอยควบคุมไว้. ให้มาอยู่กับผู้รู้. ให้มาเอาพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์, หรือจะเอาพระธรรมเป็นอารมณ์, ธัมโม ธัมโมก็ตาม, สังโฆ ก็ตาม, หรืออัฐิ ๆ กระดูก ๆ ก็ตาม, ระลึกอยู่นั่งอยู่ก็ตามใจ, นอนอยู่ก็ตาม, เดินอยู่ก็ตาม, เอามันอยู่อย่างนั้น. หลับไปแล้วก็แล้วไป. นั่นเป็นของไม่เหน็ดไม่เหนื่อยพระพุทธเจ้าก็ว่าอยู่. ผู้ที่ภาวนาจิตสงบลงชั่วช้างพันหู งูแลบลิ้น, ชั่วไก่กินน้ำหนึ่ง, อานิสงส์อักโขอักขัง. ตั้งใจทำไป. มันลงไปบางครั้ง. ลงไปมี ๓ ขั้นสมาธิ, ขณิกสมาธิ, อุปจารสมาธิ, อัปปนาสมาธิ. ขณิกสมาธิ, เราบริกรรมไป, พุทโธก็ตาม, อะไรก็ตาม, จิตสงบไปสบายไปสักหน่อย, มันก็ถอนขึ้นมา, ก็คิดไปอารมณ์เก่าของมัน. นี่ขณิกสมาธิ. อุปจารสมาธิ ลงไปนานหน่อยก็ถอนขึ้นมาไปสู่อารมณ์อีก. ภาวนาอยู่ไป ๆ มา ๆ อย่าหยุดอย่าหย่อน. แล้วมันจะค่อยเป็นไปหรอก. ทำไปทำไปจะให้มันเสียมันไม่เสีย. เป็นก็ไม่ว่า, ไม่เป็นก็ไม่ว่า. แล้วแต่เขา. อย่าไปนึก. อันเรื่องเราทำทุกสิ่งทุกอย่างมีกรรมอะไรก็ตาม, เราก็จะเอาเนื้อและเลือดและชีวิตจิตใจถวายบูชาพระพุทธเจ้าถวายบูชา

พระธรรมถวายบูชาพระสงฆ์ต่างหาก. ความอยากนี่พึงเข้าใจว่านั่นแหละหน้าตาของตัณหา. อยากให้มันเป็นอยากให้มันลงโดยเร็ว. อันนั้นแหละนิวรณ์ตัวร้าย. ให้ตั้งใจว่าไม่เป็นก็ไม่ว่าหรอก. เราจะเอาชีวิตจิตใจถวายบูชาพระพุทธเจ้า, บูชาพระธรรม, บูชาพระสงฆ์ตลอดวันตาย. นี่ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา. เราอยากนั่นก็เป็นตัณหา, ยืนขวางหน้าอยู่จิตจึงไม่ลง.

กัณฑ์พิเศษ

การปฏิบัติกัมมัฏฐานกับหลวงปู่ขาว อนาลโย

ถอดจากเทศนาของ
พระอาจารย์จันทา ถาวโร
เมื่อ ๖ ตุลาคม ๒๕๒๕

ได้มาอยู่กับหลวงปู่ขาว อนาลโย, วัดถ้ำกลองเพล, ระยะ พ.ศ. ๒๕๐๑, มอบตัวเป็นศิษย์ใกล้ชิดปรนนิบัติท่านทั้งวันคืนไม่ลดละ. กราบเรียนท่านว่าหลวงปู่ผมใคร่รู้ธรรมเห็นธรรมและปฏิบัติธรรมะของจริงจากหลวงปู่. ขอหลวงปู่จงเมตตาถ่ายทอดความรู้ที่จะให้เกิดมรรคเกิดผลต่อไป. ก่อนจะลงมือปฏิบัตินั้นจะทำวิธีการอย่างใดก่อน. ขอหลวงปู่จงเมตตาแนะนำพร่ำสอน. หลวงปู่ก็พอใจรับเป็นศิษย์. ท่านพูดว่าการทำความเพียรในทางศาสนานี้จะให้จิตเข้าสู่ความสงบได้เร็วนั้นท่านเคยทำมาแต่เมื่อท่านไปอยู่เชียงใหม่ ๑๔ ปี. ก็ทำวิธีใด. ไม่มีทางอื่นไกล. มีแต่อดนอน, ผ่อนอาหาร, เอาเพียงอิริยาบถสาม, คือยืนเดินนั่งเท่านั้น. การฉันอาหารนั้นก็น้อยเพราะอาหารจะทับธาตุ, พระเณรที่จะก้าวหน้าต้องเป็นผู้ไม่หวาดหวั่นในการทำความเพียรและไม่ห่วงอาลัยในสังขารร่างกาย. จะเป็นตายอย่างไรเป็นเรื่องของสังขาร. ถึงจะห่วงอาลัยมันก็ไม่มีดีที่จะไปอยู่ด้วย. ฉะนั้นจงปล่อยวางสังขารลงเหมือนของที่มาอาศัย. ท่านสอนให้ทำใจให้ขาวสะอาด, ให้เย็นเหมือนน้ำ, ให้หนักเหมือนแผ่นดิน, ให้อ่อนเหมือนผ้าเช็ดเท้า. ท่านสอนให้ทำใจเหมือน

กับไฟ. ไฟเป็นของร้อน. เราทำความเพียรต้องรีบร้อนทั้งกลางวันกลางคืน, ยืนเดินนั่งนอนไม่ให้ลดละ. ไม่ให้กาลเวลาล่วงไปเปล่า ๆ . ท่านสอนให้ทำใจเหมือนลม. ลมเป็นของเบาและเย็น. ก่อนที่จะเดินจงกรมก็ดี, ยืนภาวนาก็ดี, นั่งภาวนาก็ดี, ท่านให้ตั้งสัจจะไว้. ความเพียรจึงจะไม่ลดละและถอยหลัง. ท่านสอนให้ชำระใจให้ผ่องใสสะอาด, ปล่อยวางความอยากซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์, ปล่อยความยึดถือขันธ์. ธรรมสองประเภทนี้ทำให้เวียนตายเวียนเกิดและบันดาลให้ใจไม่อาจเข้าสู่ความสงบ. นี่ท่านสอนขั้นแรก. ฟังท่านสอนแล้วเลยตั้งสัตยาธิษฐานต่อพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์, ตั้งใจมั่นว่าข้าพเจ้าจะทำความเพียรบูชาพระรัตนตรัย, ขอจงเป็นไปในธรรมะเท่าที่จะทำได้. แล้วก็ตั้งสัจจ์. ครั้งแรกจะไม่นอน ๖ วัน ๖ คืน, เอาแต่ยืนเดินนั่ง. ข้าวก็เว้นวันฉัน, วันไหนฉันก็ฉันเพียง ๕ คำ, ๑๐ คำ ๑๕ คำ. จะเข้าสู่ทางจงกรมก็ยกมือไหว้, พุทโธ, ธัมโม, สังโฆ, สรณังคัจฉามิ. ตั้งสติประคองจิตในอิริยาบถเดินจงกรมนั้น. ตั้งสัจจะว่าจะเดินนานเท่าใด, แล้วก็ทำเช่นนั้น. การตั้งความเพียรต้องมีสัจจะ, จึงจะเป็นความเพียรของนักปราชญ์เจ้าทั้งหลาย. ตั้งสัจจะแล้ววางมือซ้ายเหนือพกผ้า, มือขวาทับ. ก้าวขวาว่าพุทโธ. ก้าวซ้ายว่าธัมโม. ก้าวขวาว่าสังโฆ. เดินพอดี ๆ ,ไม่เร็วไม่ช้า. ถึงสุดทางแล้วเวียนขวากลับหลัง. สามรอบแรกว่าพุทโธ, ธัมโม, สังโฆ อยู่เสมอ. ตั้งแต่รอบที่ ๔ เปลี่ยนเป็นพุทโธ, เอาอารมณ์เดียว. ก้าวขวาว่าพุท. ก้าวซ้ายว่าโธ. ถึงชั่วโมงหนึ่งแล้วยืนภาวนา. กำหนดรักษาจิตอยู่กับพุทโธ, เป็นอารมณ์ของสติ. เข้าว่าพุท, ออกว่า โธ. อยู่อย่างนั้น, ไม่ส่งจิตไปอื่น. รักษาอิริยาบถเดินยืนอยู่. เมื่อถึงชั่วโมงหนึ่งแล้วก็ออกจากที่, ยกมือไหว้พุทโธ, ธัมโม, สังโฆ, สรณังคัจฉามิ. เสร็จแล้วขึ้นกุฏิหรือสถานที่อาศัย. เดินไปก็ให้มีสติ, ท่านสอน. ความเพียรอยู่กับสติ. ขาดสติเมื่อไรก็ขาดความเพียรเมื่อนั้น. ไปถึงที่พักแล้วปัดกวาดให้

สะอาดเพราะธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นของสะอาด. เสร็จแล้วถ้าเป็นตอนเย็นก็ทำวัตรเย็น. เสร็จแล้วสวดมนต์. บำเพ็ญภาวนาอบรมจิตใจให้อยู่กับธรรมะ. เอาธรรมะเป็นเครื่องฟอกจิตใจ. ใจของเราเทียวเกิดเทียวตายภพน้อยภพใหญ่, มีแต่ไปกินอารมณ์ของโลก, คือรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส. ท่านจึงสอนให้เจริญธรรมเป็นเครื่องฟอก. ใจมีสนิมเป็นเครื่องปิดครอบงำ. สนิมนั้นดำและมืด.ได้แก่โลภะโทสะโมหะอวิชชาตัณหา. สนิมเจ็ดก้อนนี้เหนียวแน่น, ติดครอบงำจิตใจมาหลายภพหลายชาติแล้ว. เรามาทำความเพียรเพื่อชำระสนิมนี้. เปรียบเหมือนบุรุษผู้ลับพร้าด้วยความเพียรและความอดทน, ด้วยสติปัญญาฉลาด. ลับไปนาน ๆ สนิมก็ตกออก. มีดนั้นก็คม. นี้ฉันใด, ใจก็ฉันนั้น. ทีนี้เมื่อไหว้พระสวดมนต์เสร็จแล้วก็ตั้งจิตแผ่ส่วนบุญให้เจ้าบุญเจ้าคุณ, คือบิดามารดา, ผู้มีพระคุณต่าง ๆ ตลอดจนสรรพสัตว์ที่เป็นเพื่อเกิดแก่เจ็บตาย. เสร็จแล้วชำระใจให้ผ่องใส, ปล่อยความอยากและอุปาทานออกจากใจ. เสร็จแล้วท่านสอนให้เอาของอ่อน ๆ รองทางก้นให้สูงกว่าทางเข่า (ที่นั่งขัดสมาธิอยู่), เพื่อเวทนาขันธ์จะได้ไม่เกิดเร็วและนั่งได้นาน. ยกมือขึ้นไหว้ครู พุทโธ, ธัมโม, สังโฆ, สรณังคัจฉามิ. หลวงปู่ท่านว่าครูสอนมนุษย์และเทพนิกรที่จะพาไปพระนิพพานก็คือพระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์นี่แหละ. นอกจากนั้นไปไม่มี. เสร็จแล้วเอาขาขวาเต็งขาซ้าย, มือขวาเต็งมือซ้าย. วางกายให้ตรงดำรงสติเฉพาะหน้า. บริกรรมพุทโธ, ธัมโม, สังโฆ ๓ จบ. ไม่ให้ก้ม, ไม่ให้เงย, ไม่ให้เอียงซ้าย, ไม่ให้เอียงขวา. ถ้าก้มเงยเอียงซ้ายขวาแล้วใจจะไปกังวลกับธาตุขันธ์, จะไม่สงบ. ท่านสอนให้วางกายให้อ่อน, วางใจให้อ่อน.บริกรรมพุทโธ, ธัมโม, สังโฆ ๓ จบแล้ว, ย่นเอาแต่พุทโธเป็นอารมณ์เดียว, อยู่กับลมหายใจเข้าออก. เข้าว่าพุท, ออกว่าโธ. อ่อน ๆ, นิ่ง ๆ. กลั้นใจดู. มันไม่ขาดดอก. ถอนขึ้นเอง. เอาพอปานกลาง.เข้าว่าพุท,

ออกว่าโธ. เข้ายาวออกยาว. เข้าสั้นออกสั้น. ให้มีสติรู้อยู่. ทีนี้ยืนเดิน ๑ ชั่วโมง, นั่ง ๑ ชั่วโมง. มีสติกำกับ, รักษาจิตอยู่กับพุทโธและกาย. ทีนี้เวทนาขันธ์เกิดขึ้น, มึนชาก็ดี, ปวดร้อนแสบเย็นก็ดี. ท่านสอนไม่ให้ไปลูบคลำ, ไปเกา, หรือพลิกกระดุกกระดิก. ไม่ให้ขยับ, เปลี่ยนอิริยาบถแก้ทุกข์. ถ้าทำอย่างนั้น, ปฏิบัติไปร้อยปีก็ไม่เห็นธรรม. ท่านว่าเพราะเราติดสุข. ความสุขเป็นเครื่องปิดทุกข์. ทีนี้เรามาทำความเพียร, มานั่งทับทุกข์, เดินทับทุกข์, ยืนทับทุกข์, ทุกข์เกิดขึ้นเผากายมันก็เผาใจด้วย. ทุกข์เปรียบเหมือนโซ่. ใจเปรียบเหมือนลิง. กายเหมือนหลักตอ. ผูกลิงไว้กับหลักตอ, มันก็ไม่ไปไหน. เส้นที่ ๑ ได้แก่สติ. เส้นที่ ๒ ได้แก่ทุกข์. การอบรมทำให้จิตใจมีความเพียรและอดทน, กล้าหาญชาญชัย, ไม่หวั่นไหวในชีวิตสังขาร, เพราะเห็นว่าเป็นของไม่ยั่งยืน, ไม่นานก็จะแตกดับไปตามเหตุปัจจัย. ท่านให้มีสติอยู่กับพุทโธ, เป็นอารมณ์ของสติ. เมื่อล่วงไปถึงชั่วโมงได้, เราก็ชนะทุกข์, คือทุกข์ที่เกิดจากขันธ์. เมื่อชนะทุกขเวทนาขันธ์ก็ได้ชื่อว่าชนะตน. เมื่อชนะตนก็ชื่อว่าชนะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้. ได้ชื่อว่าทำใจเป็นปราชญ์ผู้มีความเพียรและอดทนต่อต้านเวทนาขันธ์ได้. ทีนี้ก็ยกมือไหว้ครูพุทโธ, ธัมโม, สังโฆ, สรณังคัจฉามิ. เร่งรัดความเพียรอยู่อย่างนั้น ๖ วัน ๖ คืน. เมื่อจบเขตที่ตั้งสัจจะไว้ก็พักผ่อน, นอนแบบสีหไสยาสน์. คือนอนกำหนดภาวนาเหมือนตอนนั่งนั่นหละ. จิตอยู่กับพุทโธ. มีสติระวังจิตอยู่เสมอ. พิจารณากายอยู่อย่างนั้น, อนุโลมปฏิโลม, ทวนขึ้นทวนลง. ให้เห็นว่าอยู่ในความไม่เที่ยง, เป็นทุกข์, เป็นอนัตตา. ถ้าจิตถอน, ก็มาพิจารณาอีก. กลับไปทวนมา. ทีนี้ไปศึกษากับหลวงปู่. หลวงปู่, ผมทำความเพียรมา ๖ วัน ๖ คืน. ถึงคืนที่หกหมดเขตที่ตั้งสัจจ์ไว้แล้ว, นอนภาวนาทับขวา. เห็นแขนขวาหนังขาดแตกออกเป็นร่อง, กระดูกโผล่ขึ้นมา. ผมเอามีดปาดแล่

หนังออกหมดตัว. เหลือแต่ตาไม่ได้ปาดก็ดึงเอาออก. ดึงไม่ขาด, เลยวางหนังทิ้ง, ก็เลยไปปกกายอีก. ใจก็เข้าสู่ร่างเดิม. จากนั้นก็พิจารณาไตรลักษณ์. อนิจจังไม่เที่ยง, ทุกขังเป็นทุกข์, อนัตตาไม่ใช่ของเรา. พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า. จิตมันก็ถอน. ผมทำอย่างนี้มันถูกหรือผิด. หลวงปู่บอกว่าความอยากนั้นมันห้าวเกินไป. เอาความอยากออกหน้านั้นไม่ถูก. ธรรมะทางกัมมัฏฐานนี้เป็นของเกิดเองเป็นเอง. มันจะเกิดขึ้นเป็นขึ้นก็เพราะเราทำความเพียรเกิดถูกทาง. อย่าไปตั้งความอยากอยู่หน้า. อย่างนั้นมันไม่เป็นไปไหน ๆ. ได้เพียงแค่นั้นแหละ. ท่านบอกว่าต้องไม่เบื่อหน่าย. ถ้ามันเกิดขึ้นแล้วให้เพ่งพิจารณาอยู่อย่างนั้น. มันจะค่อยขาดไป, แตกไป, เปื่อยไป, เน่าไปเอง. ผลสุดท้ายเหลือแต่ร่างกระดูก. แล้วก็เพ่งอยู่อย่างนั้น. หรือกำหนดเอาไฟเผา. ถ้าทำได้แล้วไม่เหลืออะไรสักชิ้น, ท่านให้กำหนดจิตเข้ามาสอน. จิตนี่แหละเที่ยวเกิดเที่ยวตายภพน้อยภพใหญ่, ก็ได้สังขารร่างกายที่เป็นของแก่เจ็บตายอยู่อย่างนี้ทุกชาติทุกภพ. เอาใจสอนใจ. เมื่อใจรู้, ใจเห็น, ใจแจ้ง, ใจฉลาด, ใจก็เลยไม่ห่วงอาลัยในชีวิตสังขาร. ใจจะปล่อยวางอุปาทานความยึดมั่นถือขันธ์. เมื่อวางได้แล้ว, วิมุติธรรม, คือธรรมอันเยี่ยมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้, ได้แก่มรรคผลทั้งสี่พันนั้น, จะอุบัติขึ้นเป็นสมบัติของเรา, นี่ท่านแนะนำพร่ำสอน. ตั้งแต่นั้นก็ได้ความรู้เบื้องต้น. ก็เลยตั้งสัจจ์อีก. ต่อไปจะเอา ๑๐ วัน ๑๐ คืน, ยืนเดินนั่ง, ตั้งสัตยาธิษฐานต่อหน้าท่าน. เออ, เอาเลย. ผู้มีความเพียรกล้าหาญชาญชัย, ไม่ว่าพระเณรเถรชีอุบาสกอุบาสิกา, ไม่ห่วงอาลัยในชีวิตสังขาร, จะเป็นผู้รู้ธรรมเห็นธรรมได้เร็ว, เหมือนกับเดินทางลัด. เท่าที่ผมเองทำมาก็เป็นอย่างนี้, ท่านว่า. ตั้งสัจจ์แล้วก็ปฏิบัติ. สิบวัน ๑๐ คืน, ยืนก็มีแต่ทุกข์, เดินก็มีแต่ทุกข์, นั่งก็มีแต่ทุกข์. นอนไม่เอา. ข้าวก็เว้นวันฉัน, เว้นสองวันฉัน. ฉันก็ฉันน้อย. ทุกข์เกิดขึ้นเพราะกายไม่ได้อาหาร. อาหาร

สำคัญนอกจากข้าวก็คือนอนนั่นหละ. ทั้งสองเป็นอาหารของกาย. ถึงคืนที่ ๗ จิตมันก็สงบ. ยืนภาวนาอยู่, ขณิกสมาธิเกิดขึ้นเฉียด ๆ . อุทกปีติเกิดขึ้น. ขนพองสยองเกล้า. แสงสว่างก็เกิด. ธรรมทั้งสามอย่างนี่คอยจะเกิดอยู่เสมอ. ก็มาพิจารณาในสภาพร่างกายนี้. เหมือนกับตอไม้ที่เขาตัดยอดไปแล้ว. มันตายแล้ว. ไม่นานตอไม้ก็จะถูกแดดเผาบ้าง ฝนกรำบ้างลมพัดบ้าง. ก็จะผุลงเป็นดิน. ร่างกายของเราก็ฉันนั้น. ไม่นานก็จะแก่, แก่แล้วก็จะเจ็บ, เจ็บแล้วก็จะตาย, ตายแล้วก็จะลงนอนทับแผ่นดิน, ไม่มีอะไรเป็นสาระแก่นสาร..พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า. ปัสสาวะไหลออกมาโดยไม่รู้สึกตัว. อันนี้แหละทุกข์มันเผา. ธรรมทั้งสามครอบงำไว้. ใจเพลิดเพลินในการพิจารณาธรรม. ปัสสาวะก็ไม่รู้. ธรรมก็คือร่างกาย. ท่านสอนให้พิจารณาให้เห็นว่าร่างกายนี้เป็นของไม่เที่ยง, เป็นทุกข์, เป็นอนัตตา. ทั้งตนและบุคคลอื่นก็เหมือนกัน. พิจารณาซ้ำซากอยู่เช่นนี้เว้นแต่นอนหลับ. น้อมลงสู่สัจธรรมทั้งสี่, เกิดแก่เจ็บตายเป็นทุกข์ทั้งตนและบุคคลอื่น. ท่านสอนให้พิจารณาอยู่อย่างนั้น. โดยไม่ลดละ. ล่วงเข้าคืนที่แปดทีนี้ทุกข์แสนทุกข์, แต่ใจก็ไม่ไปไหน, อยู่กับกาย, พิจารณากายอยู่อย่างนั้น. เห็นว่ากาเยกายานุปัสสี วิหรติ, กายก็สักแต่ว่ากาย, ไม่ใช่สัตว์บุคคลเราเขา. พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าอยู่อย่างนั้น. ถึงคืนที่แปดจิตก็รวมเข้าเป็นมัคคสมังคี, มีอารมณ์เดียว. สติกับปัญญาทับกายกับจิตแน่น. ไม่นานก็จิตก็วางพุทโธ. แล้วก็วางลมวางกาย. เวทนามีเท่าไรก็หายหมด, รวมลงสู่ความสงบ. สติกับจิตตามกันทันอยู่ไม่ว่าช้าหรือเร็ว. พอไปถึงฐานแล้วแสงสว่างเกิดขึ้นเหมือนกับกดสวิทช์ไฟฟ้า. กลางคืนเหมือนกลางวัน. ของที่มีอยู่หายหมด, คือกายนี้ไม่รู้หายไปไหน. เจ็บปวดจะมากเท่าใดก็หายหมด, ด้วยอำนาจความสงบนั้น, ครอบงำได้หมด. พอจิตถอนออก, ก็ยกจิตขึ้นสู่ธรรมทั้งสี่, เกิดทุกข์, แก่

ทุกข์, เจ็บทุกข์, ตายทุกข์. พิจารณาอนุโลมปฏิโลมทั้งภายในภายนอก, คือตัวเราเองและคนอื่น. เหมือนกันหมด. ไม่ช้าก็เห็นตัวเองตายลงต่อหน้า. นอนหงายอ้าปาก. น้ำเน่าน้ำหนองไหล. หนังก็แตกออก, ทั้งกายก็เปื่อยเน่า, น่าเกลียดสกปรก. ไม่นานก็สาบสูญหมด, เหลือแต่ร่างกระดูก. ก็เพ่งดูอยู่. นานเข้ากระดูกก็สาบสูญกลายเป็นดิน. เหลือแต่โลกว่าง ๆ, ไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา. เห็นอย่างนั้นก็น้อมจิตเข้ามาสอนจิต. นี่แหละเราเทียวเกิดเทียวตายภพน้อยภพใหญ่ก็ล้วนแต่มาได้สังขารชาติภพเป็นของที่แก่, ที่เจ็บ, ที่ตาย. ตายแล้วก็สูญลงดินหมด. นี่แหละอย่าได้ประมาทอย่าหลงอย่ายึดว่าเป็นตัวตนเราเขา, มิฉะนั้นจะเป็นเครื่องปิดทุกข์,ไม่ให้เห็นโทษเห็นภัยในความเกิดแก่เจ็บตาย. จงเห็นว่าเป็นของไม่มีสาระแก่นสาร, ไม่ยั่งยืน, ไม่มีความหมาย. เมื่อสอนจิต, จิตก็รู้เห็นตาม. เกิดสังเวชสลดน้ำตาไหล. เพราะเราหนอเป็นเหตุแห่งทุกข์. ที่เราเป็นเหตุก็เพราะความอยากและยึดข้อหนึ่ง, เพราะเราประมาทข้อหนึ่ง. ได้พบเห็นนักปราชญ์เจ้าทั้งหลายที่อุบัติมาในโลกก็ไม่ได้ยินดี. มัวแต่สะสมอารมณ์ของโลก. จะจนหรือมีก็ตามที, เรื่องธรรมะของพระพุทธเจ้าควรให้เกิดบุญเกิดกุศล. มรรคผลธรรมวิเศษนั้นไม่ทำ, หรือทำก็แต่น้อย. ทำบาปหรืออารมณ์ของโลกนั้นมากกว่า. ดังนั้นจึงต้องท่องเที่ยวเกิด ๆ ดับ ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่อย่างนี้. ต่อนั้นไปก็พิจารณาธรรมะนั้น ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ. เกิดนิมิตต่าง ๆ. ทีนี้มากำหนดไตรลักษณ์, อนิจจังไม่เที่ยง, ทุกขังเป็นทุกข์, อนัตตาไม่ใช่เขาไม่ใช่เรา. พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า. เวียนเกิดเวียนตาย. ภพน้อยภพใหญ่. ภายในภายนอก. สัตว์ในโลกสามหนีไปไม่พ้น. จะพ้นได้ก็แต่นักปราชญ์เจ้าทั้งหลายผู้ไม่ประมาทไม่ลืมตน, มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น. ท่านเห็นว่าเทียวเกิดเทียวตายเป็นทุกข์โทษภัยใหญ่. ท่านจึงทำความเพียรชำระสนิม, คือโลภโกรธหลงอวิชชาตัณหา,

ออกจากใจจนได้, ไปพระนิพพาน. โลกสามท่านไม่กลับมาอีก. พิจารณาสอนใจอย่างนั้น. ยึดพุทโธเป็นอารมณ์พิจารณาโดยอนุโลมปฏิโลมจนรุ่งแจ้ง. ไปภิกขาจารทำกิจวัตรเสร็จแล้ว, ก็เข้าศึกษากับหลวงปู่. หลวงปู่, ผมตั้งสัจจ์ทำความเพียรมาได้ ๘ คืน. จิตรครั้งแรกเห็นตะขาบคู่หนึ่งวิ่งเข้ามาหา. ตัวหนึ่งร้อง "อด ๆ". อีกตัวหนึ่งว่าทุกขังอริยสัจจัง. ผมก็กลัว. จิตถอน. เข้าที่อีก. จิตรวมอีก. คราวนี้มีงูเภาคู่หนึ่งวิ่งเข้ามาหา. ตัวหนึ่งร้องว่าวิริเย ทุกขัมจ เจติ. ตัวที่สองว่า ธัมโมหเว รักขติ ธัมมะจาริง. อย่างนี้จะพิจารณาอย่างไรต่อไป. นิมิตที่เกิดมันเป็นของภายนอกหรือภายใน. จะให้ผมทำอย่างไรกับนิมิต. หลวงปู่ก็บอกว่าอย่าไปยั่น. นิมิตที่เกิดขึ้น, ตะขาบก็ดีงูก็ดี, เป็นเรื่องบุพชาติที่เราเคยเสวยมาแล้ว. ท่านสอนให้กำหนดถามพระธรรม, ได้แก่ผู้รู้. คือผู้ไม่ตาย, ได้แก่ดวงใจนี่แหละ. เขาเป็นตัวเทียวเอาชาติเอาภพอยู่ในโลกสงสารนี้ไม่หมดสิ้น. เขาไม่หลงไม่ลืม. กำหนดถามเขานั่นแหละ. เขาจะบอกเอง. ถามเขาว่านี่คืออะไร. เขาจะบอกว่านั่นแหละชาติภพที่ท่านเคยเสวยมาแล้ว.ถามว่าเพราะเหตุใดจึงเป็นอย่างนั้น. เขาจะบอกว่าเพราะกลืนกินยาพิษ. อะไรคือยาพิษ. คือโลภะโทสะโมหะอวิชชาตัณหา.นี่แหละโลกคือหมู่สัตว์มียาพิษทั้ง ๕ ก้อนนี้อยู่ในใจแล้ว, จะต้องลืมตน, ทำความชั่วด้วยกายวาจาจิต, ประพฤติตนเป็นพาลสันดานหยาบช้า. แล้วคบพาลภายนอก, ทำความชั่วด้วยกายวาจาจิต. เมื่อสังขารร่างกายหมดสันตติจะลงสู่สภาพเดิม, คือตาย, เจ้าตัวคือใจใจคือตัว, ซึ่งได้กอบโกยเอาหีนทรัพย์คือบาปเต็มที่แล้ว, บาปกับกิเลสก็ผูกศอรั้งเข้าท้องตะขาบและงูนั่น. เพราะยาพิษเป็นของร้อนจึงต้องไปเกิดชาติภพอสรพิษที่เป็นของร้อน. นี่แหละจงกำหนดถาม. ครั้นปฏิบัติตามก็ได้ความเป็นเช่นนั้นจริง ๆ. ก็เกิดความสังเวชสลดใจ. พิจารณาต่อไปก็ได้ปัญญารอบรู้ในชาติภพที่เป็นมา. โอ้นี่อนิจจา.

พระพุทธเจ้าสอนว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง. ทั้งเราและเขาเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติกันมาไม่จบสิ้น. ใจก็เลยมีสติ, มีศรัทธา, มีความเพียร, มีความกล้าหาญชาญชัย, ไม่หวั่นไหวในชีวิตสังขาร. ตั้งใจแต่จะทำความเพียรเอาชนะกิเลสและขันธ์ให้จงได้. พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า. สอนจิตให้รู้. จิตก็สังเวชสลดน้ำตาไหล. พอดีจิตถอนก็กำหนดพิจารณาสังขารร่างกาย. ก็เห็นแต่เกิดมาแล้วก็แก่, แก่แล้วก็เจ็บ, เจ็บแล้วก็ตายเท่านั้น. พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า. ได้ความแจ้งชัด. เมื่อล่วงถึงคืนที่ ๑๐ ก็ตั้งสัจจ์ต่ออีกหนึ่งคืนหนึ่งวัน. ยืนเดินนั่งไม่ลดละ, ไม่หวั่นไหว, เพราะใจชนะใจ, ใจมีความเพียร, ความอดทน, กล้าหาญชาญชัย. ใจเห็นธรรมแล้ว, ไม่อยากอยู่ในโลกอีกต่อไป, กลัวการเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติ, ลำบาก. ก็เข้าที่, ยึดพุทโธเป็นอารมณ์. ได้นิมิตว่าเห็นพระนิพพาน, พระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าทรงเทศน์ว่าให้พิจารณาชาติความเกิดเป็นทุกข์, ชราความแก่เป็นทุกข์. พยาธิความป่วยไข้เป็นทุกข์. มรณะความตายเป็นทุกข์. ทั้งภายในคือตัวเราและภายนอกคือคนอื่น. ให้พิจารณาโดยอนุโลมและปฏิโลมในสกนธ์กายนี้. กายเป็นมูลฐานโรงงานอันใหญ่สำหรับผู้มีสติปัญญาจะมาค้นคว้าขุดค้นหาของดี, มีมนุษยสมบัติความเกิดเป็นมนุษย์, สวรรคสมบัติความเกิดในสวรรค์, พรหมโลกสมบัติความเกิดในพรหมโลก. เครื่องกลั่นกรองมูลฐานได้แก่ศีล, สมาธิ, ปัญญา, มรรคแปด, สมถกัมมัฏฐาน, วิปัสสนากัมมัฏฐาน, โพชฌงค์, ซึ่งจะกลั่นกรองเอาขี้แร่ออกจากโรงงานแล้ว, ก็จะเหลือแต่ของดี, คือแก้วพุทโธ, แก้วธัมโม, แก้วสังโฆ. ส่วนขี้แร่คือโลภะโทสะโมหะ. คัดออกหมดแล้ว, เหลือแต่ของดี, ได้ชื่อว่าได้ตน. เมื่อได้ตนแล้ว, ชื่อว่าหมดสิ่งทั้งปวงในโลกนี้, เป็นผู้พ้นทุกข์. เกิดแก่เจ็บตายไม่มีอีกต่อไป. นี่แหละพระพุทธเจ้าเทศน์โปรด.จงเป็นผู้มีความเพียรหาทางพ้นทุกข์ทั้งกลางวันกลางคืน, ยืนเดินนั่งนอนไม่ลดละ. จะมีหวัง.

ไม่วันใดก็วันหนึ่งจะรู้ธรรมเห็นธรรมของจริง. จงกำหนดปล่อยวางร่างกายอย่าได้ยึดถือ. เมื่อสิ้นลมแล้วก็ลงนอนทับแผ่นดิน, ไม่เผาก็ฝังเท่านั้น. ไม่มีสาระแก่นสารอันใด. ผู้มีความเพียรและมีปัญญาจึงจะได้ตนจากสังขารร่างกายมูลฐานโรงงานใหญ่นี้. ถ้าไม่มีความเพียร, ไม่มีปัญญา, ไม่ขุดค้นซอกซอนหาของจริงก็ไม่ได้. นั่นแหละจงพิจารณา. เมื่อจิตรวมแล้วให้รีบเร่งค้นคว้าหาของจริง, น้อมพิจารณาสัจธรรมสี่. เมื่อเห็นว่าเกิดทุกข์, แก่ทุกข์, เจ็บทุกข์, ตายทุกข์, ก็จะปรากฏของจริงให้เห็น.ร่างกายจะเปื่อยเน่าสาบสูญลงเป็นดิน. แล้วให้ชำระใจที่เศร้าหมองให้ผ่องใส. ใจที่อยากระลึกยึดหลง, ชำระออกไปด้วยสติด้วยความเพียรด้วยปัญญา, ชำระล้างออกไปให้หมดด้วยศีล. เมื่อชำระหมดแล้ววิมุติธรรมไม่น้อยก็มากจะบังเกิดขึ้น. ถ้าไม่บังเกิดก็เป็นเพราะอินทรีย์ยังอ่อนอยู่. แต่ก็เป็นบุญเป็นกุศลอยู่เสมอความเพียรที่ทำไว้จะเป็นนิสัยปัจจัยไปในภายหน้า, เดือนนี้เดือนหน้า, ปีนี้ปีหน้า, ชาตินี้ชาติหน้า. ต่อเนื่องกันเหมือนลูกโซ่. ความดีความชั่วอยู่กับเราผู้กระทำ. ทำดีและทำจริงก็ได้ความดีและความจริง. ทำไม่ดีและทำไม่จริง, ความไม่ดีและความไม่จริงก็อยู่นั่นแหละ. ก็น้อมจิตลงสู่สัจธรรมทั้งสี่, พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า. ไม่นานพระธรรมส่งภาพให้เห็นว่านอนตายหันหลังอยู่. พูดขึ้นอีกว่า สัพเพ อิเม ปิเยหิ มนาเปหิ นานา ภาโว วินภาโว. หมู่สัตว์จะต้องตายพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งหลายทั้งปวงไป. เมื่อได้ยินดังนั้นก็น้ำตาไหลสังเวช. เพราะเราเองเป็นเหตุในการท่องเที่ยวเกิด ๆ ดับ ๆ, ได้มาแล้วก็เสียไปไม่มีอะไรคงอยู่ทั้งภายในภายนอก. ภายในคือธาตุสี่ดินน้ำลมไฟ. ภายนอกคือสามีภรรยาลาภยศสรรเสริญสุขและสมบัติทั้งปวง. พิจารณาแล้วก็เห็นทั้งปวงเปื่อยเน่าสาบสูญลงเป็นดิน. พระธรรมพูดขึ้นอีก. จงพิจารณาให้ได้ธรรมะสอนตนว่ามรณะอสุภะสุญญตะ. กัมมัฏฐานสามข้อนี้น้อมไปพิจารณาทุกลมหายใจ

เข้าออก, ให้ใจหน่ายคลายความกำหนัดยึดมั่นว่าขันธ์เป็นตน, ตนเป็นขันธ์, ขันธ์มีในตน, ตนมีในขันธ์. วิมุตติธรรมจะเกิดเป็นสมบัติแก่ผู้พิจารณา. พอเห็นอย่างนั้นก็สอนใจตนว่านี่แหละเที่ยวเกิดเที่ยวตายภพน้อยภพใหญ่. ใจสอนใจให้รู้. ทั้งรู้ทั้งเห็นทั้งแจ้ง. สิ้นสงสัย. ไม่ห่วงอาลัยในชีวิตสังขาร. มีแต่ตั้งใจทำความเพียรพยายามเอาชนะกิเลสและขันธ์. ชำระใจผ่องใส. ยึดพุทโธเป็นอารมณ์. ไม่นานจิตก็รวมลงสู่ความสว่างความสงบอีก. ทีนี้เห็นเปรตตัวใหญ่หัวใหญ่เต็มทับ. ถามว่านี่อะไรน่ากลัว. พระธรรมก็บอกว่านี่แหละชาติภพที่ท่านเคยเสวยมาแล้ว, เพราะประพฤติเป็นพาลสันดานหยาบช้า. คบพาลภายนอกทำความชั่วด้วยกายวาจาจิต. เมื่อแตกทำลายเบญจขันธ์กรรมชั่วพาไปเกิดเป็นเปรตตัวใหญ่หัวใหญ่, เพราะมานะถือตัว, ไม่ยอมฟังคำสอนของนักปราชญ์, ไม่ละยึดมั่นถือขันธ์และไม่ยอมละความชั่วทั้งปวง. ต้องเสวยความบาปความชั่วตายเกิดอยู่อย่างนั้น ๕๐๐ ชาติ. พ้นจากนั้นไปเกิดเป็นมนุษย์ต่ำช้าลามก, ในตระกูลลำบากเข็ญใจ. มีทิฐิกล้ามานะแข็ง, เป็นคนกระด้าง. เป็นที่อับอายขายหน้ากลางโลก. เศษกรรมบาปแต่ก่อนติดตามมาให้เกิดเป็นมนุษย์น่าเกลียดผิดปกติต่าง ๆ, น่าอับอายขายหน้า. ใคร ๆ รังเกียจ. ตัวเองก็ไม่พอใจ, แต่ก็หนีไม่พ้น. สิ่งทั้งปวงนี้เพราะเราเองเป็นเหตุ, เป็นผู้สั่งสมดีชั่วใส่ตัว. แล้วก็ต้องได้เสวยอย่างนั้น. สอนตนดังนั้นแล้วก็รู้สึกสังเวชจนน้ำตาไหล. ชำระใจให้ผ่องใสแล้วก็ยึดพุทโธเป็นสติต่อไป. จิตรวมอีก. แสงสว่างเกิดขึ้น. นิมิตเห็นตัวเป็นหมีใหญ่, มีเมียมีลูกสองตัว, ทำรังอยู่บนต้นไม้ใหญ่. วันหนึ่งเสือโคร่งใหญ่มากินลูกกับเมียเสีย. หมีพ่อมาพบก็สู้กันจนตายทั้งคู่. กลายเป็นคู่เวร. ตนเองเกิดเป็นหมูใหญ่มีเขี้ยวแหลม. เสือเป็นเสืออย่างเดิม. พอเห็นกันก็วิ่งเข้าสู้กันจนตายทั้งคู่อีก. มาคำนึงว่าทำอย่างไรจึงจะพ้นจากคู่กรรมคู่เวรไปได้. เห็นลิงนอนบนปลายไม้สูง, เสือกิน

ไม่ได้, ก็อธิษฐานไปเกิดเป็นลิง. ก็ได้เป็น. เสวยชีวิตแบบลิง, มีเมียมีลูก. ต่อไปได้เห็นพระอรหันต์มาวิเวกตามราวป่า. มีมนุษย์ครุฑนาคมาทำบุญ. กิริยามารยาทพระอรหันต์น่าชม, ก็หาดอกไม้มาบูชาหาผลไม้มาใส่บาตร, ทำบุญให้พ้นกำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน. ดับชาติจากลิงแล้วเลยเกิดเป็นมนุษย์ในศาสนาของพระเจ้าสัทธาเวศภู. ก็มีศรัทธาออกบวชเป็นพระ, ตั้งใจศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าองค์นั้น, เผยแผ่ศาสนา. สร้างบารมีเป็นปฐมเหตุครั้งที่สองนี่แหละ. ในขณะที่จิตรวมมานิมิตเป็นรูปพระ. พระธรรมว่านี่แหละบุพเพเคยทำมา. เป็นพระภาวะในศาสนาพระเจ้าองค์นั้น. มีจิตใจเป็นนักปราชญ์, เหมือนพระเวสฯ. ได้ลาภสักการะก็แจกจ่ายให้ท่านแก่สมณพราหมณ์ผู้มีศีล. เผยแผ่ศาสนาจนสิ้นลม. ดับขันธ์ในผ้าเหลือง. อานิสงส์ของการทำตนเป็นคนดีในศาสนานั้นส่งผลมาให้ได้บวชในชาตินี้. ทั้งนี้แล้วแต่เหตุปัจจัย, คือการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องทุกอย่าง. ทำความเพียรไม่ขาดวรรคขาดตอนทั้งวันคืนยืนเดินนั่งนอนเผากิเลสอยู่เสมอ. ถ้าบุญแต่เก่าก่อนมาสมทบได้สมดุลมันก็ตัดวัฏฏะทุกข์ไปนิพพานได้. ถ้าขาดเหตุแต่ปัจจัยเต็มมาแล้ว, บวชมาแล้วไม่ได้ปฏิบัติ, ก็ไปไม่ได้. ต้องพร้อมทุกอย่างจึงไปได้. เหตุอ่อนปัจจัยมากก็ไม่ได้. เหตุมากปัจจัยอ่อนก็ไม่ได้. มันต้องพร้อมกัน. ฉะนั้นถึงไปไม่ได้ก็ไม่ต้องน้อยเนื้อต่ำใจ. การทำความดีในศาสนาของพระพุทธเจ้าไม่มีเสียเปล่า, ย่อมเป็นบ่อเกิดของอริยทรัพย์คือบุญกุศล. บุญกุศลเป็นเหตุ. มรรคผลธรรมวิเศษนั้นเป็นผล. เกิดจากบุญกุศลในศาสนานี้ทั้งนั้น. จะพ้นหรือไม่พ้นจงทำไป. ถามว่าชาตินี้จะสึกหรืออยู่ในพรหมจรรย์ตลอด. ตอบว่าภพก่อนเป็นอย่างไรภพนี้ก็อย่างนั้น. ความปรารถนาและความประพฤติปฏิบัติถูกต้องมาทุกภพทุกชาติ, จึงได้มาพบปราชญ์ชาติผู้ดีมีศีลธรรมแนะนำพร่ำสอนความประพฤติปฏิบัติแสวงหา

ทางออกจากโลกไม่ลดละ. ก็ได้ความปลื้มปีติอิ่มเอิบใจ. ชำระใจผ่องใสแล้วยึดพุทโธเป็นอารมณ์. พอจิตรวม, เกิดแสงสว่าง, เห็นจระเข้ใหญ่นอนอยู่ในถ้ำ. ถามพระธรรม. บอกว่านี่คือชาติภพที่เสวยมาแต่ก่อน. เพราะเกิดเป็นมนุษย์กินแต่ของดิบ, ลาบควายลาบวัวแกล้มสุราเมรัย, ทุกวันคืนไม่ลดละ. ในจิตใจก็ไม่มีธรรมของมนุษย์. พุทโธธัมโมสังโฆศีลห้าไม่ประพฤติปฏิบัติ, ทำตนเหมือนสัตว์เดรัจฉาน. ทั้งทำความชั่วในที่ลับและที่แจ้ง. เมื่อขาดใจแล้วกรรมชั่วพร้อมทั้งกิเลสจึงนำไปเกิดภพชาติไม่ดี, เสวยวิบากอยู่อย่างนั้น. ถามมีอายุนานเท่าใด. ตอบเป็นหมื่น ๆ ชาติ. เพราะเหตุใดจึงนานนัก. เพราะโลกสัตว์มีกิเลสและกรรมเป็นเครื่องครอบงำจิตใจ, มีความห่วงอาลัยหลงอยู่ในภพนั้น ๆ, จึงต้องเสวยอยู่หลาย ๆ ชาติก่อนจะเปลี่ยนมาได้. พิจารณาเห็นจระเข้มีความเจ็บปวดเร่าร้องครวญครางน้ำตาไหลจนรากเลือดตาย. กายเปื่อยเน่าสาบสูญลงเป็นดิน. ก็สังเวชสลดจิตได้ปัญญาว่ามิใช่แต่สังขารเท่านั้นที่ไม่เที่ยง, แม้การเกิดแก่เจ็บตายเปลี่ยนชาติเปลี่ยนภพก็ไม่มีวันจบสิ้น, ถ้ายังมีกิเลสครองใจอยู่. พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่ากำเนิดสี่คติห้าก็อยู่ในโลกสามนี่เองไม่ใช่ที่อื่น. จะเป็นผู้กำเนิดดีคติดี, ต้องมีเหตุดี. เหตุคือการประพฤติปฏิบัติ, ต้องดี, ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมคำสอนของพระพุทธเจ้า. ไม่ลดละไม่ประมาท, จึงจะได้กำเนิดดีคติดีต่อไป. เมื่อเห็นอย่างนั้นก็มาสอนใจให้รู้ให้เห็น, ให้เบื่อหน่าย, ชำระใจให้ผ่องใส. ยึดพุทโธเป็นอารมณ์ต่อไป. ไม่นานจิตรวมอย่างแน่นแฟ้น, เสวยสุขสบาย. พระธรรมเกิดที่หัวใจอีก, ว่าอย่าติดสุข. มันไม่ใช่ทางพ้นทุกข์, ไม่เห็นธรรม. จงพิจารณาว่านี่เป็นภพละเอียดสังขารละเอียด, เรียกว่าปุญญาสังขาร. แต่ก่อนเราอยู่ในภพอันหยาบสังขารอันหยาบ. ตายจากภพนั้นชาตินั้นมาสู่ภพชาติสังขารละเอียด. ไม่นานภพนี้ชาตินี้ก็จะดับเหมือนอย่างที่ผ่านมาแล้ว. ตราบใดยังไม่สิ้นกิเลสก็จะต้องเกิด ๆ ดับ ๆ อยู่ตราบ

นั้นทั้งภายในภายนอกโดยไม่ต้องสงสัย. พระพุทธเจ้าก็ได้เห็นอย่างนี้จึงตรัสรู้, เบื่อหน่ายในชาติภพสงสาร. พระโยคาวจรเจ้าทั้งหลายก็เห็นอย่างนี้แหละ, ท่านจึงได้ปล่อยวางอุปาทาน, ถอนตัณหาเหตุแห่งทุกข์. ท่านก็หมดทุกข์โทษภัย, ไม่เกิดแก่เจ็บตายอีก. อันนี้เป็นของสำคัญ. ต่อแต่นั้นก็พิจารณาสังขาร, ซ้ำ ๆ ซาก ๆ. เห็นว่าเป็นของเกิดแก่เจ็บตาย, เลือกไม่ได้ตามใจหมาย. พอดีพระธรรมบอกว่าจงยึดอินทรีย์ห้าสติห้ารักษาไว้ให้ดี. อันนี้เป็นกำลังใจข้อหนึ่ง. ข้อสองบอกขึ้นมา, ท่านไม่พึงให้อาหารคนอื่นยิ่งกว่าตน. เรื่องคนอื่นนั้นไม่สำคัญ. สำคัญอยู่แต่ไม่สำคัญมาก. เพราะเหตุใด. เพราะเหตุว่าคนอื่นนั้นแม้จะเลี้ยงดูดีอย่างไรมันก็แตกดับอยู่อย่างนั้น, อื่นอยู่อย่างนั้น. อื่นเพราะมันแก่, อื่นเพราะมันเจ็บ, อื่นเพราะมันตาย.* อันนี้แหละท่านจงให้อาหารพอควร. ส่วนอาหารของตน, คือบุญกุศล, มรรคผลธรรมวิเศษ, จงรีบกอบโกยเอาอริยทรัพย์มอบให้เป็นอาหารอันอร่อย, อาหารอันเยือกเย็นสบาย, อาหารที่ไม่มีภัยและเวร. จงเร่งบำเพ็ญขวนขวายทั้งกลางวันกลางคืน. ตนคือใจ. ใจคือตน. ผู้มีสติปัญญา, ฉลาดในการขุดค้นในมูลฐานคือสังขารร่างกายนี้, จะได้อาหารวิเศษคืออริยทรัพย์และมรรคผลธรรมวิเศษจากโรงงานอันใหญ่นี้. พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า, ใจก็เบิกบานแจ่มใสเพราะเกิดกำลังห้า, คือศรัทธากำลัง, วิริยะกำลัง, สติกำลัง, สมาธิกำลัง, ปัญญากำลัง. ไม่หวั่นไหวในชีวิตสังขาร. ตั้งใจทำความเพียรเผากิเลสทั้งวันคืนยืนเดินนั่งนอน, ไม่ประมาท. ตั้งสัจขึ้นไปถ้ำผาบิ้ง, ไปเร่งความเพียร. ไม่กินข้าวสามวัน, ไม่นอน, เอาแต่ยืนเดินนั่ง. คืนที่สามเดินจงกรมตั้งแต่ ๑ ทุ่มถึง ๓ ทุ่ม. นิมิตเกิดขึ้น. เหมือนกับไม่เหยียบดิน. ละเอียดสุขุมจริง ๆ. เย็น, เบาใจ, เบากาย, เย็นใจเย็นกาย, ละเอียด. พิจารณาแล้วจึงรู้ว่าเหยียบดิน. ถึง ๓ ทุ่ม ๔ ทุ่มก็เข้าที่ที่ทับนั่นแหละ. ไหว้พระย่อ ๆ. ไม่นานจิตก็วางพุทโธ, รวมลง

สู่ความสงบพึ่บ. นิมิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่แปลกประหลาดกว่าทุกครั้ง. กำหนดถามพระธรรม. ธรรมนี้มาจากอะไร. เขาแสดงรูปเป็นสายโซ่ขวางหน้า, ลูกน้อยลูกใหญ่ของสายโซ่นั่นคือการทำดีในพระพุทธศาสนา, เดินจงกรม, ยืนภาวนา, ไหว้พระสวดมนต์, นั่งสมาธิ, ให้ทาน, รักษาศีลภาวนาล้วนแต่เป็นบ่อที่เกิดของรายได้, คือบุญกุศลมรรคผลธรรมวิเศษทั้งนั้น. ไม่เสียหวังถ้าปฏิบัติไป. ทางอื่นไม่มี, มีเท่านี้. ลูกโซ่น้อยใหญ่คือข้อวัตรน้อยใหญ่, ทำน้อยทำมากไม่มีผิดหวัง. ก็ลุกออกจากกายนี้, ใจมืด. ไม่พอใจในการทำความดีบูชาพระพุทธเจ้าพระธรรมและพระสงฆ์ (ว่าน้อยไป.) เอามีดมาปาดเนื้อหนังเอ็นกระดูกออกบูชาแก้วทั้งสามเพื่อแลกกับอริยทรัพย์. ไม่ห่วงอาลัยในชีวิตสังขาร. ไม่เจ็บปวด. ปาดไปบูชาจนหมดสิ้น. พระธรรมปรากฏที่หัวใจว่าสังโยชน์สิบปัจจัยสิบจงละจงถอนด้วยการเพียรบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญา, มรรคแปดสมถะกัมมัฏฐานวิปัสสนากัมมัฏฐาน. โพชฌงค์เจ็ดบำเพ็ญให้ครบ, เป็นเครื่องกลั่นกรองกิเลสนำออกจากทุกข์ได้โดยไม่ต้องสงสัย. สักกายทิฐิ, วิจิกิจฉา, สีลัพทปรามาสปล่อยวางให้สิ้น, จะได้พ้นจากการท่องเที่ยวในวัฏสงสารต่อไป. ข้อสำคัญจงละจงวางด้วยการบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญาและมรรค. อย่าได้ประมาท. จะได้พ้นทุกข์ไปตามองค์พระพุทธเจ้า. ความยินดีในการเกิดแก่เจ็บตายเป็นทุกข์โทษภัยใหญ่. จงเอาชนะให้ได้เสียในชาตินี้. ต่อแต่นั้นก็นั่งเสวยสุขอยู่จนคืนยันรุ่ง. สบาย. กายไม่มีเพราะปาดไปบูชาพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์หมดแล้ว. ก็เลยมอบกายถวายชีวิตบูชาแก้วทั้งสามประการตั้งแต่บัดนี้จนตลอดชีวิต. ไม่บูชาสิ่งอื่นต่อไป. พอรุ่งแจ้งเสร็จพิธีแล้วลงจากผาบิ้ง. เดินมาตามทาง. จิตสงบ. เกิดวิปัสสนาปัญญาสอยให้พิจารณาธาตุขันธ์ว่าขันธ์ทั้งห้าเป็นภาระหนักทั้งภายในภายนอก, เป็นอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก, จิตจะได้เบื่อหน่าย. หมู่สัตว์พากันแบกซึ่งภาระอันหนัก. ให้ปล่อย

วางเสียด้วยการบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญาและมรรค. หอบหิ้วของหนักมาแต่ที่ใด, เมื่อรู้ว่าหนักก็วางลงเสีย. มันก็หมดภาระ, ก็สบาย. ข้อนี้ฉันใด, พระโยคาวจรเจ้ารู้ว่าขันธ์ห้าเป็นภาระหนัก, ปล่อยวางแล้วด้วยการบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญาและมรรค, ท่านก็เป็นผู้หมดภาระหนัก. เบญจขันธ์เป็นทุกข์ในโลก. พระพุทธเจ้าว่าทุกข์เกิดเพราะเกิดแก่เจ็บตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่จบสิ้นชาติภพ, ได้รับภาระหนักอยู่ในโลก. จงปล่อยวาง. อย่ายึดถือไว้. พระพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลายท่านบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญามรรคปล่อยวางภาระซึ่งเป็นตัวเหตุได้แล้ว, ผลก็ไม่มี. ท่านก็เป็นสุขในโลกนี้. โลกหน้าก็ไม่มีอีกต่อไป. ภาระตัวเหตุได้แก่อะไร. คือโลภโกรธหลงอวิชชาตัณหา. ตัวผลคือความเกิดแก่เจ็บตาย. ถ้าปล่อยวางภาระตัวเหตุได้ก็มีแต่เพียงโลกนี้. โลกหน้าไม่มีอีกต่อไป, เพราะหมดสิ่งที่จะนำไปสู่ภพใหม่แล้ว. ตัวเหตุสิ่งที่จะหลอกลวงให้เราหลงทนทุกข์ไปตามธาตุขันธ์ก็เปรียบเหมือนน้ำกับใบบัว. ใจเปรียบเหมือนน้ำ. ธาตุขันธ์เปรียบเหมือนกับใบบัว. ทั้งสองอย่างอยู่ด้วยกันแต่ไม่ได้ยึดติดกัน. นี่แหละจิตของพระอริยเจ้า. อยู่ด้วยธาตุขันธ์แต่ไม่ได้ยึด. แม้ธาตุขันธ์เป็นทุกข์จิตก็ไม่ได้ทุกข์ไปด้วย. บุคคลผู้ปล่อยวางภาระอันหนักไปแล้ว, ไม่เข้าไปยึดถือสิ่งอื่นเป็นภาระอีกต่อไปเพราะเห็นว่าเป็นทุกข์, เช่นพระพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่านปล่อยวางได้แล้ว ไม่มายึดถืออีก, ดับขันธ์แล้วไปพระนิพพาน. ภาระตัวเหตุท่านทำลายหมดสิ้นแล้ว, ตัณหาท่านดับได้ทั้งมูลรากแล้ว, โลภโกรธหลงอวิชชาตัณหา, มูลรากของการเกิดแก่เจ็บตายท่านรื้อถอนได้หมดแล้ว, ความหมดความอยากนั่นแหละชื่อว่าพระนิพพาน, ตอนเดินลงมาจากผาบิ้ง, ฟังพระธรรมสอนก็สลดสังเวชน้ำตาไหล. เห็นจริงตามไปหมด. เกิดความห้าวหาญองอาจไม่หวั่นไหว. ทำกิจวัตรเสร็จแล้วบิณฑบาตมาฉันเสร็จก็นมัสการกราบเรียนหลวงปู่ว่าผมภาวนาเมื่อคืนนี้รู้สึกแปลกประ

หลาดกว่าทุกครั้ง, จนได้มอบกายถวายชีวิตต่อพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ตลอดชีวิต, ไม่คิดกลับสู่โลกอีกแล้ว. มีความมั่นใจจนสามารถเอามีดปาดแล่ชิ้นเนื้อบูชาแก้วทั้งสามได้ด้วย. หลวงปู่ว่า อ้อ, พ้นทุกข์ได้สำเร็จอรหันต์แล้วหรือ. ยัง, หลวงปู่, ยังอยู่. ยังไม่พ้นดอก. แต่ครั้งนี้แปลกประหลาดกว่าทุกครั้งในการเจริญสมณธรรม, ได้เพียรพยายามจนสุดวิสัย. หลวงปู่ว่าอ้อ, ผมก็ดีใจ. เห็นท่านนั่งภาวนาอยู่, มีแสงสว่างอยู่คืนยังรุ่ง. ผมก็ดีใจว่าท่านจะได้บรรลุมรรคผลแล้ว. ดีใจมาก ๆ . โอ, บุญมาก. คนนี่หนอไม่เหมือนกัน. ท่านว่าอย่างนั้นก็ไม่ดีใจไม่เสียใจ. มีแต่ความปีติอิ่มเอิบในธรรมที่ได้ปฏิบัติ. หลวงปู่ท่านสอนไว้ว่าก่อนจะทำความเพียรให้ละความอยากและอุปาทาน. นี่เป็นข้อสำคัญ. เมื่อจิตรวม, เกิดนิมิตขึ้น, ท่านก็สอนให้พิจารณาและให้กำหนดถามพระธรรม, คือผู้ไม่ตาย. นั่นแหละผู้รู้, เที่ยวเอาชาติเอาภพอยู่ไม่จบสิ้น. นี่แหละธรรมะที่ได้บรรยายมานี้ไม่ได้รู้เห็นด้วยตนเองดอกนะ, ต้องอาศัยหลวงปู่แนะนำพร่ำสอนทั้งนั้น. หลวงปู่ทับ, หลวงปู่บัว, หลวงปู่ขาวนี่องค์ที่สาม. ท่านก็สอนอย่างเดียวกัน. คือให้กำหนดถามพระธรรม, แล้วท่านก็จะบอกให้. นี่แหละเป็นของสำคัญแท้. นี่แหละธรรมะที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลวงปู่ขาวตั้งแต่ ๒๕๐๑ ขึ้นมาถ้ำกลองเพลนี้, ก็ได้อธิบายตั้งแต่ต้นจนอวสาน, เป็นเค้าเงื่อนให้ท่านทั้งหลายนำไปโอปนะยิโกน้อมนำไปปฏิบัติฝึกหัดจิตใจของตนให้ตรงต่อไตรลักษณ์สามคือศีลสมาธิปัญญา, มรรคแปดโพชฌงค์เจ็ด, สมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน. จะไม่ผิดหวัง. บุญกุศลและมรรคผลธรรมวิเศษจะตกมาเป็นมรดกปกคลุมคุ้มเราต่อไปโดยไม่ต้องสงสัย.

* "คนอื่น" หมายความถึง "ร่างกาย", เป็นคนละส่วนกับจิตซึ่งเป็น "ตนเอง".

ภาคผนวก

ประวัติอาพาธ, ประกอบธรรม
ของพระอาจารย์ขาว อนาลโย

อวย เกตุสิงห์

เมื่อเริ่มแรก

ตามประวัติของท่าน, พระอาจารย์ขาว อนาลโยเมื่อหนุ่ม ๆ เป็นนักท่องเที่ยวกรรมฐานชั้นเยี่ยม. ท่านออกเดินทางทุกปีและได้สมบุกสมบันไปแทบทุกภาคของประเทศ. พอเรียนถามท่านถึงลักษณะป่าเขาลำเนาไพรในแง่ที่พระธุดงค์สนใจ, ท่านจะเล่าอย่างสนุกสนานและละเอียดลออทุกแห่ง. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตแคว้นภาคอีสานและภาคเหนือท่านได้สัญจรซ้ำ ๆ ด้วยความสนใจเป็นพิเศษ. เล่ากันว่าท่านได้ไปบรรลุธรรมชั้นสุดยอดในภาคเหนือ, ในเขตของจังหวัดเชียงใหม่. ไม่ต้องสงสัยว่าในสมัยนั้นสุขภาพของท่านจะอยู่ในระดับยอดเยี่ยม, เพราะได้ดำเนินชีวิตอย่างอุดม. ไม่ปรากฏว่าท่านมีโรคประจำตัวอย่างใดที่สำคัญนอกจากไปไข้ป่าซึ่งเป็นของธรรมดาสำหรับพระธุดงคกัมมัฏฐานทุกองค์, กับโรคกระเพาะปัสสาวะอักเสบเรื้อรังซึ่งอาจจะเป็นผลของโรคนิ่วตั้งแต่ในสมัยหนุ่ม ๆ .

ท่านอาจารย์ได้สร้างบารมีอยู่ในป่าในเขาเป็นเวลายาวนาน. เกียรติคุณของท่านได้แผ่กระจายไปในฐานพระกัมมัฏฐานผู้เคร่งครัดในการปฏิบัติและ

มีปฏิภาณพิเศษในการสั่งสอนธรรมะแก่ทายกทายิกา, เป็นที่เลื่องลืออยู่ในภาคอีสานและภาคเหนือ. แต่สำหรับคนกรุงเทพฯในสมัยยี่สิบปีก่อนนี้ท่านยังมีคนรู้จักน้อยเพราะท่านไม่ค่อยได้เข้าบ้านเข้าเมือง. เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕ ผู้เขียนและคณะได้เดินทางไปศึกษา "ชีวิตพระป่า" ที่จังหวัดอุดรธานีเป็นครั้งแรก. เข้าใจว่าจะเป็นพวกกรุงเทพฯคณะแรกหรือเกือบแรกที่ได้ไปคลุกคลีกับพระธุดงคกัมมัฏฐานซึ่งปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าจริง ๆ . ทั้งนี้ด้วยการชักจูงและสนับสนุนอย่างเข้มแข็งของท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พันธุโล) แห่งวัดโพธิสมภรณ์ (อุดรธานี). ในปี ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นปีแรกนั้นพวกเรารวม ๗ คนได้ไปศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดป่าบ้านตาดของท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน, โดยท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ได้จัดส่งคณะแม่ครัวชั้นคุณนายและคหปตานี, ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านไปคอยปรนปรือพวกเราให้อิ่มหนำสำราญ, ทั้ง ๆ ที่วัดอยู่กลางป่าจริง ๆ (ไม่เหมือนกับสภาพในทุกวันนี้ซึ่งป่าเกือบจะไม่มีเหลือแล้ว). พวกเราไปอยู่ได้เจ็ดวันก็เดินทางกลับกรุงเทพฯ. รุ่งขึ้นปี ๒๕๐๖ ก็กลับไปอีกด้วยความติดใจ. ในครั้งที่สองนี้เองคุณสิรี อึ๊งตระกูล, ซึ่งเราตั้งสมญาว่ามหาอุบาสิกาเพราะความใจบุญของเธอ, ได้พูดกับเราว่า "ไม่ลองไปนมัสการท่านอาจารย์ขาวที่วัดถ้ำกลองเพลบ้างหรือคะ. ดีมากเหมือนกันนะคะ." พวกเราตกลงไปลองดู, โดยคุณสิรีจัดยานพาหนะให้. สมัยนั้นถนนไปสู่วัดถ้ำกลองเพล (ถนนอุดร–เลยในปัจจุบัน)ยังเป็นถนนลูกรัง, มีสภาพดีกว่าทางเกวียนเพียงเล็กน้อย. พอรถไปส่งเราถึงเขตวัดก็ยางแตก (และแตกเกือบทุกครั้งที่พาเราไปที่นั่น). รถต้องจอดห่างวัดประมาณครึ่งกิโลเมตรและเดินข้ามห้วยไปโดยอาศัยต้นเปลือย (ตะแบก)ต้นหนึ่งเป็นสะพาน. เข้าวัดแล้วยังต้องเดินไปอีกหนึ่งกิโลเมตรครึ่งจึงถึงกุฏิของท่านอาจารย์ (หลังเก่า) ซึ่งสร้างอยู่ระหว่างก้อนหินใหญ่สองก้อน. เป็นอาคาร

ไม้ใต้ถุนสูงหลังคาสังกะสี. มีห้องจำวัดเล็ก ๆ หนึ่งห้องกับห้องเฉลียงและห้องถาน. ทั้งหมดกว้างประมาณสี่เมตรยาวประมาณหกเมตร. ท่านลงมานั่งรับพวกเราอยู่บนตั่งซึ่งอยู่บนก้อนหินแบนหน้ากุฏิ. ลักษณะของท่านค่อนข้างผอม, แต่ดูท่าทางแข็งแรง, ทั้ง ๆ ที่ตอนนั้นท่านอายุถึง ๗๖ ปีแล้ว. คุณนายสิรีแนะนำให้ท่านรู้จักเราแล้วท่านก็เทศน์โปรดเป็นข้อธรรมะสั้น ๆ. เราฟังออกบ้างไม่ออกบ้าง, เพราะท่านพูดคำพื้นเมืองเป็นส่วนมากและยังอมหมากอีกด้วย. แต่ก็พอจับเค้าได้ว่าท่านพูดเรื่องการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่. ลักษณะของธรรมกถาที่เราติดใจคือความเด็ดขาดชัดเจนและความคล่องตัวของคำสอนที่ไหลเรื่อยออกมาจากปากของท่าน. เวลาคุยกันดูท่านเป็นผู้ใจดี, ใจเย็น. แต่พอลงมือสอนก็เปลี่ยนไปทันที. ยิ่งพูดไปเสียงยิ่งดังขึ้น, ชัดเจนขึ้น, เด็ดขาดขึ้น. จนในตอนท้ายแทบจะเป็นความดุดัน. ลักษณะของเทศนาของท่านเป็นอย่างนี้ตลอดมาจนสมัยท้ายเมื่อท่านเกิดเป็นอัมพาตขึ้น.

หลังจากที่ท่านสอนจบลงแล้ว, เราสนทนาเรื่องต่าง ๆ กับท่านต่อไปอีกหน่อย, แล้วก็นมัสการลากลับ. หลังจากนั้นมา, ทุกครั้งที่เราไปปฏิบัติธรรมที่วัดป่าบ้านตาด, ในเดือนเมษายน, ตรงกับเวลาหยุดราชการ, เราต้องเลยไปนมัสการท่านอาจารย์ขาวด้วย. ท่านสอนธรรมะให้เราทุกครั้ง. เราค่อย ๆ จับเนื้อความได้มากขึ้นด้วยความคุ้นกับเสียงของท่าน. ครั้นถึง พ.ศ.๒๕๐๘ เราไปทอดกฐินที่วัดหนองแซงของท่านพระอาจารย์หลวงปู่บัว. ในคณะของเรามีท่านเจ้าคุณพระธรรมจินดาภรณ์อยู่ด้วย (ในปัจจุบันนี้เป็นเจ้าคุณพุทธพจนวราภรณ์, วัดราชบพิธ). ท่านปรารภว่าอยากจะไปนมัสการท่านอาจารย์ขาว, เพราะยังไม่เคยพบ. เราก็ตกลงไปภายหลังที่เสร็จเรื่องกฐินแล้ว. มีอุบาสิกาชาวอังกฤษผู้หนึ่งร่วมไปด้วย. ในระหว่างเดินทาง. ผู้เขียนได้กราบเรียนท่านเจ้าคุณว่า "ท่านอาจารย์ท่านมีเมตตามาก. เราไป

นมัสการท่านทีไรท่านก็เทศน์ให้ฟังทุกครั้ง. เสียแต่ท่านพูดภาษาอีสาน. พวกเราฟังไม่ใคร่ออก.” พอเราไปถึงท่าน, กราบเรียนเรียบร้อยแล้ว, ท่านอาจารย์ก็ลงมือเทศน์ขึ้นเองอย่างเจื้อยแจ้วเป็นภาษาไทยกลางอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง. ท่านเริ่มต้นว่า “โดยทำนองเดียวกันกับที่รอยเท้าของบรรดาสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้อาจจะรวมลงไปในรอยเท้าของช้าง, พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ก็อาจรวมลงได้ในธรรมข้อเดียว, คือสติ.” แล้วท่านก็สาธยายขยายความต่อไปด้วยความสมบูรณ์อย่างที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรว่า “อาทิกัลยานัง, มัชเฌกัลยานัง, ปริโยสานกัลยานัง,” งามในเบื้องต้น, งามในเบื้องกลาง, งามในเบื้องปลาย. ผู้เขียนถึงกับน้ำตาไหลด้วยความปีติในความกระจ่างแจ้งของธรรมะที่ท่านแสดงเมื่อท่านสอนจบลงก็ได้ก้มลงกราบพร้อมกับเปล่งวาจาว่า “ผมฟังธรรมมามากแล้ว, แต่ยังไม่เคยกระจ่างแจ้งซาบซึ้งเหมือนวันนี้เลย”. อุบาสิกาชาวอังกฤษซึ่งเพิ่งมาอยู่เมืองไทยได้หกสัปดาห์และกำลังเรียนภาษาไทยอยู่, ได้ยืนยันแก่เราว่าเธอได้พยายามตั้งใจฟัง, พยายามจะให้เข้าใจ, แล้วก็ “เข้าใจเรื่อง” ได้ทั้งหมด. เทศน์ของท่านอาจารย์ได้ทำความประทับใจให้แก่เราทุกคน. โดยเฉพาะผู้เขียนมีความดีใจเป็นที่ยิ่ง, เพราะได้ติดเอาเครื่องบันทึกเสียงไปด้วย, และได้อัดไว้โดยตลอด. ตั้งใจว่าหากกลับไปถึงบ้านแล้วจะถอดออกพิมพ์แจกแก่ผู้ที่สนใจเพื่อเผยแพร่ธรรมะของท่านอาจารย์ซึ่งตอนนั้นยังไม่ค่อยมีคนรู้จัก. พอถึงกรุงเทพฯแล้วรุ่งขึ้นไปทำงานที่ศิริราชก็เอาเครื่องบันทึกไปด้วย, เอาไปให้คนไข้ผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือและป่วยหนักอยู่, เปิดฟัง, โดยได้กำชับไว้อย่างหนักแน่นว่า “อย่ากดปุ่มแดง.” แล้วผู้เขียนก็ไปทำงาน. เย็นนั้นแวะรับเครื่องบันทึกคืนแล้วก็ลองเปิดดู, ปรากฏว่าทั้งหมดถูกลบไปเสียแล้ว. สอบถามได้ความว่าในตอนบ่ายหลาน

สาวของคนไข้ได้มาลองเปิดเครื่องบันทึกดู, พบว่าไม่มีเสียงอะไร. คงจะไปกดปุ่มแดงซึ่งเป็นปุ่มบันทึก, เลยลบของเก่าหมดไปเลย. ผู้เขียนได้แต่นึกในใจว่า "นี่แหละมาร."

ในปีต่อไปไปนมัสการท่านอาจารย์อีก, ได้กราบเรียนขอให้ท่านกรุณาเทศน์เรื่องสติซ้ำ. ท่านก็ตามใจ. แม้เนื้อหาจะเป็นเรื่องเดิม, แต่ความกระจ่างและความซาบซึ้งเปรียบกันไม่ได้เลย. ทั้งนี้เพราะการเทศน์ของท่านอาจารย์นั้นไม่ได้มีการเตรียมไว้ล่วงหน้า, "ไหลออกมาจากดวงจิตของท่าน" จริง ๆ .

ในสมัยนั้นสุขภาพของท่านอาจารย์ยังอยู่ในสภาพเยี่ยม. แม้ว่าท่านจะอายุใกล้แปดสิบแล้ว, ก็ไม่มีอาการของโรคที่สำคัญหรือความพิการอย่างใด. ท่านเดินบิณฑบาตในวัดทุกเช้า. มีธุระที่ไหนแม้ไกล ๆ ท่านก็เดินไปได้.ท่านเดินจงกรมหนึ่งชั่วโมงครึ่งถึงสองชั่วโมงทุกคืน. ผู้เขียนเคยแอบเดินแข่งกับท่านยังต้องยอมแพ้. การปฏิบัติตนและการภาวนาจิตที่กระทำอย่างหนักแน่นด้วยอิทธิบาท, ได้สร้างความแข็งแกร่งให้แก่ท่านอย่างหาเปรียบได้ยาก. แม้เมื่อท่านอายุแปดสิบแล้ว, หลังจากการอาพาธครั้งใหญ่ (ซึ่งจะกล่าวต่อไป), เมื่อผู้เขียนไปขออนุญาตสลักพระพุทธรูป "พระพุทธบัณฑรนิมิต" ที่ก้อนหินใหญ่บนลานหิน, ห่างขึ้นไปจากกุฏิประมาณสามร้อยเมตรและสูงขึ้นไปตามลาดเขา, ท่านอยากรู้ว่าจะใช้หินก้อนไหน, ท่านยังสามารถเดินฉิวนำหน้าไปถึงที่หมายอย่างสบาย.

บุญบันดาล

เย็นวันหนึ่งในเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๑๐ ผู้เขียนได้รับโทรศัพท์จากคุณสิรี อึ๊งตระกูล, ซึ่งเป็นศิษย์ใกล้ชิดของท่านอาจารย์ขาว, พูดมาจากอุดร

ธานี, แจ้งว่าท่านอาจารย์อาพาธมีอาการหนักมาก. เหตุเกิดโดยท่านเป็นไข้หวัดก่อน. พระเณรพยาบาลจนไข้หายแล้ว, ก็จัดการสรงน้ำถวายตามปกติ. คืนนั้นเองไข้ก็กลับมาใหม่. อาการรุนแรงกว่าครั้งแรกมาก. ถวายยาไทยยาฝรั่งเท่าไร ๆ ไข้ก็ไม่ลด. คุณสิรีพยายามหาแพทย์แผนปัจจุบันที่ในเมืองออกไปรักษาก็ไม่มีใครยอมไป. (ระยะนั้นพวกก่อการร้ายกำลังเหิมหาญมากถึงเข้าปล้นสถานีตำรวจฯที่หนองบัวลำพู, ห่างวัดเพียง ๑๒ กม.) ซักถามได้ความว่าอาการสำคัญคือไข้สูง, ไม่มีไอ, ไม่มีปวดเจ็บที่ใด. ผู้เขียนคิดว่าคงไข้กลับเพราะไปอาบน้ำถูกความเย็นเกินสมควร, คงจะไม่ร้ายแรงนักเพราะดูท่าไม่มีโรคแทรก. จึงแนะนำให้ไปหาคุณหมอประวัติ หงส์ประภาส, หัวหน้าหน่วยพัฒนาการแพทย์ฯของคณะแพทย์ศาสตร์ศิริราชพยาบาลซึ่งตั้งสำนักงานชั่วคราวที่โรงพยาบาลอุดรธานีและมีหน่วยย่อยอยู่ที่หนองบัวลำพูใกล้วัด. ให้คุณสิรีขอแพทย์สักคนหนึ่งไปช่วยรักษา. ต่อมาผู้เขียนได้โทรศัพท์ไปถึงหน่วยแพทย์ที่โรงพยาบาลอุดรฯ. หัวหน้าหน่วยไม่อยู่. จึงพูดขอความช่วยเหลือไว้กับผู้ช่วย (คุณหมอสายสงวน อุณหนันท์). คุณหมอบอกว่าหัวหน้าได้ติดต่อไปทางหนองบัวลำพูให้ช่วยเหลือแล้ว. ผู้เขียนก็เบาใจ. รุ่งขึ้นตอนบ่าย (จำได้ว่าเป็นวันพฤหัสฯ) ได้โทรศัพท์ไปที่บ้านคุณสิรี. ได้รับแจ้งว่าคุณสิรีไปค้างอยู่ที่วัด. หลวงปู่ค่อยยังชั่วแล้วเพราะหมอศิริราชไปช่วยรักษา. ผู้เขียนก็โล่งใจ, นึกว่าหมดเรื่องที่ควรเป็นห่วงแล้ว. แต่ขณะรับอาหารเย็นวันนั้นเองเกิดสังหรณ์ขึ้นมาว่าหากไปดูท่านสักหน่อยก็คงจะดี. เลยตัดสินใจโดยกะทันหัน, จัดกระเป๋าขึ้นรถไฟไปในคืนนั้นเอง. รุ่งเช้าถึงอุดรฯก็ตรงไปยังโรงพยาบาลเพื่อขอยืมยานพาหนะ. พบแพทย์กำลังรับอาหารเช้าอยู่หลายคนก็เข้าไปร่วมวงด้วย. ประเดี๋ยวเดียวมีรถสองแถวขับเข้าไป, มีคนลงมาถามหาหมออวย. เมื่อผู้เขียนแสดงตัวเขาก็เล่าว่าหลวงปู่อาการ

หนักมาก. ลูกศิษย์ที่จังหวัดหนองคายส่งรถมารับจะเอาตัวไปรักษาที่โน่น. แต่พระและคณะศิษย์ไม่เต็มใจ. ขอให้ผู้เขียนไปดูและตัดสินว่าควรให้ไปหรือไม่. ผู้เขียนไปด้วยโดยทันที. ไปถึงก็รีบขึ้นไปดูท่านอาจารย์. ท่านนอนอยู่กลางห้อง. มีพระเณรล้อมรอบ. หลังจากนมัสการแล้วผู้เขียนจับชีพจรดูเห็นว่าเต้นเร็วมาก, จังหวะไม่ดี, ความแรงไม่สม่ำเสมอ. ตัวร้อนจัดมาก. แต่ความรู้สึกยังดี. กราบเรียนถามอะไรก็ตอบถูกต้อง. ถามว่าท่านอาจารย์เป็นอย่างไรบ้าง. ท่านตอบว่า "สบายอยู่." เห็นว่าจิตของท่านยังเข้มแข็ง. แต่หัวใจคงมีภาระหนักมาก. ถ้าเอาไปหนองคายจะต้องเดินทางร่วมร้อยกิโลเมตรบนถนนลูกรังที่คล้ายทางเกวียน, คงจะถูกเขย่าขยอกขย้อนแย่, หัวใจอาจจะทนไม่ไหว. จึงเรียนท่านอาจารย์ทั้งหลายที่ห้อมล้อมอยู่นั้นว่าหัวใจไม่ปกติ, ไม่ควรให้เดินทางไกล ๆ เพราะอาจเกิดอันตรายได้. ท่านอาจารย์ทั้งหลายว่าหากอยู่ที่อุดรฯก็ไม่มีหมอรับผิดชอบโดยเฉพาะ. ถ้าไปหนองคายได้เข้าอยู่ในโรงพยาบาลก็ไม่ขาดหมอ. ผู้เขียนเห็นว่าการรักษาคงจะไม่ยากนัก, เพราะเป็นแต่เรื่องไข้, ยังไม่มีโรคแทรก. ถึงอย่างไรก็ยังมีคณะแพทย์จากศิริราชคอยหนุนหลังอยู่. จึงตกปากว่าจะรับเป็นคนรักษาเอง. ท่านอาจารย์ทั้งหลายก็ยินยอมโดยดี, คงจะเพราะเห็นว่าเคยรักษาพระอาจารย์ฝั้นมาแล้ว. เป็นอันเลิกเรื่องจะเอาไปหนองคาย. ผู้เขียนได้ตรวจร่างกายท่านอาจารย์โดยละเอียดจนแน่ใจว่าไม่มีโรคแทรก. มีความคิดขึ้นมาว่าท่านอาจารย์ได้เป็นไข้ติดต่อมาหลายวัน, ร่างกายคงจะขาดสารสำคัญต่าง ๆ, และการขาดนี้อาจขัดขวางการหายโรค, ทำให้ล่าช้าไป. จึงตัดสินใจจะถวายเลือด, และเลือดนั้นจะเป็นเลือดของตัวเอง, ไม่ต้องไปหาจากที่ไหน, และเลือดของผู้เขียนเป็นหมู่ "โอ", ถ่ายให้ใครก็ได้. พอดีคุณหมอประวัติ หงส์ประพาสตามไปถึง, จึงเล่าเรื่องให้ฟังและขอให้ช่วยถ่ายเลือด. คุณหมอประวัติกลับไปเอาอุปกรณ์

และผู้ช่วย. ระหว่างที่คอย, ผู้เขียนไปที่พระปาลิไลยก์ซึ่งสร้างไว้ไม่ไกลจากกุฏิของท่านอาจารย์, สวดมนต์ทำวัตรเช้า, สมาทานศีลแปด, แล้วนั่งสมาธิประมาณครึ่งชั่วโมง. แล้วได้อธิษฐานว่าหากถวายเลือดพระอาจารย์แล้ว, ขอให้ผลบุญจงช่วยให้ท่านมีอายุยืนยาวอยู่ต่อไปอีกอย่างน้อยห้าปี. (ภายหลังได้อธิษฐานขอเพิ่มให้ท่านมีอายุยืนถึงร้อยปี.) พอคุณหมอประวัติกลับมาและเตรียมการพร้อมก็ขึ้นไปนอนให้เจาะเลือดที่เฉลียงหน้ากุฏิ. ได้เลือดประมาณ ๓๕๐ ลบ.ซม. คุณหมอประวัติจัดการถ่ายถวายท่านอาจารย์ได้สำเร็จเรียบร้อยโดยไม่มีปฏิกิริยาใด ๆ . ผู้เขียนอยู่เฝ้าอาการต่อไปโดยอาศัยนอนที่เฉลียงซึ่งเป็นที่เดินจงกรมของท่านอาจารย์, จนตลอดสัปดาห์ต่อไป. ปรากฏว่าอาการค่อยทุเลาขึ้น. ผู้เขียนสั่งเสียการถวายยาไว้กับท่านอาจารย์ผู้อุปัฏฐาก (ที่จำได้มีท่านอาจารย์จวน, ท่านอาจารย์วัน, ท่านอาจารย์สิงห์ทอง, ท่านอาจารย์บุญเพ็ง, ท่านอาจารย์เพียร, ท่านอาจารย์ทุย. ยังมีที่จำไม่ได้อีกหลายองค์.). แล้วก็เดินทางกลับไปทำงานที่ศิริราช. ระหว่างสัปดาห์ติดต่อถามอาการทางโทรศัพท์กับร้านชวลิตของคุณชวลิตบุตรคุณสิรี. พอค่ำวันศุกร์ก็ขึ้นรถไฟไปอุดรฯ. ไปอยู่ปรนนิบัติท่านอาจารย์ที่วัดจนเย็นวันอาทิตย์, จึงโดยสารรถไฟกลับกรุงเทพฯ. ปฏิบัติเช่นนี้ได้สามสัปดาห์. อาการของท่านอาจารย์ดีขึ้นเป็นลำดับ. แต่เกิดมีอาการเบื่ออาหารอย่างมาก. ใช้ยากระตุ้นอะไร ๆ ก็ไม่ได้ผล. ท่านอาจารย์สิงห์ทองต้องเดินทางไปนิมนต์ท่านอาจารย์ฝั้นมาจากวัดอุดมสมพร เพื่อเกลี้ยกล่อมให้ฉันอาหาร. ในระหว่างที่อาการไม่ค่อยดีนั้นผู้เขียนไปอยู่เฝ้าอาการด้วย. กลางวันวันหนึ่งเดินขึ้นไปบนลาดเขาใกล้กุฏิ, พบก้อนหินใหญ่ประมาณเท่าบ้านสองชั้นขนาดกลางตั้งอยู่ในที่โล่ง. ด้านหน้ามีชะเงื้อมชะโงกออกมาคล้ายที่เคยเห็นสร้างเป็นพระพุทธฉาย. แต่มีต้นไม้ขึ้นบังอยู่โดยรอบ, มองผาด ๆ ไม่เห็น. จึงได้ตั้งใจอธิษฐานว่าขอ

ให้สามารถรักษาท่านอาจารย์ให้หาย, แล้วจะไปสลักเป็นพระพุทธรูปไว้ที่ก้อนหินนั้นด้วยมือตนเอง. หลังจากนั้นท่านอาจารย์ฝั้นก็ไปถึง, ได้คุยธรรมะกับท่านอาจารย์ขาวหลายข้อ. ตอนหนึ่งท่านเล่าว่าก่อนหน้าที่ท่านอาจารย์สิงห์ทองจะไปนิมนต์ท่านได้นิมิตว่าเดินไปกับท่านอาจารย์ขาว. ท่านเดินหน้า. ประเดี๋ยวหันกลับมาเห็นท่านอาจารย์ขาวหกล้มนอนเอาหน้าจุ่มอยู่ในลำธารข้างทางเดิน. ไม่ยักลุกขึ้น. ท่านต้องกลับมาพยุงขึ้น. หลังจากนั้นท่านอาจารย์ขาวก็ฉันอาหารเป็นปกติ. อาการทั่วไปดีขึ้นเรื่อย ๆ. รวมเวลาที่ผู้เขียนเดินทางไป ๆ มา ๆ อยู่ทั้งหมดหกสัปดาห์ หลังจากถวายเลือด, ท่านอาจารย์ก็กลับเป็นปกติ. การอาพาธครั้งนั้นได้ดึงเอาผู้เขียนเข้าไปเป็น "หมอประจำพระอาจารย์ขาว" โดยไม่ได้คาดคิดมาก่อน.

ในระหว่างที่ไปเฝ้าไข้อยู่นั้นเองได้ประสบเหตุการณ์บางอย่างซึ่งทำให้เข้าใจและซาบซึ้งในคุณธรรมวิเศษของท่านอาจารย์ยิ่งขึ้น. บ่ายวันหนึ่งขณะที่คนทั้งหลายกำลังเรียงรายห้อมล้อมท่านอาจารย์ซึ่งกำลังซมเพราะไข้สูงถึง ๔๐ องศาเซ็นเซียส, มีเสียงดังตูมมาจากข้างนอก. พระองค์หนึ่งร้องถามไปว่าอะไรกัน. เสียงร้องตอบขึ้นมาว่า "เณรตกบ่อ". เท่านั้นแหละท่านอาจารย์ผู้อาพาธหนักก็ปล่อยหัวเราะเอิ๊ก ๆ ออกมาอย่างเต็มที่, คล้ายกับว่าท่านไม่ได้เป็นอะไรเลย. คนทั้งหลายก็พลอยหัวเราะไปด้วย, ลืมความเป็นห่วงเรื่องโรคของท่านไปชั่วขณะ. นอกจากนี้ก็มีเรื่องห้องส้วม. ทุกครั้งที่ท่านประสงค์จะเข้า, ท่านจะลุกขึ้นเดินฉิวไปโดยลำพัง, ไม่ต้องรอให้ใครจูงหรือประคอง. พระเณรที่ปรนนิบัติอยู่ต้องวิ่งตามไปทุกครั้ง. เวลาใดที่ผู้เขียนกราบเรียนถามว่า "ท่านอาจารย์เป็นอย่างไรบ้างครับ", ท่านต้องตอบว่าสบายทุกครั้ง. ตลอดเวลาที่ท่านมีไข้สูงตัวร้อนจัด, ท่านไม่เคยออกปากว่าไม่สบายที่ส่วนไหนเลย. ถ้าไข้สูงมากก็นอนเฉย ๆ. ถ้าไข้ลดก็มีอาการกระปรี้กระเปร่า

ขึ้น. บางทียิ้มหรือหัวเราะกับพระเณรที่อยู่ด้วย, คล้ายคนปกติ, พอสบายขึ้นหน่อยก็เล่า "นิทาน" ต่าง ๆ ให้ผู้ปรนนิบัติฟัง. เป็นเรื่องนิมิตบ้าง, ประสบการณ์บ้าง. บางทีก็เป็นชาดก. ผู้เขียนคิดว่าปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็นเครื่องแสดงว่าร่างกายของท่านอาจารย์กับจิตใจเป็นคนละส่วนกัน. ถึงกายของท่านเป็นไข้, จิตของท่านไม่ได้เป็นไปด้วย. จิตของท่านเป็นปกติตลอดเวลา.

หลังจากที่ท่านอาจารย์สบายดีแล้ว, ผู้เขียนก็ขออนุญาตสลักพระพุทธรูปที่ก้อนหินดังกล่าวแล้วในตอนต้น. ท่านอาจารย์อุตส่าห์เดินขึ้นไปดูหินให้เห็นด้วยตนเองเมื่อผู้เขียนกราบเรียนว่าจะอุทิศรูปนั้นแก่ท่าน. ได้ลงมือในวันวิสาขบูชา (๑๓ พฤษภาคม) ๒๕๑๑. แล้วเดินทางขึ้นไปอุดรฯ ทุกปลายสัปดาห์เช่นเดียวกับตอนที่ไปดูแลท่านอาจารย์. ทำได้สำเร็จเรียบร้อยในวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๑๑, รวมเวลาที่ใช้เฉพาะการสลัก ๑๒๕ ชั่วโมง. ได้ถวายพระนามว่า "พระพุทธบัณฑรนิมิต" (แปลว่าพระพุทธรูปพระอาจารย์ขาวสร้าง), อุทิศถวายพระอาจารย์ตามที่ตั้งปณิธานไว้. พระเณรในวัดเล่าว่าในระหว่างที่กำลังสลักพระพุทธรูปอยู่นั้น, วันไหนผู้เขียนไม่ไปทำงาน, ท่านอาจารย์จะไปนั่งทำสมาธิอยู่บนแท่นหินใกล้ ๆ ก้อนหินใหญ่นั้น. ผู้เขียนเข้าใจว่าท่านคงใช้อำนาจจิตของท่านเข้าช่วย, งานจึงได้สำเร็จลงโดยเรียบร้อยและได้ผลงดงามอย่างที่ผู้เขียนเองไม่เคยนึกฝัน.

ธรรมชาติของสังขาร

หลังจากการอาพาธครั้งใหญ่นั้นแล้ว, สุขภาพของท่านอาจารย์ไม่กลับคืนสู่สภาพดั้งเดิมอย่างแท้จริง. โดยเฉพาะการฉันภัตตาหารลดปริมาณลงเรื่อย ๆ, ส่งผลไปถึงสุขภาพทั่วร่างกาย. ท่านยังเดินบิณฑบาตทุกเช้า,

เดินจงกรมทุกคืน. จิตยังสดใสเข้มแข็งเหมือนเดิม. แต่ความแข็งแกร่งทางกายนั้นลดลงไป. ความผิดปกติอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือโลหิตจาง, ซึ่งทำให้ความต้านทานทั่วไปลดลงด้วย. ท่านอาจารย์มีอาการอาพาธบ่อยกว่าเดิม. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาอากาศเปลี่ยน, จะต้องเป็นไข้, น้อยบ้างมากบ้าง. นาน ๆ ก็มีอาการท้องเสียครั้งหนึ่ง. ความอาพาธทั้งหมดนี้รักษาได้ง่าย ๆ ด้วยยาธรรมดา ๆ. บางครั้งได้รับข่าวอาพาธ, รีบเดินทางไปโดยด่วน. พอถึงวัดท่านอาจารย์สบายดีแล้ว. จนพระเณรชอบพูดกันว่าโรคของหลวงปู่กลัวหมอ.

อย่างไรก็ดี, หลังจากงานฉลองอายุครบแปดสิบปีแล้ว, ลักษณะแห่งความเสื่อมยิ่งชัดขึ้นเรื่อย ๆ. ความอยากอาหารลดลงเป็นลำดับ, ทำให้สภาพทั่วไปเลวลง. ท่านอาจารย์อาพาธบ่อยขึ้น. แม้จะเป็นเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ และรักษาหายโดยเร็ว, ก็เป็นเรื่องที่น่าห่วง. เบื่ออาหารทำให้ฉันได้น้อย.ฉันได้น้อยทำให้ขาดอาหาร. ขาดอาหารทำให้เลือดจาง. เลือดจางทำให้เบื่ออาหาร. เกิดเป็น "วงร้าย" ขึ้น, เวียนไปไม่รู้จบและทำให้อาการทุก ๆ อย่างมากขึ้นเรื่อย ๆ. ผู้เขียนเห็นว่าจำเป็นจะต้องตัด "วงร้าย" นี้ให้ได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง, ก่อนที่สถานการณ์จะเลวร้ายมาก. การใช้ยาไม่ค่อยได้ผล. คิดจะลองกระตุ้นด้วยอาหารบ้าง. ได้ขอร้องให้คุณหญิงส่งศรีกับคุณมานี ตั้งตรงจิตไปพักอยู่ในวัดเป็นเวลาเกือบสองเดือนเพื่อช่วยกันทำอาหารที่แปลก ๆ และมีคุณค่าถวายท่านอาจารย์. ปรากฏว่าผลที่ได้ไม่คุ้มเหนื่อย. สภาพร่างกายของท่านดีขึ้นมาหน่อยหนึ่งแล้วก็กลับเป็นอย่างเก่า. เรื่องลำบากคือท่านไม่ค่อยยอมฉันเนื้อสัตว์, ชอบแต่ผลไม้, โดยเฉพาะอย่างยิ่งกล้วยน้ำว้าสุก. ผู้เขียนพยายามหาอาหารอื่นให้ท่านฉันแทนเนื้อสัตว์, เช่นผลิตภัณฑ์จากถั่วเหลืองมีเต้าหู้เป็นต้น. ท่านฉันให้พักหนึ่งแล้วก็เบื่อ. ครั้งหนึ่งออกอุบายเอาเนยแข็งอัดเป็น

แท่งเล็ก ๆ คล้ายเมล็ดยา, ถวายให้ฉันพร้อมกับยาหลังอาหาร. ท่านยอมฉันให้เป็นเวลาหลายเดือน. แต่ผลไม่ดีเท่าไรเพราะปริมาณของ "เนยเม็ด" ๖ เม็ดที่ถวายครั้งหนึ่ง ๆ รวมกันเท่าชิ้นเล็ก ๆ ชิ้นเดียว. ในที่สุดวันหนึ่งท่านก็บอกเลิก, ไม่ยอมฉัน "อ้ายลูกเนย" ต่อไป. แสดงว่าท่านรู้อยู่ตลอดเวลาว่า "ยาเม็ดพิเศษ" หลังจังหันนั้นเป็นอะไร, แต่ยอมฉันเพราะความเมตตา.

ในที่นี้ต้องยกย่อง "คุณแม่ขาว" (แม่ชี) ที่ทำหน้าที่แม่ครัวที่ได้พยายามอย่างยิ่งที่จะจัดอาหารให้ถูกปากถูกใจท่านอาจารย์, และชมเชยพระและเณรที่พยายามคะยั้นคะยอด้วยวิธีต่าง ๆ ให้ท่านอาจารย์ฉันให้มาก ๆ. ถึงกับมีการบันทึกรายงานประจำวันว่าวันหนึ่ง ๆ ท่านอาจารย์ฉันอะไรได้บ้าง. ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงความกตเวทีและความภักดีอย่างที่ในสมัยนี้หาดูไม่ง่ายนัก.

เมื่อการถวายยาและถวายอาหารไม่ได้ผลที่ต้องการ, ก็เหลืออยู่อีกทางเดียวคือการถวายเลือด. ถึงแม้จะมีการเสี่ยงอยู่ด้วยก็จำต้องยอม, เพื่อตัดวงร้ายให้ขาดตอนไปเสียทีหนึ่ง. พอดีตอนนั้นคุณหมอประวัติได้ไปปฏิบัติราชการที่อุดรฯอีก, จึงได้ขอร้องให้จัดการถวายเลือดของผู้เขียนเป็นครั้งที่สอง, ประมาณต้นปี ๒๕๑๓. หลังจากนั้นท่านอาจารย์กระปรี้กระเปร่าขึ้น, แข็งแรงขึ้น. เลือดฝาดดีขึ้น. ฉันอาหารได้มากขึ้น. ทั้งนี้มิใช่เพราะมีเลือดมากขึ้นอย่างเดียว, ยังมีผลทางอ้อมจากการกระตุ้นหน้าที่ของอวัยวะและขบวนการต่าง ๆ เข้ามาร่วมด้วย. ผลดีอยู่ได้ประมาณหนึ่งปีก็ค่อย ๆ เลือนลาง. ผู้เขียนเห็นว่าไม่ควรปล่อยให้ร่างกายตกต่ำนานจนกลายเป็นสภาพติดตัว, จึงได้ถวายเลือดเป็นครั้งที่สามในปี ๒๕๑๕ และครั้งที่สี่ในอีกสองปีต่อมา. การถวายครั้งที่หนึ่งถึงที่สามดำเนินไปโดยเรียบร้อย. ภายหลังถวายครั้งที่สี่มีผื่นลมพิษขึ้นสองสามเม็ดรอบ ๆ แผลที่แทงเข็ม. ไม่มีอาการอย่างอื่น.

ปรากฏการณ์นี้ทำให้กริ่งเกรงว่า ร่างกายของท่านอาจารย์ได้เริ่มทำการต่อต้านเลือดของผู้เขียนแล้วใน พ.ศ.๒๕๑๙ เมื่อควรจะถวายเลือดอีก, คุณหมอรัชนัย ยศสิงห์แห่งโรงพยาบาลอุดรธานี ซึ่งเข้ามาร่วมคณะแพทย์ฯ, ได้แสดงความประสงค์จะถวายเลือดบ้างเพราะหมู่ "โอ" เหมือนกัน. ได้เรียนขออนุญาตท่านอาจารย์, ท่านไม่ขัดข้อง. เคราะห์ร้ายที่ถวายไปได้ยังไม่ถึงสองร้อยลูกบาศก์เซ็นติเมตรท่านอาจารย์ก็มีอาการหนาวสั่นรุนแรงจนต้องหยุดถวาย. หลังจากนั้นก็ไม่กล้าถวายเลือดอีกเพราะสภาพทั่วไปของท่านอาจารย์เลวลงไปเรื่อย ๆ, เกรงว่าถ้ามีอาการแพ้ขึ้นมาอาจมีอันตรายมาก. การที่ต้องงดถวายเลือดนี้ทำให้การบำรุงรักษาท่านอาจารย์เสียประสิทธิภาพไปมาก, เพราะเหลือแต่วิธีถวายอาหารอย่างเดียว, และระบบย่อยอาหารของท่านก็เสื่อมสภาพมากแล้ว.

ใน พ.ศ.๒๕๑๖ อาการทั่วไปของท่านอาจารย์ยังนับว่าปกติ, เมื่อนึกถึงอายุ ๘๖ ปีของท่าน. ความเสื่อมทางกายดำเนินไปช้า ๆ. ทุก ๆ เช้าท่านเดินจากกุฏิที่ผาบิ้งไปถึงศาลาหลังเก่าที่หน้าถ้ำกลองเพล, ระยะทางประมาณ ๑,๕๐๐ เมตร. แล้วเดินบิณฑบาตไปถึงสำนักชี, ระยะทางอีก ๑๐๐ เมตร. เดินกลับขึ้นไปฉันบนศาลา. ฉันแล้วสังสรรค์หรือสอนพวกศรัทธาที่ไปในการจังหัน. แล้วจึงเดินกลับกุฏิ. ระหว่างศาลากับกุฏิเป็นทางขึ้นเนินและลงเนินค่อนข้างสูง. ท่านอาจารย์เดินอยู่หลายปีจนร่างกายอ่อนลง ๆ. พระและเณรจึงจัดให้ท่านนั่งรถสร้างเองแบบตะเฆ่ลากไม้, ใช้เณรสองรูปเป็นผู้เข็นและลาก. วันหนึ่งขากลับจากศาลาถึงตอนลงเนิน, ฝนตกถนนเปียก, เณรรูปหนึ่งลื่นล้มลง. อีกรูปหนึ่งรั้งคนเดียวไม่อยู่, ปล่อยรถหลุดมือแล่นลิ่วลงเนิน, เลี้ยวเข้าชนข้างทางล้มตะแคงลง. ท่านอาจารย์ก็ตกลงไปนอนตะแคงด้วย. ถ้าเป็นคนอื่นเณรทั้งสองคงโดนเล่นงานแย่. แต่ท่านอาจารย์ได้แต่หัวเราะด้วยความขัน, และบ่นขัดยอกสีข้าง. ผู้เขียนทราบเรื่องก็จัดรถแบบให้คนไข้นั่งไปถวาย,

มีห้ามล้อสำหรับท่านอาจารย์ดึงเองได้. มีความสะดวกและปลอดภัยขึ้น. ต่อมามีผู้อื่นศรัทธาสร้างรถพิเศษไปถวายอีก, มีหลังคากันฝนด้วย. ท่านอาจารย์มีความสบายและปลอดภัยมากขึ้นอีก.

เห็นจุดจบ

ผู้เขียนเดินทางไปเยี่ยมท่านอาจารย์เป็นประจำ, ประมาณเดือนละครั้ง. ในต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๗ พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาดได้รับนิมนต์ไปสอนกัมมัฏฐานที่กรุงลอนดอนเป็นเวลาสองสัปดาห์. ผู้เขียนเห็นว่าอาการของท่านอาจารย์ขาวเป็นปกติสม่ำเสมออยู่,ไม่มีอะไรต้องเป็นห่วง, จึงขอกราบลาท่านติดตามท่านอาจารย์มหาบัวไปในฐานอุปัฐฐากและเวยยาวัจกรพร้อมกับ ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี. พอเดินทางกลับมาถึงบ้านในวันที่ ๑๘ มิถุนายนก็ได้รับทราบว่าท่านอาจารย์ได้เป็นอัมพาตไปตั้งแต่เช้าวันที่ ๑๗. จึงได้รีบเดินทางขึ้นไปเยี่ยม. พบว่าท่านอาจารย์มีอาการทั่วไปค่อนข้างดี, แต่เป็นอัมพาตข้างซ้ายในขั้นปานกลาง. ยกแขนได้, แต่มือกำไม่ได้. ขายกได้, แต่เท้าห้อย. เดินเองไม่ได้, แต่ถ้าเกาะราวหรือมีคนช่วยพยุงก็เตาะแตะไปได้. ท่านพูดได้ดี. ความพิการอยู่ในขั้นปานกลาง, ไม่รุนแรงมาก. แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียนก็มีความเศร้าที่สุดอยู่ในใจ, เพราะรู้อยู่ว่า **"นี่คือจุดเริ่มของตอนจบ"**

ตามที่ผู้เขียนได้ประสบมาหลายครั้งแล้ว. ผู้สูงอายุที่แข็งแรงและมีสุขภาพดี, อาจดำรงสภาพอยู่ได้นานเท่านาน, ตราบที่ยังสามารถเดินเหินเองได้. แต่ถ้าเมื่อใดความสามารถนี้เสียไป, จะเพราะเหตุใดก็ตาม, สุขภาพจะเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว. โดยมากจะสิ้นชีวิตภายในสองสามปีหลังจากการ

เสียสมรรถภาพในการเดิน, เนื่องจากร่างกายทรุดโทรมเร็วและมีโรคร้ายเข้ามาแทรกแซง.

นับตั้งแต่ต้นที่ได้เห็นอาการอัมพาตของท่านอาจารย์ผู้เขียนก็ได้พยายามใช้วิธีกายบริหารเพื่อช่วยให้ท่านอาจารย์สามารถรักษาสภาพไว้ได้นานที่สุดและให้ความเสื่อมเกิดขึ้นช้าที่สุด. มาตรการสำคัญคือส่งเสริมและช่วยให้ท่านอาจารย์เดินให้มากที่สุดที่จะทำได้. มีการให้เดินเกาะราวและเข็นรถชนิดที่ใช้หัดคนไข้ให้เดิน. ขาของท่านอาจารย์ค่อย ๆ มีแรงขึ้น. แรก ๆ ไต่ราวระเบียงกุฏิได้สองสามเที่ยว. หัดอยู่หลายเดือนเดินได้ถึงสิบเที่ยวสิบสองเที่ยว. อาการอื่น ๆ ก็ดีขึ้นตามไป. แล้วก็ทรงอยู่นับเป็นปี. แล้วก็เริ่มเสื่อม. ท่านอาจารย์ไม่เพียงแต่มีแรงลดน้อยลง (เพราะฉันไม่ค่อยได้), แต่บ่นเจ็บสะโพกซึ่งมากขึ้นทุกที ๆ, ทำให้กลับเดินได้น้อยลง. หลังจากนั้นอาการทั่วไปก็เสื่อมลงเรื่อย ๆ.

ตั้งแต่ต้นจนถึงตอนเป็นอัมพาต, ผู้เขียนรับผิดชอบแต่ผู้เดียวในเรื่องสุขภาพของท่านอาจารย์. พอเกิดเหตุอัมพาต, ผู้เขียนเห็นว่าต่อแต่นี้ไปสุขภาพของท่านอาจารย์จะกวัดแกว่งมากกว่าเดิม, ท่านจะอาพาธบ่อยขึ้น. ลำพังผู้เขียนคนเดียวคงจะดูแลท่านไม่ได้ดี. โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เขียนอยู่ไกลจากท่านมาก. ต้องเดินทางอย่างน้อยสิบชั่วโมงจึงจะถึงท่าน. เห็นว่าจะต้องหาคนช่วย. พอดีได้พบคุณหมอรัชนัย ยศสิงห์ซึ่งโรงพยาบาลอุดรฯส่งไปดูแลท่านอาจารย์ในตอนที่เป็นอัมพาต, จึงได้แจ้งความประสงค์ให้ฟัง. คุณหมอรัชนัยยินดีรับความเห็นและวิธีรักษาที่ผู้เขียนเสนอ, และท่านผู้อำนวยการก็ไม่ขัดข้อง. ผู้เขียนวางใจว่าคุณหมอรัชนัยอาจจะไปถึงท่านอาจารย์ได้ภายในไม่ถึงชั่วโมงหลังจากที่ได้รับข่าว. ทุ่นเวลาไปได้ถึง ๘ ชั่วโมง. แต่ต่อมาอีกปีกว่า ๆ, ท่านอาจารย์มีสภาพเลวลงอีกและอาพาธบ่อยขึ้น, จึงได้ขอนาย

แพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลหนองบัวลำพูมาช่วยอีกคนหนึ่ง. โรงพยาบาลอยู่ห่างวัดเพียง ๑๔ กิโลเมตร. นายแพทย์อาจจะไปถึงวัดได้โดยใช้เวลาสิบห้านาทีเท่านั้น. นายแพทย์คนแรกในหน้าที่นี้คือคุณหมอวิทยา ชวลิตสกุลชัย. ต่อมาคุณหมอวิทยาถึงแก่กรรมโดยกะทันหัน, จึงได้ขอคุณหมอสันติภาพ ชัยวงศ์เกียรติรับหน้าที่แทนต่อมา.

สำหรับการติดต่อระหว่างวัดกับผู้เขียน, ในสมัยต้นถ้าท่านอาจารย์อาพาธขึ้นและผู้ปรนนิบัติเห็นสมควรจะแจ้งให้ทราบ, ก็ต้องให้คนเดินทางเข้าไปถึงจังหวัด, แล้วโทรศัพท์ทางไกลไปถึงผู้เขียน. ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๒๓ หลังจากที่ท่านอาจารย์ได้อาพาธมีอาการหนักมาก, มีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับแพทย์ในเวลารวดเร็ว, ผู้เขียนจึงได้ทำเรื่องทูนเกล้าฯถวาย, ขอพระราชทานโทรศัพท์สำหรับวัด. ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ตามความประสงค์, นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง.

ม้าแก่-เกวียนผุ

ถึงแม้ว่าท่านอาจารย์จะมีผู้รู้จักเพียงเล็กน้อยใน พ.ศ.๒๕๐๕ ที่คณะของผู้เขียนได้ไปนมัสการเป็นครั้งแรก, ชื่อเสียงและคุณธรรมอันสูงส่งของท่านค่อย ๆ ขยายออกไปเรื่อย ๆ โดยรวดเร็ว. ใน พ.ศ.๒๕๑๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชินีนาถได้ เสด็จไปนมัสการและพระราชทานพระราชูปถัมภ์ด้วยนานาประการ, เป็นที่ปลาบปลื้มของคณะศิษย์อย่างยิ่ง. ท่านอาจารย์เองก็เทิดทูนทั้งสองพระองค์ไว้ในที่สูงสุดและแผ่เมตตาถวายพระพรเป็นประจำ. จำนวนคนที่ไปนมัสการท่านอาจารย์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ, จากทุกภาคของประเทศ. ในจำนวนนั้นมีแพทย์จากที่ต่าง ๆ ไปด้วยเสมอ.

บางคนก็มีศรัทธาเอายาไปถวาย. ถึงแม้ท่านอาจารย์จะไม่เต็มใจ, ท่านก็ต้องรับ. ผู้เขียนเกรงว่าการรับยาจากแพทย์ (และผู้ที่ไม่ใช่แพทย์) โดยไม่จำกัด, อาจจะทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงขึ้นได้, จึงได้เขียนคำชี้แจงเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของท่านอาจารย์ติดเอาไว้ให้ผู้สนใจอ่านเพื่อจะได้ทราบสถานการณ์และช่วยกันระวัง.

หลักการรักษาหลวงปู่ขาว อนาลโย

----

๑. **หลวงปู่เป็นคนแก่** อายุเก้าสิบกว่าแล้ว. ร่างกายทรุดโทรมเกินกว่าจะเข็นให้กลับกระชุ่มกระชวยหรือแข็งแรงเหมือนคนหนุ่มสาว. ถ้าพยายามกระตุ้นหรือบำรุงมากเกินควร, อาจเกิดผลร้ายแทนที่จะดี. ดังนั้นนโยบายที่ใช้อยู่คือ **รักษาสภาพปัจจุบัน** ให้คงอยู่โดยการ**ประคับประคอง** ด้วยยาและอาหาร, และพยายามป้องกันโรคแทรกซึ่งจะมาทำให้สภาพเลวลง.

๒. **หลวงปู่เป็นพระกัมมัฏฐาน,** บวชมากว่า ๖๐ ปีแล้ว. ฉันอาหารมื้อเดียว. อาหารใดชอบก็ฉันมาก. ไม่ชอบก็ฉันน้อย. ร่างกายเข้าสภาพคงตัว. การรักษามุ่งที่จะรักษาสภาพคงตัวนี้ไว้, ไม่พยายามรบกวนให้เกิดความยุ่งเหยิงขึ้น.

๓. **หลวงปู่เป็นอริยบุคคล.** ท่านมีอำนาจเหนือร่างกายของท่านในบางแง่, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาร่างกายปกติ. แต่ถ้าร่างกายผิดปกติมาก, ท่านก็อาจควบคุมไม่ได้. การรักษามุ่งให้ท่านแก้ไขสภาพไม่ปกติในร่างกายของท่านโดยตนเองด้วย, ไม่เพียงแต่อาศัยยาเท่านั้น. เพราะฉะนั้นการใช้ยาจึงมุ่งแต่เพียงที่จำเป็น, และใช้ในขนาดเบาเพื่อไม่ให้รบกวนร่างกายมากเกินไปจนท่านไม่อาจบังคับได้ด้วยอำนาจจิต.

ด้วยเหตุผลทั้งสามประการนี้การรักษาจึงมุ่ง

๑. รักษาสภาพปกติ, ไม่พยายามบำรุงมากเกินไป.

๒. รักษาดุลต่าง ๆ, รวมทั้งโรคหลายโรคที่ประจำตัวท่านมาหลายสิบปีแล้ว.

๓. ใช้ยาแต่เท่าที่จำเป็น, ใน**ขนาดน้อย,** ตามสภาพของร่างกาย.

๔. รักษาแบบ**ประคับประคอง** และคาดคะเนผล, มากกว่าแบบจู่โจมหรือเร่งเร้า.

ผู้ที่ร่วมในแนวการรักษานี้คือ

น.พ.อวย เกตุสิงห์	กรุงเทพฯ
น.พ.รัชนัย ยศสิงห์	โรงพยาบาลอุดรธานี
น.พ.วิทยา ชวลิตสกุลชัย	โรงพยาบาลหนองบัวลำพู

(น.พ.วิทยา ถึงแก่กรรมใน พ.ศ.๒๕๒๓, และ น.พ.สันติภาพ ชัยวงศ์เกียรติ ได้เข้ามาแทน.)

รายการ - การบำรุงประจำวัน

(ใช้ตั้งแต่ ๕ มีค. ๒๕๒๔)

๑. ตื่นนอน - ถวายรังนก ๑ ถ้วย

๒. ๑๕ นาทีก่อนจังหัน	-	บัยเออร์ โทนิค ๑ ช้อนใหญ่
	-	ซัยตาค็อน ๒ ช้อนชา
๓. ระหว่างฉัน	-	ยาย่อยอาหาร ๑ เม็ด (คอมบิซัยม์, แพนโตซัยม์)
	-	วิตะมิน บี ๑ ๑ เม็ด (๑๐๐ มก.)
๔. ฉันเสร็จ	-	ยาบำรุงเลือด ๑ เม็ด (ไอเบอเร็ต, ไอเบอรอล หรือ เฟอร์รัส ซัลเฟต - สลับกัน)
	-	ยาเสริม โปรเทอีน ๒ เม็ด (แบรนเนอร์ไฮโปรตีน)
	-	วิตะมินรวม ๑ เม็ด (ไวเตอร์ร่า เธอราปิวติค, เจโรเบียน)
	-	ยาเม็ด โปแตสเซียม คลอไรด์ ๑ เม็ด (ใช้เป็นระยะ ๆ)
	-	ยาเม็ด แคลเซี่ยม (แซนดอส) ๑ เม็ด (ใช้เป็นระยะ ๆ)
๕. ๑๑ น.	-	ซัสตาเจ็น ๔ ช้อนผสม กลูโคส ๔ ช้อน
๖. ๑๔ น.	-	กลูโคส หรือ น้ำผึ้ง หรือ โกโก้ไม่ใส่นม
๗. ๑๗ น.	-	เหมือน ๑๔ น.
๘. ๒๐ น.	-	เหมือน ๑๔ น.

หมายเหตุ. กลูโคสถวายได้เสมอหากรู้สึกหิวหรือเพลีย. ถ้าเกิดอาการไม่สบายขึ้น, ก็เพิ่มการรักษาไปตามเหตุ, โดยใช้หลักที่แจ้งไว้.

เมตตาธรรม

ครั้งหนึ่งผู้เขียนไปเยี่ยมท่านอาจารย์ตามปกติ. เข้าทางหลังกุฏิ, เห็นถังน้ำมันสองร้อยลิตรถังหนึ่งตั้งอยู่ริมกำแพงในสภาพบุบบิบ. มีหนังสือเขียนด้วยสีขาวว่า "ถังช้างเหยียบ". สอบถามดูได้ความว่าก่อนหน้านั้นไม่เท่าไหร่ท่านอาจารย์ท่านระลึกถึงช้างพลายใหญ่ตัวหนึ่ง, ดูเหมือนจะเป็นหัวหน้าโขลงอยู่ในป่าหลังเขา, เคยเข้ามาเที่ยวในวัดเป็นประจำ. ท่านอาจารย์ว่าท่านคุ้ยเคยกับช้างเชือกนั้น. แต่ตอนหลังนี้ห่างไป, ไม่ได้มาให้เห็นอีก. ค่ำวันหนึ่งท่านอาจารย์ได้ปรารภดัง ๆ ว่าช้างของเราหายไปไหนนะ, ไม่เห็นมานานแล้ว. จะถูกใครเขาฆ่าตายเสียแล้วกระมัง. ตอนดึกคืนนั้นเองท่านอาจารย์กำลังจำวัดอยู่ต้องตกใจตื่นขึ้นเพราะรู้สึกว่ากุฏิคลอนและมีเสียงใครเอาอะไรมาถูเสียดสีที่ข้างฝา. ท่านร้องถามออกไปว่าใคร, ก็ไม่มีเสียงตอบ. แล้วอะไร ๆ ก็เงียบไป. พอตื่นเช้ามีผู้เห็นถังน้ำมันใบนั้นตั้งอยู่ใกล้กุฏิในสภาพบุบบิบ. ก็รู้กันว่าในตอนดึก "ช้างของหลวงปู่" ได้มารายงานตัวให้ทราบว่ายังมีชีวิตอยู่, และเอาสีข้างสีฝนังกุฏิให้รู้ว่ามา, พร้อมทั้งเหยียบถังน้ำมันทิ้งไว้เป็นที่ระลึกด้วย. หลังจากนั้นแล้วช้างเชือกนั้นก็มิได้มาแสดงร่องรอยอะไรให้เห็นอีก.

ท่านอาจารย์มีบารมีพิเศษอยู่เกี่ยวกับช้าง. ในชีวประวัติของท่านมีเรื่องที่เกิดขึ้นระหว่างที่ท่านธุดงค์ไปกับท่านพระอาจารย์มั่นและสหธรรมิกบางรูปในดินแดนของจังหวัดเชียงใหม่. ไปถึงทางเลียบไหล่เขาแห่งหนึ่งพบช้างใหญ่ขวางทางอยู่. ท่านพระอาจารย์มั่นคงจะมีญาณทราบคุณธรรมพิเศษของท่านอาจารย์เกี่ยวกับช้าง, จึงส่ง "ท่านขาว" ไปเจรจาขอทาง. ท่านอาจารย์เดินไปใกล้ช้างแล้วก็พูดเรียบ ๆ ว่า "อ้าย. อ้ายตัวใหญ่โต. ข้อยตัว

เล็กน้อย. พวกข้อยจะพากันไปปฏิบัติธรรม. แต่ข้อยกลัว. ขอให้อ้ายเปิดทางให้ด้วยเถิด.” (เขียนตามที่จำได้. คำอาจจะผิดบ้าง. แต่ความคงคล้าย ๆ เช่นนี้.) ช้างเชือกนั้นฟังแล้วก็หันหน้าเข้าซุกกับก้อนหิน, เปิดทางให้ผ่านแต่โดยดี. ผู้ที่ทราบเรื่องเชื่อกันว่าในชาติหนึ่งท่านอาจารย์เคยเป็นช้างชั้นใหญ่มา. เพราะเณรและแม่ชีที่วัดถ้ำเชื่อว่าท่านอาจารย์สามารถจะเรียกช้างมาได้ถ้าต้องการ.

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการที่ท่านอาจารย์สามารถ “เจราจา” ให้ช้างเปิดทางให้เดินผ่านก็ดี, หรือสามารถเรียกช้างให้มาหาได้ก็ดี, คงจะมีอนุสนธิ์มาจากพลังจิตของท่านซึ่งเกิดจากการภาวนาและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมตตาธรรม. คุณธรรมข้อหลังนี้เห็นได้ชัดแจ้งจากปรากฏการณ์และพฤติกรรมของท่านอาจารย์หลายประการ.

ครั้งหนึ่งมีคณะสุภาพสตรีจากกรุงเทพฯไปแวะนมัสการและนำร่ม ๖ คันถวายท่านอาจารย์. ท่านรับประเคนแล้วก็พูดหัวเราะ ๆ ว่า “ของเหลือมาซีนะ”. คณะทายิกาสะดุ้งใจว่าทำไมท่านรู้ว่าเป็นของเหลือ. ความจริงคณะได้ตระเวนไปตามวัดกัมมัฏฐานมาแล้วหลายวัดและถวายร่มวัดละ ๑๒ คัน. มาถึงวัดถ้ำกลองเพลยังเหลืออยู่เพียง ๖ คัน. เป็นของเหลือจริง ๆ. ครั้นคณะเดียวกันนั้นถวายยา, ท่านก็ถามล้อ ๆ ว่า “ยาแก้อัมพาตมีไหมล่ะ”. มีผู้เรียนท่านว่าขอให้อยู่อีกนาน ๆ, จะได้คอยเทศน์สั่งสอน. ท่านตอบแต่เพียงว่า “ขี้คร้าน”.

วันหนึ่งมีชายแปลกหน้าผู้หนึ่ง, เป็นคนวัยฉกรรจ์, ปรากฏกายขึ้นที่วัดและขอเข้านมัสการท่านอาจารย์. พอได้พบก็ตรงเข้าไปกราบถึงที่เท้าแล้วเอ่ยปากขอบพระคุณที่ท่านได้ช่วยเขาให้พ้นจากโทษมหันต์. ทุกคนงงงันไปหมดเพราะไม่เคยเห็นผู้นั้นมาก่อน. ท่านอาจารย์นั่งฟังโดยดุษณียภาพ.

ชายนั้นเล่าว่าเขาเป็นทหารไปรบที่ประเทศลาวอยู่เป็นเวลานาน. พอกลับมาบ้านก็ได้รู้เรื่องว่าภรรยานอกใจ. เขาโกรธแค้นมาก, เตรียมปืนจะไปยิงให้ตายทั้งชายชู้ด้วย. ได้ไปแวะร้านเหล้า, ดื่มจนเมาหลับไป. แล้วก็ฝันว่ามีพระแก่องค์หนึ่งมาขอบิณฑบาตความอาฆาตโกรธแค้นและเทศน์ให้ฟังถึงบาปกรรมของการฆ่า, จนชายนั้นยอมยกความพยาบาทให้, และถามพระนั้นว่าท่านชื่ออะไรมาจากไหน. พระบอกว่าเราชื่อขาว, มาแต่เมืองอุดรฯ. พอตื่นชายนั้นก็ตัดสินใจออกเดินทางมาเสาะหาท่านอาจารย์, จนได้พบที่วัด. ท่านอาจารย์อนุโมทนาแล้วอบรมต่อไปให้เข้าใจหลักกรรมตลอดจนผลของการงดเว้นจากการฆ่า, ทำให้ชายผู้นั้นซาบซึ้งในรสพระธรรมจนตัดสินใจที่จะอุปสมบทต่อไป. เรื่องนี้เป็นหลักฐานว่าความเมตตาของท่านอาจารย์เป็นเรื่องจริงจังเพียงใดและกินอาณาบริเวณได้กว้างขวางเพียงใด. ถ้าไม่เกิดเหตุที่เล่านี้ก็คงไม่มีใครรู้ความจริง.

ท่านอาจารย์เป็นคนทุพพลภาพอยู่ถึงเก้าปี. ถ้าเป็นคนธรรมดา, สุขภาพจิตคงจะเสื่อม. แต่เรื่องเช่นนี้ไม่ปรากฏเลยในกรณีของท่าน. อารมณ์ของท่านยังดีเหมือนแต่ก่อน. นิสัยรื่นเริงและชอบติดตลกยังเห็นอยู่ได้ทั้งในการกระทำและคำพูด, ดังเรื่องของเหลือที่เล่าแล้ว. บางทีพูดกันเรื่องสุขภาพของท่าน, ท่านก็ลุกนั่งตัวตรง, ทำท่ากายบริหารและชกลมให้ดู, แสดงว่าท่านยังแข็งแรง. เมตตาธรรมยังเด่นและสะดุดตาสะดุดใจทุกคนที่ได้นมัสการท่าน. หลายคนกล่าวว่าเพียงแต่เห็นยิ้มของท่านก็เย็นใจแล้ว. ใครขออะไรท่านก็ให้, และให้โดยไม่ได้นึกถึงตัวเอง. มีคนจำนวนมากชอบขอชานหมากของท่านเอาไปเป็นของขลัง. พอคนหนึ่งขอชานหมาก, คนอื่นก็ขอบ้าง. พระอุปัฏฐากต้องเก็บรวบรวมไว้สำหรับแจก. ครั้งหนึ่งมีชาวบ้านหมู่ใหญ่ไปนมัสการ. ชานหมากที่เตรียมไว้หมดไปแล้ว. คนหนึ่งออกปากขอคำที่ท่าน

กำลังเคี้ยวอยู่. ท่านก็คายให้. พอเคี้ยวคำใหม่ได้ไม่กี่ครั้ง, อีกคนก็ขอ. ท่านก็ให้. พอเคี้ยวคำที่สาม, ก็โดนขอ. ลงท้ายให้ท่านเคี้ยวพอเป็นพิธีแล้วขอชาน. ทำซ้ำ ๆ เจ็ดแปดเก้าจนถึงสิบครั้งท่านอาจารย์เลยยันหมาก, ต้องลงนอน. หลังจากนั้นต้องจำกัดการขอชานหมาก. แต่ยังมีการพรมน้ำมนต์อีก. พรมแล้วพรมเล่าจนท่านอาจารย์ยกแขนไม่ขึ้น, เพราะคนมาทั้งวัน. ท่านอาจารย์บอกว่าท่านไม่อยากพรม, เกรงคนอื่นจะว่าเป็นพระพรมน้ำมนต์. แต่เห็นเขามากันแต่ไกล ๆ (บางคนไปจากกรุงเทพฯ เพียงเพื่อขอได้รับพรมน้ำมนต์เท่านั้น) ก็สงสารเขา, จึงต้องพรมให้. ท่านอาจารย์เมื่อยแขนบ่อย ๆ ก็เลยปวดแขนเป็นประจำ. ต้องของด. เปลี่ยนเป็นเป่าหัว. ท่านอาจารย์เป่าแล้วเป่าเล่าจนเป็นลมเพราะเหนื่อย. งดเป่าหัวก็เปลี่ยนเป็นลูบหัว. ตอนนี้ทั้งพระเณรและแพทย์สังเกตต้องกันว่าระหว่างที่ท่านอาจารย์สบายดีนั้นถ้าหากวันไหนมีคนมานมัสการมาก, วันรุ่งขึ้นท่านจะต้องเจ็บไข้ทุกครั้ง. ลงความเห็นว่าพวกที่มานั้นพาเอาเชื้อโรคมาให้ท่าน. ร่างกายของท่านมีความต้านทานน้อย, จึงอาพาธ. เพราะเหตุนี้จะต้องกันคนไม่ให้เข้าไปรุมล้อมท่าน. แต่จะทำได้อย่างไร. ผู้เขียนเห็นว่ามีทางเดียว, คือเอาท่านอาจารย์ "ใส่ตู้". จึงได้เสนอท่านเจ้าอาวาส (พระอาจารย์บุญเพ็ง) ให้รื้อฝาห้องกุฏิด้านหน้าออก, เอากระจกใส่แทน, ทำให้เหมือนตู้โชว์. เช่นนี้หากเอาเตียงของท่านอาจารย์มาตั้งไว้หลังกระจก, พวกศรัทธาอาจจะเข้ามาถึงด้านนอกของกระจกก็ได้โดยไม่ส่งเชื้อโรคต่อให้ท่าน. พอดีทางวัดมีแผนจะย้ายห้องเก็บของหน้าห้องกุฏิอยู่แล้ว, ความเห็นของผู้เขียนจึงเป็นผลสำเร็จโดยราบรื่นและท่านอาจารย์ก็รอดพ้นจากการถูกคนห้อมล้อมถ่ายเทเชื้อโรคไปได้. ระหว่างที่ท่านอาจารย์จำวัดหรือกระทำกิจส่วนตัวก็รูดม่านปิดช่องกระจกไว้. ใครมาถึงระหว่างนั้นต้องรอ. พอได้จังหวะเปิดม่านพวกศรัทธาก็เข้าไปรุมล้อมหน้ากระจก. กราบแล้ว

นั่งดูจนพอใจก็กลับด้วยความปลาบปลื้ม. เห็นได้ชัดถึงความศรัทธาและเคารพของชาวบ้าน. แม้ไม่ได้ชานหมากไปบูชาก็เอาเพียงเป่าหัว. ไม่ได้เป่าหัวก็เอาเพียงลูบหัว. ไม่ได้ลูบหัว, ได้เพียงเห็นและกราบ, ก็พอใจแล้ว. วันหนึ่ง ๆ มีคนไปกราบท่านไม่น้อยกว่าสองสามร้อยคน. ถ้าวันเสาร์อาทิตย์มีเจ็ดแปดร้อยหรือเป็นพัน. รถโดยสารคันใหญ่ ๆ เต็มลานวัดที่จัดไว้. การทำ "ตู้กระจก" ช่วยผ่อนภาระและช่วยยืดอายุของท่านอาจารย์ไปได้ระยะหนึ่ง. น่าอนุโมทนากับท่านผู้บริจาคค่าสร้าง (คุณธเนศร์ เอียสกุล).

หลังจากเป็นอัมพาตร่างกายของท่านอาจารย์เสื่อมลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากขาดการเคลื่อนไหว (เดิน) และเบื่ออาหาร. เนื่องจากท่านฉันเนื้อสัตว์น้อย, กล้ามเนื้อจึงลีบทำให้อ่อนแรงยิ่งขึ้น. แม้ผิวหนังก็เสื่อมสภาพกลายเป็นเยื่อบางใสคล้ายกระดาษแก้ว, มองลอดเห็นหลอดเลือดใหญ่น้อยข้างใต้ได้ชัดเจน. พยายามายุยงให้ท่านฉันเนื้อสัตว์ไม่ค่อยได้ผล. ครั้งหนึ่งผู้เขียนออกอุบายเอาเนยแข็งอัดเป็นแท่ง, ปลอมเป็น "ยา", ถวายพร้อมกับยาหลังอาหาร. ท่านยอมฉันให้สองสามเดือนโดยไม่ว่ากระไร. แต่แล้ววันหนึ่งก็ประกาศเลิก, ไม่ยอมฉัน "อ้ายหมากเนย" ต่อไป. นี่แสดงว่าท่านรู้อยู่ตลอดเวลาว่าอะไรเป็นอะไร. แต่ยอมทำตามใจเราก็เพราะอยากให้เราได้บุญเท่านั้น.

ในระยะสามปีสุดท้ายนัยน์ตาของท่านอาจารย์ได้มืดสนิทเพราะต้อแก้วตา (ต้อกระจก). หูก็ตึงมากเพราะหินปูนจับกระดูก. ท่านอาจารย์ไม่ได้แสดงความเดือดร้อนอันใด, เป็นแต่พูดปลงเป็นธรรมสังเวชว่า "ตาก็บอด. หูก็หนวก. กระดูกก็หนัก". แต่พวกลูกศิษย์ทั้งพระและคฤหัสถ์พากันสงสาร, เห็นว่าท่านจะสบายขึ้นถ้ามองเห็นว่าใครไปใครมาและฟังออกว่าเขาพูดกับท่านว่ากระไร. เรื่องไปถึงพระเนตรพระกรรณก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้คุณหมออุทัย รัตนิน (ซึ่งเคยรักษาต้อของพระอาจารย์แหวน สุจิณโณ

ได้ผลดี) ไปตรวจและหาทางช่วยเหลือ. คุณหมออุทัยไปตรวจหลายครั้งและรอจังหวะจนต้อสุกดีและสุขภาพของท่านอาจารย์อยู่ในเกณฑ์ปลอดภัยสำหรับการผ่าตัด, จึงตกปากว่า "ทำได้". พวกเราพากันดีใจ, แม้คุณหมอจะบอกว่าต้องสร้างห้องผ่าตัดเป็นพิเศษ, ก็เห็นพร้อมกันว่า "สู้ได้". ผู้เขียนได้ติดต่อท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (ศจ.น.พ.เสม พริ้งพวงแก้ว) ขอให้สั่งสถาปนิกของกระทรวงออกแบบห้องผ่าตัดตามที่ต้องการ. แล้วก็เดินทางไปนมัสการท่านอาจารย์. พบพระอาจารย์บุญเพ็ง. ท่านบอกว่าหลวงปู่ไม่ยอมผ่า. ผู้เขียนเดาว่าท่านคงรู้ว่าจะต้องสร้างห้องผ่าตัดราคาสองสามแสนบาท, ท่านคงเสียดายเงิน, จึงเข้าไปกราบแล้วพยายามชี้แจงเหตุผลว่าทุก ๆ คนอยากให้ท่านเห็นอะไร ๆ ได้อีกครั้ง. เงินค่าก่อสร้างนั้นไม่ต้องเสียดายเพราะห้องผ่าตัดจะเก็บเอาไว้เป็นห้องพยาบาลประจำวัดต่อไป. พระเณรและชาวบ้านที่เป็นโรคปัจจุบันอะไรขึ้นมาก็จะได้อาศัย. "พ่อจ้าวแม่จ้าวก็อยากให้หลวงปู่เห็นเวลาท่านเสด็จมานมัสการ". จะพูดอะไร ๆ ท่านอาจารย์ยืนคำว่า "ไม่". ผู้เขียนพยายามอ้อนวอนจะให้ท่านใจอ่อนให้ได้. ลงท้ายท่านพูดออกมาอย่างเน้นถ้อยคำว่า "ถ้าหากทำไปแล้ว, แล้วเราเป็นอะไรไป, เขาจะต้องพากันเสียใจยิ่งกว่าอะไร ๆ ทั้งหมด." ผู้เขียนได้ยินประโยคนี้ก็ชะงัก, ได้สติ, ได้คิดว่าที่ท่านปฏิเสธนั้นไม่ใช่เพราะกลัว, ไม่ใช่เพราะเสียดายเงิน, แต่เพราะท่านเมตตาคนอื่น – โดยเฉพาะผู้ที่จะจัดการให้ท่านได้รับการผ่าตัด – มากกว่าตัวท่านเองต่างหาก.

ท่านกล่าวเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า "เราอายุมากแล้ว, จะอยู่ไปอีกกี่ปี. มารักษานัยน์ตาเราเสียเงินมากมาย. เอาไว้ไปรักษาคนอื่น ๆ ที่อายุยังน้อย, ได้หลายร้อยคน, ไม่ดีกว่าหรือ. เราตาบอดหูหนวกซิดี, ไม่ต้องเห็นอะไรที่ไม่ควรเห็น, ไม่ต้องฟังอะไรที่ไม่ควรฟัง."

ผู้เขียนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระอาจารย์ที่มีคุณธรรมสูง ๆ หลายองค์. แต่ละองค์มีเมตตาเป็นคุณธรรมสำคัญ. แม้กระนั้นอยู่ใกล้บางองค์ยังรู้สึกหวาด ๆ, ต้องคอยระวังตัว. อยู่กับบางองค์รู้สึกครึกครื้นร่มรื่นเหมือนอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่. แต่อยู่กับท่านอาจารย์ขาวรู้สึกเย็นสบายร่าเริงสนุกสนานเหมือนเด็กอยู่กับคุณย่าหรือคุณยายที่ใจดี. เมตตาธรรมของท่านมีลักษณะพิเศษเช่นนั้นจริง ๆ.

แม้ภายหลังที่ท่านสละโลกนี้ไปแล้ว, ดูเหมือนความเมตตาของท่านอาจารย์ยังสามารถส่งผลให้แก่ผู้ที่มีศรัทธาในท่าน. พอข่าวแพร่สะพัดว่าท่านสิ้นและมีอายุได้ ๘๖ ปี, พวกนักเสี่ยงโชคจำนวนมากก็พากันซื้อสลากกินแบ่งรัฐฐาล (และหวยเถื่อน) เลขท้าย ๘๖. แล้วสลากกินแบ่งงวดนั้นก็ออกเลขท้าย ๘๖ จริง ๆ.

สี่ห้าปีก่อนท่านจะสิ้น, มีพระในวัดถ้ำกลองเพลรูปหนึ่ง (พระสุจิต) กราบลาไปหาที่วิเวกปฏิบัติธรรมทางภาคเหนือ. ท่านอนุโมทนาและให้พรพร้อมด้วยคำลงท้ายว่า "เราจะตายอายุเก้าสิบหก. ระวังกลับมาให้ทัน."

ผลการตรวจเลือดของท่านอาจารย์

รายการ	**คนปกติ**	**๓๐ มีค. ๒๕**	**๑๙ กค. ๒๕**	**๑๖ ธค. ๒๕**
ฮีโมโกลบิน ก.ปซ.	๑๖	๙.๙	๙.๘	๙.๐
ฮีมาโตคริต, ปซ.	๔๘	๓๐	-	๒๘
เม็ดเลือดขาว	๗๐๐๐	๕๐๕๐	๔๕๐๐	๒๐๕๐
โปลีย์มอร์ฟ.ปซ.	๗๐	๗๗	๖๑	๙๔
ยูเรียไนโตรเจน มก.ปซ.	๘-๓๐	๑๙	๒๔.๕	๓๓.๙
เครอาตินีน มก.ปซ.	๐.๗-๑.๘	๑.๑๐	๑.๖	๑.๘
โซเดียม ม.อี.คิว.	๑๓๓-๑๔๘	๑๔๓	๑๔๕	๑๓๖
โปแตสเซียม ม.อี.คิว.	๔.๐-๕.๕	๕.๕	๔.๒๕	๕.๕
คลอไรด์ ม.อี.คิว.	๙๘-๑๐๘	๑๑๒	๑๑๑	๑๑๑
คาร์บ.ไดอ็อก.ม.อี.คิว.	๒๕-๒๙	๑๗.๔	๒๐	๒๕

แปลผล (๑) โลหิตจางมาก (ตลอด).

(๒) ความต้านทานโรคต่ำ (ตลอด).

(๓) ไตปกติ.

พระมหากรุณาธิคุณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้เสด็จไปนมัสการท่านอาจารย์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘. หลังจากนั้นก็ได้เสด็จไปทรงเยี่ยมและสนทนาธรรมตามโอกาส, พร้อมทั้งพระราชทานพระมหากรุณาโดยประการต่าง ๆ ด้วยพระราชศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยม. เมื่อทรงทราบว่าท่านอาจารย์ฉันอาหารไม่ค่อยได้, ก็ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ จัดพนักงานชาวที่ผู้หนึ่ง (คุณสุรศักดิ์ สุริสาร) ไปประจำอยู่ที่วัดเพื่อทำอาหารพิเศษถวาย, โดยพระราชทานค่าใช้จ่ายทั้งหมด. คุณสุรศักดิ์ก็กลายเป็นศิษย์วัดและอุปฐากของท่านอาจารย์จนวาระสุดท้าย. ครั้งหนึ่งประทับอยู่ที่ภูพิงคราชนิเวศน์, ทรงทราบว่าท่านอาจารย์อาพาธมีอาการเกี่ยวกับหัวใจ, ก็ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ท่านนายกรัฐมนตรีติดต่อโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯส่งแพทย์ผู้เชี่ยวชาญไปช่วย. พ.อ.เพิ่มสวัสดิ์ ทินกรณ อยุธยากับ พ.ท.ประวิชช์ ตันประเสริฐได้ออกเดินทางจากโรงพยาบาลอย่างรีบด่วน, ไปถึงวัดในตอนตีสองและได้ทำการตรวจสอบสภาพหัวใจของท่านอาจารย์ในคืนนั้นเอง. ปรากฏว่าหัวใจแสดงอาการขาดเลือดหล่อเลี้ยงปานกลาง, อาจจะเนื่องจากหลอดเลือดแข็งซึ่งเป็นลักษณะธรรมดาของผู้สูงอายุ. ผู้เชี่ยวชาญทั้งสองได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์มากแก่คณะแพทย์ประจำ, และค้างดูอาการอยู่สองคืนจนอาการค่อยดีขึ้นแล้วจึงได้เดินทางกลับ. อีกคราวหนึ่งท่านอาจารย์มีอาการหอบมาก. คณะแพทย์ประจำพยายามแก้ไขกันโดยลำพังไม่สำเร็จ, จึงได้กราบบังคมทูล, ก็ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายแพทย์สงคราม ทรัพย์เจริญแห่งกรมชลประทาน, ซึ่งอยู่ในคณะผู้เชี่ยวชาญที่ถวายการรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เดินทางไปตรวจและให้

คำปรึกษาแก่แพทย์ประจำถึงที่วัด. นายแพทย์สงครามได้แนะนำเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติแก้อาการเสมหะเหนียว, ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญมาก. ทั้งนี้เพราะท่านอาจารย์ไม่มีแรงขากเสมหะ. เสมหะคั่งค้างอยู่ในหลอดลมนาน ๆ ก็ข้น, ยิ่งขากยาก, และทำให้หลอดลมแคบ, หายใจได้อากาศเข้าไปไม่พอ, จึงหอบ. ถ้าแก้ไม่ตก, หลอดลมตีบไปเรื่อย ๆ ก็ไม่มีทางแก้. นายแพทย์สงครามได้แนะให้เพิ่มความชื้นในอากาศและเปลี่ยนยาใหม่. พอดีท่านอาจารย์ขากเสมหะออกมาเป็นก้อนแข็งกลม, ขนาดเมล็ดพุทรา. อาการดีขึ้น. คุณหมอสงครามรอดูอาการต่อไปอีกหนึ่งคืน, แล้วจึงเดินทางกลับ. หลังจากนั้นทุกครั้งที่ท่านอาจารย์มีอาการทางระบบหายใจ (ซึ่งปรากฏบ่อยขึ้นและมากขึ้น) ผู้เขียนก็ได้ขอคำแนะนำจากคุณหมอไปปฏิบัติ. บางครั้งคุณหมอก็เดินทางไปเยี่ยมด้วยตนเอง. ทำให้คณะแพทย์มีความโล่งใจขึ้นเป็นอันมาก.

ประมาณ พ.ศ.๒๕๒๑, หลังจากที่ท่านอาจารย์ได้อาพาธครั้งหนึ่งค่อนข้างจะหนัก, แล้วค่อยทุเลาขึ้น, ผู้เขียนเห็นว่าถึงจะมีผู้ร่วมคณะอยู่ไกลจากวัดเพียงสิบกว่ากิโลเมตร (คือที่โรงพยาบาลหนองบัวลำพู), ถ้าหากท่านอาจารย์เกิดอาพาธฉุกเฉินขึ้นก็ยังต้องการเวลาไม่ต่ำกว่าครึ่งชั่วโมงที่จะแพทย์จะไปถึงท่านได้. เวลานั้นโทรศัพท์ขยายไปถึงหนองบัวลำพูแล้ว, ผู้เขียนจึงได้ขอให้ท่านราชเลขาธิการกราบบังคมทูลขอพระราชทานโทรศัพท์ไปติดที่วัด. ภายในเจ็ดวันก็สำเร็จความปรารถนา. นับเป็นพระมหากรุณายิ่งล้น. การมีโทรศัพท์มิได้เป็นประโยชน์แต่สำหรับท่านอาจารย์ในการติดต่อกับแพทย์เท่านั้น, แต่มีประโยชน์อย่างยิ่งแก่แพทย์ซึ่งสามารถปรึกษาหารือกันได้โดยสะดวกและแม่นยำ, แม้จะอยู่ห่างกันหลายร้อยกิโลเมตร. โทรศัพท์ได้ช่วยผ่อนคลายภาวะวิกฤตหลายครั้ง

ด้วยความที่ทรงเคารพรักและเป็นห่วงใยในท่านอาจารย์, ล้นเกล้าฯ

ทั้งสองพระองค์ทรงพระกรุณาเสด็จไปทรงเยี่ยมอาการอาพาธหลายครั้ง. ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระอุสาหะประกอบพิธี "ยืดอายุ" ของท่านอาจารย์โดยทรงถือขัน (อย่างขันน้ำ) บรรจุดอกไม้ห้าสีเข้าไปประเคน, พอท่านอาจารย์รับแล้วก็ทรงขอไม่ให้ "ทิ้งขันธ์" (เล่นคำ "ขัน" กับ "ขันธ์"), ให้อยู่ไปอีกนาน ๆ . ท่านอาจารย์หัวเราะแต่ไม่ได้รับสนองพระราชดำรัส. ท่านปรารภต่อมาว่า "มันหนักกระดูก", "ขันธ์มันเป็นทุกข์หนัก", "แบกขันธ์มันหนักกว่าแบกครก". หลังจากนั้นสมเด็จพระบรมราชินีนาถก็ได้ทรงขอเช่นกัน, และครั้งที่สามเมื่อทรงทราบว่าท่านอาจารย์อาพาธหนักในเวลาเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร, ก็ได้ทรงส่ง ดร.เชาวน์ ณ ศีลวันต์, องคมนตรี, เป็นผู้แทนไปขอซ้ำอีก. ท่านอาจารย์ก็ตอบสนองด้วยการหัวเราะชอบใจเช่นครั้งก่อน ๆ .

การที่ล้นเกล้าฯทั้งสองพระองค์ทรงเคารพนับถือและห่วงใยโดยเต็มพระทัยได้รับการตอบแทนจากท่านอาจารย์ด้วยความเมตตาและจงรักภักดีอย่างเต็มเปี่ยม. ไม่ว่าจะทรงมีพระราชประสงค์อย่างใด, ถ้าพอสนองได้, ท่านอาจารย์ก็ทำด้วยความเต็มใจเสมอ. ท่านเล่าบ่อย ๆ ว่าตั้งใจแผ่ส่วนกุศลและแผ่เมตตาถวายอยู่ทุกเวลาทุกโอกาส. ความสัมพันธ์ทางจิตระหว่างล้นเกล้าฯทั้งสองกับท่านอาจารย์เป็นสิ่งสนิทแน่นไม่มีอะไรบกพร่อง. ท่านอาจารย์กล่าวบ่อย ๆ ว่า "จิตต่อถึงกันอยู่ตลอดเวลา". ทุกครั้งที่ได้รับข่าวว่าจะเสร็จพระดำเนินไปทรงเยี่ยมท่านอาจารย์จะมีอาการกระปรี้กระเปร่าขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน. ในตอนกลางปี พ.ศ.๒๕๒๕ ท่านอาจารย์เป็นไข้ค่อนข้างสูงติดต่อกันอยู่หลายวัน. ฉันได้น้อย. ค่อนข้างอ่อนเพลีย. ผู้เขียนไปเฝ้าอาการอยู่ด้วย. ในตอนสายมีข่าวมาว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จไปทอดพระเนตรฝายกั้นน้ำที่ข้างวัด. บางทีจะทรงแวะเยี่ยมท่านอาจารย์.

ทางวัดก็เตรียมการรับเสด็จอย่างเคย. แต่ท่านอาจารย์ยังมีอาการทรงอยู่. จนใกล้เวลาเสด็จไข้ก็ยังไม่ลง. ท่านเจ้าอาวาสตัดสินใจตั้งพระเก้าอี้และเก้าอี้ให้ท่านอาจารย์รับเสด็จภายในห้องกุฏิแทนในห้องโถง. ใกล้เวลาเสด็จท่านอาจารย์ยังนอนเฉย ๆ, ไข้ยังสูง. พระและเณรช่วยกันพยุงท่านอาจารย์ขึ้นนั่งเก้าอี้.พอเสด็จถึงอาการอาพาธของท่านอาจารย์ดูเหมือนจะหายเป็นปลิดทิ้ง. นั่งตัวตรงถวายธรรมได้เหมือนกับปกติ. ประทับอยู่เกือบสองชั่วโมง. พอเสด็จกลับอาการโรคของท่านอาจารย์ก็เหมือนกับได้หายไปชั่วคราว.

คราวหนึ่งผู้เขียนได้รับโทรศัพท์แจ้งว่าท่านอาจารย์มีอาการไข้และซึม, ไม่ค่อยพูดเช่นเคย, จึงรีบเดินทางไปถึงวัดในวันรุ่งขึ้นเวลาประมาณ ๘ น. เณรบอกว่าหลวงปู่ไม่สบายมาตั้งแต่วันก่อน. แต่เพิ่งนอนหลับตานิ่งไม่กระดุกกระดิกมาตั้งแต่เช้า. รีบเข้าไปในห้องเห็นท่านนอนหงายนิ่ง,มือประสานอยู่ที่หน้าอก. หายใจแผ่วเบา. หน้าตาสงบ, ไม่มีลักษณะของความเจ็บไข้. พอกราบเสร็จท่านอาจารย์ชนะที่กำลังนั่งเฝ้าอยู่ก็เรียนขึ้นว่า "ปู่, คุณหมอมา." ท่านอาจารย์ลืมตาขึ้นทันทีแล้วถามด้วยเสียงค่อนข้างดังว่า "พอจ้าวเป็นยังไง." ผู้เขียนกราบเรียนว่า "ได้ข่าวว่าค่อยยังชั่วขึ้นแล้ว." สีหน้าท่านแสดงความโล่งใจ, แล้วท่านก็หลับตา, นิ่งต่อไป. ตลอดวันนั้นท่านอาจารย์แสดงอาการสงบนิ่งสลับกับตื่นขึ้นเป็นพัก ๆ. พอ "ตื่น" ขึ้นทุกครั้งชีพจรเร็วกว่าปกติเล็กน้อย, และอุณหภูมิกายสูงขึ้นประมาณ ๑ องศา (เซลเซียส). แล้วทั้งสองอย่างก็ลดลง. เป็นอย่างนี้เป็นระยะ ๆ. ทีแรกผู้เขียนก็เป็นห่วง, ไม่ทราบว่าท่านอาจารย์เป็นไข้อะไร, อุณหภูมิกายจึงขึ้นเร็วลงเร็ว. ภายหลังเอาคำถามของท่านมาเทียบเข้า, จึงเดาว่าท่านคงทราบมาโดยทางใดทางหนึ่งว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรมาก, จึงภาวนาจิตส่งพลังมาช่วย. การส่งพลังจิตคงจะต้องใช้กำลังกายประกอบด้วย (เช่นใน

การ "เพ่ง"). ระหว่างนั้น (ระยะสงบหรือนิ่ง) ชีพจรจึงเร็วและอุณหภูมิกายก็ขึ้น. พอหยุดพักการเพ่งหรือส่งพลังจิต, ทั้งสองอย่างก็ลดลง. ท่านอาจารย์คงตั้งใจตอบสนองพระมหากรุณาธิคุณ อย่างเต็มที่ด้วยความสามารถและพลังเฉพาะตัวของท่าน. เหตุการณ์ที่เล่านี้อาจจะเกี่ยวกับที่ท่านอาจารย์เคยกล่าวว่า "จิตต่อกันอยู่เสมอ" กับล้นเกล้าฯทั้งสองพระองค์, ก็ได้.

เมื่อท่านอาจารย์สิ้น, ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระเทพรัตน์ราชสุดา สยามบรมราชกุมารีเสด็จเป็นประธานแทนพระองค์ในพิธีอาบน้ำศพ, พระราชทานโกศโถให้บรรจุศพเป็นเกียรติยศพิเศษ, โปรดเกล้าฯให้บำเพ็ญกุศลถวายเป็นงานหลวง ๗ วันและทรงรับงานศพทั้งสิ้นไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์. ทรงมอบให้ฝ่ายบ้านเมืองเป็นเจ้าหน้าที่จัดงานศพให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อยสมเกียรติ. สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จไปประทับเป็นประธานในงานห้าสิบวันและทรงทอดกฐินเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายท่านอาจารย์ด้วย. ในงานถวายเพลิงก็ทรงพระมหากรุณาฯโปรดเกล้าฯเสด็จทั้งสองพระองค์. ทั้งนี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่งล้นแก่บรรดาญาติและศิษยานุศิษย์ของท่านอาจารย์. ขอกุศลผลบุญที่ได้ทรงประกอบ, กับผลแห่งเมตตาธรรมที่ได้ทรงแสดงแก่ท่านอาจารย์, จงดลบันดาลให้ทั้งสองพระองค์ทรงมีพระชนมายุยืนนาน, ทรงพระเกษมสำราญบริบูรณ์ด้วยพระอนามัย, ทรงพระเดชแผ่ไปในทิศานุทิศ, มวลอมิตรแพ้พ่ายไม่อาจแข่งพระบารมี, ทรงสถิตเป็นที่พึ่งของพสกนิกรทั้งหลายชั่วกาลนานเทอญ.

จับหัวใจ

ในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๒๔ ผู้เขียนไปอยู่กับนักศึกษาในกลุ่มอาสาพัฒนาของมหาวิทยาลัยมหิดล, ไปสร้างโรงเรียนให้หมู่บ้านซ่างค้อใกล้วัด (สำนักสงฆ์) ถ้ำศรีแก้วของท่านอาจารย์สุวัจน์ สุวโจที่จังหวัดสกลนคร. บ่าย

วันหนึ่งมีรถกระบะเล็กคันหนึ่ง แล่นเข้าไปในค่าย. มีชายผู้หนึ่งลงไปบอกว่า คุณยองใย (ตีรสวัสดิชัย, ร้านเกษตรภัณฑ์, สกลนคร) ได้รับโทรศัพท์จากคุณหญิงส่งศรี (กรุงเทพฯ) ให้มาบอกว่าหลวงปู่ขาวอาพาธหนัก. ผู้เขียนโดยสารรถคันนั้นเข้าสกลนคร. คุณยองใยใจดีให้รถไปส่งถึงวัดถ้ำกลองเพลเลยทีเดียว. ตรงเข้าไปกราบท่านอาจารย์. ได้รับคำบอกเล่าว่าท่านมีไข้เล็กน้อยมาสามวัน, แต่ในเช้าวันนั้นมีอาการหอบค่อนข้างมาก. ผู้เขียนตรวจร่างกายท่านโดยละเอียด. พบว่าไข้ไม่สูงเท่าไร. ปอดมีเสียงกรอบแกรบนิดหน่อย ("ปอดชื้น"). แต่หายใจหอบค่อนข้างมาก. หัวใจเร็วกว่าปกติ. ผู้เขียนจดความเห็นไว้ในสมุดบันทึกอาการของท่านอาจารย์ว่า "อาการหอบหนักมากกว่าที่จะอธิบายได้จากไข้หรือลักษณะโรคในปอด. สงสัยว่าคงมีการเกี่ยวพันไปถึงหัวใจด้วย." เขียนความเห็นนี้แล้วผู้เขียนก็มีความหนักใจมากกว่าธรรมดา. ตลอดเวลาที่ผ่านไปแล้ว, ไม่ว่าไข้จะสูงสักเพียงใด, หรือแม้จะมีเรื่องในปอดมาแทรกด้วย, หัวใจของท่านอาจารย์ไม่เคยแสดงอาการอะไรผิดปกติเลย. การที่เริ่มมีอาการทางหัวใจแสดงว่าสุขภาพของท่านได้ทรุดลงไปอีกขั้นหนึ่งแล้ว. คุณหมอรัชนัยได้นำแพทย์หัวใจของโรงพยาบาลอุดรฯมาบันทึกคลื่นไฟฟ้าหัวใจ, เราลงความเห็นร่วมกันว่า "มีอะไรในหัวใจ" เป็นแน่, และได้เริ่มใช้ยาบำรุงหัวใจในขนาดน้อย. อาการหอบดีขึ้นอย่างรวดเร็ว. ผู้เขียนกลับไปค่ายอาสาฯได้ภายในสามวัน. หลังจากนั้นประมาณสามเดือน, ผู้เขียนอยู่ที่บ้านก็ได้รับโทรศัพท์บอกว่า "หลวงปู่" ไม่สบาย, มีอาการหอบค่อนข้างมากอีก. คุณสุรศักดิ์ (ที่ทรงส่งไปปรนนิบัติท่านอาจารย์) ได้โทรศัพท์ติดต่อไปทางสำนักพระราชวังแล้ว. ผู้เขียนเดินทางโดยรถไฟไปถึงอุดรฯ และต่อไปถึงวัดในเช้าวันรุ่งขึ้น. ได้รับแจ้งว่าผู้เชี่ยวชาญโรคหัวใจสองคนจากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ (พ.อ.เพิ่มสวัสดิ์ ทินกร ณ

อยุธยากับ พ.ท.ประวิชช์ ตันประเสริฐ) ได้ไปถึงตั้งแต่เวลาตีสอง (ไปโดยรถยนต์ทหาร) และได้ทำการตรวจเบื้องต้นแล้ว. เช้าวันนั้นจะไปทำการตรวจโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง. พอสายหน่อยแพทย์ทั้งสองก็ไปถึงวัด, พร้อม ๆ กับคุณหมอรัชนัย, คุณพิสมัยและเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลอุดรฯ. ได้ช่วยกันทำการตรวจโดยละเอียด. ในที่สุดผู้เชี่ยวชาญทั้งสองลงความเห็นว่าหัวใจไม่ปกติ, เลือดหล่อเลี้ยงไม่พอ, คงจะเนื่องจากหลอดเลือดแข็งเพราะความชรา. ยังไม่มีลักษณะของเนื้อหัวใจตาย(อินฟาร์คต์). ได้สั่งยาและแนะนำการปฏิบัติรักษาไว้, ค้างคืนที่อุดรฯดูอาการต่อไปอีกวันหนึ่ง, จึงเดินทางกลับ. ผู้เขียนเบาใจว่าคราวนี้คงไม่มีอะไรอีก. แต่หนักใจอย่างยิ่งเมื่อคิดว่า "หลวงปู่" ย่างเข้าไปใกล้ฉากสุดท้ายอีกก้าวหนึ่งแล้ว.

หลังจากนั้นท่านอาจารย์อาพาธบ่อยขึ้น. ลักษณะที่ผิดไปจนพระและเณรตั้งกองสังเกตคือท่านฟื้นไข้ช้าเข้า ๆ. สมัยก่อน ๆ นั้นแม้ท่านจะไม่สบายค่อนข้างมาก, เช่นเป็นไข้สูง, แต่พอหมดเรื่อง, เช่นไข้ลง, แล้วท่านก็กลับเป็นปกติภายในวันสองวันเท่านั้น. เราพากันเย็นใจว่า "หลวงปู่" มี"พลังสำรอง"มาก, คงจะไม่มีอะไรร้ายแรงไปง่าย ๆ. แต่ตอนหลังนี้เป็นอะไรเล็กน้อยก็เพลียไปหลาย ๆ วัน

เข้าตาจน

ความต้านทานของท่านอาจารย์ลดลงไปเรื่อย ๆ. อาพาธบ่อยขึ้น. ส่วนมากเกี่ยวกับหลอดลมอักเสบ. แล้วก็มีอาการทางหัวใจแทรก. ผู้เขียนกับคุณหมอรัชนัยคุณหมอสันติภาพพิจารณาเห็นพ้องกันว่าสาเหตุของหลอดลมอักเสบคือการหายใจทางปาก. ท่านอาจารย์ต้องหายใจทางปากเพราะ

ฟันปลอมของท่านหลวม (ทันตแพทย์และช่างฟันของโรงพยาบาลอุดรฯ พยายามแก้ไขหลายครั้งไม่สำเร็จ, เพราะกระดูกขากรรไกรของท่านเหี่ยวและกร่อนมาก). ใส่ฟันได้เฉพาะเวลาฉันอาหารและรับแขก. เวลาพักและนอนต้องเอาฟันออก. ปากหุบไม่สนิท. อากาศเข้าออกทางปาก, ไม่ได้ผ่านเครื่องป้องกันฝุ่นละอองและให้ความชื้น(โพรงจมูก), จึงระคายเยื่อบุหลอดลมและมีเชื้อมาก. เชื้อก็มาจากผู้มานมัสการนั่นเอง. หลังจากสร้าง "ตู้กระจก" ป้องกันแล้ว, "หลวงปู่" เป็นไข้ห่างลง. แต่อาการอักเสบเรื้อรังทางหลอดลมไม่หาย, มีเสมหะมากและเหนียว. ท่านอาจารย์ไม่มีแรงจะขาก. เสมหะจึงคั่งอยู่ในหลอดลม, แล้วแห้ง, ยิ่งแข็งหนักขึ้น, ยิ่งขากออกยากขึ้น, ยิ่งเกาะรวมกันมากขึ้น, เช่นนี้เรื่อย ๆ ไป. กลายเป็น "วงร้าย" ที่เราไม่สามารถจะทำลายได้.

การที่หลอดลมแคบตีบลงไปเรื่อย ๆ เพราะเสมหะคั่ง, ทำให้เลือดได้รับออกซิเจนไม่เต็มที่เหมือนปกติ. หัวใจก็ได้รับออกซิเจนน้อยไปด้วย. หัวใจมีเลือดหล่อเลี้ยงน้อยอยู่แล้วเพราะหลอดเลือดแข็ง, มาถูกซ้ำเติมอีกด้วยการที่เลือดมีออกซิเจนน้อย. โรคของท่านอาจารย์เข้าขั้นที่ถ้าเป็นหมากรุกก็เรียกว่าถูก "รุกฆาต" และถึง "ตาจน" เสียแล้ว

ความรู้สึกว่าเข้าตาจนเป็นความรู้สึกของผู้เขียนและเพื่อนแพทย์, ผู้มองเห็นสภาพภายในปอดของท่านอาจารย์และรู้ล่วงหน้าว่าต่อไปอะไรจะเกิดขึ้นเป็นขั้น ๆ ไป. ท่านอาจารย์เองนั้นท่านไม่แสดงอะไรให้เห็นว่ากำลังถูกรุกฆาต. เวลาอาพาธท่านซึมไปหน่อย. แต่พอหายหรือค่อยยังชั่วท่านก็เป็นปกติ. เว้นแต่สังเกตได้ว่าแรงของท่านค่อย ๆ น้อยลงเป็นลำดับ

ถึงแม้ว่าในตอนหลังนัยน์ตาของท่านมืดแทบสนิททั้งสองข้าง, แต่ท่านก็ยังเรียกหาแว่นตามาสวมไว้เสมอ. วันหนึ่งมีผู้เรียนถามล้อ ๆ

ว่า "หลวงปู่ว่าตาบอดหมดสองข้างแล้ว, ทำไมยังใส่แว่นตาล่ะ". ท่านตอบสั้น ๆ ว่า "มันโก้ดีว่ะ", แล้วก็หัวเราะ.

ใบไม้ร่วง

ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๒๖ อากาศที่วัดถ้ำฯร้อนจัดและแห้งกร้าน. เราจัดการปรับอากาศในห้องท่านอาจารย์ให้อยู่ในระดับเย็นสบาย (๒๐ºซ.). แต่ความแห้งแก้ลำบาก. หลังจากที่ท่านอาจารย์มีอาการหลอดลมอักเสบค่อนข้างจะแรง, คุณหมอสงคราม ทรัพย์เจริญซึ่งเราเชิญไปปรึกษา, แนะนำให้เพิ่มความชื้นในอากาศด้วยการพ่นน้ำให้เป็นไอฝอย. เราพยายามทำกันหลายวิธี. แต่ทำให้ชื้นได้เพียงประมาณ๖๐ เปอร์เซ็นต์ เสมหะของท่านอาจารย์ยังค่อนข้างเหนียว. แต่พอขากออกได้บ้าง; หรือใช้เครื่องดูด.

ในระยะนั้นสภาพร่างกายของท่านอาจารย์เป็นที่น่าเวทนาอย่างที่สุด. ท่านผอมมานานแล้ว. แต่ตอนนี้มีเพียงหนังหุ้มกระดูกจริง ๆ, และหนังก็บางจนใสเหมือนกระดาษแก้ว. ท่านยังเดินได้โดยมีคนพยุง, ครั้งละ ๕ ก้าว ๑๐ ก้าว. แต่แล้วก็ต้องนั่งหอบอยู่นาน. ท่านไม่เคยบ่นไม่อยากเดิน, เพราะท่านรู้ว่าเดินให้ผลดี. แต่ถ้านั่งนาน ๆ ท่านขอลงนอน, บอกว่าเจ็บกระดูกที่ก้น. ตลอดเวลาการตรวจร่างกายยังให้ผลอยู่ในเกณฑ์ปกติ, แต่ผลทุกอย่างค่อย ๆ แสดงความเสื่อมมากขึ้น. นาน ๆ ก็ดูเหมือนจะมีแนวโน้มที่จะกระเตื้องขึ้นมาสักหน่อย. แล้วก็ค่อย ๆ ลดลงไปใหม่. ถ้าจะพูดอย่างปากตลาดก็ต้องว่า "หลวงปู่หนังเหนียว", ไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ. ผู้เขียนคิดว่าท่านอาจารย์ยังหายใจอยู่ได้, หัวใจของท่านยังเต้นอยู่ได้, เลือดยังไหลอยู่ได้, เพราะกำลังจิตของท่านเท่านั้นเอง. ท่านยัง "ไม่ยอมไป" เพราะมีผู้ขอสัญญาท่านไว้, ถึงแม้ว่าร่างกายของท่านถึงสภาพที่ควรจะ "ไป" เสียนานแล้ว.

ปลายเดือนเมษายนผู้เขียนได้รับแจ้งว่าท่านอาจารย์เป็นไข้และมีหอบ. ได้รีบขึ้นไปโดยด่วน. อาการก็เหมือนเคย. เสมหะขัดขวางหลอดลม. ใช้ยาและเครื่องดูดเอาเสมหะออกเสียได้, อาการหอบก็ทุเลา, ไข้ก็ลง. ผู้เขียนกลับบ้าน. ต้นเดือนพฤษภาคมเป็นอย่างเดิมอีก. ผู้เขียนขึ้นไปค้างอยู่ที่วัดสองคืน. ค่อยทุเลา. ผู้เขียนกลับ. วันที่ ๑๐ พฤษภาคมโทรศัพท์มาว่าท่านอาจารย์หอบอีก, มีไข้เล็กน้อย. หมอสันติภาพดูอยู่. ได้ปรึกษาทางโทรศัพท์กับคุณหมอสันติภาพและคุณหมอสงคราม. วันที่ ๑๑ ไข้ลง, หอบน้อย. ผู้เขียนวางใจ. วันที่ ๑๒ โทรศัพท์มาว่าไข้ขึ้นไปอีกและหอบมากขึ้น. ผู้เขียนรีบเดินทาง, ไปถึงเช้าวันที่ ๑๓ อาการแบบเก่า, แต่หอบมากขึ้น, หายใจประมาณ ๓๒ ครั้งต่อนาที. ท่านอาจารย์เหนื่อยอยู่ตลอดเวลา. พักไม่ค่อยได้. รู้สึกท่านเพลียมากจนนั่งไม่อยู่. ต้องเอนตัวพิงท่านอาจารย์ชนะ,หรืออาจารย์บรรเจิดหรือเณรอยู่แทบตลอดเวลา. เลิกจากนั่งก็ลงนอนหงาย, อ้าปากหายใจ, ไข้ไม่เท่าไร. แต่เพลียและเหนื่อยเป็นอาการสำคัญ. ชีพจรอยู่ในเกณฑ์เร็วแต่ไม่มาก. ความดันเลือดยังปกติ. ที่น่าเป็นห่วงคืออาการกระสับกระส่าย, แทบไม่มีเวลาพักสงบลงเลย. อาการนี้ยิ่งทำให้เพลียมากขึ้น. ผู้เขียนช่วยกันกับคุณหมอรัชนัยและคุณหมอสันติภาพปลุกปล้ำจะให้เสมหะไหลออกมาจากหลอดลมให้มากที่สุด. ฉีดยาทุกสามสี่ชั่วโมง. น้ำเกลือหยดเข้าหลอดเลือดตลอดเวลา. ผู้เขียนเฝ้าไข้อยู่สองคืนด้วยความเศร้า, เพราะเห็นว่าคงจะได้รับใช้ท่านอาจารย์อีกไม่นาน. นั่งดูสภาพของท่านอาจารย์แล้ว--มีความสงสารเป็นที่สุด. ร่างกายผ่ายผอมเหมือนมีแต่กระดูก. กำลังก็หมดสิ้น, แม้จะนั่งก็ไม่อยู่. มิหนำซ้ำหายใจหอบอยู่เรื่อย, ไม่มีเวลาจะได้พักเหนื่อย. จะหาความสุขสักขณะจิตก็ไม่ได้. จะให้ท่านอยู่ไปอีกทำไม. กิจของท่านนั้นเสร็จสิ้นไปนานแล้ว. ไม่มีเหตุผล

ใด ๆ ที่จะมาทนแบกสังขารอันหนักไว้. ท่านอยู่ก็เพราะเมตตาแก่พวกศิษย์ที่คิดพึ่งท่าน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านคงเป็นห่วงพ่อจ้าวแม่จ้าวทั้งสองพระองค์ , ที่ทรงขอแล้วขอเล่าให้ท่านอยู่ก่อน. จิตของท่านอาจารย์พร้อมที่จะรอและคงรอได้. แต่สังขารเป็นธาตุสี่ย่อมเสื่อมทรามไปกับกาลเวลาและพยาธิ. เขารอไม่ได้. เขาพร้อมที่จะแตกสลายไปนานแล้ว. หากอำนาจจิตของท่านอาจารย์รั้งเขาไว้, ยังไม่ปล่อยให้สลาย. แต่จิตของท่านจะต้องลำบากสักเพียงใดตลอดเวลาที่ต่อสู้กับความสลายอยู่นี้

เมื่อไม่กี่วันก่อนหน้านั้น, สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้เสด็จไปเยี่ยมท่านอาจารย์ด้วยความเป็นห่วง. ทรงประทับพิจารณาสภาพของท่านอาจารย์อยู่พักใหญ่พระชลนาชุ่มพระเนตร, ด้วยความสงสารและเศร้าพระราชหฤทัย

บันทึกของพระเณรอุปฐาก

๒ มกราคม ๒๕๒๖ อาทิตย์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๒ ปู่ตื่นนอนเวลา ๖.๐๐ น. ข้าว ๗ กลืน โจ๊ก ๘ น้ำข้าว ๒ รังนก ๑๐ นม ๕ ขนม ไข่ ๙ ซุปไก่ ๕ กล้วย -- รวม ๔๐ กลืน ถ่ายเวลา ๑๑.๐๐ น. สรงน้ำ	**๒๒ มีนาคม ๒๕๒๖** อังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ ปู่ตื่นนอนเวลา ๖.๐๐ น. ข้าวโอ๊ต ๕ กลืน รังนก ๑๐ โจ๊ก ๑๕ ซุปไก่ ๕ ไข่ ๓ น้ำข้าว ๕ นม ๕ รวม ๔๘ ถ่าย ๑๐.๐๐, ๑๓.๒๐, ๑๔.๓๐ น.

๒๗ เมษายน ๒๕๒๖	**๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖**
พุธ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖	จันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗
โอ๊ต ๑๐ กลืน	โอ๊ต ๑๐
โจ๊ก ๑๕	โจ๊ก --
รังนก ๑๐	รังนก ๑๐
ไข่ ๕	น้ำข้าว --
น้ำข้าว ๕	ไข่ --
ซุปไก่ ๕	ซุปไก่ --
นม ๕	นม --
รวม ๕๐ กลืน	รวม ๒๐ คำ
ถ่ายเวลา ๑๖.๕๐ น.	ถ่ายเวลา --
	ฉันเสร็จเดินไปนอน.
	สิ้น ๕.๔๕ น.

วันที่ ๑๕ พฤษภาคมอาการของท่านอาจารย์ค่อยดีขึ้นเล็กน้อย. การหายใจเหลือเพียงนาทีละ ๒๔ ถึง ๒๖ ครั้ง. พอดีมีกิจธุระที่จะต้องทำทางกรุงเทพฯ, ผู้เขียนจึงตัดสินใจกลับบ้านสองสามวันโดยคิดว่าชั่วเวลานั้นท่านคงจะยังไม่เป็นอะไร. ตอนเย็น ๑๗ น. ผู้เขียนเข้าไปกราบนมัสการลาท่านอาจารย์นอนนิ่งอยู่บนเตียง. พระอาจารย์ชนะทำท่าจะบอกท่าน, แต่ผู้เขียนห้ามไว้. ผู้เขียนลงกราบที่พื้นแล้วนึกพูดกับท่านด้วยใจว่า "หลวงปู่ครับ, ไปเสียเถอะครับ. อย่าอยู่เลย. หลวงปู่ลำบากเหลือหลาย. ลูกหลานเห็นแล้วว่าหลวงปู่เมตตา, อุตส่าห์แบกสังขารอยู่กับพวกเรา. ลูกหลานสงสารหลวงปู่เป็นที่สุดแล้ว. สำหรับตัวผมขอเลิกสัญญาตั้งแต่บัดนี้. หลวงปู่ไม่ต้องคอยผมอีกแล้ว. กลับไปถึงกรุงเทพฯผมจะกราบบังคมทูลพ่อจ้าวแม่จ้าวให้ทรงถอนคำที่ขอหลวงปู่ไว้, ให้หลวงปู่ไปโดยไม่มีห่วง. หลวงปู่ไปเถิดครับ."

ผู้เขียนจากท่านมาอย่างที่พูดกันว่า "น้ำตาตกใน". นอนในรถไฟหลับ ๆ ตื่น ๆ. เป็นห่วงท่าน, แต่ไม่ฝันถึง. รุ่งเช้า(วันที่ ๑๖ พฤษภาคม)ถึงกรุงเทพฯเกือบ ๗ น. นั่งแท็กซี่กลับบ้าน. พอรถเข้าประตูเด็กก็วิ่งออกจากบ้านมาบอกว่า "วัดถ้ำกลองเพลงโทรศัพท์มาเมื่อกี้นี้เองว่าหลวงปู่สิ้นแล้วเมื่อตีห้าสี่สิบห้านาที." ผู้เขียนรู้สึกเฉย ๆ, โล่งใจครึ่ง ๆ รีบอาบน้ำ, รับอาหารแล้วก็แต่งตัวขึ้นรถส่วนตัวพร้อมกับภรรยาและหลาน, ขับไปถึงวัดทันเวลาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จไปทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์. ยังได้รับใช้ท่านอาจารย์เป็นครั้งสุดท้ายในการจับมือที่เย็นเข็งของท่านหงายขึ้นรับพระราชทานน้ำอาบศพส่วนพระองค์ของสมเด็จฯและน้ำอาบของประชาชนอีกร้อยกว่าคนที่ขอรดต่อจากสมเด็จฯ.

ท่านอาจารย์ชนะเล่าว่าคืนนั้น"หลวงปู่"จำวัดเป็นปกติ. ตอนเช้าท่านตื่นเวลา ๕ น. เศษเช่นเคย. ล้างหน้าเรียบร้อยแล้ว, สว่างแล้ว, ฉันรังนก

เช่นเคย, กับข้าวโอ๊ตเล็กน้อย. แล้วก็ลุกขึ้นจากเตียง. พระเณรพยุงเดินไปถึงเตียงนอนพักกลางวัน, "หลวงปู่" ลงนั่งแล้วก็นอนลง, และหยุดหายใจ. ง่าย. สบาย.

"หลวงปู่" หยุดแล้ว. หยุดแบกสังขารทรมานตัว, หยุดเหนื่อยหอบหายใจทางปาก, หยุดมือสั่นด้วยความอ่อนเพลีย, หยุดผลุดลุกผลุดนั่งเพราะหาท่าสบายไม่ได้, หยุดหมดทุกอย่างที่เป็นทุกข์. "หลวงปู่" นอนนิ่งอยู่บนเตียง. เป็นสุขแสนสุข.

ยังไม่หยุดแต่คำสอนของท่านที่คอยเตือนคนนับไม่ถ้วน, ตั้งแต่สูงสุดจนต่ำสุด, ให้อบรมสติ, รักษาสติ, อาศัยสติ, เดินทางไปสู่ความสุขสงบเหมือนอย่างท่าน.

"หลวงปู่" **ล่วง** ไปอย่างใบไม้ร่วง, ใบไม้ที่เหลืองเต็มที่แล้วและแห้งจนกรอบแล้ว, เหลือติดก้านด้วย **เยื่อใจ** นิดเดียว. พอเยื่อขาด, ใบก็ร่วงโดยไม่มีอาการล่วงหน้าและไม่มีเสียงเหมือนใบไม้ร่วง.

สรุปการเงิน
ในการจัดพิมพ์หนังสือ อนาลโยวาท

ก. วัดถ้ำกลองเพล (พระอาจารย์บุญเพ็ง เขมาภิรโต)	๑๓๕,๒๘๕	บาท
ข. ส่งผ่านคุณเอินศรี เกตุสิงห์	๕๕,๐๖๔	บาท
ค. ส่งผ่านคุณออมสุข มุกตะพันธุ์	๖,๒๑๐	บาท
ง. ส่งผ่าน ม.ร.ว.ส่งศรี เกตุสิงห์	๒๕๓,๕๑๐	บาท
จ. สำรอง (สำหรับผู้ที่แจ้งความจำนงมาทีหลัง)	๒,๘๓๑	บาท
รวม	๔๕๓,๐๐๐	บาท

รายนามผู้สมทบทุน

๑. ส่งผ่านคุณเอินศรี เกตุสิงห์

คุณนุสนธิ์ เจริญเผ่าและครอบครัว ๓๐๐. น.พ.ธนิตเชษฐ์ รัตนภิชาติและครอบครัว ๑,๐๐๐. อ.จ.สุมนา ๒๐๐. อ.จ.นพรัตน์ ทิพยาทรและคณะ ๖๐๐. คุณสาโรช เจตน์สว่าง และญาติมิตร ๑,๐๒๐. คุณกัณฑรัตน์ ทรัพย์ยิ่ง ๑,๐๐๐. คุณสำรวย แซ่ลี้และญาติมิตร ๑,๕๖๐. คณะแพทย์พยาบาล ร.พ. รามา ๔,๖๗๐. คุณภาณี อัศวรัตนภรณ์ ๒๐๐. น.พ.ธรรมนูญ ประไพวงษ์และครอบครัว ๒๐๐. นายสุธรรม เจียมประเสริฐและครอบครัว ๒๐๐. คุณสุรัตน์ หมั่นยิ่ง ๓๐๐. คุณหญิงสุกรี บุณยกมล ๓๐๐. คุณวิรัตน์ บุณยพุทธิกลและคณะ ๑,๒๐๐. คุณวิโรจน์ วรุณศิริ ๕๐. คุณวรรณี เกล็ดสุวรรณ

๕๐๐. พ.ญ.ประยงค์ ก้านเอกตรง ๒๐๐. คณะแพทย์พยาบาลห้องผ่าตัดศิริราช ๖,๑๔๐. น.พ.อินทิรา ๓๐๐. น.พ.ชัยยศ ๓๐๐. น.พ.สาโรจน์ ปรปักษ์ขาม ๑๐๐. คณะแพทย์ ๖ คน ๑๘๐. คุณทิพย์วิภา ยุวชิต ๒๐๐. คณะพนักงานองค์การโทรศัพท์ ๑,๐๐๐. คณะแพทย์จุฬา ๓,๐๐๐. คณะอาจารย์คุรุศาสตร์จุฬา ๕,๕๐๐. คุณพยอม โกสิยะกุลและญาติมิตร ๒,๑๖๐. คุณอรพินทร์ คงคากุลและญาติมิตร ๖๐๐. คุณแม่วิภา เกียรติการุณ ๕๐๐. คณะเจ้าหน้าที่กรมศุลกากร ๖๐๐. คุณผาด ผดุงชีพ ๒๐๐. คุณระเบียบ จันทราภา ๑๐๐.คุณแม่ พ.ญ.สมจิตต์ ศรีสุพรรณราช ๓๐๐. สกุลงามเจริญ–ศรีเล็กดี ๑๐๐. ครูภัทรา ๑๐๐. คุณสงค์ เทภาสิต ๑๐๐. คุณสุจินต์ เอนกบุณย์ ๑๐๐. พ.ญ.อุ่นใจ แววศร และครอบครัว ๕๐๐. พ.ญ.สรรพศรี เบียวุฒิ ๑๐๐. คุณบุปผา หันสกุล๑,๐๐๐. พระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ ๑,๑๔๓ คุณจิตต์ ณ ตะกั่วทุ่ง ๑,๐๐๐. คุณบุญช่วย สงวนสัตย์ ๒๐๐. คุณอุ่นเรือน จันตะแสง ๕๐. คุณนุ่ม เลาหะตระกูล ๕๐๐. คุณนิรันทร์ ศิริพาณิช ๑๐๐. คุณพิศศรี พิศาล–บุณย์ ๑,๐๐๐. คุณเชาว์ พิชเยนทโยธิน ๕๐๐. พนักงานโรงแรมเอราวัณ ๘๕๐. คณะ อ.จ.อังคณา เหมินทร์และญาติมิตร ๒,๕๐๐. อ.จ.เฉลียว ปฏิเวทย์ ๒๑๐. คุณธนิต คุณไสว สุวรรณนิธิ ๒๐๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๕๐. คุณนันทนา วรรณสถิต ๔๐. คุณสมร ยอดมณี ๑๐๐. คุณเขียว ๘๐๐. คุณสุข เกษม ๑๐๐. คณะแสวงบุญ ๔,๗๓๑. คณะอาจารย์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ๘๕๐. คุณอรพินทร์ คงคงกุล ๓๓๐. คุณสุนาฏ เพ็งศรีทอง ๑,๐๐๐. คุณจารุ–คุณอาวรณ์ มนัสปิติ ๕๐๐. คุณลักษณา จันทรินทร์ และเพื่อน ๒๐๐. พล.อ.ต.อดุง ๑๐๐. คุณสมยา เกษโกมลและบุตรธิดา ๒๐๐. คณะแพทย์พยาบาลศิริราช ๘๓๐. (รวมทั้งสิ้น ๕๕,๐๖๔) พ.ญ.อังสนา วัฒนสุวรรณ ๒๐๐. คุณประทีป–คุณสุภาพ แจ้งยุบล ๑๐๐.

คุณเชาว์ ทองมา ๕๐๐. คุณวรรณพร ทองมา ๕๐๐. คุณอารีย์ มกรานนท์ ๕๐๐. คุณจิตติมา ไกรศิรินทร์ ๕๐๐. คุณจันทรา บูรณศิลปิน ๕๐๐. คุณสุนันท์ จำปาเงิน ๕๐๐. พ.ญ.วิไลวรรณ สีตะสุวรรณ ๕๐๐. คุณปราโมทย์ อุตสาหะเสวี ๕๐๐. คุณวรรธนี ชัยรัตน์ ๕๐๐. คุณพรเทพ คุณไพจิตร์ ตัณชวณิชย์ ๕๐๐. พ.อ.เสถียร คุณกำไล ทองสุทธิเชื้อนาค ๕๐๐. คุณไม่ประสงค์ออกนาม ๓๐๐. คุณอุดมลักษณ์คุณกาญจนา อุดมมณีศรี ๓๐๐. คุณวิศิษย์ สิตปรีชา ๓๐๐. คุณผกายมาศ ปิ่นฑดิษ ๒๐๐. คุณชาญยุทธ เลขาศิริโรจน์ ๒๐๐. คุณรัชนี วารีศรี ๒๐๐. คุณกำจร คุณพรจิตร์ สมิตธิ์นราเศรษฐ์ ๒๐๐. คุณอริยา รัตตะรังสี ๒๐๐. คุณจินดาวัฒน์ อังศุวัชรากร ๒๐๐. คุณสุวัฒน์ สุวรรณ-ปรีชา ๒๐๐. คุณวินัย ขาวสะอาด ๒๐๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๒๐๐. คุณสุมาลี ชาตรีกุล ๒๐๐. คุณนุ่มนวล ศรีคงศรี ๑๐๐. คุณพวงทิพย์ เต็มเจริญ ๑๐๐. คุณดารุณี ยิ่งพิศิษย์ ๑๐๐. คุณอัศนีพร ม่วงสุข ๑๐๐. คุณวิไล คูธนาสันต์ ๑๐๐. คุณศฤพร โสภาค ๑๐๐. พ.ญ. อัญชลี หาญชนบท ๑๐๐. คุณอัจฉรา สุธัญญพฤทธิ์ ๑๐๐. คุณอนงค์ จุลเสวก ๑๐๐. พ.ญ.ทิรา สุทธิรัตน์ ๑๐๐. อาภรณ์ ๑๐๐. คุณฉวีวรรณ บุตรอ่ำ ๑๐๐. คุณพนา จาโรทก ๑๐๐. คุณพุทธวดี อินทรเสน ๑๐๐. คุณตวงศิริ ๑๐๐. คุณสาวิตรี เวชชเศรษฐ-นนท์ ๑๐๐. คุณบงการ เนบขัมม์ ๑๐๐. คุณตวงทอง ทวีสิน ๑๐๐. คุณพิณทิพย์ ไชยนันท์ ๑๐๐. คุณเฉลิม, คุณชูชื่น. คุณจันทรา ผู้ภักดี ๑๐๐. คุณสมศักดิ์ จิรโรจน์วัฒน ๑๐๐. คุณเรณู ทองเสียง ๑๐๐. คุณจีรพัฒน์ ภู่ละออ ๑๐๐. คุณอุษา เจริญวงษ์ ๑๐๐. คุณสุนิตย์ โพธิ์จันทร์ ๑๐๐. คุณสายสุนี ขาวสำอาง ๑๐๐. คุณสุชาติ นาคอ่อน ๑๐๐. คุณบุญทรง เกษมสุขสกุล ๑๐๐. คุณพิมพา ประดิษฐยนต์ ๑๐๐. คุณจิรพน บูรณศิลปิน ๑๐๐. คุณลักขณา สุวันทโรจน์ ๑๐๐. คุณจารุวรรณ พัฒนเจริญ ๕๐. คุณจารุพันธ์ รักษนภาพงษ์ ๕๐. คุณ

กุลธิดาและครอบครัว ๕๐. คุณปรีชา เศรษฐภาพร ๕๐. ม.ร.ว.จันทร์ฉาย สมังรักษสัตว์ ๕๐. คุณกัลยา ภิรมย์ ๓๐. คุณเกศแก้ว คงนุช ๓๐. คุณปิยนุช สรียาภรณ์ ๓๐. คุณวิลาสินี และยาย ๓๐. คุณเตรียมจิตร ถาวร ๗๐. คุณวิเชียร เอี่ยมนาคะ ๒๐. คุณอนันต์ อัศวโสภณกุล ๒๐. คุณพัดชาและครอบครัว ๑๐. ด.ช.ธันย์ ทองนาค ๑๐. คุณกฤตยา สุทัศน์ชูโต ๑๐๐. คุณเบญจพร สายสุวรรณ ๑๐๐. คุณลักษณมณี วศินพงค์วณิช ๑,๐๐๐. คุณลิขิต เมฆขจร ๑๐๐. คุณชูศรี กุลวัฒโฑและญาติมิตร ๕๐๐. คุณปรียา นิมิหตุ ๑๐๐. คุณมาลี จันทร์ทรัพย์ ๑๐๐. คุณนิภาวรรณ รุจิพร ๑๐๐. คุณจันทรา คล่องนักรบ ๑๐๐. คุณบุญจิรา กุลวัฒโท ๓๐๐. คุณระเบียบ วิเศษสินธุ์ ๒๐๐. คุณมณี สิริวรสาร ๒๐,๐๐๐. คุณประภาณี มาลากุล ณ อยุธยา ๓๐๐. คณะอจ.โรงเรียนบดินทร์เดชา ๕,๐๐๐. น.พ.สุภัค คุณทิพยประภา ณ สงขลา ๕๐๐. คุณประนอม ลิมปิสวัสดิ์ ๑,๐๐๐. คุณสิริรัตน์ ศาสตรภัย ๑๐,๐๐๐. ม.ร.ว.สดศรี เกษมศรี ๕๐๐. คุณประสิทธิ์ เทียนวรรณ ๑,๐๐๐. คุณบุญมี จตุรพฤกษ์ ๓๐๐. พล.อ.ท.ชลิต คุณประภาพรรณ จุลโมกข์ ๑,๕๐๐. คุณศรี อุณห์ศิริ ๓๐๐. ม.ร.ว.รสลิน คัคณางค์ ๔,๐๐๐. คุณชาญชัย คุณยุพิน ถาวรธาร ๓,๐๐๐. คุณอัชฌา โพธิ์สุวรรณนำสุข ๓,๐๐๐. คุณกลอยใจ เนตราคม ๘๕๐. คุณวิจิตร โง้ววัฒนา ๓๑๐. น.พ.ศรีสกุล จารุจินดา ๑,๐๓๐. คุณพิษณุ ไกรทอง ๔๐. คุณแถม ดุลยสุข ๑,๐๐๐. คุณพิสิฎฐ์ โนตานนท์ ๔๘๔. คุณอุณฎฐ์ วุฒิพันธ์ ๑๑๗๐. พล.อ.ท.ไกวัลย์ ถาวรธาร ๑,๕๐๐. คุณรัตน์ ศิริบูรณ์ คุณสำอาง จินดาพงษ์ ๒๐๐. คุณจารุพา ธรรมลิขิตกุล ๓๐๐. คุณสงัด แก้วไพฑูรย์ ๘๐๐. คุณฉันทนา วิเชียรโชติ ๑,๐๐๐. คุณเสนาะจิตร สุวรรณโพธิ์ศรี ๖๐๐. คุณสมภพ กลายสุข ๒๕๐. คุณสุรณีย์ ปิ่นทอง ๒๕๐. คุณอมรา วิเศษจิตร์ ๑๐๐. คุณอังสนา เอมะศิริ ๑๐๐. คุณยุพยง

คุณธนิศ เหมินทร์ ๕๐๐. คุณกมลา บุญนาค ๓๐. คุณสอาด พินรัตน์ ๕๐๐. คุณระทวย จันทราภัย ๕๐๐. คุณสมศักดิ์ พงษ์ศิริ ๑,๐๐๐. คุณนลฤดี เสมาชัย ๒๔๐. คุณแม่ชีจัน อิ่มประมูล ๑๐๐. คุณธนินี ตั้งตรงจิต ๑๐๐. คุณจำนันท์ ไพรีขยาด ๑๓๒. คุณชีละมัย ตั้งตรงจิต ๒,๐๐๐. คุณพิมพ์ประไพ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ๑๒๐. พ.จ.อ.ศุภชัย พูนประชา ๔๐. แม่ชีนฤมล ผลาสินธุ์ ๑๐๐. คุณแม่ชีนิรมล ผลาสินธุ์ ๑๐๐. คุณไพฑูรย์ สวัสดี ๑๐๐. คุณอลัย ยิ่งยง ๑๐๐. คุณประสิทธิ์ คงมีสุข ๔๐๐. คุณทัศนา กำเนิดนพ ๒๐๐. คุณภิญโญ สุเสารัจ ๑๐๐. คุณวัชรินทร์ ประทุมถิ่น ๑๐๐. คุณจินตนา ชุลิกาวิทย์ ๑๐๐. คุณบุญมา โพธิ์ศิริ ๖๐๐. คุณจินดา จันทพรหม ๒,๒๐๐. คุณภิรมย์ รชตะนันท์ ๓๐๐. พ.อ.หญิงพัชรี รัตนสาขา ๔๑๐. ม.ล.จวงจันทร์ สนิทวงศ์ ๑,๑๐๐. คุณประไพ ยินดีผล ๑๐๐. น.พ.ผจญ วงษ์ตระหง่าน ๒๐๐. คุณวัลลภา นุกูลชิต ๑๐๐. พลตรี กระวี สุทัศน์ ณ อยุธยา ๒,๐๐๐. ม.ล.จิตรภาณี เกษมศรี ๑๕๐. นางประกอบ สุขบุญส่ง ๕๐๐. ม.ร.ว.ส่องศรี เทพหัสดิน ๓๐๐. พ.ญ. นงลักษณ์ ชินสมบูรณ์ ๒๐๐. อ.จ.เจริญศรี มังกรกาญจน์ ๑๐๐. อ.จ.นันทา ติถะศิริ ๑๐๐๐. อ.จ.บุญเรื่อง นิยมพร ๑๐๐. น.พ.วิเชียร ดิลกสัมพันธ์ ๑๐๐. คุณสมพงษ์ องอาจยุทธ ๑๐๐. คุณขวัญฤดี เดชาติวงศา ๑๐๐. คุณกาญจนา เกษสอาด ๑๐๐. คุณสายสนิท มลิลา ๖๐๐. คุณเกษมจิตต์ วีรานนท์ ๑๐๐. คุณวิภา จุลชาด, คุณรัชนี จงวัฒนา ๒๐๐. คุณดาลัด อภิเชษฐ์โยธา ๒๐๐. คุณสุนีย์ ดำรงเดช ๕๐. คุณสุวรรณี ขัตติโยทัยวงศ์ ๒๑๐. คุณบุญเจือ ธรณนทร์ ๑๐๐. ภาควิชาชีวเคมี ๑,๐๐๐. ผู้ต้องการหนังสือ ๒๑ ราย ๒,๘๘๐ บาท. พ.ญ.วัจนา น.พ.วสันต์ จงเจษฎ์ ๕๐๐. คุณพิรัตน์ ศรีพันธุ์ ๒๕๐. คุณอาทร ๑๐๐. คุณบุปผา ๑๐๐. คุณดารณี ๓๐. คุณสุปราณี ๓๐. คุณธนา ศรีพันธุ์ ๑๐๐. คุณประเสริฐศักดิ์ ตู้จินดา ๓๐๐. คุณเตือนใจ จันทร์กระจ่าง ๑๐๐.

คุณทรงวุฒิ เทศเจริญ ๑๒๐. ม.ล.ระจิต เกษมศรี ๕๐๐. ม.ร.ว.หญิงแสงโสม เกษมศรี ๑๐๐. กองวิจัยทางแพทย์ ๓,๐๕๕. พ.ญ.อารีวรรณ นพธัญญะ ๒๐๐. อ.จ.กาญดา ใจภักดี ๑๐๐. พ.ญ.นฤมล เจริญชอบ ๑๐๐. นางอัมพร อัตนโถ ๕๐๐. ครอบครัวพนิต–บุญทรง อธิสุข ๔๐๐. พ.ญ.ประเจียด บุญนาค ๑,๕๐๐. คุณประจิตร บุนนาค ๑,๕๐๐. น.พ.กรุงไกร เจนพาณิชย์ ๒๐๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๓๐๐. ม.ล.จิตติ นพวงศ์ ๕๐๐. ม.ล.จินตนา นพวงศ์ ๕๐๐. วินัย ขาวสำอาง ๒๐๐. คุณหญิงอุบล หุวะนันท์ ๓,๐๐๐. คุณจีรวัสส์ ปันยารชุน ๓,๐๐๐. คุณจรวย รัตตกุล ๓,๐๐๐. คุณภา ศิตวัฒน์ ๓,๐๐๐. คุณพัชรี รัตตกุล ว่องไพฑูรย์ ๑๕,๐๐๐. คุณโสภี อิศรางกูร ณ อยุธยา ๑,๕๐๐. คุณอาภา เคียงศิริ ๑,๐๐๐. คุณอุไรวรรณ ว่องวิชา ๑,๕๐๐. คุณรัชนีบูล ปราณีประชาชน ๖๐๐. คุณอาภรณ์ สุนทรสนาน ๕๐๐. คุณอารียะมะลาภา ๕๐๐. คุณหญิงสุเนตร พงษ์โสภณ ๓๐๐. คุณหญิงสวาท ประสิทธิ์ศรจักษ์ ๓๐๐. คุณสุรางค์ รักตกนิษฐ ๑,๐๐๐. คุณพงศ์ คมสัน ๑๕๐. คุณเรืองยศ พิบูลสงคราม ๑๕๐. คุณพร้อมศรี พิบูลสงคราม ๑๕๐. คุณสุดจิตร ภูมิจิตร ๑๐๐. คุณกัลยา พหลรัต ๕๐. พนักงานบริษัทเยาวราชจำกัด ๑,๐๐๐. ดร.พิจิตต รัตตกุล ๕๐๐. คณะอาจารย์ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ ศิริราชพยาบาล ๒,๑๗๐. ท.ญ.สุพรรณี หังสสุต ๖๐. ม.ล.รื่นพันธุ์ ธรรมาพฤทธิ ๑๐๐. ท.ญ.ลัดดา จารุวัสตร์ ๓๐. คุณชฎาทิพย์ จารุวัสตร์ ๓๐. คุณภาณี วรทรัพย์ ๕๐. ภ.ญ.วงพันธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ๑๐๐. คุณเยาวลักษณ์ ๕๐. คณะคุณประภาศรี (พยาบาล) ๓๐๐. คุณวนิดา อบสุวรรณ ๖๐. พ.ญ. บุปผา ศรีอรุณ ๑๐๐. พ.ญ.ภัทรา คูระทอง ๑๐๐. น.พ.กำธร จินดาวิจักษ์ ๑๐๐, คุณทิพากร วชิรจีรกุล ๑๐๐, คุณพวงพร พานิชอัตตา ๕๐. คุณจำเรียง ลับไพรี ๑๐๐. คุณอนุกูล กมลเพ็ชร ๑๐๐, คุณอารีรัตน์ หอมขจร ๑๐๐.

คุณอรพินท์ เทพชาตรี ๒๐๐ คุณพันทิพา อรอาจ ๖๐. คุณรำภา กิติเวชานนท์ ๓๐. คุณศรีรจิต ทรงเจริญ ๓๐. คุณกาญจนา สุวรรณพร ๓๐. คุณราศรี สังเนตร ๓๐. คุณกันยารัตน์ ศรีวงศ์พานิช ๓๐. คุณเกรียงศักดิ์ ภาคีแพทย์ ๓๐. คุณสมคิด สุรสิทธิ ๓๐. คุณพนิตนาฏ ทรัพย์ทองคำ ๑๐๐, คุณละออง นพวงศ์ ๖๐. คุณกัลยา จีนยิ้ม ๓๐. คุณวิเชียร คุณยุพิน นิรัติศรัย ๑๐๐. คุณขนิษฐา วัฒนาชยากูล ๔๐. พ.ญ.นภาพิณ โอภาสานนท์ ๑๐๐. คุณอารีย์ ธิติลักษณ์ ๓๐. คุณนงเยาว์ อามระดิษฐ์ ๓๐. คุณกรุณา สุนทรวัฒน์ ๓๐. คุณอมร คุณไฉไล เพ็ญไชยา ๑๐๐. คุณกัญญา ไวยวุฒิ ๓๐. น.พ.มานิต ลีโทชวลิต ๑๐๐. พ.ญ.สันทนา เจริญกุล ๖๐. น.พ.บุญสืบ ชัยอนันต์ ๑๐๐. พ.ญ.เกยูร สถาพรพงษ์ ๑๐๐. คุณชลี ติณสูลานนท์ ๓๐. คุณวิชัย เศวตประสาธน์ ๕๐. คุณพรรณี เกตุมณี ๑๐๐. คุณอุบล บัวพิมพ์ ๓๐. พ.ญ.แสงอรุณ กุลประดิษฐ์ ๑๐๐. คุณชื่น ทวีนันท์ ๓๐. คุณบุหงา สัมปัชชลิต ๑๐๐. พ.ญ.สุพร น.พ.จุลศักดิ์ สร้อยวัฒนา ๑๐๐. พ.อ.ศานติ คุณจำเริญ ไวทยานวัตสี ๓๐. คุณพานี ยุทธวงศ์ ๕๐. คุณวัลลภา ภมรมาศ ๕๐. คุณกมล สังขเพ็ชร ๑๐๐. พ.ญ.รจนากร สิงคาลวณิช ๑๐๐. คุณนิคม มณีสงฆ์ ๓๐. คุณมัทนี อัศวะกุล ๑๐๐. คุณมนิดา โสวิทยสกุล ๕๐. คุณรัชนี จูฑกาญจน์ ๑๐. คุณปรียา โพธิ์รักษ์ ๒๐. คุณปิ่นสุรางค์ ตีระแพทย์ ๑๐. คุณสมใจ โกษาคาร ๑๐๐.

รายนามผู้สมทบทุน

๒. ส่งผ่านคุณออมสุข มุกตพันธุ์

อ.จ.สมปอง สุขเอี่ยม ๓๐๐. คุณมนัส–คุณแฉล้ม คอวนิช ๕๐๐. พล.ต.ต. เทียนชัย คุณบงกช วีรกุล ๕๐๐. คุณพอพิศ–คุณทัศนีย์ มงคลทิพย์ ๕๐๐. คุณสายหยุด มั่นสุทธิ ๒๘๐. คุณถนอม กลัดแก้วและครอบครัว ๑,๐๐๐.

คุณอบเชย ดารานันท์ ๕๐๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๔๐๐. คุณสิริ โตษะนันท์ ๒๐๐. คุณประจวบ ไตรสนธิ ๑๐๐. คุณสมบุญ สกุลรัตน์ ๖๐๐. คุณไขศรี–คุณวิไลวรรณ สมบูรณ์สิน ๘๒๐. คุณศะศินทร์ สุวรรณทัต ๓๐๐. คุณสุคนธ์ จันทรางศุ ๒๐๐. (รวมทั้งสิ้น ๖,๒๑๐)

รายนามผู้สมทบทุน

๓. ส่งผ่าน ม.ร.ว.ส่งศรี เกตุสิงห์

คุณชูสิน วนาวิสุทธิกุล ๓๐๐. คุณทับ วิจิตรชัยค้าไม้ ๓๐๐. คุณบุญเหลือ ผ่องโสภา ๖๐. คุณนพมนต์ ทัศนสุตนต์ ๑๐๐. คุณอมิตตถา เชื้อสีห์แก้ว ๓๐๐. คุณบุญชื่น ทวีสุข ๒,๐๐๐. คุณพรรณี วิเศษสมิต ๓๐. คุณอมรา บุญยรัตนพันธ์ ๑๐๐. คุณสุนทรี สุวรรณสิงห์ ๕๐. คุณดวงแข ไชยมั่นคง ๕๐. คุณกอบแก้ว สาตราภัย ๑๐๐. คุณลดาวัลย์ อึ้งภากร ๑๕๐. คุณผกาพันธุ์ เอนกนิธิ ๕๐. คุณสุทธิรา วุฒิพันธ์เรืองชัย ๓๐. คุณเพชรัมพร–คุณศุภชัย ศิริอัฐ ๑๐๐. คุณประพิน ศรีวรภักดิ์ ๑๐๐. คุณกิ่งดาว โพธิ์ศรี ๕๐. คุณศิริลักษณ์ พงษ์ปฏิพัทธ์ ๕๐. คุณเทวี เกษมสุวรรณะ ๕๐. คุณวราภรณ์ โกเศยะโยธิน ๑๐๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๕๐. คุณอุบล สมุทคุปติ์ ๕๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๓๐. คุณสายสุรี มนจาตุผลิน ๓๐๐. คุณจารุมน ลิ้มทิพย์ดารา ๔๐. คุณสุคนธ์ พูนพัฒน์และครอบครัว ๕๐๐. คุณล้วนรัตน์ วัฒนธรรม–คุณรื่นรมย์ เวชโช ๕๐๐. ศจ.ชาญ สถาปนกุล ๓๒. คณะเภสัชมหิดล ๕๘๐. คุณอรวรรณ–คุณสมิทธิ ปานสมุท ๑,๐๐๐. ท่านผู้หญิงชวนชื่น หุตะสิงห์ ๑,๐๐๐. ท่านนพดล พนัทโน ๓๐๐. คุณอุไรลักษณ์ มหาคุณ ๑,๐๐๐. คุณสมร ยอดมณี ๑๖๕. คุณศรีสอางค์ พาชีรัตน์ ๕๐๐. เรือโทหญิงปทัชทิพย์ ทินการ ณ อยุธยา ๔๕๐. คุณพยอม โกสิยกุล ๕๐๐. คุณมุกดา ฐิตะสุต ๑,๐๐๐. คุณอัมพร

วัชราภัย ๑๐๐. น.พ.จง เมฆสุภะ ๑๐๐. พล.ร.ท.พิริยะ โหตรภวานนท์ ๑๐๐. คุณสอาง อุปลกะลิน ๓๐๐. คุณอุไรกร บัณฑิตกุล ๑,๐๐๐. พล.ร.ท. ลักษณ์ บุญศิริ ๓๐๐. คุณสุภารัตน์ สุนทรนภา ๑๐๐. คุณอำนวย ถูกจิตร ๑๐๐. คุณสุชะรี ถูกจิตร ๑๐๐. คุณมาลินี ถูกจิตร ๑๐๐. คุณสมชัย นวลสกุล ๘๐. คุณปราณี คล้ายเชื้อวงศ์ ๕๐. คุณประชุม สืบสงวน ๕๐๐. คุณจรูญ–คุณแสวง ถูกจิตร ๒๐๐. คุณอนงค์ หอมนิยม ๕๐๐. คุณสนอง–คุณเลิศลักษณ์ อูนากูล ๕๐๐. คุณอุไร ห้อยธาร ๑๕๐. คุณเพียงใจ กาญจนรุภี ๓๐๐. คุณจันทร์ดี พิมพ์ศรี ๑๐๐. คุณบุญธรรม เขียวขาวและบุตร ๕๐๐. คุณบุญจันทร์ สินประเสริฐ ๑๒๐. พ.ญ.สุดจิตร เลาหจินดา ๕๐๐. พ.ญ. ประไพศรี ศรศาสตร์ปะ ๑๐๐. พ.ญ.จินดาภา ๑๐๐. คุณอุดม สัมะกานนท์ ๑๐๐. คุณลัดดา สุวรรณปาละ ๑๐๐. คุณรัชนี พลกุล ๑๐๐. คุณเพ็ญจันทร์ สรรพพากย์พิสุทธิ์ ๑๐๐. คุณประยงค์ ทัศคร ๕๐. คุณชัยทรัพย์–คุณโสดกัศรี ทรัพยสาร ๓๐๐. คุณอร่าม ทองน้ำตะโก ๑๕๐. คุณตุ่ม–คุณสุพัตรา ภู่ภัทรางค์ ๑๐๐. คุณตุ่ม–คุณสมจิตต์ สุขสารธรรม ๑๐๐. คุณวันดี เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ๕๐๐. คุณอุบล ถิระจิตร, คุณสมนึก สุสัมพันธ์ไพบูลย์ ๓๐๐. คุณสมคิด ศิริธร ๑๐๐. คุณสุรินทร์ สรงสระแก้ว ๕๐. คุณประมวลศิลป์ โฮกแลนด์ ๑๒๐. คุณขวัญจิต อินทรสุขศรี ๑๐๐. คุณสุภาพ ทองสิทธิ์ ๑๐๐. คุณเรขา วันสกุล ๑๐๐. คุณประสพ สันติกูล ๑๐๐. คุณสุธีรา โชติมา ๑๐๐. คุณวันเพ็ญ พลวัน ๑๐๐. คุณสุเทพ รักเกษม ๑๐๐. คุณนันทนา ชื่นพิศาล ๑๐๐. คุณจรัสศรี เข็มทอง ๑๐๐. คุณบุญยิ่ง บุญอยู่ฮง ๑๐๐ พ.ญ.วาณี ธนภู ๑๐๐. ทญ.พินิจ บุญหนุน ๑๐๐. คุณไพเราะ ศิริครินทร์ ๗๐. คุณเสริมสุข สุจริตวงศานนท์ ๖๐. คุณเทียบ แสงสร ๖๐. คุณวัฒนา นพจินดา ๕๕. คุณสุชาดา ปรีชามาตย์ ๕๐. คุณมนตรี จงพูนผล ๔๐. คุณสำรวย สบายพร

๓๐. พญ.อัจฉรา ชัยวัฒน์ ๔๐. คุณศรีเพ็ญ พีรคัม ๓๐. คุณเพลินพิศ โกศลานันท์ ๓๐. คุณวิชชุดา จงกล ๓๐. คุณละออ พิมพ์พัฒน์ ๓๐. คุณฉล่อม วงศ์รัตน์ ๓๐. คุณพนอ อินทราภัย ๕๐. คุณอ่อนศรี เขษมสุนทร ๕๐. คุณศิริ คูสกุล ๒,๕๐๐. คุณส่งผ่าน คุณศิริ คูสกุล ๕๐๐. คุณโมริน วิบูลย์จักร ๒,๑๖๐. คุณฉวีวรรณ ศิริพันธุ์ ๕๐๐. คุณนันทพร นิลวิเศษ ๑๐๐. คุณตวงรัชฎ์ ศศะนาวิน ๒,๐๐๐. คุณบุญเจือ องคประดิษฐ ๑๐๐. คุณนิธิ พุกกะเวส ๑๐๐. น.พ.สุจิต พุกกะเวสและภรรยา ๑๐๐. คุณพูนสุข ทองอ่อน ๕๐. คุณวรณี ศิริบุญ ๖๐. คุณเพ็ญพิมล สิริสวย ๑๐๐. คุณพนอศรี สุนทรานนท์ ๒๐๐. คุณเบญจา สุทธิวานิช ๑๐๐. น.พ.ขนาน หัสศิริ ๕๘๒. คุณไพเราะห์ รัตนทัศนีย์ ๒๐๐. ท.ญ.อร่าม สมิตะลัมภะ ๑,๐๐๐. ท.ญ.วิเวียน ศรีสุพรรณดิฐ ๖๐๐. คุณสุจิตรา ภักดีรณชิต ๕๐๐. คุณรัศมี ยืนยง ๓๐๐. คุณลัดดา มาลากุล ณ อยุธยา ๒๐๐. คุณพัทนี เวทยสุภรณ์ ๑๐๐. คุณประพานรัตน์ ยุกตานนท์ ๑๐๐. คุณสมชัย คุณอาภรณ์ สายเชื้อ ๑๐๐. คุณโสภา คำแฝง ๒๐๐. คุณรัตนา สุขเกิด ๑๐๐. คุณดารณี พูนบำเพ็ญ ๕๐. คุณอมราพันธ์ ปาณิกบุตร ๑๐๐. คุณวิเชียร คามพิทักษ์ ๕๐. คุณสุธี ณ สงขลา ๑๐๐. คุณปัญญา ทินกร ๕๐. คุณนิภานีย์ ขำพานนท์ ๕๐. คุณสนุ่น รอดเดช ๖๐. คุณพยอมเขาแก้ว ๓๐. คุณวิชัย ดรุณถนอม ๕๐. คุณหมอนิยม ถิววงศ์ ๒๐๐. คุณเพ็ญพรรณ ถิระจิตร ๑๐๐. คุณทัศนะ อิงคะสุวรรณ ๑๕๐. พ.ญ.ชะวดี รัตพงศ์ ๔๐๐. คุณอารีรัตน์ สุระกุล ๒๐๐. คุณไขศรี ตันศิริ ๑,๐๐๐. คุณบุญเอื้อน หวังวัฒนธน ๘๐๐. คุณรุ่นนภา ศุภวิไล ๕๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๓๐๐. กองวิจัยทางแพทย์ ๑,๒๒๐. แม่ชีสิรี อิ้งตระกูล ๕๐๐. คุณลักขณา สุคนธมาน ๕๐๐. คุณเจริญพรี จุลเสนีย์ ๕๐๐, ครอบครัวหวังพัฒนธน ๑๕๐. น.พ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ ๕,๐๐๐. คุณสุภรณ์ วงศ์จันทร์พงษ์ ๒๐๐. คุณฉวีวรรณ บุตรอ่ำ ๑๐๐. คุณอาภรณ์ เวคะ ๑๐๐. พ.ท.ฟอง–

คุณจุรีรัตน์ ลักษณะโกเศศ ๑๐๐. คุณออมสิน อมาตยกุล ๑๐๐. คุณไตรภพ–คุณวัลลภา เปลี่ยนศิริกุล ๑๕๐. คุณคัทลียา ๕๐. คุณเพลิน ๕๐. คุณสุมลรัตน์ ๓๐. คุณน้อย ๓๐. คุณบำเพ็ญ ๓๐. คุณกัลยา ๒๐. คุณสละ พวงสุวรรณ ๑๐๐. คุณสำเริง ซื่อสัตย์ดี ๓๕๐. คุณบรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ณ. อยุธยา ๑,๐๐๐. คุณไพโรจน์–คุณประจวบ คุ้มไพโรจน์ ๑,๐๐๐. คุณหมออัญเชิญ ๒๐๐. คุณสิริลักษณ์ รัตนากร ๒๐๐. คุณสมาน ๖๐. คุณปัทมาวดี สุทัศน์ ณ อยุธยา ๑๐๐. ม.ร.ว.สมปอง เภกะนันท์ ๑๐๐. คุณกมะลา สุจริตคุณ ๑๐๐. คุณสันสนีย์ ผาสุข ๕๐. คุณจินตนา อมินศิษย์ ๔๐. คุณชัย–คุณออมสุข มุกดพันธุ์.และครอบครัว ๑๐,๐๐๐.คุณกาลวดี สุขบุญส่ง ๕๐๐. คุณระเบียบ จันทราภา ๕๐๐. คุณเสงี่ยม คมนามูล ๕,๐๐๐. คุณทัศนีย์ ปรีดีเวช ๓๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๓๐. พ.ท.หญิงพัลลภา นุชพล, ร.ต.หญิงนันทนา เภาเจริญ ๒๐๐. พ.ญ.ลักษณา คุณไกร ๑,๐๐๐. น.พ.มัยธัช สามเสน, คุณภัทนี สามเสน ๒๐๐. คุณธนัชชัย, คุณอัจฉรา สามเสน ๒๐๐. คุณไตรภพ สามเสน ๒๐๐. คุณบุญเรือน นภาพร ๓๐๐. คุณกฤษณี ลิมจิตร ๑๐๐. คุณประไพ ยินดีผล ๑๐๐. น.พ.อรุณ เผ่าสวัสดิ์ ๒๐๕. คุณอารยะ พงศ์เทพ ๕๐. คุณกานดา ศรีธรานนท์ ๑,๐๐๐. คุณลัดดา งามละเมียด ๑,๐๐๐. คุณพนิดา กาญจนยิ่ง ๑๕๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ๓๐. คุณเบญจา สุทธิวานิช ๑๐๐. พ.ญ.ฉวีวรรณ ศิริพันธุ์ ๕๐๐. คุณลออ สุเสารัจ ๑๐๐. ศจ.น.พ.อวย–ม.ร.ว. ส่งศรี เกตุสิงห์ ๓๐,๐๐๐.

สำรอง =	๒,๕๓๑ บาท
รวม =	๔๕๓,๐๐๐ บาท

หมายเหตุ เงินที่มีผู้ส่งเข้ามาจนเกินจำนวน ๔๕๓,๐๐๐ บาท จะใช้พิมพ์รูปพระอาจารย์ขาวแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ.

ขออภัยในความผิดพลาดใด ๆ, โดยเฉพาะชื่อของบางท่านอ่านยากมาก.

เพิ่มเติมรายชื่อผู้บริจาค

ม.ล. จิตรภาณี เกษมศรี 1,000 อ.จ. บุญนำ บุญเศรษฐ์ 200. คุณรัชนี เผ่าเหลืองทอง 200. คุณประภา ศรีมุกดิ 1,000. คุณสัจจพันธ์ อัตถากร 500. คุณหญิงลำพู สิทธิสยามการ 9,000. คุณสุมาลย์แม้น สิทธิพงศ์ 400. คุณสิริพร ชวนะพัธน์ 200. คุณฟองแก้ว จารุสมบัติ 200. คุณจินตนา มโนมัยอุดม 300. คุณมาก คุณบังอร ประคองเวช 150. คุณอัจฉรีย์ 200. คุณเฉลิม คุณบรรจง สิงหเสนี 200. คุณกุณฑลี สิงหเสนี 200. คุณจงจิต จุณอนันตธรรม 120. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม 100. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม 30. คุณนันนา โปสยนันท์ ๑๐. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม 30. พล.อ.ต. ชุมพล และคณะ 2,500. คุณเอินศรี เกตุสิงห์ 50. คณะ พล.อ.ต. ณรงค์ ดิถีเพ็ง 2,500. ทันตแพทย์หญิงรัชนีวรรณ ตันเกียรติ 500. พ.ญ. พิรัช แป้นพัฒน์ 100. คุณมณีพรรณ พุ่มเสนาะ 50. คุณพรพรรณ ศุภนันตชาติ, 50.

คุณเนย กอตระกูลและเพื่อน 60. คุณลัดดา อุ่นจิตติกุล 200. คุณธรรมนูญ ตีระวณิช 100. คุณอัปสร สิงการวณิช 100. คุณสะไกร พ.ญ. ลักษณา สามเสน 1,400. คุณพยางค์ เกตุสิงห์ 100. คุณสิตะ มุทิตานันท์ 100.

สงวนลิขสิทธิ์

พิมพ์ที่ บริษัทศรีสมบัติการพิมพ์ จำกัด
๓๕๕/๒๑ ถนนจรัญสนิทวงศ์ บางอ้อ บางกอกน้อย กทม. โทร. ๔๒๔๓๘๗๗
นายอุดม พรหมสกุลชัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๗